

**ZESPÓŁ
DS. ANALIZY SZANS I ZAGROŻEŃ
ORAZ POTENCJALNYCH KIERUNKÓW ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH
DO 2030 ROKU W WOJEWÓDZTWIE WIELKOPOLSKIM**

**ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH
I ROLNICTWA
WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO
DO 2030 ROKU**

Przewodniczący Zespołu

Jacek Sommerfeld

Poznań, wrzesień 2022

Skład zespołu ds. analizy szans i zagrożeń oraz potencjalnych kierunków rozwoju obszarów wiejskich do 2030 roku w województwie wielkopolskim

Prezydium wojewódzkiego zespołu:

Jacek Sommerfeld, Dyrektor Wielkopolskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Poznaniu – przewodniczący

Zbigniew Król, Zastępca Dyrektora Wydziału Infrastruktury i Rolnictwa Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu
– wiceprzewodniczący

Bogdan Fleming, Członek Zarządu Wielkopolskiej Izby Rolniczej i Dyrektor Oddziału Terenowego Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa w Poznaniu – sekretarz

Członkowie wojewódzkiego zespołu:

Adam Błochowiak, Dyrektor Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Roślin i Nasiennictwa w Poznaniu

Mateusz Bukowski, Dyrektor Oddziału Terenowego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Poznaniu

Jacek Kowalewski, Dyrektor Urzędu Statystycznego w Poznaniu

Izabela Mroczek, Dyrektor Departamentu Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego oraz Grupy tematycznej ds. podejścia LEADER (GTL)

Iwona Borkowska, Kierownik Oddziału Planowania Strategicznego Departamentu Polityki Planowania Strategicznego Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego

Grażyna Smolibowska-Hruszka, Naczelnik Wydziału Ocen Oddziaływania na Środowisko Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska

Jolanta Nawrocka, Członek Zarządu Krajowej Rady Izb Rolniczych

Adam Lewandowski, Burmistrz Śremu oraz Przedstawiciel Zarządu Związku Miast Polskich

Dariusz Strugała, Burmistrz Jaraczewa, Wiceprzewodniczący Związku Gmin Wiejskich RP

Mirosław Broniszewski, Wójt Gminy Przykona

Lech Janicki, Przedstawiciel Konwentu Powiatów Województwa Wielkopolskiego, Starosta Ostrzeszowski

Andrzej Najewski, Kierownik Pracowni Badania i Oceny Wartości Gospodarczej Odmian Roślin Zbożowych Centralnego Ośrodka Badania Odmian Roślin Uprawnych w Poznaniu

Justyna Rejmaniak, Kierownik ZDOO Śrem Wójtostwo

Dr hab. Małgorzata Łochyńska, Dyrektor Instytutu Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich w Poznaniu

Dr hab. Piotr Rybacki, Katedra Agronomii, Zespół Naukowo-Dydaktyczny Agrotechnologii i Ogrodnictwa i Bioinżynierii Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu

Prof. dr hab. Walenty Poczta, Dziekan Wydziału Ekonomiczno-Społecznego Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu

Dr hab. Arkadiusz Sadowski, Wydział Ekonomiczno-Społeczny Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu

Dr Piotr Idczak, Katedra Europeistyki Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

Andrzej Baehr, Prezes Zarządu Wielkopolskiego Centrum Hodowli i Rozrodu Zwierząt w Poznaniu z siedzibą w Tulcach

Grzegorz Cetner, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Poznaniu

Prof. dr hab. Marek Mrówczyński, Instytut Ochrony Roślin – Państwowy Instytut Badawczy w Poznaniu

Grzegorz Majchrzak, Prezes Wielkopolskiego Związku Hodowców Trzody Chlewnej w Poznaniu

Prof. dr hab. Adam Gut, Prezes Regionalnego Związku Hodowców Owiec i Kóz w Poznaniu

Piotr Polok, Kierownik Okręgu Zachodniego Polskiego Związku Hodowców i Producentów trzody Chlewnej „POLSUS” z siedzibą w Poznaniu

Grzegorz Wegiera, Powiatowy Lekarz Weterynarii w Poznaniu

Przemysław Marciniak, Wielkopolski Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych w Poznaniu

Bogumił Nowak, Dyrektor RZGW w Poznaniu Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie

Danuta Nijaka, Dyrektor Okręgowej Stacji Chemiczno-Rolniczej w Poznaniu
Maciej Pohl, Wielkopolski Związek Hodowców i Producentów Bydła
Eugeniusz Koczorowski, Federacja Branżowych Związków Producentów Rolnych
oraz pracownicy Wielkopolskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Poznaniu

Spis treści

SPIS TREŚCI	3
I. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-EKONOMICZNEJ OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA WRAZ Z IDENTYFIKACJĄ POTRZEB I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH	5
1.1. Ogólne informacje na temat województwa	5
1.1.1. Powierzchnia, liczba ludności	5
1.1.2. Rozwój gospodarczy w latach 2011-2021	6
1.1.3. Warunki naturalne i klimatyczne, techniczne	13
1.2. Szczegółowy opis sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich województwa	20
1.2.1. Informacje ogólne dotyczące obszarów wiejskich w województwie	20
1.2.2. Kapitał ludzki i społeczny na obszarach wiejskich w województwie	22
1.2.3. Rynek pracy i przedsiębiorczość na obszarach wiejskich	31
1.2.4. Status ekonomiczny mieszkańców obszarów wiejskich	41
1.2.5 Infrastruktura na obszarach wiejskich	49
1.2.6. Zasoby środowiskowe na obszarach wiejskich i zagospodarowanie przestrzenne	55
1.2.7. Zasoby dziedzictwa kultury na obszarach wiejskich	62
1.3. Diagnoza sytuacji w rolnictwie w województwie	67
1.3.1. Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania	67
1.3.2. Środowiskowy wymiar produkcji rolnej	86
1.3.3. Struktura agrarna i potencjał produkcyjny rolnictwa	88

1.3.4. Wartość produkcji rolniczej	111
1.3.5. Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju	151
1.3.6. Przetwórstwo rolno-spożywcze i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem	157
II. ANALIZY SWOT	168
2.1. Kierunki rozwoju	175
III. ROZWÓJ FUNKCJONALNY I PRZESTRZENNY OBSZARÓW WIEJSKICH	178
3.1. Zróżnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich	178
3.1.1. Dominujące typy obszarów wiejskich w województwie wynikające z głównych funkcji gospodarczych	178
3.1.2. Zróżnicowanie obszarów wiejskich w województwie pod kątem stopnia urbanizacji	181
3.2. Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich	182
3.2.1. Spójność środowiskowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym	184
3.2.2. Spójność gospodarcza obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym	189
3.2.3. Spójność społeczna i kulturowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym	190
IV. Wnioski	192

I. Diagnoza sytuacji społeczno-ekonomicznej obszarów wiejskich i rolnictwa województwa wraz z identyfikacją potrzeb i potencjałów rozwojowych

1.1. Ogólne informacje na temat województwa

1.1.1. Powierzchnia, liczba ludności

Województwo wielkopolskie położone jest w zachodniej części Polski i sąsiaduje z 7 województwami: pomorskim, kujawsko-pomorskim, łódzkim, opolskim, dolnośląskim, lubuskim i zachodniopomorskim. Powierzchnia województwa wynosi 29 826 km² tj. 2 982 650 ha, co stanowi ok. 9,5% powierzchni kraju. W województwie wielkopolskim jest 31 powiatów, w tym 4 miasta na prawach powiatu, oraz 226 gmin – 19 miejskich, 96 miejsko-wiejskich oraz 111 wiejskich.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego 31 grudnia 2021 r. liczba ludności województwa wielkopolskiego wynosiła 3 489 074 osób, w tym 1 696 163 mężczyzn i 1 792 911 kobiet, co odpowiednio stanowi 48,6% i 51,4% ogółu ludności Wielkopolski. Liczba mieszkańców wsi wynosiła 1 619 922 osób, co stanowiło ok. 46,4% ogółu ludności województwa wielkopolskiego. W ciągu 10 ostatnich lat, w województwie wielkopolskim następował coroczny przyrost liczby ludności, co stanowi przeciwieństwo tendencji spadkowej utrzymującej się w kraju. Wyjątek stanowiły lata 2020-2021, kiedy to liczba ludności województwa nieznacznie spadła, jednak przyczyny tego zjawiska można upatrywać w trwającej pandemii COVID-19.

Tabela 1. Liczba ludności w Polsce oraz w województwie wielkopolskim w latach 2011-2021 oraz procentowa zmiana.

Rok	Polska	Zmiana	Woj. wielkopolskie	Zmiana
2011	38 538 447	-	3 455 477	-
2012	38 533 299	0,01%	3 462 196	0,19%
2013	38 495 659	0,10%	3 467 016	0,14%
2014	38 478 602	0,04%	3 472 579	0,16%
2015	38 437 239	0,11%	3 475 323	0,08%
2016	38 432 992	0,01%	3 481 625	0,18%
2017	38 433 558	0,00%	3 489 210	0,22%
2018	38 411 148	0,06%	3 493 969	0,14%
2019	38 382 576	0,07%	3 498 733	0,14%
2020	38 265 013	0,31%	3 496 450	0,07%
2021	38 080 411	0,48%	3 489 074	0,21%

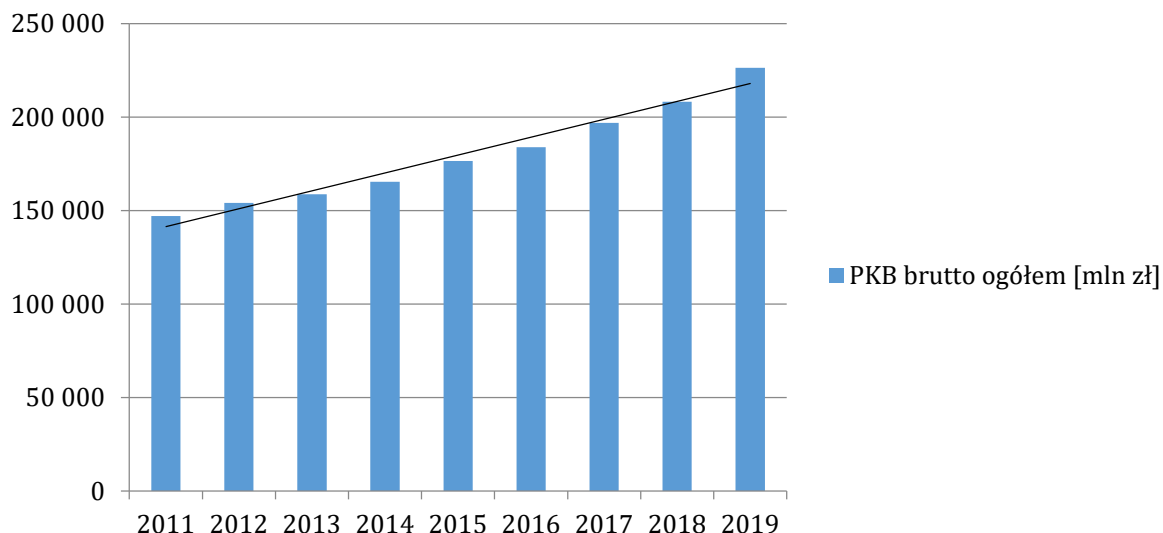
Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS

1.1.2. Rozwój gospodarczy w latach 2011-2021

W momencie wejścia Polski do Unii Europejskiej zmiany, jakie dokonały się w gospodarce, umocniły pozycję Wielkopolski wśród najsilniejszych gospodarczo regionów kraju.

Najważniejszym wskaźnikiem mierzącym wielkość gospodarki i jej dynamikę jest PKB. Porównując lata skrajne okresu 2011-2019 wartość PKB w Wielkopolsce wzrosła o 53,9%, a w całym kraju o ok. 47%. Ponadto, w roku 2019 PKB w województwie stanowiło 9,9% wartości dla całego kraju. Wielkopolska od lat zajmuje 3. miejsce pod względem udziału PKB, zaraz za województwami mazowieckim i śląskim. W ostatnich latach udaje się utrzymywać tendencję wzrostową tego wskaźnika, co wskazuje na korzystną sytuację gospodarczą województwa wielkopolskiego. Lata 2011-2019 wskazują silny i długotrwały wzrost gospodarczy. Według danych, opublikowanych przez GUS na 2019 rok, PKB brutto w cenach bieżących wzrósł o 8,7% w porównaniu do roku poprzedniego i jest to najwyższy wzrost odnotowany na przestrzeni 8 analizowanych lat.

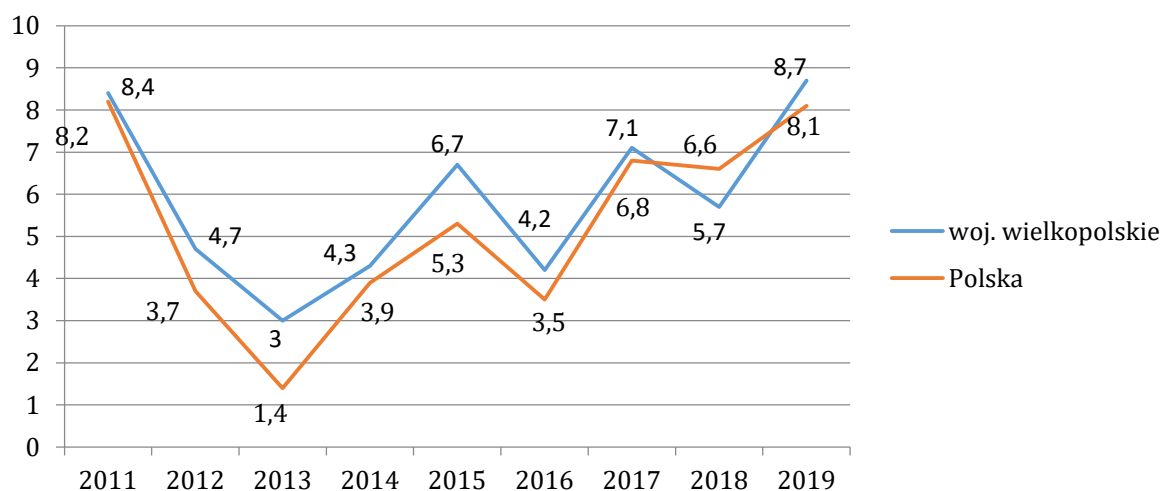
Wykres 1. Produkt krajowy brutto ogółem w województwie wielkopolskim w latach 2011-2019. Wyrażone w milionach złotych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS.

Dynamika PKB brutto ogółem w województwie wielkopolskim kształtowała się w latach 2011-2019 powyżej średniej krajowej. Wyjątek stanowił rok 2018, kiedy to przyrost PKB w województwie był o 0,9 pkt proc. niższy niż krajowy. Świadczy to o bardzo dobrej kondycji gospodarczej Wielkopolski oraz nieustannym rozwoju.

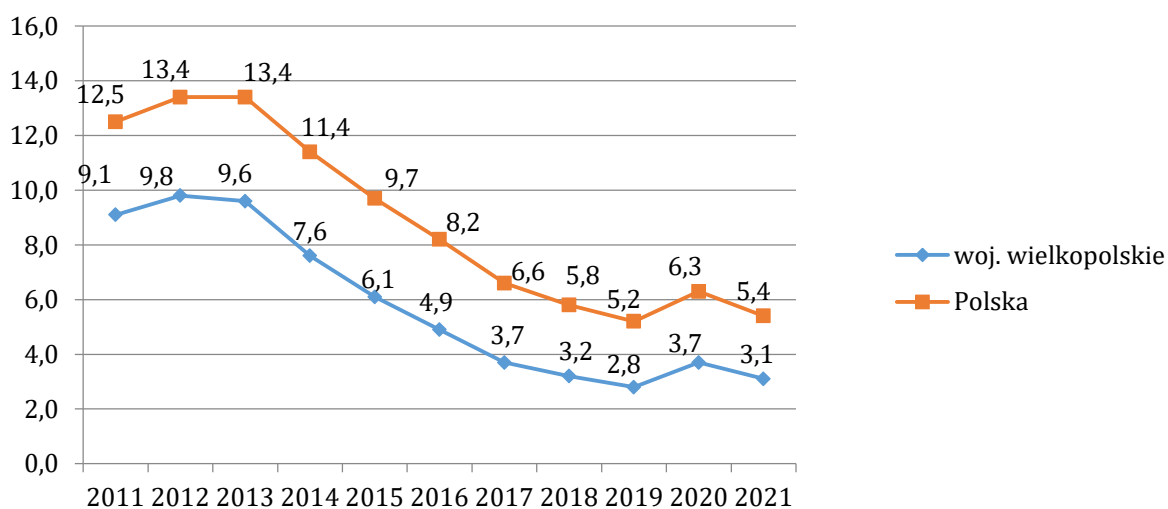
Wykres 2. Dynamika PKB brutto ogółem w województwie wielkopolskim oraz w kraju w latach 2011-2019 - wyrażone w procentach

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS.

Nastąpił również spadek bezrobocia. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie wielkopolskim na przestrzeni lat 2011-2021 kształtowała się na poziomie niższym od krajowego. Do 2019 roku występowała tendencja spadkowa, która prawdopodobnie zaburzona została wybuchem pandemii COVID-19 w 2020 r. Mimo tych okoliczności na terenie województwa odnotowano spadek stopy bezrobocia o 0,6 pkt proc. już w 2021 r. Należy wspomnieć, że województwo wielkopolskie na przestrzeni 10 analizowanych lat charakteryzowało się najniższą stopą bezrobocia spośród wszystkich województw.

Wykres 3. Stopa bezrobocia rejestrowanego w woj. wielkopolskim oraz w kraju w latach 2011-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS.

Struktura gospodarki, choć jak na standardy krajowe dość zróżnicowana, ze względu na duży udział rolnictwa i niedorozwój usług w wymiarze europejskim ma nadal charakter tradycyjny. Więcej niż w kraju było także podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 10 000 ludności. Mocno zróżnicowane jest przestrzenne rozmieszczenie przedsiębiorstw. Działalność gospodarcza skoncentrowana jest w stolicy regionu oraz w ośrodkach powiatowych.

Rozwój przedsiębiorczości w Wielkopolsce uwarunkowany jest zarówno czynnikami wewnętrznymi – lokalnymi i regionalnymi, jak i zewnętrznymi – makroekonomicznymi. Silnie rozwinięta jest przedsiębiorczość na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego, wiele firm decyduje się zlokalizować siedziby na obrzeżach miasta, głównie ze względu na:

- niższe koszty działalności i łatwiejszy dostęp do tańszych pracowników (co jest szczególnie ważne dla nowo uruchamianych podmiotów gospodarczych);

- potencjalną dostępność terenów inwestycyjnych w gminach wiejskich;
- mniejsze ograniczenia dla lokalizacji działalności wytwórczej uciążliwej dla otoczenia;
- specyficzne więzi, indywidualizacja problemów, znajomości nieformalne korzystnie wpływające na stosunek urzędników do przedsiębiorców;
- dedykowane programy wsparcia z funduszy unijnych dla podmiotów gospodarczych, szczególnie z sektora MSP, w tym preferencje dla podmiotów zakładających działalność na obszarach wiejskich.

[Źródło: Iwona Nurzyńska, IRWiR PAN, Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. Uwarunkowania, bariery, instrumenty wsparcia, 2010].

Istnieje ścisłe powiązanie przedsiębiorczości na obszarach wiejskich oraz rozwojem obszarów wiejskich. Ma ono związek między innymi ze zjawiskiem suburbanizacji, które polega na wyludnianiu się centrum i rozwoju strefy podmiejskiej. Wynikiem suburbanizacji jest rozwój infrastruktury (zabudowa mieszkaniowa, punkty handlowo-usługowe, połączenia komunikacyjne) na obszarach podmiejskich i wiejskich oraz tworzenie się tzw. miast-sypialni. Mieszkańcy wsi często odnajdują zatrudnienie w firmach zlokalizowanych na obszarach wiejskich. Nie zmieniając miejsca zamieszkania mogą zminimalizować koszty życia, które są znacznie wyższe w większych miastach oraz uciec od zgiełku.

Tabela 1. Czynniki wewnętrzne warunkujące oraz utrudniające rozwój przedsiębiorczości

Czynniki warunkujące	Czynniki utrudniające
<ul style="list-style-type: none"> • duża i szybko rosnąca liczba przedsiębiorstw, szczególnie podmiotów małych i średnich, • znaczny oraz stale rosnący ich potencjał ekonomiczno-wytwórczy, • wysokie kwalifikacje pracowników i długie tradycje wielu branż i przedsiębiorstw, • zdecydowana przewaga własności prywatnej, • znaczny napływ kapitału zagranicznego, • korzystna struktura rodzajowa przedsiębiorstw, • stosunkowo duża dynamika eksportu, • relatywnie wysoka produktywność firm i duża dynamika jej wzrostu, • rosnąca świadomość społecznie odpowiedzialnego biznesu oraz budowanie partnerstw wielosektorowych na rzecz przedsiębiorczości społecznej, • pozytywne interakcje ze środowiskiem naukowym, z uwzględnieniem transferu wiedzy i technologii z organizacji naukowo-badawczych do 	<ul style="list-style-type: none"> • niedostateczne wyposażenie kapitałowe i dekapitalizacja majątku dużej części firm, • słabo rozwinięte powiązania integracyjne przedsiębiorstw, • zbyt mała liczba przedsiębiorstw „wysokiej techniki” i „dużej szansy”, • wykorzystywanie technologii zewnętrznych, a tylko w niewielkim zakresie projektów oferowanych przez rodzime jednostki badawcze, • wysokie koszty własne i niska rentowność dużej części przedsiębiorstw, zwłaszcza publicznych, • opór społeczny przed nowymi inwestycjami, • niestabilne i zawiłe przepisy regulujące funkcjonowanie przedsiębiorstw, • ograniczenia działalności w związku z pandemią COVID-19, • wysoka inflacja od 2021 roku.

przedsiębiorstw.	
------------------	--

Źródło: Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku.

Dalszy rozwój przedsiębiorczości wymaga eliminacji lub przynajmniej ograniczenia niekorzystnego oddziaływania zjawisk przedstawionych w tabeli 1. Wymienione wyżej czynniki lokalne i regionalne kształtują atrakcyjność inwestycyjną – ujmowaną jako syntetyczną miarę charakteryzującą daną jednostkę terytorialną, wypadkową licznych i różnorodnych zmiennych opisujących sytuację społeczno-gospodarczą. Pod tym względem Poznań znajduje się w czołówce stolic województw. Wśród ośrodków zajmujących wysokie miejsca w tego typu rankingach znajdują się też inne, mniejsze miasta i jednostki terytorialne Wielkopolski. Istotnym elementem rozwoju przedsiębiorczości i przedsiębiorstw jest system instrumentów i instytucji wsparcia biznesu. W ostatnich latach dokonał się postęp w tym zakresie, lecz stan ten jest niewystarczający. Brak jest nadal odpowiedniej liczby dobrze przygotowanych instytucji wspierania przedsiębiorstw, szczególnie działających non profit, zakładanych przez samorządy lub organizacje pozarządowe. Niedostateczne jest dopasowanie oferty tych instytucji do potrzeb przedsiębiorstw. Dominują podstawowe usługi doradcze przy ograniczonej ofercie usług specjalistycznych. Rozwijane powinny być nadal instytucje finansowe, takie jak: fundusze pożyczkowe, poręczeniowe, gwarancyjne, kapitału początkowego, czy wysokiego ryzyka. Nie jest także wystarczająca komercyjna oferta instytucji świadczących usługi szkoleniowe, doradcze, marketingowe i inne. Ważne dla gospodarki województwa jest także to, iż wsparcia wymagają nie tylko przedsiębiorstwa, ale także organizacje pozarządowe działające na rzecz gospodarki i będące jednym z istotnych pracodawców. Przewiduje się, że głównym motorem wzrostu gospodarczego pozostanie spożycie prywatne, ze względu na rosnące płace, zatrudnienie i transfery socjalne.

Rolnictwo Wielkopolski jest jednym z najważniejszych jej potencjałów. Pod względem poziomu gospodarowania oraz wysokości plonów i wydajności wyróżnia się ono na tle kraju. Ze względu na strukturę wielkościową gospodarstw rolnych oraz na wysoki odsetek pracujących nadal podstawą wielkopolskiego rolnictwa są gospodarstwa rodzinne. Niekorzystne dla rolnictwa są warunki klimatyczne oraz glebowe i gruntowo-wodne. Czynniki te stawiają rolnictwo Wielkopolski w trudnej pozycji konkurencyjnej względem rolnictwa innych krajów UE. Z kolei atutem jest niski poziom chemizacji oraz niskie koszty pracy. Wielkopolska jest czołowym w skali kraju regionem produkcji zwierzęcej, w 2021 r. zajęła drugie miejsce z wynikiem 1 388 245 t (źródło: Dane GUS). Osiągnięte wyniki są znacznie wyższe od średniej krajowej.

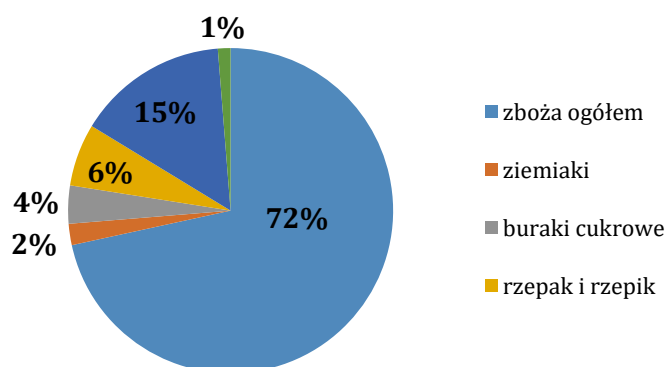
Tabela 2. Produkcja zwierzęca wyrażona w tonach w Polsce i województwach w roku 2021

PRODUKCJA ZWIERZĘCA WYRAŻONA W TONACH	
POLSKA	6 972 614
MAZOWIECKIE	1 701 915
WIELKOPOLSKIE	1 388 245
ŁÓDZKIE	560 100
KUJAWSKO-POMORSKIE	466 027
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	422 905
POMORSKIE	414 378
PODLASKIE	390 487
ZACHODNIOPOMORSKIE	365 605
LUBELSKIE	268 141
ŚLĄSKIE	247 586
ŚWIĘTOKRZYSKIE	178 889
LUBUSKIE	166 238
OPOLSKIE	142 661
MAŁOPOLSKIE	117 961
DOLNOŚLĄSKIE	83 543
PODKARPACKIE	57 933
ŚREDNIA	435 788

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS.

W strukturze upraw dominują zboża, a następnie łąki trwałe oraz rośliny przemysłowe, w tym rzepak i buraki cukrowe.

Rysunek 1. Struktura upraw w województwie wielkopolskim w 2021 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS.

Największy wzrost powierzchni nastąpił w uprawie pastwisk trwałych, która w poprzednim roku była niższa o 48% oraz rzepaku i rzepiku (roczny wzrost o 8%). Największy spadek areału nastąpił w uprawie ziemniaków (24% mniej w 2020 r.) oraz zbóż ogółem (o 5%).

Tabela 3. Powierzchnia upraw w województwie wielkopolskim, wyrażona w hektarach w 2019 i 2020 roku.

Powierzchnia w ha			
typ upraw	2019	2020	zmiana
zboża ogółem	1 105 532	1 048 602	-5%
łąki trwałe	221 431	220 290	-0,5%
rzepak i rzepik	84 127	91 038	8%
buraki cukrowe	53 331	55 432	4%
ziemniaki	40 824	30 999	-24%
pastwiska trwałe	12 411	18 396	48%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS.

Stosunkowo dobrze rozwinięty jest rynek owoców i warzyw oraz grupy producenckie. Nadal jednak zbyt słabe jest powiązanie producentów z przedsiębiorstwami przetwórczymi i handlowymi. Konieczny jest znaczący rozwój rynków hurtowych produktów rolniczych oraz sieci sprzedaży produktów tradycyjnych i regionalnych. Sektor przetwórstwa rolno-spożywczego jest jednym z głównych działów gospodarki Wielkopolski. Pod względem regionalnych i tradycyjnych produktów rolnictwo Wielkopolski może konkurować i konkuruje z powodzeniem na rynkach UE. Wielkopolską wieś dotyka wiele problemów natury społecznej, m.in. słaba infrastruktura transportowa łącząca ją z większymi ośrodkami miejskimi, wykluczenie cyfrowe, ukryte bezrobocie oraz niski stopień wyposażenia w infrastrukturę komunalną (źródło: Zaktualizowana strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku).

W kształtowaniu ogólnie pojętego rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa w Wielkopolsce szczególnie ważną rolę pełnią służby doradcze. Ośrodki doradztwa rolniczego, choć głęboko niedofinansowane, wywierają niebagatelny wpływ na różne aspekty codziennego życia na wsi. Są źródłem pomocy dla mieszkańców obszarów wiejskich i rolników w ich problemach, jednocześnie wspierają rozwój i realizują zadania centralnej polityki rolnej. Dlatego też należy uwzględnić wkład tych jednostek w dalszej perspektywie, jako środka zapobiegającego dalszemu pogłębieniu problemów wsi.

1.1.3. Warunki naturalne i klimatyczne, techniczne

W krajobrazie województwa wielkopolskiego dominują rozległe, płaskie połacie pól oraz duże kompleksy leśne. Powierzchnia gruntów leśnych w województwie stanowi 789,3 tys. ha, z czego lasy zajmują 769,5 tys. ha. Pod względem lesistości Wielkopolska znajduje się na 12 miejscu w kraju (lesistość województwa – 25,8%). W Polsce powierzchnia lasów wynosi 9462,9 tys. ha, natomiast lesistość 29,6% (Rocznik statystyczny leśnictwa, GUS 2020 r.).

Tabela 4. Powierzchnia gruntów leśnych i lesistość wg województw w 2019 roku.

Województwa	Powierzchnia gruntów leśnych (w tys. ha)	Lesistość (%)	Miejsce w kraju pod względem lesistości
Dolnośląskie	611,2	29,8	8
Kujawsko-pomorskie	432,1	23,5	13
Lubelskie	594,1	23,3	15
Lubuskie	710,4	49,3	1
Łódzkie	399,1	21,5	16
Małopolski	440,5	28,7	9
Mazowieckie	846,4	23,5	14
Opolskie	257,8	26,7	11
Podkarpackie	692,3	38,2	2
Podlaskie	633,9	30,9	7
Pomorskie	684,7	36,4	3
Śląskie	405,7	32,1	5
Świętokrzyskie	338,4	28,3	10
Warmińsko-mazurskie	785,9	31,7	6
Wielkopolskie	789,3	25,8	12
Zachodniopomorskie	841,1	35,7	4

Źródło: Opracowano na podstawie Rocznika statystycznego leśnictwa, GUS 2020 r.

Województwo wielkopolskie leży na pograniczu dwóch regionów wodnych – regionu wodnego środkowej Odry oraz regionu wodnego Warty. Region wodny Warty obejmuje znaczną część województwa oraz stanowi główną oś hydrograficzną. W sieci hydrologicznej dorzecza Warty największe rzeki to Noteć z głównymi dopływami Gwdą i Drawą w części prawobrzeżnej oraz Prosną i Obrą. W dorzeczu Odry główną rzeką jest Barycz – prawy dopływ Odry, a jej największymi dopływami na terenie województwa wielkopolskiego są Orla i Rów Polski (Źródło: Program Ochrony Środowiska Województwa Wielkopolskiego na lata 2012-2015 (Arcadis sp. z o.o., Poznań 2012 r.); rejestr form ochrony przyrody RDOŚ Poznań).

Województwo Wielkopolskie jest zróżnicowane pod względem występowania wód powierzchniowych stojących. Występują jeziora różnej wielkości, dominują jednak jeziora o powierzchniach nie przekraczających 100 ha. Największe jeziora województwa to Jezioro

Powidzkie oraz Jezioro Niedzięgiel. Powierzchnie zwierciadeł wody tych jezior wg różnych źródeł mocno się różnią. Wynika to między innymi z obniżania się poziomu wód oraz coraz częściej spotykanymi suszami.

Klimat

Województwo wielkopolskie jest jednym z najsuchszych i najcieplejszych regionów Polski. Masy powietrza są pochodzenia polarno-morskiego, przez co lata są chłodniejsze, a zimy łagodniejsze w porównaniu ze wschodnią, bardziej kontynentalną częścią Polski. Przeważają wiatry zachodnie. Pogoda bywa tutaj zmienna za sprawą frontów atmosferycznych. Nad regionem najczęściej przemieszczają się fronty chłodne, w lecie z burzami, dużymi wahaniami temperatur oraz silnymi wiatrami. Średnie roczne ciśnienie atmosferyczne wynosi około 1005 hPa, najniższe wiosną i najwyższe jesienią. Średnia roczna temperatura wynosi około 8,2°C. W okresie letnim temperatury dochodzą do +38°C, a w okresie najbardziej surowych zim spadają do -30°C. Poniżej tabela przedstawiająca, na przykładzie Poznania, średnią temperaturę w danym miesiącu z lat 1991-2021 roku.

Tabela 5. Średni rozkład temperatur w latach 1991 – 2021 w Poznaniu

TEMPERATURA	MIESIĄCE											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Śr. Temperatura (°C)	-0.6	0.4	3.8	9.4	14.4	17.8	19.8	19.5	15	9.9	5.2	1.4
Min. Temperatura (°C)	-3	-2.4	0.1	4.4	9.3	12.9	15.3	15	11.1	6.8	2.8	-0.7
Max. Temperatura (°C)	1.6	3.3	7.7	14	18.9	22.1	24	23.7	19.1	13.2	7.5	3.3

Źródło: <https://pl.climate-data.org/europa/polska/greater-poland-voivodeship-459/r/stycze%c5%84-1/>

Okres wegetacyjny Wielkopolski należy do najdłuższych w Polsce. Na Nizinie Południowo-wielkopolskiej wynosi ok. 228 dni i na północ od Gniezna i Szamotuł zaczyna powoli spadać do 216 dni na krańcach północnych regionu.

Średnie sumy roczne opadów wynoszą 500-550 mm, najmniejsze opady występują na wschodzie województwa. Cechą klimatu Wielkopolski jest nieregularność opadów oraz długie okresy bez opadów.

Tabela 6. Średnie opady, wilgotność oraz dni słoneczne w latach 1991 – 2021 w Poznaniu

	MIESIĄCE											
	I	I	II	I	V	V	VI	VI	I	X	X	X
Opady/ Opady deszczu (mm)	48	39	52	39	59	62	92	67	53	44	45	49
Wilgotność(%)	83%	81%	76%	67%	65%	64%	66%	66%	71%	79%	86%	84%
Deszczowe dni (d)	8	7	9	7	8	8	9	8	7	7	7	8

Źródło: <https://pl.climate-data.org/europa/polska/greater-poland-voivodeship-459/r/stycze%5%84-1/>

Wielkopolska jest regionem o dużym potencjale przyrodniczym i gospodarczym. Obszary chronione zajmują około 1/3 powierzchni, a 1/4 stanowią lasy. Rolnictwo jest jednym z najważniejszych elementów gospodarki, a produkcja zwierzęca jest jedną z najliczniejszych w kraju.

Gleby

Warunki glebowe województwa wielkopolskiego zmieniają się od dobrych na wysoczyznach morenowych do niekorzystnych na sandrach, wysoczyznach, w strefach krawędziowych i w dolinach zbudowanych z utworów piaszczystych. W warstwie przypowierzchniowej dominują utwory piaszczyste i gliniaste. Większość gleb to gleby lekkie i bardzo lekkie.

Najczęściej spotykane gleby w województwie wielkopolskim to gleby średniej i niskiej jakości, należące do najłabszych w kraju. Gleby wysokich klas bonitacyjnych wymagają

szczególnej ochrony przed zmianą dotychczasowego rolniczego użytkowania, natomiast gleby nieurodzajne klasy V, VI, VIz mogą być sukcesywnie przeznaczane pod zalesienia. Gleby w Wielkopolsce są bardzo zróżnicowane i aż 64% ma słabą przydatność w produkcji roślinnej.

Wielkopolska jest regionem o dużym zasobie użytków rolnych. Stanowią one 65,2% ogólnej powierzchni województwa (w kraju 52%). Średnio na jednego mieszkańca przypada 0,57 ha użytków rolnych (w Polsce 0,42 ha).

Według Rocznika statystycznego rolnictwa 2021 GUS struktura odczynu gleb w województwie wielkopolskim (na podstawie danych Krajowej Stacji Chemiczno-Rolniczej) w latach 2017-2020 wynosiła:

- 14% – odczyn bardzo kwaśny pH <4,5;
- 26% – odczyn kwaśny pH 4,6-5,5;
- 31% – odczyn lekko kwaśny pH 5,6-6,5;
- 18% – odczyn obojętny pH 6,6-7,2;
- 11% – odczyn zasadowy pH >7,2.

W tym miejscu należy nadmienić, iż w latach 2017-2020 najczęściej gleb o najwyższym stopniu zakwaszenia stwierdzono w województwie podkarpackim (30% gleb odczynie o bardzo kwaśnym i 33% gleb o odczynie kwaśnym) oraz w województwie podlaskim (27% gleb o odczynie bardzo kwaśnym i 35% gleb o odczynie kwaśnym). W województwie opolskim stwierdzono najniższy stopień zakwaszenia gleby (4% przebadanych próbek gleb wykazało odczyn bardzo kwaśny i 16% odczyn kwaśny). Najwięcej gleb zasadowych odnotowano w województwach świętokrzyskim (19% przebadanych próbek) i kujawsko-pomorskim (18%).

Porównując strukturę odczynu gleby w województwie wielkopolskim w latach 2011-2014 do lat 2017-2020 nastąpiła zmiana odczynu gleb. I tak procentowy udział gleby bardzo kwaśnej wzrósł o 3%, kwaśnej o 1%, lekko kwaśnej o 4%, obojętnej o 1%, natomiast ilość gleb o odczynie zasadowym spadła o 1%.

Obecnie Okręgowe Stacje Chemiczno-Rolnicze w całym kraju przyjmują wnioski o dofinansowanie zadań w ramach „Ogólnopolskiego programu regeneracji środowiskowej gleb poprzez ich wapnowanie” na lata 2020-2022, które cieszy się ogromnym zainteresowaniem rolników w województwie wielkopolskim.

Beneficjentami programu są posiadacze użytków rolnych, zlokalizowanych na terenie województwa wielkopolskiego, o pH gleby poniżej lub równej 5,5. Formą dofinansowania jest dotacja, okres kwalifikowalności kosztów od 01.06.2019 r. do 31.12.2022 r. Przedsięwzięcia objęte dofinansowaniem realizowane będą do 31.12.2023 roku.

Lasy

Lasy województwa są rozmieszczone nierównomiernie. Lesistość województwa wielkopolskiego w 2019 roku wg danych GUS wynosiła 25,8%, przy lesistości dla Polski 29,6%. Udział lasów prywatnych w ogólnej powierzchni leśnej w Wielkopolsce wynosi 11,1%. Powierzchnia gruntów leśnych ogółem wynosiła 789,3 tys. ha, z czego lasy zajmowały 769,5 tys. ha. Powierzchnia lasów publicznych wynosiła 684,3 tys. ha, a lasów prywatnych 85,2 tys. ha.

Lesistość w poszczególnych powiatach w Wielkopolsce kształtuje się w następujący sposób (tabela).

Tabela 7. Lesistość w powiatach wielkopolski w 2018 roku.

Lp.	Powiat	Lesistość w %
1.	chodzieski	35,0
2.	czarnkowsko-trzcianecki	50,9
3.	gnieźniński	14,6
4.	gostyński	13,8
5.	grodziski	23,7
6.	jarociński	18,4
7.	kaliski	20,3
8.	kępiński	19,7
9.	Kolski	11,8
10.	koniński	16,4
11.	kościański	13,5
12.	krotoszyński	18,5
13.	leszczyński	24,7
14.	międzychodzki	44,6
15.	nowotomyski	38,2
16.	obornicki	31,2
17.	ostrowski	28,2
18.	ostrzeszowski	34,8
19.	pilski	28,7
20.	pleszewski	19,3
21.	poznański	22,4
22.	rawicki	14,9
23.	słupecki	15,6
24.	szamotulski	30,8
25.	średzki	16,3
26.	śremski	19,6
27.	turecki	24,4
28.	wągrowiecki	19,1
29.	wolsztyński	30,4
30.	wrzesiński	18,8
31.	złotowski	46,6

Źródło: Opracowano na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Poznaniu

Przemysł

Najważniejszymi składowymi przemysłu w Wielkopolsce są: zróżnicowany przemysł, wysokotowarowe rolnictwo oraz rozbudowana sieć usług finansowych i handlowych.

W przemyśle Wielkopolski największe sektory to:

- przetwórstwo rolno-spożywcze,
- produkcja pojazdów mechanicznych,

- odlewniczy,
- farmaceutyczny,
- meblarski,
- sprzętu oświetleniowego i gospodarstwa domowego,
- ceramiczny i szklarski,
- wyrobów z tworzyw sztucznych dla budownictwa,
- oponiarski,
- włókienniczy i odzieżowy,
- górnictwo węgla brunatnego,
- hutnictwo,
- wytwarzanie energii w okręgu konińskim.

Rurociągi przesyłowe

Przez obszar województwa przebiega rurociąg naftowy „Przyjaźń” obsługiwany przez firmę Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych „Przyjaźń” S.A. Płock, który może stanowić zagrożenie zarówno pożarowe (pożarowo-wybuchowe), jak i zagrożenie ekologiczne. Rurociąg przebiega po trasie: Sompolno, Ślesin, Kleczew, Ostrowite, Września, Kostrzyn, Czerwonak, Tarnowo Podgórne, Pniewy, Kwilcz, Gorzyń. Głębokość posadowienia pod ziemią 100-120 cm, ciśnienie 5,5 i 6,4 MPa.

Ponadto przez część obszaru województwa przebiega rurociąg paliwowy w relacji: Nowa Wieś Wielka (województwo kujawsko-pomorskie) – Rejowiec (przez gminy Mieleszyn, Kłecko, Skoki). Rurociąg posadowiony jest w ziemi na głębokości minimum 130 cm, ciśnienie robocze 6,3 MPa.

Solidne fundamenty pod wszystkie inwestycje

Wielkopolska na tle pozostałych regionów kraju może pochwalić się dobrze rozwiniętą infrastrukturą, co oznacza, że infrastruktura spełnia wymagania przedsiębiorców. Władze województwa, jak i sami mieszkańcy, widzą jednak konieczność dalszego poszerzania infrastrukturalnego zaplecza. Bez stałego rozwoju infrastruktury województwa nie byłoby możliwe pełne otwarcie się regionu na inwestorów i turystów z całego świata oraz zaspokojenie stałych potrzeb mieszkańców.

Drogi krajowe, w tym autostrady, drogi ekspresowe i obwodnice.

	w użytkowaniu
	w realizacji
	w przetargu
	w przygotowaniu
A1 S7	Numery autostrad i dróg ekspresowych

Źródło:

<https://www.gov.pl/web/gddkia/mapa-stanu-budowy-drog3?graphicName=wojew%C3%B3dztwo+wielkopolskie>

Energia

Wielkopolska jest dobrze zabezpieczona w energię elektryczną. Istniejący układ sieci elektroenergetycznych najwyższych (400 kV i 220 kV) i wysokich (110 kV) napięć, składający się na Krajowy System Przesyłowy i Dystrybucyjny, umożliwia wyprowadzenie energii elektrycznej z Zespołu Elektrowni Pątnów Adamów Konin do innych regionów oraz jej dostarczenie z pozostałych elektrowni znajdujących się na terenie kraju. Najważniejsze elektrownie zlokalizowane są we wschodniej części regionu.

Na obszarze województwa znajduje się 548 instalacji do produkcji energii ze źródeł odnawialnych o łącznej mocy 1354 MW. Większość instalacji to fotowoltaiczne (580) o łącznej mocy 1354 MW. (Stan na 31.12.2021 r. dane Urzędu Regulacji Energetyki).

1.2. Szczegółowy opis sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich województwa

1.2.1. Informacje ogólne dotyczące obszarów wiejskich w województwie

Obserwuje się zmianę udziału liczby osób zamieszkujących miasta. Zjawiskiem charakterystycznym dla Wielkopolski jest suburbanizacja, w wyniku której permanentnie wzrasta liczba mieszkańców obszarów wiejskich oraz mniejszych miast zlokalizowanych w pobliżu największych ośrodków miejskich. Wskutek tego zjawiska obniżeniu ulega wartość wskaźnika urbanizacji. Mieszkańcy miast w 2020 roku stanowili 53,7% ogółu ludności Wielkopolski. Rośnie z kolei liczba mieszkańców terenów wiejskich. Na obszarach wiejskich notuje się dodatnie saldo migracji stałej gminnej i międzypowiatowej. Udział ludności miejskiej w województwie będzie się zmniejszał z 53,7 do 51,3% w 2030 roku. Przewiduje się, że udział ten zmniejszy się do poziomu 47,9% w 2045 roku. To zjawisko znajdzie lustrzane odbicie na terenach wiejskich. Prognozuje się, że udział ludności zamieszkującej tereny wiejskie na

poziomie 52,1%, czyli przewyższający udział ludności miejskiej, zostanie odnotowany ok. 2045 r. Spadek liczby mieszkańców obszarów miejskich dotyczyć będzie w największym stopniu mieszkańców dużych miast ze względu na migracje ludności na tereny podmiejskie (obszary wiejskie). Największy wzrost liczby mieszkańców przewiduje się na obszarach wiejskich gmin powiatu poznańskiego.

Dawniej powodem do dumy władz był fakt odpływu ludności z obszarów wiejskich do miast. Proces ten był spowodowany intensywnym uprzemysłowieniem kraju w okresie powojennym. Dzisiaj powrotny odpływ ludności na obszary wiejskie nie stanowi odwrócenia procesu uprzemysłowienia kraju. Obecny kierunek migracji ludności wynika ze zwiększenia atrakcyjności i jakości obszarów wiejskich, dla wielu obywateli, spowodowany coraz lepszym wyposażeniem obszarów wiejskich w niezbędną infrastrukturę techniczną typu drogi utwardzone, kanalizacja, wodociągi, Internet itp.

W ujęciu przestrzennym ludność województwa rozmieszczona jest nierównomiernie. W regionie istnieją obszary o dużej koncentracji ludności, do których należą: miasta na prawach powiatu oraz powiat poznański, ostrowski i jarociński. Najślabiej zaludnione tereny to powiaty położone w północnej części Wielkopolski. W województwie występują duże dysproporcje pod względem liczby ludności między największymi miastami a pozostałymi obszarami. Niemal 40% ludności województwa zamieszkuje pięć powiatów (miasto Poznań – 532,0 tys. osób w 2020 roku, powiat poznański – 406,6 tys. osób, ostrowski – 161,4 tys. osób, gnieźnieński – 145,1 tys. osób oraz pilski – 135,5 tys. osób).

Średnia gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2019 roku wynosiła 62 osoby/km² i była mocno zróżnicowana, zawierała się w przedziale od 10 osób/km² (Jastrowie) do 465 osób/km² (Komorniki). Gminy o najniższej gęstości zaludnienia położone były w północnej części regionu, otrzymany rozkład jest pochodną uwarunkowań naturalnych. Natomiast najwyższe wartości obserwowane były w gminach położonych w bezpośrednim sąsiedztwie miast Poznania, Konina, Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego. Zwiększona gęstość zaludnienia nie jest obecna na obszarach położonych wokół miasta Piły i Leszna. *Źródło: obliczenia i opracowanie własne N. Bartkowiak-Bakun na podstawie danych BDL GUS 2019.* Średnia wielkość wsi w Wielkopolsce wynosi 372 osoby (w Wielkopolsce w roku 2020 liczba wsi wynosiła 4352, liczba mieszkańców obszarów wiejskich 1 619 131 osób). Obserwuje się stały wzrost średniej wielkości wsi na terenie województwa. Zjawisko to jest znacznie zróżnicowane przestrzennie – największa dynamika występuje w podregionie poznańskim. Z kolei w podregionie pilskim obserwuje się spadek liczby mieszkańców wsi. Obecnie największe wsie występują w podregionie poznańskim,

kaliskim i konińskim, średnia wielkość wsi odpowiednio w ww. podregionach 493, 400 i 252 osoby. Największa wieś w Wielkopolsce Koziegłowy 11878 osób.

1.2.2. Kapitał ludzki i społeczny na obszarach wiejskich w województwie

Wiek, płeć i struktura wykształcenia mieszkańców

Województwo wielkopolskie ma 3 491 410 mieszkańców, z czego 51,4% stanowią kobiety, a 48,6% mężczyźni. W latach 2002-2021 liczba mieszkańców wzrosła o 4,1%. Średni wiek mieszkańców wynosi 40,9 lat (kobiety 42,5 lat; mężczyźni 39,3 lat) i jest porównywalny do średniego wieku mieszkańców całej Polski. Prognozowana liczba mieszkańców wielkopolskiego w 2050 roku wynosi 3 287 926, z czego 1 676 672 to kobiety, a 1 611 254 mężczyźni. (Źródło: GUS, 31.XII.2021). Na obszarach wiejskich w województwie wielkopolskim w 2020 roku mieszkało 1619131 osób, z czego 50,1% stanowiły kobiety, a 49,9% mężczyźni.

Tabela 8. Ludność obszarów wiejskich Wielkopolski według płci i wieku.

WYSZCZEGÓLNIENIE	2015	2016	2020
Ludność wiejska	1568424	1577995	1619131
Ludność w wieku 0-15 lat	278572	280408	345313
Ludność w wieku 16-64 lat	1095156	1095409	992560
Ludność w wieku 65 lat i więcej	194696	202178	281258
Ludność mężczyźni	783359	788070	807628
Ludność w wieku 0-15 lat	143952	144859	160326
Ludność w wieku 16-64 lat	56184	56131	549562
Ludność w wieku 65 lat i więcej	79223	83080	97740
Ludność kobiety	785065	789925	811503
Ludność w wieku 0-15 lat	134620	135549	150626
Ludność w wieku 16-64 lat	534972	535278	527864

Ludność w wieku 65 lat i więcej	115473	119098	133013
---------------------------------	--------	--------	--------

Wykres 4. Ludność według płci i grup wieku.

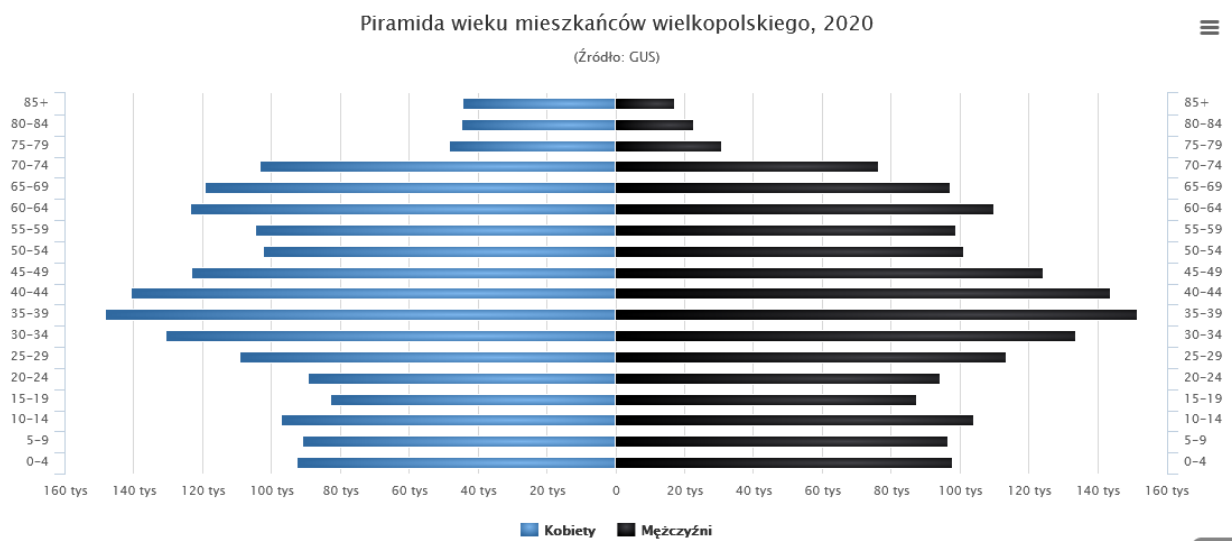

Tabela 9. Struktura według wykształcenia.

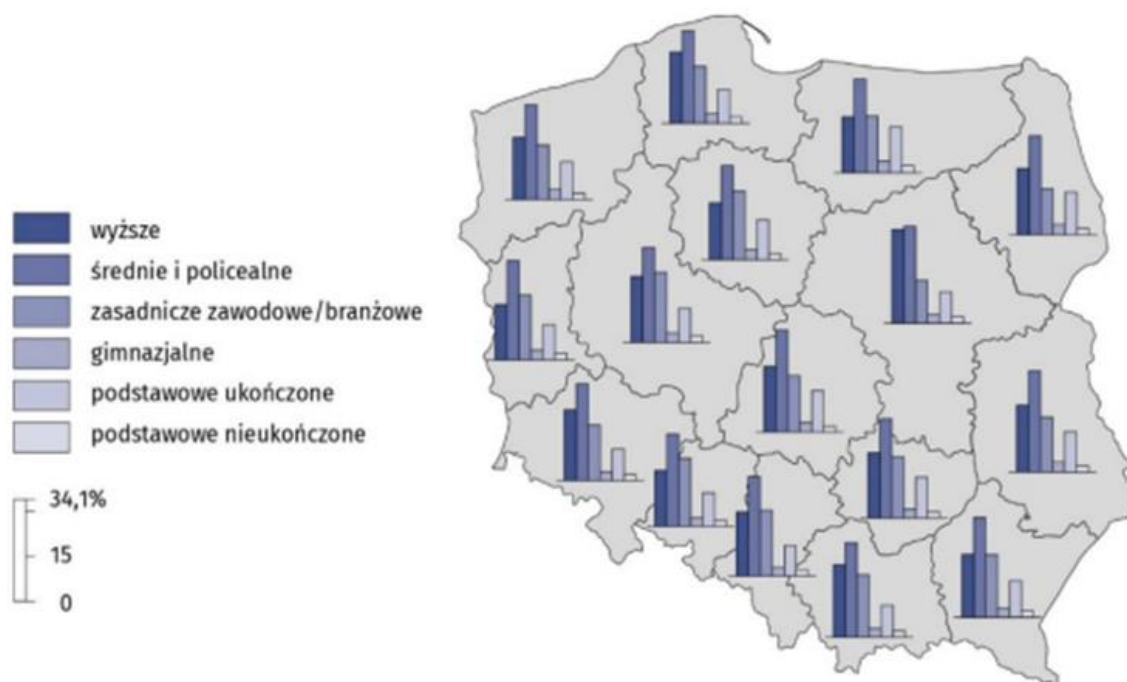
Wykształcenie	Polska [%]	Wielkopolska [%]	Wieś [%]
Wyższe	17,90	16,90	10,70
Średnie i policealne	33,30	31,70	25,50
Policealne	2,70	2,30	1,40
Średnie ogólnokształcące	12,40	11,30	7,90
Średnie zawodowe	18,10	18,10	16,20
Zasadnicze zawodowe	22,90	26,90	31,90
Gimnazjalne	5,20	5,30	6,10
Podstawowe	19,30	18,30	24,30
Podstawowe nieukończone	1,40	1,10	1,40

Źródło: Narodowy Spis Powszechny 2021.

Wg sygnałnych danych z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021 wynika, że w kraju wyraźnie wzrósł odsetek osób z wyższym wykształceniem z poziomu 17,9% w 2011 do 23,1% w roku 2021; średnie i policealne wykształcenie ma obecnie tj. na 31.03.2021 32,4%; zasadnicze zawodowe 19,6%, gimnazjalne 3,1%, podstawowe 11,7%; podstawowe nieukończone 2,1%, niezidentyfikowane 8%. Pozytywnym zjawiskiem obserwowanym w latach 2011-2021 jest stały wzrost poziomu wykształcenia ludności. Według wstępnych

wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w 2021 r. odsetek osób z wykształceniem co najmniej średnim wyniósł 55,5% (w 2011 r. - 48,5%) tj. wzrósł o 7 p. proc. W ciągu dekady nastąpił wzrost o 6 p. proc. udziału osób z wykształceniem wyższym wśród ogółu ludności w wieku 13 lat i więcej. Istotne różnice występują w udziałach osób o wykształceniu zasadniczym zawodowym. Najwyższy odsetek osób o tym poziomie wykształcenia odnotowano w województwie wielkopolskim (23,4%).

Wykres 5. Struktura wykształcenia wg województw

Źródło GUS – Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021 – wyniki wstępne

Zmiany demograficzne

W Wielkopolsce, podobnie jak w całym kraju, odnotowuje się niekorzystne zmiany w strukturze ludności według grup ekonomicznych. Osoby w wieku produkcyjnym (warunkujące podaż zasobów ludzkich na rynku pracy) stanowiły w 2020 roku 59,7% ludności, w wieku poprodukcyjnym – 20,8%, natomiast w wieku przedprodukcyjnym (w wieku do 17 lat) – 19,5%. Wskaźnik obciążenia demograficznego (liczba osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym) dla Wielkopolski wyniósł w 2020 roku 67,5 osoby i wykazuje tendencję wzrostową. Prognoza ludności na lata 2014-2050 zakłada dalszy spadek liczby ludności oraz utrzymanie się niekorzystnych zjawisk demograficznych. Według niej liczba mieszkańców Wielkopolski ma wzrastać do 2023 roku, a następnie ma stopniowo zmniejszać

się do końca okresu objętego prognozą. Spodziewane zmniejszenie się populacji Wielkopolski w 2050 roku w stosunku do 2023 roku ma wynieść 204 tys. osób, tj. 6,2%.

Zmiany demograficzne na obszarach wiejskich są konsekwencją procesu starzenia się ludności, spadku dzietności, wydłużenia się życia ludzkiego, a także niżu i wyżu demograficznego z minionych okresów oraz zagranicznych migracji. Z badań przeprowadzonych przez Urząd Statystyczny w Poznaniu wynika, że przemiany demograficzne na obszarach wiejskich w Wielkopolsce, takie jak wzrost liczby ludności czy zmiany struktury ludności według miejsca zamieszkania lub ekonomicznych grup wieku wynikają z ruchów migracyjnych.

Należy zwrócić uwagę między innymi na wzrost wiedzy i świadomości ekologicznej wśród rolników, znaczną poprawę infrastruktury gospodarczej i ekonomicznej wiejskich rodzin, co powoduje poprawę warunków życia na wsi i zmniejszenie poczucia pokrzywdzenia i deprivacji.

Obserwuje się też, wraz ze wzrostem dostępności komunikacyjnej (wzrost wyposażenia gospodarstw domowych w prywatne samochody) obszarów pozamiejskich, zjawisko rozlewania się miast na sąsiadujące z nimi obszary wiejskie, czyli tzw. zjawisko suburbanizacji. Suburbanizacja dotyczy migracji na obszary wiejskie ludności miejskiej, co skutkuje również innymi przemianami np.: wzrostem przyrostu naturalnego i zmianami struktury wiekowej, bowiem na tereny podmiejskie często przenoszą się młode rodziny.

Zmiany ludnościowe na obszarach wiejskich przebiegają dwukierunkowo, tj. bilans migracyjny dodatni występuje jedynie na obszarach położonych bliżej dużych aglomeracji i ujemny na obszarach wiejskich położonych peryferyjnie.

Współczynnik obciążenia demograficznego

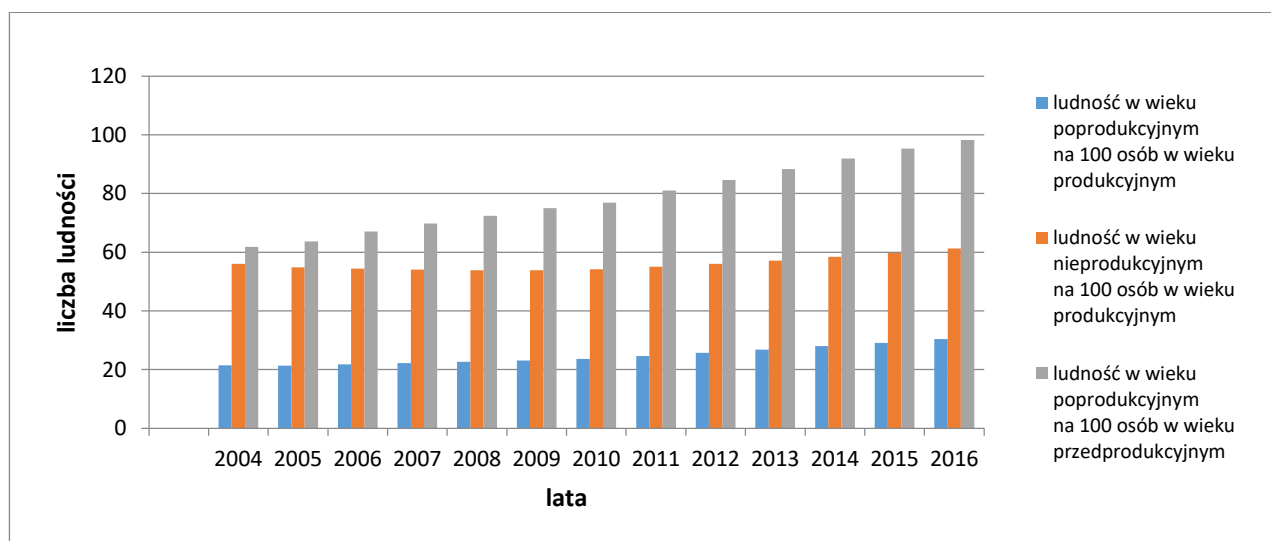
Tabela 10. Współczynnik obciążenia demograficznego Wielkopolski.

Wyszczególnienie	31 XII 2015	31 XII 2016	31.12.2020
Ludność ogółem	3 475 323	3 481 625	3496450
Współczynnik obciążenia demograficznego – całkowity	59,7	61,3	67,50
Współczynnik obciążenia demograficznego ludnością w wieku przedprodukcyjnym	30,6	30,9	32,67
Współczynnik obciążenia demograficznego ludnością w wieku poprodukcyjnym	29,1	30,4	34,86
Ludność wiejska	1 568 424	1 577 995	1619131

Współczynnik obciążenia demograficznego – całkowity	57,9	58,8	63,13
Współczynnik obciążenia demograficznego ludnością w wieku przedprodukcyjnym	33,6	33,7	34,80
Współczynnik obciążenia demograficznego ludnością w wieku poprodukcyjnym	24,3	25,1	28,33

Źródło: GUS.

Wykres 6. Współczynnik obciążenia demograficznego na przestrzeni lat.

Źródło: GUS.

Współczynnik obciążenia demograficznego wielkopolskiej wsi wynoszący 63,13 jest niższy niż dla Wielkopolski ogółem 67,5, zaś współczynnik dynamiki demograficznej, czyli stosunek liczby urodzeń żywych do liczby zgonów, wynosi 1,18 i jest znacznie większy od średniej dla całego kraju. Obszary wiejskie Wielkopolski wyróżniają się wyższym niż na terenach miejskich przyrostem naturalnym. Na obszarach położonych z dala od większych aglomeracji występują jednak procesy starzenia się i zmniejszania liczby ludności. Towarzyszy temu malejący wskaźnik obciążenia demograficznego, na co ma wpływ zmniejszająca się liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym (ludność w wieku poprodukcyjnym i produkcyjnym wzrosła), niższy współczynnik feminizacji niż na obszarach miejskich oraz migracja ludności ze wsi do miast w celu kontynuacji nauki i poszukiwania pracy.

Struktura gospodarstw domowych

Na podstawie badań przeprowadzonych przez GUS, mimo prognozowanego powolnego spadku gospodarstw domowych w najbliższych latach przewidywany jest wzrost liczby

gospodarstw domowych. Wynika to w dużej mierze ze starzenia się ludności, większej liczby osób starszych i bardzo starych, co przekłada się na zwiększenie liczby gospodarstw zamieszkałych przez dwie osoby lub w pojedynkę. Ta para to najczęściej małżeństwo, którego dzieci wyprowadziły się i usamodzielniały. Natomiast mieszkający samotnie to często wdowcy i wdowy.

W związku z tym znacznie spadać znaczenie gospodarstw dużych zamieszkałych przez 4 osoby i więcej, a wzrastać będzie znaczenie gospodarstw małych.

Tabela 11. Gospodarstwa domowe w latach 2016-2030 według liczby mieszkańców w podziale na miasto i wieś (jako % ogółu gospodarstw domowych w danym roku).

Liczba osób	Ogółem				Miasto				Wieś			
	2016	2020	2025	2030	2016	2020	2025	2030	2016	2020	2025	2030
1	25,9	27,7	30,0	31,9	29,4	31,6	34,0	35,6	18,7	19,9	22,6	25,2
2	26,7	27,4	28,4	29,4	29,3	30,0	30,8	31,5	21,3	22,1	23,8	25,5
3	20,2	19,9	19,5	19,0	20,8	20,2	19,5	18,7	19,0	19,3	19,5	19,4
4	15,3	14,4	13,3	12,2	13,7	12,6	11,4	10,4	18,5	18,0	16,8	15,4
5+	12,0	10,6	8,9	7,6	6,8	5,5	4,4	3,7	22,5	20,7	17,4	14,5

Źródło: Prognoza gospodarstw domowych GUS z 2016 roku.

Maleć będzie średnia liczba mieszkańców, choć w dalszych latach wraz z wymieraniem gospodarstw składających się z seniorów urodzonych w okresie powojennym, średnia wielkość gospodarstw domowych ma wzrastać.

Z uwagi na przemieszczanie się (suburbanizacja) zamożniejszych mieszkańców miast na obszary wiejskiej, bardziej widoczny będzie wzrost liczby gospodarstw na wsi niż w miastach, choć w skali kraju liczba ta będzie wzrastać.

Osoby zależne

Nowym wyzwaniem dla władz oraz całego społeczeństwa jest problem starzenia się. Osoby starsze i zależne wymagają zapewnienia im dobrej jakości życia, aktywności społecznej i zawodowej, opieki długoterminowej i łatwiejszego dostępu do infrastruktury społecznej.

Następujące zmiany demograficzne nabierają nowego znaczenia, jeżeli spojrzymy na nie przez pryzmat cech charakterystycznych dla polskiej wsi. Obok ludzi aktywnych zawodowo i społecznie, cieszących się dobrym zdrowiem, rozwijających się mamy osoby przewlekle chore, niesamodzielne, pozostające na marginesie życia społecznego, niemające możliwości prowadzenia aktywności zawodowej, niechętnie zmianom. Seniorzy jednak mogą stanowić

niewykorzystany kapitał na obszarach wiejskich, motor rozwoju wielkopolskiej wsi wymagający jednak propozycji samorealizacji i aktywizacji. Z drugiej strony osoby w podeszłym wieku mogą być biernymi odbiorcami opieki socjalnej i zdrowotnej wymagającymi wsparcia w zakresie zaspokojenia podstawowych potrzeb egzystencjalnych. Dla tych osób niezbędne jest zaprojektowanie odpowiednich dla terenów wiejskich zabezpieczeń socjalnych, przede wszystkim w efektywną i wysokiej jakości opiekę długoterminową często na terenach rozległych i mało dostępnych.

Na obszarach wiejskich w Polsce obecnie zamieszkuje 15,35 mln osób, z czego 2,37 mln stanowią osoby po 65 roku życia. W miastach ludność w starszym wieku stanowi prawie 27,4% populacji, na terenach wiejskich udział ten jest niższy i wynosi 22,3% mieszkańców wsi. Prognozuje się, że liczba tych osób wzrośnie o ponad 50% do 2035 r. Będzie się to przejawiać we wzroście liczby osób w podeszłym wieku, jak i w proporcji osób starszych do ogółu mieszkańców obszarów wiejskich. Tak więc coraz więcej osób będzie wymagało wsparcia w funkcjonowaniu i zbudowaniu oferty specjalnie dla nich. Starzenie się społeczeństwa wynika także z rosnącej długości życia, w tym życia w zdrowiu. Wzrastać będzie także liczba osób aktywnych będących w starszym wieku, pragnących brać czynny udział w życiu zawodowym, społecznym i towarzyskim.

Grupa najbardziej narażona na marginalizację to osoby niepełnosprawne. Wynika to z braku równości szans dostępu do wielu obszarów. Rozwiązaniem byłby projekt wsparcia środowiska osób zależnych z obszarów wiejskich, aktywizujący społecznie i zawodowo.

Podmioty społeczne

Niższy poziom życia oraz koncentracja wielu negatywnych zjawisk w stosunku do terenów zurbanizowanych charakteryzuje obszary wiejskie Wielkopolski. Wynika to z mniejszej dostępności dóbr i usług, jak również niższej świadomości ich mieszkańców. Skutkiem tego jest niewielki stopień aktywności mieszkańców obszarów wiejskich w zakresie podejmowania oddolnych inicjatyw na rzecz rozwiązywania problemów swojej społeczności w różnych dziedzinach życia, szczególnie w sferze integracji społecznej i samorealizacji.

Wsparcie rozwoju inicjatyw lokalnych przyczyniające się do rozwoju kapitału ludzkiego na terenach wiejskich jest szczególnie ważne w tej sytuacji. Istotna jest też dla budowania społeczeństwa obywatelskiego umiejętność partnerskiego współdziałania i zaangażowania różnych sił społecznych. Jednak doświadczenie i wiedza w tym zakresie są niewystarczające oraz brak jest wzorów takiej współpracy.

Lepsza możliwość rozpoznawania specyficznych problemów i potrzeb jest możliwa dzięki budowie lokalnych sieci współpracy, a przez to efektywniejsze ich rozwiązanie. Wydatkowanie środków i podejmowanie odpowiedzialności na poziomie lokalnym zapewnia w większym stopniu zrównoważony rozwój obszarów wiejskich i wykorzystanie zasobów.

Negatywne wzorce życiowe i dziedziczenie ubóstwa jest wielkim problemem mieszkańców wsi. Dlatego też istotne jest rozpoznanie problemów już od najwcześniejszych lat życia i podjęcie środków zaradczych. W podmiotach ekonomii społecznej należy upatrywać źródeł wsparcia dla osób i rodzin z problemami społecznymi.

Tab.12. Podmioty Gospodarki Narodowej w Rejestrze REGON na obszarach wiejskich w województwie wielkopolskim o charakterze społecznym, w latach 2010 i 2021.

Podmiot	Lata	
	2010	2021
Stowarzyszenia i organizacje społeczne	3550	7095
Fundacje	104	2193

Dane: Urząd Statystyczny w Poznaniu.

Rolnictwo społeczne

Współczesne przemiany, jakie zachodzą na wsi, w nieunikniony sposób wiążą się z przemianą również samego rolnictwa. Pojawia się kwestia wielofunkcyjności rolnictwa, czyli spełniania przezeń więcej niż jednej funkcji. Dużą szansę należy dostrzegać w rozwoju rolnictwa społecznego (innovacyjne podejście łączące dwie koncepcje: rolnictwo wielofunkcyjne i usługi społeczne/opiekę zdrowotną na poziomie lokalnym). Usługi w ramach rolnictwa społecznego mogą obejmować: rehabilitację osób niepełnosprawnych fizycznie lub intelektualnie, aktywizację zawodową osób długotrwale bezrobotnych, resocjalizację więźniów lub byłych osadzonych, terapię osób uzależnionych, usługi opiekuńcze dla osób starszych, chorych i samotnych, pomoc dla dzieci i młodzieży nieprzystosowanej społecznie. Formy wsparcia z zakresu rolnictwa społecznego mogą być różnorodne: od terapii wspomaganej przez zwierzęta do pomocy edukacyjnej na bazie ogrodów lub gospodarstw dydaktycznych.

Jednym z priorytetów rozwoju obszarów wiejskich winno być zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich. Rozwój rolnictwa społecznego w tym gospodarstwach opiekuńczych wpisuje się w szerszą ideę inkluzji społecznej, gdyż umożliwia osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym powrót do aktywnego życia w społeczeństwie oraz pełnienie ról społecznych w miejscu zamieszkania, w pracy czy w szkole. W przypadku osób z problemami zdrowotnymi działalność rolnicza, w połączeniu z usługami społecznymi i opieką zdrowotną, sprzyja

dobremu samopoczuciu i pomaga w powrocie do zdrowia. Należy upatrywać w rozwoju rolnictwa społecznego jednej z szans rozwoju obszarów wiejskich.

Wnioski

Ludność obszarów wiejskich Wielkopolski jest jedną z największych populacji regionalnych w Polsce, należy więc uregulować i ukierunkować odpowiednio zjawisko migracji wieś-miasto oraz efekt suburbanizacji, aby zmaksymalizować możliwości rozwojowe i odwrócić niekorzystne trendy (np. proces starzenia się społeczności z dala od aglomeracji).

Jednym z ważniejszych uwarunkowań konkurencyjności i źródłem procesów rozwojowych polskich obszarów wiejskich jest kapitał ludzki. Aktywność obywatelska, skłonność do współpracy i poziom wzajemnego zaufania są na ogół wskaźnikami jakości kapitału ludzkiego.

Współczesna rodzina polska w wyniku zmian zarówno obyczajowych jak i demograficznych straciła większość cech rodziny tradycyjnej. Uległa ona częściowo procesowi laicyzacji i liberalizacji. Świadczy o tym stale rosnąca liczba rozwodów, urodzeń dzieci pozamażeńskich, wzrost związków kohabitacyjnych. Te tendencje obserwuje się również w społeczności wiejskiej Wielkopolski.

Należy zwrócić uwagę, na znaczenie potencjału trzeciego pokolenia. Będzie ono narastać równoległe do potrzeb rozwoju gospodarczego, ograniczania wydatków na świadczenia społeczne, adekwatnie do modyfikacji chłonności rynków pracy, do zmian demograficznych zachodzących w obrębie struktury społecznej i diagnozowanych w obrębie modelu rodziny. Odchodzące od aktywności zawodowej kolejne roczniki trzeciego pokolenia będą coraz lepiej wykształcone, mobilne, sprawne, kreatywne, świadome swych możliwości, potrzeb i praw. Będą stanowić coraz cenniejszy kapitał ludzki o ogromnym potencjale: ekonomicznym, konsumenckim, opiekuńczym i samopomocowym, kulturowym, politycznym. Praca na rzecz organizacji społecznych, samorządowych lub politycznych nie jest popularna wśród osób starszych. Mimo, że w Polsce znaczna większość ludzi w wieku emerytalnym wycofuje się z rynku pracy, nie oznacza to dla nich wycofania z życia społecznego. Nadal utrzymują oni kontakty z rodziną spoza ich gospodarstwa domowego, a także z przyjaciółmi i dobrymi znajomymi. Polska starość dotychczas była bierną starością, należy aktywizować działania w kierunku uczynienia polskiej starości aktywnej prospołecznie.

Właściciele gospodarstw rolnych na obszarach wiejskich są grupą budującą kapitał społeczny. Rozwój obszarów wiejskich w dużym stopniu ma charakter rozwoju lokalnego, którego sednem są działania lokalnej ludności wykorzystującej endogeniczne zasoby terenu

w celu zwiększenia poziomu jego rozwoju. Muszą one obejmować sferę gospodarczą, społeczną, przestrzenną i ekologiczną. Problemy lokalne obszarów wiejskich dzięki istniejącym zasobom oraz sieci stowarzyszeń i organizacji tworzą nowoczesny kapitał społeczny. Instytucje regionalne dają wielki wkład w tworzenie kapitału społecznego na wsi realizując doradztwo, szkolenia, seminaria i konferencje dla ludności wiejskiej i liderów lokalnych na rzecz rozwoju przedsiębiorczości pozarolniczej oraz propagowania ustawicznego kształcenia dorosłych i promocji dziedzictwa kulturowego wsi z wykorzystaniem funduszy UE.

1.2.3. Rynek pracy i przedsiębiorczość na obszarach wiejskich

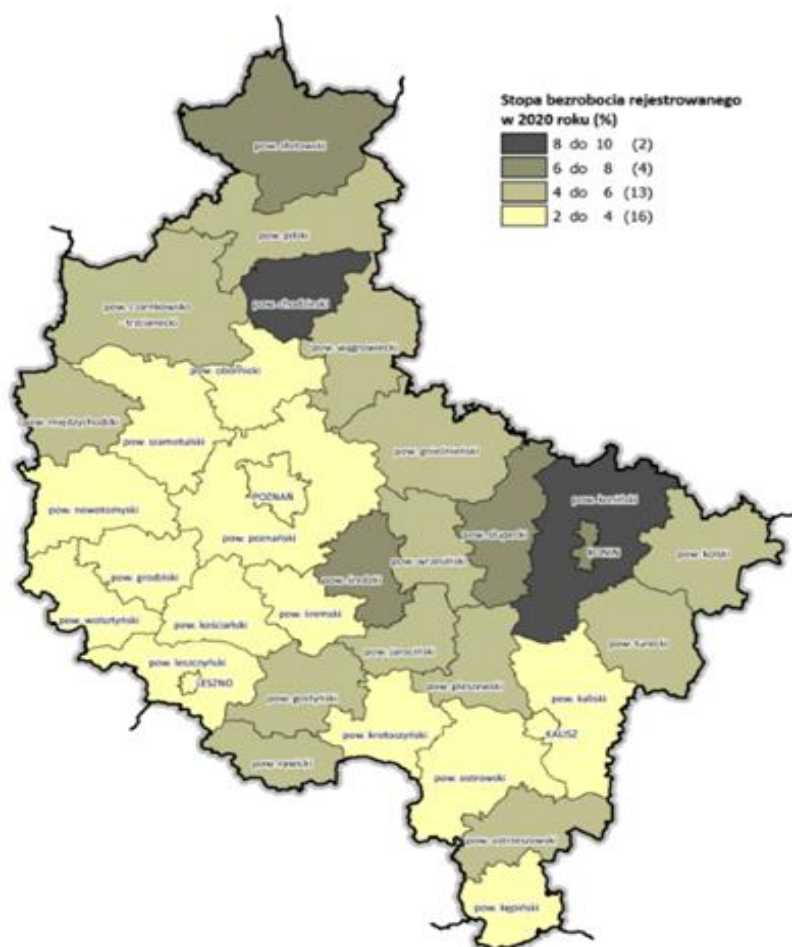
Struktura zatrudnienia mieszkańców obszarów wiejskich ogółem, według powiatów w Wielkopolsce

Jednym z ważniejszych elementów w sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich, w tym przypadku Wielkopolski, jest rynek pracy oraz charakter przedsiębiorczości, ponieważ wpływają one bezpośrednio na funkcjonowanie ludności w tych regionach.

Województwo wielkopolskie na tle kraju dysponuje znacznymi zasobami pracy, skupiając 10,0% ogółu pracujących w Polsce (1 583,0 tys. osób pracujących w 2019 roku). Ponad połowa pracujących związana była z sektorem usług – 54,9%, 31,7% z przemysłem i budownictwem, natomiast 13,4% z sektorem rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa. Liczba osób pracujących systematycznie rośnie. Współczynnik aktywności zawodowej osób w wieku produkcyjnym wynosił w Wielkopolsce w 2020 roku 78,5%. Wskaźnik ten był znacznie wyższy w przypadku mężczyzn (85,0%) niż kobiet (71,2%).

W 2020 roku stopa bezrobocia rejestrowanego w Wielkopolsce wyniosła 3,7% i była najniższą w kraju (w Polsce 6,2%). Region jest jednak pod tym względem bardzo zróżnicowany: w powiatach poznańskim, kępińskim i w mieście Poznaniu wskaźnik osiągnął bardzo niski poziom – 2,0%, natomiast w niektórych powiatach, głównie z części wschodniej województwa, jego wartość przekraczała 7% (najwyższą wartość odnotowano w powiecie konińskim – 9,7%). *Źródło: Wielkopolskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne, 2020.*

Wykres 7. Stopa bezrobocia rejestrowanego w 2020 roku, GUS, 31.XII.2019

Źródło: GUS, Bank danych lokalnych.

Główne dziedziny aktywności gospodarczej

W ostatnim dwudziestoleciu łatwo zauważyć, że trend charakteryzujący większość rozwiniętych gospodarek zmienia także polską i wielkopolską rzeczywistość: stale zmniejszające się zatrudnienie w rolnictwie i wzrost w usługach. Zatrudnienie w przemyśle oscyluje na stałym poziomie.

W połowie lat 90. w rolnictwie pracowało nawet 3,5 mln Polaków, co stanowiło 22% wszystkich pracujących. W nowym wieku było to już tylko 2,5 mln, a w 2022 roku liczba zbliżyła się do 1,5 mln. Odbywa się to przy braku spadku produkcji rolnej, co oznacza, że proces konsolidacji małych gospodarstw rolnych w przedsiębiorstwa wielkoobszarowe, mechanizacja prac polowych i ucieczka dzieci rolników do miast są zjawiskiem relatywnie niezmiennym,

które przez kolejną dekadę nie powinny przekształcać struktury sektorowej zatrudnienia w naszym kraju (*źródło: Analiza długoterminowa GUS 2022*).

Aktywność gospodarcza jest uwarunkowana wieloma czynnikami takimi jak: stale poprawiający się stan gospodarki krajowej, korzystne zmiany administracyjne ułatwiające interakcję przedsiębiorcy z urzędnikiem i lepsze oraz szybsze załatwienie sprawy. Również uproszczenie formalności związanych z zakładaniem firm bądź innej działalności, obsługa w jednym miejscu czy za pomocą narzędzi online może zachęcić mieszkańców i stymulować dodatkową aktywność. Administracja samorządowa, która działa bez zarzutu, a także sprawna współpraca pomiędzy jednostkami terytorialnymi w sposób zdecydowanie korzystny może wpłynąć na efektywność i powodzenie zamierzonych działań.

Mobilność zawodowa to kolejny element, który umożliwia zwiększenie możliwości rynku pracy na terenach wiejskich. Ponadto stałe podnoszenie kwalifikacji i wykształcenia, stymulowanie aktywności zawodowej oraz zdolność modyfikacji zasobów pracy poprzez przekwalifikowanie. Ogromne możliwości można wskazać w zakresie rozwoju usług, turystyki, także agroturystyki, rzemiosła czy handlu. Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, szczególnie dofinansowanych z funduszy UE, jest kolejnym istotnym elementem wzbogacającym zakres mechanizmów wpływających na to, co dzieje się w sferze szeroko pojętej aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich.

Relatywnie dobrze jest rozwinięty rynek owoców i warzyw, a także grupy producenckie, które w niektórych częściach Wielkopolski skonsumowały niemały zakres dotacji unijnych. Powiązanie jednak producentów rolniczych z przedsiębiorstwami przetwórczymi i podmiotami handlowymi jest niestety niewielkie, należy więc do słabych stron obecnej sytuacji. Istnieje zatem potrzeba działań zmierzających do zmiany w tej kwestii np. poprzez tworzenie nowych sieci sprzedaży produktów tradycyjnych i regionalnych czy rozwój rynków hurtowych. Przetwórstwo rolno-spożywcze jest także jednym z ważniejszych działów wielkopolskiej gospodarki. Sektor ten jest dość wyraźnie zróżnicowany, jednak niska koncentracja zmniejsza jego konkurencyjność. Zmianę tego trendu można by uzyskać np. przez wzrost aktywności gospodarczej, a także popytu na żywność ekologiczną, regionalną czy tradycyjną.

Bardzo ważnym jest też aspekt innowacyjności przedsiębiorstw, które to zjawisko może być motorem do przyspieszenia rozwoju i jego stabilizacji w wieloletniej perspektywie.

Zalecane jest możliwie daleko idące uproszczenie procedur administracyjnych oraz ich opisanie w taki sposób, by zarówno doświadczony przedsiębiorca, jak i osoba dopiero

rozpoczynająca działalność gospodarczą, nie miała większych problemów w przejściu przez niezbędne postępowanie administracyjne.

Wielkość przedsiębiorstw i ich lokalizacja oraz dominujące rodzaje działalności gospodarczej w Wielkopolsce

Województwo wielkopolskie należy do grona najbardziej rozwiniętych gospodarczo regionów w kraju. Zarówno pod względem produktu krajowego brutto na mieszkańca, jak i dynamiki jego wzrostu znajduje się w ścisłej czołówce. Cechuje je silnie rozwinięty i gałęziowo zróżnicowany przemysł, wysoce efektywne i wydajne rolnictwo oraz dynamicznie rozwijający się sektor usług, w tym przede wszystkim usług finansowych i doradczych. Struktura gospodarki, mimo znacznego zróżnicowania, ze względu na duży udział sektora rolnictwa i pewne niedobory w sferze usług, określana jest mianem tradycyjnej.

Region, dzięki swoim licznym atutom, dysponując bogatą ofertą obiektów i terenów inwestycyjnych, zaliczany jest do grona województw o najwyższej atrakcyjności inwestowania w Polsce. Przesądzają o tym w szczególności takie czynniki, jak: dostępność komunikacyjna, obecność instytucji otoczenia biznesu, duża chłonność rynku i ponadprzeciętny poziom rozwoju przemysłu, wysoki poziom technologiczny oraz ponadprzeciętny potencjał kapitału ludzkiego oparty na obecności w stolicy województwa czołowych uczelni wyższych w Polsce.

Dużą popularnością i uznaniem w Wielkopolsce cieszy się praca na własny rachunek. Jednoosobowe podmioty gospodarcze charakteryzują wysokie wartości wskaźników innowacyjności i internacjonalizacji oraz postawy prorozwojowe. Dynamicznie rozwija się także przedsiębiorczość społeczna i spółdzielczość (*źródło: Wielkopolskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne, 2020*).

Bariery w rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich

Choć w Wielkopolsce gospodarka w ostatnich latach – mimo okresu po pandemii – odnotowuje relatywnie silny wzrost, nie oznacza to, że w pełni wykorzystuje swój potencjał. Wzrost gospodarczy mógłby być wyraźnie wyższy, gdyby nie bariery, które według przedsiębiorców – w znaczący sposób hamują możliwość rozwoju działających firm. Można je podzielić na trzy grupy:

Bariera pierwsza: - administracyjno-podatkowa, czyli zmiany podatkowo-kadrowych, skomplikowane procedury biurokratyczne;

Bariera druga: - czynniki makroekonomiczne – wynikające głównie z naturalnych procesów gospodarczych takie jak wysokie koszty pracy, brak wykwalifikowanych pracowników na rynku czy słaby popyt, brak zamówień, ograniczony dostęp do finansowania;

Bariera trzecia: - sytuacja międzynarodowa - wysokie ceny energii oraz wysoka niepewność ekonomiczna (wywołana np. kolejnymi falami globalnych zakazań); źródło: Bariery w biznesie, raport Grant Thornton 2022.)

Mechanizmy wpływające na rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich podlegają różnym ograniczeniom lub są osłabiane przez różne czynniki. Pomimo pewnych różnic regionalnych, w skali kraju mają one bardzo podobne podłoże. Trafnie określiła je Iwona Nurzyńska w swoim opracowaniu jako „Słabości i atuty obszarów wiejskich, jako miejsca prowadzenia działalności gospodarczej”. Przyspieszenie zatem dynamiki rozwoju przedsiębiorczości należy upatrywać w przeciwdziałaniu wykazanym słabościom przy wykorzystaniu wszystkich wspomnianych atutów.

Tabela 13. Słabości i atuty obszarów wiejskich jako miejsca prowadzenia działalności gospodarczej.

Słabości	Atuty
<p>1. Poziom rozwoju lokalnego rynku: niski popyt związany z niskimi dochodami rolników i mieszkańców wsi (dysparytet dochodów rodzin rolniczych - dochody niższe o 40% w stosunku do rodzin miejskich).</p> <p>2. Peryferyjność obszarów wiejskich utrudniająca dostęp do docelowego odbiorcy usług i produktów i niska gęstość zaludnienia wsi.</p> <p>3. Relatywnie niższe kwalifikacje i kompetencje mieszkańców wsi.</p> <p>4. Brak wykwalifikowanych specjalistów, którzy niechętnie dojeżdżają do pracy na wieś bez specjalnego systemu zachęt (dodatki finansowe, mieszkanie etc).</p> <p>5. Gorzej rozwinięta infrastruktura techniczna (drogi, wodociągi, kanalizacja, sieć elektryczna i telekomunikacyjna), a która pociąga za sobą dodatkowe koszty dla potencjalnych inwestorów zewnętrznych.</p> <p>6. Utrudniony dostęp do instytucji finansujących działalność gospodarczą na wsi.</p> <p>7. Ograniczony dostęp do informacji i do sieci instytucji i organizacji doradczych świadczących usługi dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą.</p> <p>8. Niska kultura przedsiębiorcza (postawy, postrzeganie roli przedsiębiorcy w społeczeństwie).</p> <p>9. Niedostateczny poziom kapitału społecznego (zaufanie, wola współpracy w grupie).</p> <p>10. Brak silnie ukierunkowanej polityki krajowej różnicującej wsparcie dla potencjalnych przedsiębiorców i istniejących podmiotów gospodarczych.</p> <p>11. Ograniczony zakres wsparcia finansowego</p>	<p>1. Naturalne zasoby lokalne, na bazie których można rozwijać drobne przetwórstwo w gospodarstwach rolnych (produkty lokalne, regionalne i tradycyjne).</p> <p>2. Niższe koszty działalności: łatwy dostęp do tańszych pracowników (co jest szczególnie ważne dla nowo uruchamianych podmiotów gospodarczych, tzw. start-up).</p> <p>3. Potencjalna dostępność terenów inwestycyjnych w gminach wiejskich.</p> <p>4. Mniejsze ograniczenia dla lokalizacji działalności wytwórczej uciążliwej dla otoczenia.</p> <p>5. Specyficzne więzi, indywidualizacja problemów, znajomości nieformalne korzystnie wpływające na stosunek urzędników do przedsiębiorców.</p> <p>6. Dedykowane programy wsparcia z funduszy unijnych dla podmiotów gospodarczych, szczególnie z sektora MSP, w tym preferencje dla podmiotów zakładających działalność na obszarach wiejskich.</p>

możliwy do zastosowania przez samorządy gmin wiejskich (niskie dochody własne gmin wiejskich z powodu ograniczonej bazy podatkowej).	
--	--

Źródło: Iwona Nurzyńska, Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich, IRWiR PAN. Uwarunkowania, bariery, instrumenty wsparcia.

Bezrobocie

Bezrobocie na terenach wiejskich województwa jest wynikiem między innymi: mechanizacji pracy w rolnictwie połączonej z niechęcią do zdobywania nowych kwalifikacji, niechęci do podejmowania pracy niskopłatnej, z dala od miejsca zamieszkania, a także dziedziczenia skłonności do niepodejmowania aktywności zawodowej, a w 2020 roku bierność zawodowa jest przetrwaniem kryzysu związanego z pandemią COVID-19. Bezrobocie to nadal jeden z poważnych problemów gospodarczych, choć w ostatnim czasie sytuacja dynamicznie się poprawia. Najpowszechniejszym sposobem pomiaru wielkości tego zjawiska jest stopa bezrobocia rejestrowanego.

Bezrobocie w województwie należy do najniższych w kraju. W końcu grudnia 2021 r. ewidencja powiatowych urzędów pracy w województwie wielkopolskim obejmowała 49,9 tys. bezrobotnych, co stanowiło 5,6% ogółu zarejestrowanych w Polsce, o 0,2 p. proc. mniej niż w 2020 r. Po wzroście liczebności w poprzednim roku, w 2021 r. populacja bezrobotnych zmniejszyła się o 11,1 tys. osób, tj. o 18,2%, przy średnim spadku w kraju o 14,5%. Największy względny spadek odnotowano w powiatach: kolskim (o 37,5%), leszczyńskim (o 31,8%), ostrzeszowskim (o 30,9%) i czarnkowsko-trzcianeckim (o 30,2%). Wzrost bezrobocia zarejestrowano tylko w 2 powiatach – grodziskim (o 0,6%) i gnieźnieńskim (o 0,5%). Podobnie jak w poprzednich latach, najwięcej bezrobotnych (w liczbach bezwzględnych) było zarejestrowanych w Poznaniu (5,7 tys.). Kolejne powiaty pod względem liczebności bezrobotnych – koniński i poznański – miały zbliżoną liczbę zarejestrowanych (3,7 tys. i 3,3 tys.), jednak odniesienie tych wielkości do liczby mieszkańców obu powiatów (ściślej do liczby cywilnej ludności aktywnej zawodowo) dawało całkowicie różny obraz bezrobocia na tych obszarach, wyrażający się najwyższą stopą bezrobocia rejestrowanego w powiecie konińskim i najniższą – w poznańskim (na równi z Poznaniem i powiatem kępińskim). Najmniej bezrobotnych obejmowały rejestry urzędów pracy w powiatach: leszczyńskim i śremskim (po 0,5 tys.) oraz kępińskim i wolsztyńskim (po 0,6 tys.).

Kobiety stanowiły 59,4% wszystkich bezrobotnych w województwie, tj. o 1,1 p. proc. więcej niż w 2020 r. i o 5,6 p. proc. więcej niż przeciętnie w kraju. We wszystkich powiatach bezrobotnych kobiet było więcej niż mężczyzn, a największą przewagę odnotowano w leszczyńskim (gdzie kobiety stanowiły 65,7% ogółu bezrobotnych), pleszewskim (65,2%),

jarocińskim (64,5%), kolskim (64,4%) i wrzesińskim (64,1%). Najbardziej wyrównane proporcje w zbiorowości bezrobotnych według płci obserwowano natomiast w Poznaniu (gdzie udział kobiet wynosił 53,3%), Kaliszu (54,1%) oraz Koninie (55,0%). W skali roku liczba bezrobotnych kobiet w województwie zmniejszyła się o 16,7%, podczas gdy w przypadku mężczyzn spadek był większy i wyniósł 20,3%. Wśród bezrobotnych przeważały osoby poprzednio pracujące (90,1% wobec 87,6% w kraju), a 5,2% stanowili w tej grupie zwolnieni z przyczyn dotyczących zakładu pracy. W kraju udział zwalnianych osób kształtował się na poziomie 4,1%. Najmniej liczną zbiorowość bezrobotnych stanowiły osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (11,2%) oraz wyższym (14,2%). Najwięcej bezrobotnych z wyższym wykształceniem było w Poznaniu i powiecie poznańskim, gdzie stanowili oni odpowiednio 27,4% oraz 23,4% wszystkich bezrobotnych. Źródło: GUS, Bezrobocie rejestrowane w województwie wielkopolskim w 2021 r.

Obszary/tereny z największymi trudnościami w zakresie rynku pracy

Województwo wielkopolskie kolejny rok (2022) plasuje się na pierwszym miejscu wśród wszystkich województw w kraju z najniższą stopą bezrobocia, której wartość jest niższa od wskaźnika krajowego o 2,3 punktu procentowego, natomiast w stosunku do województwa warmińsko-mazurskiego, o najwyższej stopie bezrobocia w kraju, aż o 5,4 punktu procentowego. Przyczyniła się do tego przede wszystkim korzystna struktura branżowa wielkopolskich przedsiębiorstw, w której kluczową rolę pełniły firmy prowadzące działalność przemysłową, budowlaną i transportową, w których negatywne skutki pandemii były mniej odczuwalne niż w takich branżach, jak np. gastronomia i hotelarstwo oraz handel (przeważających w innych województwach). Ponadto województwo wielkopolskie jest jednym z regionów najlepiej rozwiniętych, posiadających gospodarkę o dużym potencjale, co od lat stanowi korzystne uwarunkowanie dla rynku pracy.

Tabela 14. Stopa bezrobocia rejestrowanego w powiatach województwa wielkopolskiego w latach 2020 - 2021.

L. p.	Subregion	XII 2021	XII 2020	różnica 2021-2020
1.	poznański	2,3	2,7	-0,4
2.	kaliski	2,9	3,6	-0,7
3.	leszczyński	3,0	3,8	-0,8
4.	pilski	4,7	5,8	-1,1
5.	koniński	5,6	6,9	-1,3

Źródło: Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu, Ocena sytuacji na wielkopolskim rynku pracy i realizacji zadań w zakresie polityki rynku pracy w 2021 roku, marzec 2022.

Oczekiwane kwalifikacje a wykonywane zawody, rzemiosło, ginące zawody

Bardzo istotnym elementem w funkcjonowaniu i rozwoju rynku pracy są kwalifikacje oraz kompetencje i kwalifikacje potencjalnych pracowników. Od lat obserwuje się, że największy odsetek bezrobocia występuje wśród takich zawodów jak np. sprzedawca, fryzjer, mechanik pojazdów samochodowych, kucharz, ślusarz, elektryk. Zaznaczyć należy, że w badaniu Barometr Zawodów występują one jako zawody deficytowe, tj. takie, w których liczba wolnych miejsc pracy jest większa niż liczba osób zainteresowanych podjęciem pracy i spełniających wymagania pracodawców. Na taką sytuację wpływ ma in. brak woli podjęcia zatrudnienia przez osoby.

Najwięcej propozycji pracy i aktywizacji zawodowej, zgłoszonych do wielkopolskich urzędów pracy w 2021 r., pochodziło z firm reprezentujących sekcje: działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca – 27,7% ogółu ofert (22,7% w 2020 r.) oraz przetwórstwo przemysłowe – 23,0% (31,2% w 2020 r.). Co dziesiąta oferta zatrudnienia była zgłoszona przez firmy działające w sekcjach: handel; naprawa pojazdów samochodowych – 10,3% (8,4% w 2020 r.) oraz transport i gospodarka magazynowa – 10,3% (6,8% w 2020 r.). Zbliżoną liczbę wolnych stanowisk pracy przedstawili pracodawcy z sekcji budownictwo – 8,9% (10,9% w 2020 r.). W Wielkopolsce wg badań z marca 2022 roku występują nadal zawody deficytowe takie jak: kierowcy samochodów ciężarowych i ciągników siodłowych, murarze

i tynkarze, pielęgniarce i położne, lekarze, robotnicy budowlani, elektrycy, elektromechanicy i elektromonterzy, nauczyciele przedmiotów zawodowych, robotnicy obróbki drewna i stolarze, spawacze, nauczyciele praktycznej nauki zawodu, krawcy i pracownicy produkcji odzieży, magazynierzy, monterzy instalacji budowlanych. Wielkopolski rynek pracy, w tym sektor rolnictwa, potrzebuje pracy cudzoziemców. Na wielkość obecnych migracji do Polski znaczący wpływ mają i mogą mieć wydarzenia na świecie (zwłaszcza obecna sytuacja na Ukrainie).

Obok samych umiejętności i kwalifikacji także cechy osobowe pracownika są bardzo ważne. Można tu wskazać np.: motywację, odpowiedzialność, zaangażowanie, a także innowacyjność, pomysłowość, kreatywność, umiejętność pracy w grupie i wiele innych. Trzeba zwrócić także uwagę na doświadczenie w praktyce danego zawodu, które nierzadko bywa ważniejsze od samego przygotowania teoretycznego.

Ginące zawody to m.in. profesje związane ze zmechanizowaniem pracy, np. bednarstwo czy rymarstwo, lub ze sztuką ludową – rzeźba, częściowo garncarstwo, krawiectwo (stroje ludowe), tkactwo, kowalstwo, młynarstwo (wiatraki), plecionkarstwo, stolarstwo (kołodziejstwo) itd. Niektóre zawody powracają do łask dzięki modzie i popytowi na elementy

estetyki, np. zduństwo – piec kaflowy jako element wystroju lub też zabudowa ekskluzywnych kominków.

Wnioski i rekomendacje

1. Analiza sytuacji na rynku pracy i w obszarze działalności gospodarczej wielkopolskiej wsi wskazuje na konieczność tworzenia miejsc pracy poza rolnictwem.

2. Konieczne jest wprowadzenie mechanizmów stymulujących rozwój przedsiębiorczości, której efektem na obszarach wiejskich będzie:

- a) zapewnienie mieszkańcom obszarów wiejskich dostępu do potrzebnych towarów i usług;
- b) wzrost gospodarczy;
- c) zmniejszenie migracji wieś-miasto;
- d) zwiększenie bezpieczeństwa i poprawa opieki społecznej na obszarach wiejskich;
- e) stymulowanie tworzenia nowych przedsiębiorstw;
- f) zachęcanie do rozwijania istniejących miejsc pracy,
- g) dalsze wspieranie cyfryzacji umożliwiającej „pracę na odległość”.

3. Bardzo potrzebne jest także przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu oraz zjawisku długotrwałego oraz dziedzicznego bezrobocia oraz ciągła aktywizacja w zakresie zatrudnienia.

4. Konieczne jest polepszenie jakości zasobów kadrowych (ludzi wykwalifikowanych/specjalistów w różnych dziedzinach) na wsi oraz napływ ludności o stosunkowo wyższych niż przeciętne aspiracjach w dziedzinie działalności gospodarczej i innych sfer życia, nie tylko zawodowego, ale także społecznego.

5. Do najważniejszych zadań na lata kolejne należy wyeliminowanie jak największej liczby wspomnianych wcześniej barier/słabości ograniczających rozwój przedsiębiorczości oraz podjęcie działań stymulujących wykorzystanie odpowiednich atutów obszarów wiejskich.

6. Dobre wskaźniki wielkopolskiego rynku pracy nie powinny przysłonić wyzwań, jakie stają przed nim w najbliższym czasie. Zarówno na polskim, jak i na wielkopolskim rynku pracy, nasila się problem ze znalezieniem odpowiednich pracowników, który ujawnił się już przed pandemią, a ma związek z sytuacją demograficzną.

7. Istnieje potrzeba rozwoju szkolnictwa branżowego dającego na rynek pracy fachowców (elektryków, budowlanców, piekarzy, kucharzy, ślusarzy, pracowników i pracowniczek służby medycznej)

8. Konieczne jest zwiększenie edukacji w formie szkoleń i warsztatów związanych z potrzebami rolnictwa i kierunkami jego rozwoju związanymi z uwarunkowaniami Wielkopolski. Oprócz tego wysokie kompetencje instytutów badawczych pozwalają na prowadzenie szerokiej działalności doradczej, opiniotwórczej i konsultacyjnej. Rola instytutów badawczych w rozwoju praktyki opartej na edukacji i doświadczeniu powinna być zwiększona.

9. Powinno zwracać się uwagę na intensywniejszy rozwój i wdrażanie technologii oraz nowych łańcuchów wartości na obszarach wiejskich zapewniających zrównoważone gospodarowanie odnawialnymi zasobami rolnymi, umożliwiającymi zrównoważony wzrost produkcji biomasy i tworzenie nowych bioproduktów.

10. Istotne jest zwiększenie przedsiębiorczości na obszarach wiejskich związanej z rolnictwem (np. przechowywanie płodów rolnych, artykułów żywnościowych i recykling) oraz z działalnością pozarolniczą (np. rozwój branży odzieżowej i usług prozdrowotnych, agroturystyka, pszczelarstwo).

Zwiększenie świadomości ekonomicznej i ekologicznej ludności

Szybki rozwój może być zapewniony wyłącznie poprzez odpowiednie postawy, w szczególności przedsiębiorcze, a także innowacyjne. Osadzone winny one być silnie w kulturze oraz mieć ogólne przyzwolenie i wsparcie społeczne. Dla stymulowania przedsiębiorczości nie wystarczą same regulacje prawne, odpowiednie finanse czy posiadanie technologii. Potrzebne jest dotarcie do mentalności ludzi i określenie gruntu kulturowego, który pozwoli wykorzystywać szanse i osiągać sukcesy w zgodzie z własną osobowością. Należy wspierać kompetencje poznawcze pracowników (kreatywność, logiczne rozumowanie i rozwiązywanie złożonych problemów), społeczne (efektywna współpraca w grupie, przywództwo, inteligencja emocjonalna) i przedsiębiorcze (gotowość do podejmowania rozsądnego ryzyka, przejawianie inicjatywy, odporność na kryzysy i umiejętność tolerowania niepewności). Kompetencje przyszłości mogą być skutecznie kształtowane tylko w ramach szerokiego elastycznego systemu edukacji, nastawionego na kształcenie ustawiczne oraz wsparcie aktywizacyjne w zakresie zatrudnienia lub integracji społeczno – zawodowej (*Źródło: Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu, Ocena sytuacji na wielkopolskim rynku pracy i realizacji zadań w zakresie polityki rynku pracy w 2021 roku, marzec 2022*). Wpływy kulturowe i poznawcze mogą mieć większe znaczenie i być bardziej trwałe od uwarunkowań prawnych czy innych czynników gospodarczych. Nie jest wykluczone, że właśnie ten aspekt życia może

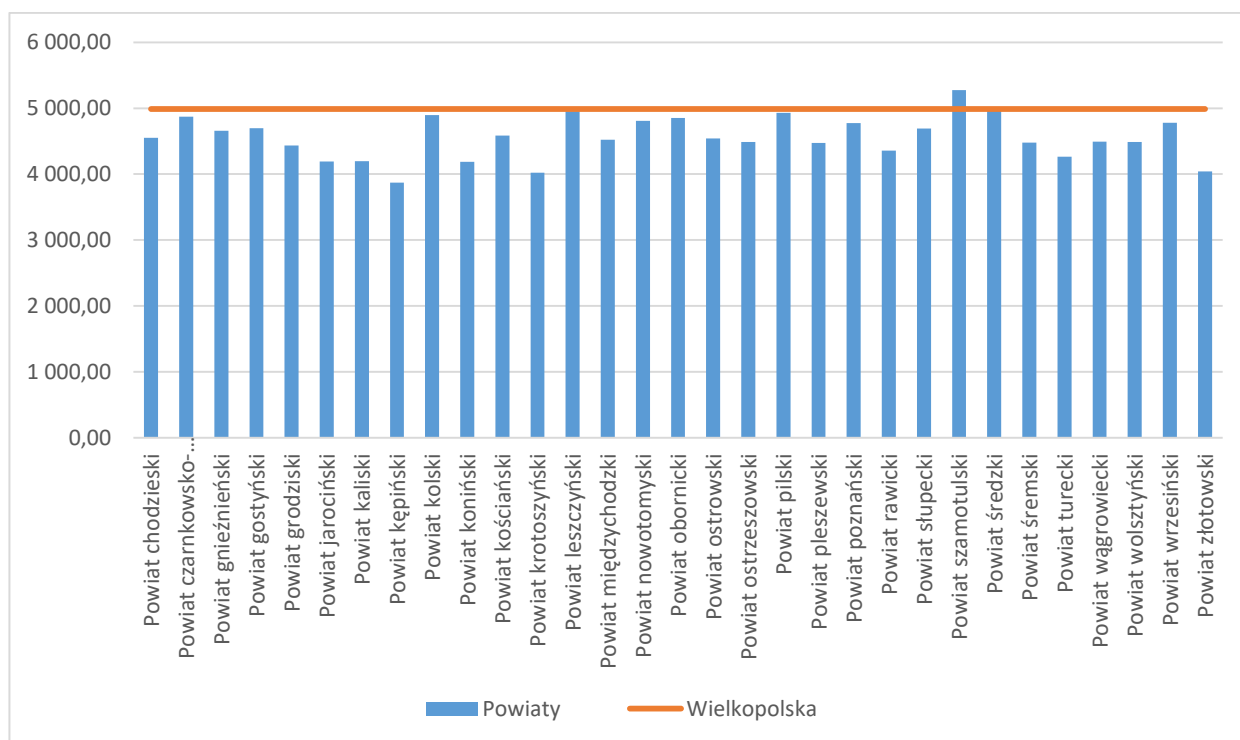
być zarówno największą barierą dla rozwoju, jak i ogromną szansą przy zrozumieniu charakteru, odpowiednim podejściu do ludności obszarów wiejskich.

1.2.4. Status ekonomiczny mieszkańców obszarów wiejskich

Informacja o poziomie wynagrodzeń

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie dla województwa wielkopolskiego w 2020 roku wynosiło 4985,75 zł. Przeciętne wynagrodzenie w powiatach w 2020 roku kształtowało się w zakresie od 3872,06 zł do 5274,57 zł. Najniższe przeciętne wynagrodzenie odnotowano w powiecie kępińskim, a najwyższe w powiecie szamotulskim.

Wykres 8. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w powiatach województwa wielkopolskiego w 2020 roku, bez miast na prawach powiatu.

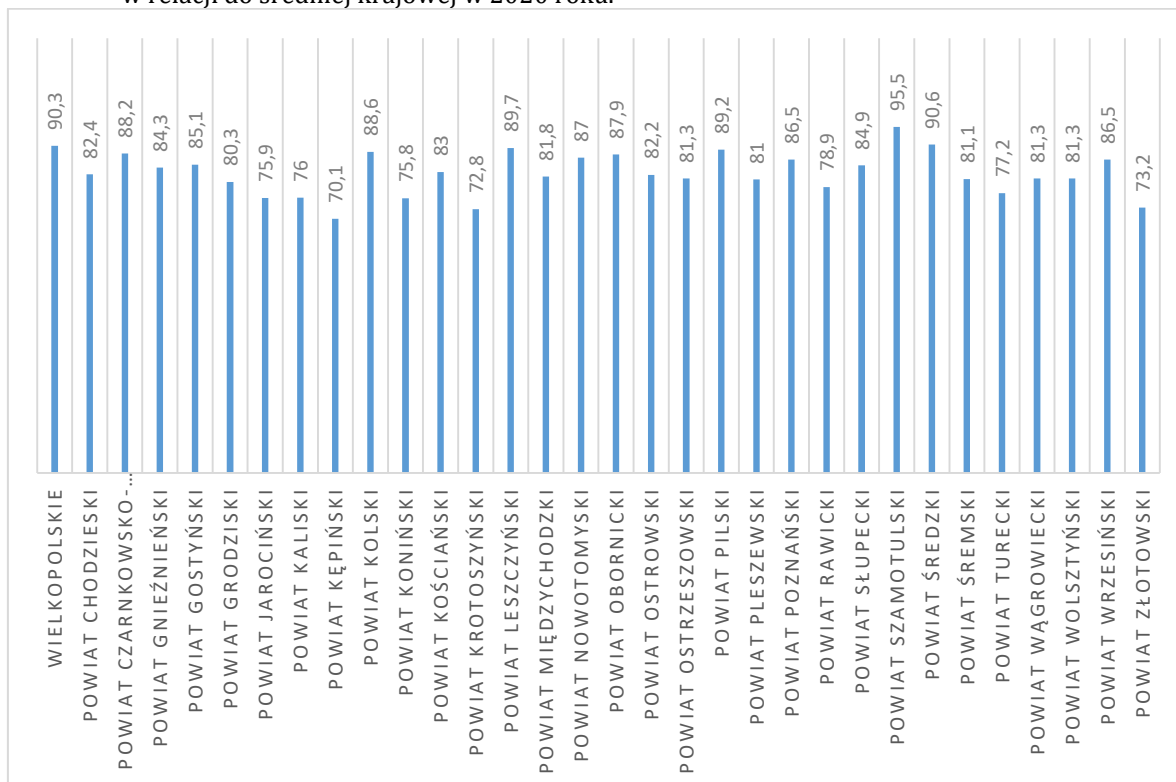

Źródło: GUS, Bank danych lokalnych.

Badając dynamikę wzrostu dochodów w poszczególnych powiatach w latach 2010-2020 najwyższy wzrost dochodu odnotowały powiaty: kępiński (84%) oraz rawicki, wolsztyński i wrzesiński (po 80%). Najniższy wzrost dochodu w latach 2010-2020 odnotowano w powiatach: konińskim, złotowskim, poznańskim, tureckim i kolskim.

Z kolei przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w województwie wielkopolskim osiągnęło w 2020 roku poziom około 90% średniej krajowej. Do poziomu średniej krajowej zbliżyła się tylko średnia uzyskana w powiecie szamotulskim.

Wykres 9. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w powiatach województwa wielkopolskiego w relacji do średniej krajowej w 2020 roku.

Źródło: GUS, Bank danych lokalnych.

Według danych GUS z 2020 roku najniższe wynagrodzenia odnotowano wśród osób wykonujących zawody związane z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi oraz w działalnościach w zakresie usług administrowania, transporcie, handlu i budownictwie. Najwyższe wynagrodzenia otrzymywali pracownicy z sektora administracji publicznej i obrony narodowej, pracownicy firm związanych z działalnością finansową i ubezpieczeniową oraz pracownicy branży informatycznej. W latach 2010-2020 przeciętne wynagrodzenie pracowników sektorów związanych z rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem było wyższe od przeciętnego wynagrodzenia w województwie o ponad 8%.

Porównując dynamikę wzrostu przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w gospodarce narodowej wg PKD 2007 w stosunku do wynagrodzenia otrzymywanego przez pracowników przedsiębiorstw sklasyfikowanych w dziale A (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo) w latach 2010-2020 można zauważyć, że wynagrodzenia w analizowanej grupie

rosły szybciej niż średnie wynagrodzenia, oraz że w całym analizowanym okresie były wyższe od średniej.

Wykres 10. Wzrost wynagrodzeń w sekcji A – rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo w latach 2010-2020.

Źródło: GUS, Bank danych lokalnych.

Dane o wynagrodzeniach w poszczególnych powiatach wskazują, że najwyższy wskaźnik przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia osiągnięto w Poznaniu. Był on w 2020 roku wyższy od średniej wojewódzkiej o ponad 22%. W dalszej kolejności najwyższe wynagrodzenia otrzymywali pracownicy w powiatach szamotulskim i średzkim.

Główne źródła utrzymania ludności

Według definicji GUS główne źródło utrzymania gospodarstwa domowego jest to „źródło, z którego pochodzi przeważająca część środków w budżecie domowym, przeznaczana na potrzeby wszystkich członków gospodarstwa”.

Źródła utrzymania gospodarstw domowych zostały podzielone na źródła zarobkowe, źródła niezarobkowe oraz na utrzymaniu.

Porównując dane statystyczne zebrane podczas NSP 2002 i NSP 2011 można zauważyć wyraźny wzrost osób utrzymujących się z pracy. Wzrost ten dotyczy zarówno mieszkańców miast, jak i wsi. Jednocześnie nastąpił spadek odsetka osób utrzymujących się z pracy w rolnictwie, który w 2002 roku dla wsi wynosił 11,2%, a w roku 2011 już tylko 7,2%.

Analizując sytuację w obszarze niezarobkowych źródeł dochodów można zauważyć spadek odsetka osób, dla których tego typu źródła dochodów stanowiły główne źródło utrzymania. W miastach spadek ten jest minimalny, natomiast na wsi odsetek osób utrzymujących się z tego źródła spadł z 25,3% w roku 2002 do 23% w roku 2011. Warto zauważyć, że liczba emerytów nieznacznie wzrosła, a liczba rencistów wyraźnie zmalała. W analizowanym okresie znacznie zmniejszył się odsetek osób pozostających na utrzymaniu, dotyczy to zarówno mieszkańców miast, jak i wsi. Podsumowując, można wywnioskować, że nastąpił przepływ osób z grupy na utrzymaniu do grupy osób utrzymujących się z pracy. Zapewne zmiana ta jest powiązana bezpośrednio ze spadkiem stopy bezrobocia w województwie wielkopolskim.

Tabela 11. Ludność Wielkopolski według głównego źródła utrzymania w latach 2002 i 2011.

Wyszczególnienie	Ogółem		Miasta		Wieś	
	2002	2011	2002	2011	2002	2011
WEDŁUG GŁÓWNEGO ŹRÓDŁA UTRZYMANIA – w odsetkach						
OGÓŁEM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Posiadający własne źródło utrzymania	61,1	66,3	62,6	68,7	58,9	63,3
Praca	34,4	40,7	35,0	41,0	33,5	40,2
w sektorze publicznym	10,2	9,7	12,5	11,8	7,0	7,1
w sektorze prywatnym	24,2	31,0	22,5	29,2	26,5	33,2
w tym praca w rolnictwie	5,2	3,4	0,7	0,5	11,2	7,2
Niezarobkowe źródło	26,6	25,5	27,6	27,5	25,3	23,0
w tym:						
emerytury	11,9	16,1	12,4	17,9	11,2	13,9
renty	10,6	6,1	10,8	5,9	10,4	6,3
w tym z tytułu niezdolności do pracy	7,8	4,0	7,7	3,7	7,9	4,3
Dochody z własności	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
Na utrzymaniu	38,3	31,0	36,4	27,9	41,0	34,8
Nie ustalono	0,6	2,7	1,0	3,4	0,1	1,9

Źródło: GUS, NSP 2011.

Sytuacja ludności analizowana w aspekcie głównego źródła utrzymania na terenie Wielkopolski na przestrzeni ostatnich lat uległa pozytywnej zmianie. Różna jest natomiast dynamika tych zmian w poszczególnych podregionach Wielkopolski. Najwyższy odsetek osób utrzymujących się z pracy w 2011 roku odnotowano w podregionie poznańskim oraz leszczyńskim, który wynosił odpowiednio 44,3% i 42,4%, przy czym dla wsi w podregionie poznańskim wskaźnik wyniósł 44,6%, a w regionie leszczyńskim 42,3%. Podregion poznański oraz podregion kaliski to dwa obszary, na których analizowany wskaźnik jest wyższy dla wsi

w porównaniu z miastami. Przyczyną takiej sytuacji jest najprawdopodobniej migracja mieszkańców wielkich miast na obszary podmiejskie, które stanowią jednocześnie obszary wiejskie.

Najniższy odsetek osób utrzymujących się z pracy odnotowano w podregionie konińskim (37,4% ogółem i 37,1% wieś) oraz podregionie pilskim (37% ogółem i 36,1% wieś). W tych podregionach odnotowano również najniższy przyrost analizowanego wskaźnika pomiędzy rokiem 2002 i 2011.

Zagrożenie ubóstwem

Istnieje wiele definicji ubóstwa. W roku 1975 Rada Ministrów EWG przyjęła, że „ubóstwo odnosi się do osób, rodzin lub grup osób, których środki są ograniczone w takim stopniu, że poziom ich życia obniża się poza akceptowane minimum w kraju zamieszkania”. W Polsce badania na temat ubóstwa trwają od wielu lat. Wcześniej zjawisko ubóstwa określano jako biedę. Obecnie w badaniach statystycznych prowadzonych przez GUS wyodrębnione zostały trzy granice ubóstwa ekonomicznego:

1. Poziom minimum egzystencji – przyjmowany jako granica ubóstwa skrajnego. Minimum egzystencji obliczane jest przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS). Uwzględnia ono jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia.
2. Ustawowa granica ubóstwa – określona jako kwota, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej.
3. Relatywna granica ubóstwa – ustalona na poziomie 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych (obliczona na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych).

W województwie wielkopolskim w roku 2010 poziom skrajnego ubóstwa wynosił ponad 6% i wykazywał tendencję wzrostową, przekraczając w roku 2014 poziom 10%. W roku 2015 odnotowano spadek odsetka osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej minimum egzystencji do 8,9%.

Analizując wskaźnik ustawowej granicy ubóstwa można zauważyć stały wzrost odsetka osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej ustawowej granicy ubóstwa. Wskaźnik

ten wzrósł dla województwa wielkopolskiego ponad dwukrotnie od roku 2010 z 8,2% do 16,7% w roku 2015.

Również tendencję wzrostową wykazuje wskaźnik relatywnej granicy ubóstwa, który wzrósł z poziomu 19,5% w roku 2005 do 20,8% w roku 2015. Najwyższy odsetek osób zagrożonych relatywnym ubóstwem odnotowano w roku 2014, gdzie wskaźnik ten osiągnął poziom 21,7%.

Ze względu na brak dostępnych danych statystycznych charakteryzujących strukturę ubóstwa w Wielkopolsce, analizę przeprowadzono w oparciu o dane ogólnopolskie.

Z analizy danych przedstawionych przez GUS w opracowaniu „Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2015 r.” wynika, iż zasięg ubóstwa skrajnego analizowany w zależności od grup społeczno-ekonomicznych w największym stopniu dotyka osoby utrzymujące się z innych niezarobkowych źródeł oraz rolników i rencistów. Dla wszystkich tych grup wartość wskaźnika przekracza 10%. Dane z roku 2021 wskazują na pogorszenie sytuacji osób utrzymujących się z niezarobkowych źródeł (14%), rolników (11%) oraz na poprawę sytuacji rencistów (6%).

Jednym z czynników decydujących o zasięgu ubóstwa jest wielkość rodziny, a ściślej liczba posiadanych dzieci. Według badań GUS na temat ubóstwa w Polsce w roku 2015 prawie co piąta osoba żyjąca w rodzinie wielodzietnej z 4 lub więcej dzieci na utrzymaniu zagrożona była ubóstwem skrajnym. W przypadku rodzin z 3 dzieci odsetek ten wyniósł 9%, natomiast w rodzinach niepełnych zagrożenie ubóstwem skrajnym było niższe niż w rodzinach wielodzietnych i wynosiło 6,5%. W najlepszej sytuacji były rodziny bez dzieci na utrzymaniu, gdzie analizowany wskaźnik wyniósł zaledwie 1,6%. Od roku 2016 nastąpił wyraźny spadek odsetka osób doświadczających ubóstwa skrajnego w rodzinach z dziećmi, szczególnie w rodzinach wielodzietnych. Jest to efekt wprowadzenia programu 500 plus, który spowodował, zmniejszenie zasięgu ubóstwa skrajnego w rodzinach z 3 dzieci poniżej 6% (dane za rok 2019 i 2020).

Nie bez znaczenia dla zagrożenia ubóstwem pozostaje miejsce zamieszkania. Analizując dane GUS z 2015 i 2020 roku można dostrzec wyraźną zależność pomiędzy miejscem zamieszkania a zagrożeniem ubóstwem, która jest wyraźnie niekorzystna dla mieszkańców wsi.

Problem ubóstwa w Wielkopolsce bardzo szczegółowo opisuje zespół Obserwatorium Integracji Społecznej, działający w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego. Zespół posługuje się tzw. syntetycznym miernikiem ubóstwa.

Według autorów tej koncepcji pomiaru ubóstwa, możliwa jest ocena tego zjawiska na poziomie gmin i powiatów za pomocą powszechnie dostępnych danych GUS, bez konieczności przeprowadzania kierunkowych badań. W wyniku analizy wskaźników cząstkowych wyszczególnionych w ramach poszczególnych kryteriów powstały trzy rankingi gmin województwa wielkopolskiego, tzw. wymiary cząstkowe wskaźnika SMU: wymiar finansowy, wymiar warunków życia oraz wymiar sytuacji na rynku pracy. Nałożenie tych trzech wskaźników na siebie pozwoliło określić dla poszczególnych gmin syntetyczny miernik ubóstwa i stworzyć ranking gmin wielkopolskich.

Gminy w ramach rankingu zostały podzielone na cztery grupy charakteryzujące natężenie poziomu ubóstwa. Grupa I o najniższym wskaźniku SMU to gminy o relatywnie bardzo wysokim poziomie ubóstwa, grupa II to gminy o relatywnie wysokim poziomie ubóstwa, grupa III to gminy o relatywnie przeciętnym poziomie ubóstwa i grupa IV to gminy o relatywnie niskim poziomie ubóstwa – o najwyższym wskaźniku SMU.

Do grupy gmin znajdujących się w najlepszej sytuacji możemy zaliczyć gminy powiatu poznańskiego, szczególnie te przylegające bezpośrednio do miasta Poznania. W badaniach przeprowadzonych w roku 2016 w grupie 10 najwyższej klasyfikowanych gmin znalazła się tylko jedna gmina spoza powiatu poznańskiego – Opalenica w powiecie nowotomyskim. W roku 2017 wyniki badań były podobne. Wśród gmin o najwyższym wskaźniku SMU znalazło się 8 gmin powiatu poznańskiego oraz po jednej gminie z powiatu leszczyńskiego i nowotomyskiego. Ponadto można zaobserwować dobrą sytuację w gminach znajdujących się w zachodniej Wielkopolsce.

Do gmin o najgorszej sytuacji, czyli najniższym wskaźniku SMU, możemy zaliczyć gminy wschodniej Wielkopolski, szczególnie powiatów: konińskiego, kolskiego, słupeckiego, pleszewskiego i jarocińskiego oraz na północy regionu – gminy powiatu złotowskiego. Do gmin o relatywnie przeciętnym natężeniu ubóstwa możemy zaliczyć gminy południowej Wielkopolski. Podobne wyniki badań uzyskano w 2012 roku. W „Ocenie zasobów pomocy społecznej województwa wielkopolskiego za rok 2013”, stanowiącej Załącznik do Uchwały Nr XLVII/883/14 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 23 czerwca 2014 r., czytamy: „Poniżej założonej granicy ubóstwa znalazło się 16 wielkopolskich gmin, leżących na północnym i wschodnim krańcu województwa”. W odniesieniu do gmin znajdujących się w najlepszej sytuacji wyciągnięte wnioski były również podobne: „W przypadku zbiorczego wskaźnika widać ich koncentrację wokół Poznania – niemal wszystkie te gminy leżą w powiecie poznańskim. Wyjątkiem jest gmina Włoszakowice”.

Podsumowując, w roku 2015 zanotowano nieznaczny spadek wskaźnika ubóstwa skrajnego i ubóstwa relatywnego w Wielkopolsce. Trend spadkowy został odnotowany również

we wskaźnikach ogólnopolskich. Według danych GUS w latach 2015-2019 nastąpiła poprawa sytuacji w większości grup społecznych z wyjątkiem gospodarstw domowych utrzymujących się z rolnictwa, gdzie nastąpił wzrost zasięgu ubóstwa. Niezmiennie od wielu lat na zagrożenie ubóstwem narażone są rodziny wielodzietne, mieszkańcy wsi i małych miejscowości oraz osoby utrzymujące się z innych niezarobkowych źródeł i rolnicy, szczególnie posiadacze drobnych gospodarstw rolnych do 2 ha. Niestety w roku 2020 nastąpił wzrost ubóstwa skrajnego we wszystkich analizowanych grupach a największy wzrost liczby osób ubogich odnotowano wśród rolników (źródło: GUS, Ubóstwo w Polsce w 2011 r, Ubóstwo w Polsce w latach 2019 i 2020). W odniesieniu do położenia gmin na obszarze Wielkopolski zdecydowanie najbardziej narażeni na ubóstwo są mieszkańcy wschodnich i północnych gmin regionu.

Zagrożenie ubóstwem oraz wykluczeniem społecznym ściśle związane jest z zagrożeniem bezrobociem oraz źródłami utrzymania ludności. Są to składowe syntetycznego miernika ubóstwa. Dlatego w powiatach, w których mamy do czynienia z najwyższymi wskaźnikami bezrobocia oraz wysokim odsetkiem mieszkańców utrzymujących się z innych niż zarobkowe źródła utrzymania, można również zaobserwować wyższe zagrożenie zjawiskiem ubóstwa. W Wielkopolsce do takich obszarów z pewnością można zaliczyć wschodnie i północne powiaty województwa.

„Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu Europa 2020” zakłada pięć wymiernych celów UE na rok 2020. Są to: zatrudnienie, badania i innowacje, zmiany klimatu i energia, edukacja oraz walka z ubóstwem. Pokazuje to jak ważną jest kwestia ubóstwa w działaniach UE. Strategia zakłada ograniczenie liczby Europejczyków żyjących poniżej krajowej granicy ubóstwa o 25%, co będzie wymagać wydobycia z ubóstwa ponad 20 mln osób.

Strategia wskazuje na konieczność współdziałania i zaangażowania wszystkich europejskich instytucji i przywódców w celu osiągnięcia założonych celów oraz o wzajemnym oddziaływaniu poszczególnych celów. Realizacja jednego celu będzie sprzyjała i umożliwiała realizację pozostałych celów. Dlatego, aby w długoterminowej perspektywie możliwe było rozwiązanie problemu ubóstwa, konieczny jest rozwój innowacyjnej gospodarki w tych regionach, edukacja, co przełoży się na większą ochronę środowiska i klimatu czy też poprawę sytuacji na rynku pracy.

1.2.5 Infrastruktura na obszarach wiejskich

Informacje ogólne dotyczące powierzchni obszarów wiejskich objętych siecią kanalizacyjną, wodociągową

W województwie wielkopolskim poziom rozwoju całej infrastruktury sieci wodociągowej jest na dobrym poziomie. Na terenie województwa dostęp do sieci wodociągowej jest mniejszy na obszarach wiejskich. Teren jest bardzo zróżnicowany pod względem rozmieszczenia ujęć oraz niedoboru wód podziemnych, co ma bardzo negatywny wpływ na równomierne dostarczanie wody. Najbardziej niekorzystna sytuacja występuje we wschodniej części województwa. Biorąc pod uwagę wskaźnik jakim jest długość kanalizacji w województwie (15 918,8 km – 5 miejsce w kraju, GUS 2021) można stwierdzić, że jest on na zadawalającym poziomie.

Jakość dróg lokalnych i systemy transportu zbiorowego na obszarach wiejskich umożliwiające dojazd do najbliższego miasta liczącego 5-10 tys. mieszkańców, 10-20 tys. mieszkańców i powyżej 20 tys. mieszkańców

Wielkopolska jako województwo dysponuje stosunkowo dobrze rozbudowaną infrastrukturą dróg gminnych i powiatowych. Drogi gminne i powiatowe o twardej nawierzchni w przeliczeniu na 100 km² wynoszą w województwie 89,6 km i przewyższają średnią krajową 85,3 km (GUS 2021).

Wykorzystanie i dostępność Internetu szerokopasmowego na obszarach wiejskich

Wielkopolska jako województwo ma jeden z najwyższych wskaźników w kraju jak i w Unii Europejskiej, jeżeli chodzi o liczbę abonentów na stu mieszkańców w dostępie Internetu stacjonarnego szerokopasmowego. W 2020 roku odsetek gospodarstw domowych posiadających możliwość dostępu do szerokopasmowego internetu w Wielkopolsce wynosił 96,5% (Analizy statystyczne GUS – Społeczeństwo informacyjne w Polsce w 2021r).

Stan dostępności energii elektrycznej. Sieć elektroenergetyczna

Zużycie energii elektrycznej w Polsce wyniosło w 2021 roku 174,4 TWh i wzrosło o 5,4 % w porównaniu z 2020 rokiem. Natomiast krajowa produkcja w 2021 roku wyniosła 173 583 GWh (z tego 18 984 GWh z elektrowni wiatrowych i innych odnawialnych źródeł energii).

W województwie wielkopolskim całkowite roczne zużycie energii elektrycznej w 2020 roku wyniosło 12 284 GWh (GUS Rynek Materiałowy i Paliwowo Energetyczny), w tym zużycie energii elektrycznej przez rolnictwo (bez zużycia w gospodarstwach domowych rolników) 278 GWh (GUS 2020).

Linie napowietrzne wysokiego napięcia oraz główne punkty zasilania cechuje zróżnicowany stan techniczny ze względu na wiek linii i zdolności przesyłowe.

Niezbędne jest zwiększenie przepustowości linii elektroenergetycznych i ograniczenie przesyłu energii liniami 110 kV na dalekie odległości.

Położenie województwa w stosunku do głównych korytarzy sieci przesyłowych kraju wymusza konieczność dalszej rozbudowy systemu energetycznego.

Realizacja zaplanowanych inwestycji musi uwzględniać zmianę modelu użytkowania systemu elektroenergetycznego, czego efektem będzie możliwość podłączania do sieci nowych, rozproszonych jednostek wytwórczych. Zwiększenie zdolności przyłączeniowych systemu pozwoli na lepsze planowanie inwestycji w odnawialne źródła energii, m.in. w oparciu o dostępne informacje nt. wolnych mocy przyłączeniowych.

Konieczne są dalsze inwestycje Polskich Sieci Elektroenergetycznych na liniach przesyłowych wysokiego napięcia, ale także modernizacji sieci dystrybucyjnej województwa dotyczące budowy linii 110 kV oraz wcięć do linii już istniejących, budowy stacji GPZ oraz podjęcie prac modernizacyjnych na liniach średniego i niskiego napięcia, których efektem będzie eliminacja ryzyka występowania spadków napięć oraz występowania niedoborów dostaw energii elektrycznej.

Inwestycje w sieci energetyczne powinny uwzględniać zmianę modelu użytkowania systemu elektroenergetycznego, w wyniku czego będzie możliwość podłączania do sieci nowych, rozproszonych jednostek wytwórczych (w tym wykorzystujących odnawialne źródła energii).

Wszystkie powyższe obszary rozwoju nie będą mogły się w pełni rozwinąć o ile w Wielkopolska nie będzie dysponowała sprawnym systemem dróg i towarzyszących im instalacji. Rozwój infrastruktury spowoduje wzrost areału obszarów inwestycyjnych, np. pod fabryki czy inne działalności biznesowe, np. lokalne przetwórnictwo żywności, firmy rodzinne, agro- i ekoturystyka.

Wykorzystanie OZE i potencjał dotyczący OZE

Jednym z istotnych komponentów zrównoważonego rozwoju przynoszącego wymierne efekty ekologiczne i energetyczne jest wykorzystanie energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych, tj. energii wiatru, wody, promieniowania słonecznego, geotermalnej lub biomasy.

Rozwój wykorzystania odnawialnych źródeł energii w Polsce jest postrzegany głównie jako działanie zmniejszające obciążenie środowiska oraz zwiększające bezpieczeństwo ener-

getyczne kraju. Ma to szczególne znaczenie w sytuacji, gdy polska elektroenergetyka oparta jest przede wszystkim na węglu, w związku z czym zdywersyfikowanie źródeł wytwarzania energii elektrycznej jest niezwykle istotne.

Oszczędne gospodarowanie zasobami energii i wody oraz zahamowanie negatywnego zjawiska zmian klimatu mogą być realizowane poprzez inwestycje w rolnictwie i gospodarce żywnościowej, ukierunkowane na zmniejszenie zużycia zasobów, ograniczanie emisji, wykorzystanie odnawialnych źródeł energii.

Europejskie rolnictwo jest jedynym sektorem gospodarki, który produkuje wielokrotnie więcej energii z OZE niż zużywa, i to rolnicy mają największy wkład w osiągnięcie unijnych celów związanych z OZE.

Energetyka w rolnictwie to problem strategiczny, wpływający na bezpieczeństwo energetyczne, żywnościowe, środowiskowe oraz funkcjonowanie gospodarki (firmy pracujące na rzecz rolnictwa, bilans handlowy kraju), a także na warunki życia wszystkich mieszkańców, nie tylko rolników i osób mieszkających na obszarach wiejskich.

Uwarunkowania rozwoju dla energetyki wykorzystującej źródła odnawialne są w Wielkopolsce zróżnicowane obszarowo. Możliwe jest wskazanie tych miejsc i obszarów, gdzie istnieją potencjalnie najkorzystniejsze warunki dla rozwoju poszczególnych rodzajów energii odnawialnej:

najbardziej korzystne możliwości wykorzystania energii wiatrowej występują w środkowej części województwa, w pasie przechodzącym z zachodu na wschód Wielkopolski,

największe zasoby biomasy w województwie zlokalizowane są na obszarach intensywnego rolnictwa (południowa, a także centralna i wschodnia część Wielkopolski) oraz na terenach o największej lesistości (rejony północne Wielkopolski),

biogaz jest potencjalnie możliwy do uzyskania w rozproszonych na całym obszarze województwa oczyszczalniach ścieków, składowiskach odpadów oraz fermach hodowli zwierząt,

ze względu na największe przepływy wody w rzekach, najbardziej korzystny dla lokalizacji małych elektrowni wodnych jest rejon północnej części województwa,

zdecydowana większość obszaru województwa wielkopolskiego (poza obszarami południowo-zachodnimi) stanowi perspektywiczny rejon dla eksploatacji wód termalnych i wykorzystania ich do rekreacji i balneoterapii.

Województwo jest jednorodne pod względem potencjału energii słonecznej, która może być wykorzystana na całym obszarze Wielkopolski.

Większość gmin województwa ma potencjalne możliwości do praktycznego wykorzystania energii odnawialnej z co najmniej dwóch źródeł. Pozwala to na różnorodne uzyskiwanie tego rodzaju energii i dostosowane do lokalnych zasobów oraz uwarunkowań.

Rolniczy charakter gospodarki Wielkopolski powoduje, że największym i najbardziej dostępnym źródłem energii odnawialnej są zasoby biomasy pochodzenia roślinnego i zwierzęcego. Biogazownie mogą być związane z fermami hodowlanymi oraz dużymi gospodarstwami rolnymi, a także zakładami przetwórstwa rolno-spożywczego. Instalacje biogazowe umożliwiają m.in. dostawę biogazu rolniczego do gospodarstw wiejskich oraz podmiotów gospodarczych. Biogazownie rolnicze są również szansą na wytwarzanie znaczących ilości energii elektrycznej i ciepłej z odpadów przemysłu rolno-spożywczego. Ponadto istnieją możliwości uzyskiwania biogazu w oczyszczalniach ścieków oraz na składowiskach odpadów komunalnych. Na koniec 2021 roku w Wielkopolsce było 14 biogazowni rolniczych co plasuje województwo na 3 miejscu w kraju (rejestr wytwórców biogazu rolniczego KOWR).

Najbardziej powszechnie dostępnym rodzajem energii odnawialnej pod względem możliwości wykorzystania jest energia słoneczna. Kolektory słoneczne i ogniwa fotowoltaiczne mogą być uzupełnieniem systemów ogrzewania lub umożliwiać produkcję energii elektrycznej na obszarach pozbawionych bezpośredniego zasilania z sieci elektroenergetycznych. Energia promieniowania słonecznego wykorzystywana w systemach grzewczych i urządzeniach fotowoltaicznych jest najbardziej atrakcyjną z ekologicznego punktu widzenia energią odnawialną. W Polsce moc zainstalowana w fotowoltaice (PV) systematycznie wzrasta a lata 2020/21 były najlepszymi w historii rozwoju fotowoltaiki w kraju i to pomimo pandemii Covid-19. Na koniec 2021 roku moc instalacji PV wyniósł 7,6 GW a tempo wzrostu wyniosło 105%. Według prognoz Instytutu Energii Odnawialnej dynamika rozwoju zostanie utrzymana i w 2025 roku fotowoltaika osiągnie 20 GW mocy, a w 2030 moc instalacji ma wynieść 28,5 GW. Prognozy dla rozwoju fotowoltaiki są więc bardzo optymistyczne, jednak nowe wyzwania związane z kryzysem energetycznym (zaburzenie łańcucha dostaw, drastyczny wzrost cen energii), infrastrukturą sieciową wymagać będzie nowych i szybkich działań aby utrzymać tak dynamicznie rozwijający się rynek PV.

Wielkopolska posiada duże możliwości do rozwoju energetyki wiatrowej. Lokalizacja elektrowni wiatrowych wymaga uwzględnienia szeregu uwarunkowań związanych z ochroną środowiska przyrodniczego, kulturowego oraz wymogami ochrony krajobrazu, a przede wszystkim terenów zabudowy, szczególnie mieszkaniowej. Nie wszystkie korzystne miejsca pod względem siły wiatru mogą być wykorzystane pod budowę siłowni wiatrowych. Na koniec

2020 roku moc zainstalowana instalacji wykorzystującej energię wiatru w Polsce wyniosła 6,35 GW a moc zainstalowana w Wielkopolsce to 747 MW, co plasuje województwo na drugim miejscu w kraju po województwie Zachodnio-pomorskim (1753 MW) (źródło: URE).

Najmniej wykorzystywanym źródłem energii odnawialnej w Wielkopolsce jest energia pochodząca z wnętrza Ziemi. Pozyskiwanie ciepła z energii geotermalnej może być sposobem na zmniejszenie zanieczyszczenia atmosfery poprzez zastąpienie kotłowni tradycyjnych systemami ogrzewania opartymi na pozbawionej emisji technologii geotermalnej. Szczególne znaczenie ma to na obszarach cennych przyrodniczo, a także w strefach o podwyższonym zanieczyszczeniu powietrza, np. w obrębie obszarów intensywnej zabudowy. Pompy ciepła zyskują coraz większe zainteresowanie i rośnie liczba ich instalacji. Największym zainteresowaniem cieszą się pompy ciepła typu powietrze - woda i powietrze -powietrze, dzieje się to między innymi dzięki dużej ilości instalacji fotowoltaicznych.

Wielkopolska posiada niewielkie możliwości wykorzystania energii wodnej. Brakuje bowiem warunków do budowy dużych elektrowni wodnych o mocy powyżej 5 MW. Istnieją jednak warunki do realizacji małych elektrowni wodnych (MEW). Budowa małych elektrowni wodnych jest potencjalnie możliwa na istniejących i projektowanych piętrzeniach. Powiększanie retencji wód poprzez budowę zbiorników w ramach programu małej retencji jest istotnym działaniem, zwłaszcza w kontekście ich małych zasobów w Wielkopolsce. Budowa elektrowni wodnych nawet na najmniejszych piętrzeniach, wraz z działaniami podnoszącymi retencję wód województwa, mogą być działaniami o charakterze synergii łączącymi wykorzystanie energii odnawialnej z innymi działaniami takimi jak poprawa zasobów wód.

Wyczerpywanie się surowców energetycznych na świecie, ale również w województwie wielkopolskim oraz kryzys energetyczny jaki nastąpił 2022 roku powoduje, że niezbędne jest, by coraz większy udział w produkcji energii miały odnawialne źródła energii, w tym przede wszystkim stabilne źródła energii – geotermia i biomasa (biogazownie).

Wysokie koszty takich inwestycji i szereg wymogów prawnych, jakie muszą spełniać rolnicy/grupy producenckie powodują, że inwestycje w biogazownie rolnicze mogą być podejmowane przez rolników/grupy producenckie, ale we współpracy z potencjalnymi partnerami, tj. gminami, dostawcami technologii oraz podmiotami przetwórstwa rolnego, np. gorzelniami, mleczarniami itp. Konieczne w związku z tym jest stworzenie programu wsparcia dla tego typu partnerskich inwestycji.

Stan infrastruktury mieszkaniowej

Zasoby mieszkaniowe Wielkopolski w 2020 roku (1 272 339 mieszkań) stanowiły 8,47% ogółu mieszkań w kraju, co plasuje region na 3 miejscu po województwach mazowieckim i śląskim. Zdecydowana większość mieszkań (790 523) zlokalizowana jest w miastach. Liczba zasobów mieszkaniowych rokrocznie regularnie zwiększa się, a ich obecna liczba jest o 12,4% większa w stosunku do stanu sprzed dekady.

Wskaźnik obrazujący liczbę mieszkań oddanych do użytkowania na 1000 mieszkańców w Wielkopolsce (6,3) wypada nieco korzystniej niż średnia wartość obliczona dla kraju (5,8). W sumie w 2020 roku oddano do użytkowania 22031 mieszkań i to jest o 0,6% mniej niż w poprzednim roku na co wpływ miały między innymi obostrzenia spowodowane Covid-19 ale już 2021 roku oddano do użytkowania 27095 mieszkań co stanowi 23% więcej niż w poprzednim roku. Rozkład przestrzenny zjawiska w 2020 roku w Wielkopolsce wyrażony liczbą mieszkań oddanych do użytkowania w 8 powiatach przekroczył poziom średniej wojewódzkiej (powiaty poznański, leszczyński, średzki, jarociński, wrzesiński, jarociński, obornicki i kępiński). Najniższe wskaźniki odnotowano w powiatach: tureckim (1,5), czarnkowsko-trzcianeckim (2,4) oraz konińskim (2,6)

Z mieszkalnictwem związany jest ściśle stan tych zasobów. Istotnym elementem infrastruktury mieszkaniowej jest jej wyposażenie w instalacje do ogrzewania i stan izolacji budynków. Wiąże się to z zapotrzebowaniem energetycznym budynków. Niestety GUS nie prowadzi tak szczegółowych badań.

Wskaźnik zapotrzebowania na energię (EP) w polskich domach plasuje się średnio na poziomie około 140 kWh/(m²/rok). Jest on mocno oddalony od wymagań obwarowanych przepisami. Od 2021 roku wskaźnik EP budynku jednorodzinnego budowanego na terenie kraju nie będzie mógł przekroczyć 70 kWh/(m²/rok).

Wszystkie kraje unijne są zobligowane do systematycznego podnoszenia efektywności wykorzystywania energii zużywanej w domach do ogrzewania wewnątrz, podgrzewania wody użytkowej i zasilania urządzeń elektrycznych. Przy tym obostrzenia dla Polski zostały rozłożone w czasie, gdy tymczasem inne państwa Unii Europejskiej mają obowiązek, by domy budowane od 2021 roku były zbliżone swym zapotrzebowaniem na energię do budynków zeroenergetycznych.

W Polsce poprawienie efektywności energetycznej starszych budynków realizowane jest przy współdziałaniu krajowych instrumentów pomocowych takich jak programy: „Czyste powietrze”, „Mój Prąd”, „Moje Ciepło” czy „Stop Smog”. Wielkopolska zajmuje czołowe miejsca

w rankingach jeżeli chodzi o wykorzystanie dotacji między innymi na cele związane z efektywnością energetyczną.

W województwie wielkopolskim na potrzeby kolejnego okresu programowania opracowano **Regionalny Program: Fundusze Europejskie dla Wielkopolski na lata 2021-2027**.

Jedną z osi priorytetowych, tj. **Oś priorytetowa 2.1.2. Środowisko i Energia**, zakłada zakres interwencji obejmujący przede wszystkim **poprawę efektywności energetycznej w sektorze publicznym i mieszkaniowym wraz z instalacją urządzeń OZE oraz wymianą i/lub modernizacją źródeł ciepła, albo podłączeniem do sieci ciepłowniczej i/lub chłodniczej oraz wdrażanie kompleksowych działań wzmacniających rozwój gospodarki niskoemisyjnej, promocja efektywności energetycznej, systemów zarządzania energią, w tym budynków zero/niskoemisyjnych i pasywnych**. Jest to następną możliwością poprawienia efektywności energetycznej budynków w Wielkopolsce.

1.2.6. Zasoby środowiskowe na obszarach wiejskich i zagospodarowanie przestrzenne

Powierzchnia obszarów szczególnie cennych przyrodniczo, zalesień

W Wielkopolsce obszary prawnie chronione wg danych GUS w 2019 roku zajmowały powierzchnię 883 135,67 ha i stanowiły 29,61% powierzchni ogólnej województwa. Powierzchnia poszczególnych obszarów kształtowała się następująco (tabela 1.).

Tabela 16. Powierzchnia obszarów chronionych w Wielkopolsce w 2019 roku

Obszar chroniony	Powierzchnia w ha
Parki narodowe	7 975,00
Rezerваты przyrody	4 117,57
Parki krajobrazowe	181 128,01
Obszary chronionego krajobrazu	688 443,68
Użytki ekologiczne	3 516,28
Stanowiska dokumentacyjne	0,03
Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	2 603,21

Źródło: Opracowano na podstawie danych GUS.

Rozmieszczenie tych form ochrony przyrody jest zróżnicowane w stosunku do całego województwa. Nie we wszystkich gminach one występują. Są także gminy, które całkowicie objęte są ochroną prawną.

Powierzchnia terenów przeznaczonych pod rewitalizację

W wyniku zmian społeczno-gospodarczych pewne rejony tracą swoje funkcje. W związku z tym należy dokonać wprowadzenia pewnych działań w celu nadania nowych funkcji na obszarach wiejskich, które ulegają zmianom.

W Wielkopolsce, jak i w całym kraju, występują obszary tracące dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze, które zostały zakwalifikowane w Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do grupy obszarów funkcjonalnych, wymagających zmian restrukturyzacji z przeznaczeniem nadania nowych funkcji za pomocą wsparcia polityki regionalnej („Zasady i kryteria wyznaczania obszarów funkcjonalnych w województwie wielkopolskim” Zarząd Województwa Wielkopolskiego, 2013).

Dotyczy to szczególnie terenów poprzemysłowych, powojkowych, poeksploatacyjnych, pokomunikacyjnych i powydobywczych oraz dzielnic miast będących w zastoju. W skali regionalnej największą koncentrację niekorzystnych zjawisk zdiagnozowano na terenie Konińskiego Obszaru Przemysłowego, który obejmuje:

- miasto Konin;
- powiat ziemski koniński, w skład którego wchodzi gminy miejsko-wiejskie Golina, Kleczew, Rychwał, Sompolno, Ślesin oraz gminy wiejskie Grodziec, Kazimierz Biskupi, Kramsk, Krzymów, Rzgów, Skulsk, Stare Miasto, Wierzbinek, Wilczyn;
- powiat kolski, w skład którego wchodzi gmina miejska Koło, gminy miejsko-wiejskie Dąbie, Kłodawa, Przedecz oraz gminy wiejskie Babiak, Chodów, Grzegorzew, Koło, Kościelec, Olszówka, Osiek Mały;
- powiat turecki, w skład którego wchodzi: gmina miejska Turek, gminy miejsko-wiejskie Dobra i Tuliszków, gminy wiejskie Brudzew, Kawęczyn, Malanów, Przykona, Turek, Władysławów.

Dla zwiększenia spójności województwa, zgodnie z założeniami „Strategii rozwoju Województwa wielkopolskiego do 2030 roku” interwencja w ramach tego obszaru funkcjonalnego powinna być przede wszystkim realizowana przez: kompleksowe działania w zakresie infrastruktury technicznej i społecznej; inwestycje w edukację; aktywizację gospodarczą; kompleksowe, zintegrowane programy rewitalizacji obejmujące instrumenty stosowane w ramach innych celów, ukierunkowane na specyficzną sytuację na tych obszarach; modernizację oraz lepsze wykorzystanie linii wąskotorowych regionu dla potrzeb turystyki.

Według danych Urzędu Statystycznego w Poznaniu w Wielkopolsce w 2020 r. łączna powierzchnia gruntów zdegradowanych i zdewastowanych wyniosła 10,2 tys. ha. W przeważającej części, tj. w 98,7% były to grunty zdewastowane. W 2020 r. zrehabilitowano 216 ha gruntów a 11 ha zagospodarowano. W znacznej części przeznaczone zostały na cele rolnicze (89,8% gruntów zrehabilitowanych oraz 81,8% gruntów zagospodarowanych). Z produkcji wyłączono 800 ha, z czego 768 ha stanowiły grunty rolne, a 32 ha – leśne. Część wyłączonej powierzchni przeznaczono pod budowę osiedli mieszkaniowych – 214 ha, tj. 26,8% oraz na tereny przemysłowe – 153 ha, tj. 19,1% (Stan i ochrona środowiska w województwie wielkopolskim w 2020 r. Urząd Statystyczny w Poznaniu).

Obszary inwestycyjne

W ostatnich latach na terenach wiejskich można zauważyć znaczący wzrost inwestycji zarówno rolniczych jak i inwestycji z innych dziedzin niemających związku bezpośrednio z rolnictwem. Sprzyjają temu Programy Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 kierowane do mieszkańców obszarów wiejskich, którzy zajmują się bezpośrednio rolnictwem oraz do osób zamieszkujących tereny wiejskie. Znaczącymi programami, które wspomogły i nakreśliły bieg wydarzeń inwestycyjnych na terenach wiejskich, są działania takie jak: „Modernizacja gospodarstw rolnych”, „Premie dla młodych rolników”, „Restrukturyzacja małych gospodarstw rolnych”, „Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa rolne” oraz programy niezwiązane bezpośrednio z rolnictwem: „Przetwórstwo i marketing produktów rolnych”, „Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej”.

Obszary inwestycyjne to nie tylko rolnictwo. W miarę upływu lat widoczny jest wzrost firm inwestujących na terenach wiejskich poza dużymi aglomeracjami miejskimi. W okolicach Wrześni na terenach wiejskich powstała fabryka samochodów Volkswagen, która zajmuje powierzchnię kilkuset hektarów. Kolejnym przykładem są powstające na terenach wiejskich w pobliżu większych miast firmy z branży spedycyjnej i logistycznej. Atutem takiego usytuowania jest bliskość terenów miejskich i ciągów komunikacyjnych.

Obszary zabudowy mieszkaniowej obecne i uwzględnione w planach gmin

Dla województwa wielkopolskiego nie prowadzi się dokumentacji zbiorowej dla całego regionu. Do roku 2003 Biura Planowania Przestrzennego nakreślały ogólny zarys terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową. Obecnie zadaniem gminy jest wyznaczenie takich terenów, lecz jest to nieobowiązkowe. Gmina wytycza tereny, które będą w przyszłości terenami zabudowy mieszkaniowej. Najczęściej są to tereny przyległe do większej aglomeracji miejskiej na obszarze wsi oraz tereny wynikające z takowego zapotrzebowania.

Zjawiska rozlewania się miejsc lub rozbudowy stref podmiejskich na obszarach wiejskich

Roczny ubytek liczby ludności województwa wielkopolskiego w 2020 r. wyniósł 2,3 tys. osób, tj. 0,1%. Liczba ludności w miastach obniżyła się o 12,1 tys. (o 0,6%), podczas gdy liczba mieszkańców wsi zwiększyła się o 9,8 tys. tj. o 0,6% (Sytuacja demograficzna województwa wielkopolskiego w 2020 r. Urząd Statystyczny w Poznaniu).

Według danych Urzędu Statystycznego w Poznaniu w 2020 r., w województwie wielkopolskim mieszkało 3496,5 tys. osób. Stanowi to 9,1% ludności Polski. Do największych pod względem liczby mieszkańców powiatów należał w 2020 roku powiat poznański (406,6 tys. osób) i m. Poznań (532,0 tys. osób). Najmniej ludności odnotowano w powiecie międzychodzkiem (36,6 tys. osób) oraz chodzieskim (46,8 tys. osób).

W opracowaniu „Zaktualizowana strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku” z dnia 17 grudnia 2012 roku autorzy podkreślają iż „w województwie wielkopolskim postępuje metropolizacja, co jest jednym z głównych obok globalizacji wyznaczników współczesnego rozwoju. W Poznaniu i powiecie poznańskim w coraz większym stopniu koncentruje się większość potencjałów społeczno-gospodarczych regionu. Jest to przede wszystkim miejsce koncentracji zarządów firm o zasięgu ponadregionalnym, wysoko kwalifikowanej kadry zarządczej, przedstawicieli nauki i kultury. Metropolia poznańska jest także miejscem absorpcji globalnych innowacji i źródłem ich rozprzestrzeniania na region, a także miejscem tworzenia innowacji regionalnych. Przez bogatą ofertę usługową i wysoki poziom życia przyciąga nowych mieszkańców. Poznań i jego otoczenie, mimo wysokich wskaźników makroekonomicznych, to także miejsce wielu problemów rozwojowych w takich dziedzinach jak środowisko czy transport zbiorowy. Widoczne są także objawy upadku bądź utraty funkcji przez poszczególne dzielnice. Problemem metropolii jest także zjawisko suburbanizacji, czyli „ucieczki” mieszkańców z Poznania do powiatu poznańskiego, skutkujące spadkiem liczby ludności miasta, a także chaosem przestrzennym. Nie można także pominąć niedostatecznie rozwiniętych mechanizmów współdziałania wewnątrz obszaru metropolitalnego oraz jego integracji. Ponadto, jeszcze nie wszystkie funkcje metropolitalne i ich skala są na miarę konkurencyjności metropolii w skali europejskiej, a tym bardziej globalnej.

Z punktu widzenia rozwoju Wielkopolski istotne są przede wszystkim relacje między metropolią a otoczeniem regionalnym. Poznań rozwija się szybciej niż reszta Wielkopolski. Jednak dla polityki rozwoju Wielkopolski nie jest istotne to, że Poznań rozwija się szybciej, bowiem jest to proces naturalny, lecz to, by na jego rozwoju korzystały pozostałe obszary Wielkopolski. Kluczowym instrumentem w tym zakresie jest budowanie powiązań gospo-

darczych i społecznych, a także poprawa dostępności komunikacyjnej, usług wyższego rzędu i nauki.

Rozwarstwienie wewnętrzne województwa jest poważnym wyzwaniem dla strategii. Nie można mu jednak sprostać bez budowy więzi i wzmocnienia funkcji integrujących. W tej integracji kluczową rolę powinny odegrać ośrodki subregionalne, których poziom rozwoju i pozycja w sieci osadniczej nie jest wystarczająco wysoka. Bez znaczącego wzmocnienia nie powstaną skuteczne kanały transmisji, dyfuzji czynników rozwojowych na cały region.

Zmiany obszarów podmiejskich na obszary wiejskie na podstawie zmian granic administracyjnych miast i gmin

Współcześnie dominuje paradygmat mówiący o konieczności zróżnicowania działalności gospodarczej prowadzonej na wsi i wkomponowaniu w przestrzeń wiejską funkcji pozarolniczych. Jedną z najważniejszych koncepcji rozwoju obszarów wiejskich nawiązujących do tych zmian jest rozwój wielofunkcyjny [Kostrowicki 1976; Kłodziński 1996]. Zakłada on powstawanie i funkcjonowanie na terenach wiejskich, obok gospodarstw rolnych, także działalności usługowej, turystycznej, intensywnej zabudowy mieszkaniowej czy nowoczesnego przemysłu. Tym samym niesie za sobą ryzyko konfliktów przestrzennych spowodowanych wprowadzeniem do przestrzeni wsi zabudowy i infrastruktury dotąd obcej lub rzadkiej, jak np. tereny zakładów produkcyjnych. Przemiany na obszarach wiejskich nie powinny odbywać się kosztem środowiska przyrodniczego, walorów krajobrazowych oraz degradacji terenów cennych kulturowo. Do jednej z wielu form wprowadzania wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich zaliczyć można przygotowywanie terenów inwestycyjnych, a więc m.in. tworzenie lokalnych stref aktywności gospodarczej.

Obszary wiejskie zajmują ok. 95% powierzchni województwa wielkopolskiego – jednego z najszybciej rozwijających się regionów Polski, co jednoznacznie wskazuje na istotę i konieczność zrównoważonego gospodarowania przestrzenią na tym terenie. Zgodnie z koncepcją wielofunkcyjnego rozwoju obszary wiejskie powinny dążyć do zróżnicowania prowadzonej działalności gospodarczej, odchodząc tym samym od gospodarki monofunkcyjnej opartej na rolnictwie. Część gmin wiejskich rozwija się bardzo dynamicznie w tym kierunku, stając się zapleciami inwestycyjnymi dla miast. Na współczesnej wsi coraz lepiej rozumiana jest potrzeba dywersyfikacji działalności gospodarczej. Opiera się ona jednak w dużej mierze na małych i średnich przedsiębiorstwach usługowych, często jednoosobowych, a analizowane strefy aktywności gospodarczej to tereny inwestycyjne zazwyczaj przygotowane dla inwestora z kategorii dużych przedsiębiorstw. Na organizację takich specjalnie przygotowanych obszarów często gminy nie stać. Lokalizacja stref aktywności gospodarczej wiąże się bowiem

z wieloma czynnikami przestrzennymi, infrastrukturalnymi, prawnymi i finansowymi, zazwyczaj związanymi z nakładami. Do głównych uwarunkowań przestrzennych lokalizacji terenów inwestycyjnych należą: bliskość ośrodka miejskiego i głównych szlaków komunikacyjnych (atrakcyjność i renta położenia). Rozwój obszarów peryferyjnych w tym względzie jest utrudniony.”

Lokalizacja inwestycji uciążliwych, kopalnie i wyrobiska

Tereny konfliktu urbanistycznego w Wielkopolsce dotyczą inwestycji uciążliwych, przede wszystkim kopalni węgla brunatnego, wyrobisk. Położenie tych miejsc to okolice Konina i Turku. W wyniku działalności górniczej doszło do trwałych zmian na tych terenach. Odkrywkowa metoda wydobywania złóż ma bezpośredni wpływ na przekształcenia środowiska przyrodniczego, przez co dochodzi do zmiany rzeźby terenu, zmian w stosunkach wodnych, degradacji gleb, wpływu na użytki rolne i leśne, zanieczyszczenia atmosfery, degradacji walorów krajobrazowych zarówno w fazie eksploatacji złoża, jak i po zakończeniu wydobywania kopaliny.

Zgodnie z danymi Urzędu Statystycznego w Poznaniu w Wielkopolsce w 2020 r. łączna powierzchnia gruntów zdegradowanych i zdewastowanych wyniosła 10,2 tys. ha. W porównaniu z innymi województwami był to największy obszar i stanowił 16,3% krajowej powierzchni wymagającej rekultywacji i zagospodarowania. Znaczną część stanowiły grunty zdegradowane i zdewastowane w wyniku działalności górnictwa i kopalnictwa surowców.

Opracowanie Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska „Stan środowiska w województwie wielkopolskim Raport 2020” wskazuje, że Wielkopolska jest regionem zasobnym w kopaliny. Występują one w ponad 1 477 udokumentowanych złożach: kopalni energetycznych (głównie węgla brunatnego i gazu ziemnego), surowców chemicznych i skalnych oraz wód podziemnych.

W 2018 r. eksploatowano jednak zaledwie 30% złóż województwa. Dla gospodarki najcenniejszy jest węgiel brunatny. Występuje w 34 udokumentowanych złożach, w tym w 23 w samym rejonie konińskim. Duże znaczenie mają złoża gazu ziemnego występujące na Niżu Polskim – w granicach województwa udokumentowane zostały 64 złoża; w siedmiu złożach gaz ziemny towarzyszy ropie naftowej. Wydobywanie gazu ziemnego w Wielkopolsce stanowi 53% wydobywania na Niżu Polskim i 35% wydobywania ogólnokrajowego. Wielkopolska posiada także znaczące złoża soli kamiennej w Kłodawie. Powszechnie występują złoża surowców skalnych o znaczeniu lokalnym, pokrywające aktualne zapotrzebowanie regionu – głównie piaski i żwiry, surowce ilaste, piaski kwarcowe, szklarskie i formierskie. Na terenie województwa występują również złoża wód termalnych wykorzystywane np. w „Termach

Maltańskich” w Poznaniu i „Tarnowskich Termach” w Tarnowie Podgórnym. Wydobycie kopalin oraz innych surowców powinno odbywać się przy minimalnym konflikcie z ochroną środowiska, działalnością gospodarczą i rolniczą oraz z funkcjami mieszkalnymi. Głównym celem jest zrównoważenie poszczególnych funkcji, z uwzględnieniem wymogów w zakresie ochrony środowiska. W Wielkopolsce jako regionie o intensywnej produkcji rolniczej konieczna jest ochrona gospodarki rolniczej przed eksploatacją kopalin i otwieraniem kolejnych zakładów górniczych w sposób zrównoważony i przemysłany.

Należy zidentyfikować coraz bardziej widoczne konflikty urbanistyczne, które wyrażają się w coraz większej liczbie protestów dotyczących inwestowania w terenach rolnych:

- konflikty dotyczące wprowadzenia zabudowy jednorodzinnej w strefach podmiejskich a rozwój gospodarstw w kierunku chowu i hodowli zwierząt – konflikt mieszkańcy/rolnik;
- konflikty związane z możliwością wprowadzania wielkotowarowej hodowli i chowu zwierząt na gruntach rolnych bez jakichkolwiek ograniczeń lokalizacyjnych – ze względu na uciążliwość tego typu obiektów generuje się konflikty na liniach: mieszkańcy wsi/rolnik, prowadzący agroturystykę/rolnik;
- konflikty związane z wprowadzaniem na tereny rolne działalności innej niż rolnicza, np. elektrownie wiatrowe/rolnicy czy strefa przemysłowa/mieszkańcy wsi.

Wnioski

Powierzchnia obszarów szczególnie cennych przyrodniczo oraz zalesień w Wielkopolsce jest znaczna w stosunku do całej powierzchni Wielkopolski. Mamy do czynienia z obszarami z bardzo dużym udziałem obszarów chronionych oraz takimi, gdzie tych obszarów nie ma wcale.

W Wielkopolsce występują tereny przeznaczone pod rewitalizację. Są to tereny: przemysłowe, powojkowe, poeksploatacyjne, pokomunikacyjne i powydobywcze oraz dzielnice miast będących w spoczynku. Tereny te wymagają opracowania indywidualnych koncepcji uwzględniających przypisanie im nowej roli i funkcji.

Zjawisko rozlewania się miejsc lub rozbudowy stref podmiejskich na obszarach wiejskich Wielkopolski jest bardzo widoczne. Coraz częściej mieszkańcy miast wybierają tereny wiejskie przylegające do aglomeracji miejskiej w celu zamieszkania na tych terenach, przez co tereny te przyjmują nowe funkcje społeczno-gospodarcze, powstają zakłady pracy i placówki szkolno-wychowawcze.

Możliwość wielokierunkowego rozwoju terenów wiejskich może być zachowana tylko w przypadku wprowadzenia ładu przestrzennego i wyznaczenia jasnych reguł możliwości realizacji poszczególnych zamierzeń. Niebagatelną rolę odgrywa w tym planowanie przestrzenne, które jest narzędziem umożliwiającym spójną politykę gospodarowania przestrzenią.

1.2.7. Zasoby dziedzictwa kultury na obszarach wiejskich

Dziedzictwo kulturowe stanowi dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Najczęściej utożsamiane jest z architekturą i sztuką. Jednak formy gospodarowania (np. rolnictwo) i wiele innych przejawów życia i rozwoju społeczności stanowią również elementy kultury. Mieszkańcy każdej polskiej wsi, gminy czy miasteczka są spadkobiercami dorobku kulturowego poprzednich pokoleń (źródło: [<https://dulowa.org/dziedzictwo-kulturowe/>]).

Dziedzictwo kulturowe wsi jest świadectwem tego, jak żyły kolejne pokolenia, jak budowały świątynie, domy i obejścia gospodarskie, jak wytyczały drogi, uprawiały ziemię. Zwyczaje, obrzędy, wszelkie przejawy twórczości, jak i wytwory rzemiosła oraz przedmioty codziennego użytku, a także sposoby gospodarowania i nabyte umiejętności, są elementami dziedzictwa. Dziedzictwo to także krajobraz, a więc przyroda przekształcona poprzez obecność i działalność człowieka: szachownice pól, układ wsi, przebieg dróg, poszczególne zabudowania i całe panoramy. Wszystkie te elementy składają się na historię miejsc i ludzi, którzy w tych miejscach żyją. [Rzecz o dziedzictwie na wsi Rady Przykłady Informacje - Fundacja Wspomagania Wsi Warszawa 2011]

Najprostszy podział dziedzictwa kulturowego dzieli je na materialne i niematerialne.

Dziedzictwo materialne składa się z następujących elementów:

- krajobrazy - będące rezultatem wielowiekowego wpływu człowieka na dane środowisko;
- nieruchomości - budynki działalności rolniczej, rzemieślniczej, przemysłowej, wypoczynkowej, związanej z życiem wspólnoty, świadczące o specyficznej aktywności lub stylu architektury;
- dobra ruchome - przedmioty codziennego użytku (np. meble w stylach regionalnych, ceramika), przedmioty związane z kultem religijnym (np. wyposażenie kościołów, kaplic) i z lokalnymi tradycjami (wozy karnawałowe, herby poszczególnych wsi i miasteczek);
- produkty - specyficzne gatunki roślin, lokalne rasy zwierząt, a także produkty przetworzone (wina, sery, wędliny, itp.).

- dziedzictwo zielarskie - związane z tradycjami zbioru i przetwarzania ziół oraz wielkim udziałem ośrodka wielkopolskiego w kształtowaniu polskiego zielarstwa i ziołolecznictwa

Dziedzictwo niematerialne jest nieodłącznie związane z dziedzictwem materialnym i w jego skład wchodzi:

- techniki i umiejętności - wpływające na powstawanie krajobrazów, budowę domów, produkcję sprzętów domowych i wytwarzanie produktów lokalnych;
- lokalne dialekty, muzyka, literatura mówiona - wywodzące się z tradycji niepiśmiennej, również opowiadania i legendy, w których występują osoby i miejsca stanowiące część lokalnej historii, a także nazwy miejscowe, odzwierciedlające historię lub osobliwe cechy miejsc;
- zachowania zbiorowe - takie jak niektóre zwyczaje (procesje, pochody, itp.) lub święta (kalendarzowe, rolnicze, religijne);

Województwo wielkopolskie jest niewątpliwie regionem bogatym w dzieła architektury i sztuki romańskiej, gotyckiej, renesansowej, barokowej itd., z których niemało wyróżnia się dużymi walorami artystycznymi i ukazuje związki Wielkopolski z najlepszymi realizacjami europejskimi. Stają się one coraz lepiej znane, m. in. dzięki organizowanym pod egidą Rady Europy we wrześniu każdego roku Europejskim Dniom Dziedzictwa Kulturowego. Wielkopolska uczestniczy w nich od 1993 r. {PRZEGLĄD ZACHODNI 2016, nr 2 - WITOLD MOLIŃSKI Poznań}.

Dziedzictwo kulturowe Wielkopolski to:

- Stroje regionalne. Do najbardziej znanych w Wielkopolsce należą stroje szamotulskie, biskupiańskie, z Dąbrówki Wielkopolskiej oraz Bambrów z Poznania.
- Muzyka ludowa. Do najbardziej charakterystycznych i najstarszych znanych instrumentów muzycznych w Wielkopolsce należą dudy. W Wielkopolsce jest najwięcej odmian tego instrumentu: dudy, kozioł i siesienki. Do innych instrumentów ludowych występujących w Wielkopolsce należą instrumenty strunowe: skrzypce, mazanki, basy i maryna.
- Folklor taneczny. Tańce wielkopolskie odznaczają się rzadko spotykaną w innych regionach kraju dostojnością i powagą. Najbardziej typowymi tańcami wielkopolskimi są: wiwaty, przodki, chodzone, tańce różne oparte na różnych krokach, a także tańce obrzędowe i zabawy taneczne (z rekwizytami – chusteczkami, batami, butelkami ...).
- Gwara. Jednym z istotnych czynników, które decydują o odmienności regionalnej, jest język, którym posługują się mieszkańcy miast i wiosek. Wielkopolska również i tym elementem kultury w znaczący sposób różni się od innych części kraju. Także w jej granicach występuje duże zróżnicowanie – inaczej bowiem mówi się w okolicach Wolsztyna i Krotoszyna, inaczej w Poznaniu i Gnieźnie, a jeszcze inaczej w Kaliszu i Turku. Gwara poznańska jest wynikiem

styku polszczyzny ogólnej i wielkopolskich gwar ludowych ludności wiejskiej z różnych regionów Wielkopolski osiadłej w Poznaniu oraz mieszkańców wiosek, które miasto wchłonęło tworząc kolejne dzielnice,

- Zachowanie pamięci o dziedzictwie kulturowym, w tym pamięci o wielkich autorytetach wielkopolskiej pracy organicznej (np. prof. Heliodor Świącicki, prof. Jan Strażewicz).

Zwyczaje regionalne

- Boże Ciało w Spycimierzu. Spycimierz to stara wieś położona 3 km na zachód od Uniejowa, znana w całym kraju dzięki „kwiatowej” oprawie święta Bożego Ciała.
- Wielki Piątek. Zdarza się jeszcze, w niektórych domach, smaganie różgą po nogach śpiącego wcześniej rano. Robi to ten kto wstanie wcześniej i przygotowuje sobie różgę.
- Topienie marzanny. To zwyczaj, który przetrwał do dziś wśród dzieci i młodzieży szkolnej, wyprowadzanie ze wsi, na zakończenie zimy, kukły ją symbolizującej, nazywanej Marzanną.
- Wielkanocne Turki w miejscowości Chocz. Chocz, to duża wieś niedaleko Pleszewa. Jeśli trafimy tam w Wielki Piątek lub Sobotę zobaczymy straż pełniącą wartę przy Grobie Pańskim w kościele pw. Wniebowzięcia NMP.
- Żandary, czyli śmigus-dyngus. W trakcie świąt Wielkanocy w wielu regionach Wielkopolski znane były korowody przebierańców uczestniczących w tradycyjnym chodzeniu po dyngusie.
- Noc świętojańska. Inne popularne nazwy tego święta to: sobótka oraz kupała. Tradycje związane z tą nocą nawiązują do czasów pogańskich.
- Święto bamberskie na Starym Rynku. Od kilku już lat w **pierwszą sobotę sierpnia** na poznańskim Starym Rynku odbywa się uroczyste spotkanie potomków osadników z Bambergu, czyli poznańskich Bambrów.
- Święty Roch w Mikstacie. Mikstat - miasto w południowej Wielkopolsce położone na skraju Wzgórz Ostrzeszowskich. Od kilku wieków odbywają się tutaj szczególne uroczystości związane z patronem miasta – św. Rochem.
- Rogale świętomarcińskie. Dzień 11 listopada w Poznaniu jest dniem szczególnym, łączy bowiem tradycje patriotyczne wynikające ze Święta Niepodległości oraz typowo poznańskie, związane z postacią św. Marcina. Tego dnia piekarnie oferują smakowite rogalce.
- Mikołajki. 6 grudnia to dzień któremu patronuje święty Mikołaj z Miry. W tradycji wielkopolskiej tego dnia rano dzieci obdarowywane są słodyczami w osobliwy sposób: znajdują je w butach, które dzień wcześniej muszą starannie wyczyścić i ustawić przy drzwiach.
- Boże Narodzenie. W tradycji wielkopolskiej dzień poprzedzający Boże Narodzenie nazywa się Wigilią lub Gwiazdką. Tradycyjną porą zasiadania do wigilijnego stołu jest moment

pojawienia się pierwszej gwiazdki na niebie. Boże Narodzenie obchodzi się w całej Polsce, jednak potrawy, które goszczą na stołach inne są dla danego regionu kraju.

Wigilijne tradycyjne potrawy wielkopolskie to:

- * zupa owocowa z suszonych jabłek i śliwek, zagęszczaną śmietaną – podawana z drobnymi kluseczkami pszennymi;
- * kluski (większe) z utartym makiem, dosładzane cukrem- „ makielki”;
- * śledzie w śmietanie z ugotowanymi ziemniakami;
- * śledzie opiekane w oleju;
- * kapusta z grochem (fasola Jaś): ugotowaną kapustę łączono z ugotowaną fasolą utartą na „miazgę”;
- * karp pieczony;
- * grzyby suszone uprażone na maśle;
- * kompot z suszonych śliwek;
- * pierniki;
- * makowiec.
- **Ostatki.** Czas przed Wielkim Postem - od święta Trzech Króli do wtorku przed środą popielcową - nazywany jest w Wielkopolsce ostatkami, zapustami a ostatnie trzy dni przed Środą Popielcową zapustem lub mięsopustem. Zwyczaje związane z tym czasem to: pochody przebierańców: Niedźwiedź, Niedźwiednik, Biały Rumak, Żyd z kozą, Bocian, Dziad, Baba, Cygan, Policjant.
- **Tłusty czwartek.** Dniem rozpoczynającym czas zabaw kończących ostatki jest czwartek przed Wielkim Postem. Tego dnia należy jeść tłusto i syto.
- **Podkoziółek.** Zabawa we wtorek przed środą popielcową nazywana jest podkoziółkiem. Nazwa pochodzi od głównego elementu zabawy - figurki nagiego chłopca wystruganego z drewna, brukwi lub ziemniaka, którą stawiano na talerzu obok kapeli a tańczące dziewczęta musiały wkładać pod koziółek pieniądze.
- **Budownictwo wiejskie.**
- **Zagrody wielkopolskie.** W swojej tradycyjnej formie do początków XIX w. większość obiektów budownictwa wiejskiego – kościoły, chłopskie chałupy, budynki gospodarcze (stodoły, obory, spichrze) – wykonywano z drewna. Na początku XIX w. wiejska architektura drewniana w części Wielkopolski należącej do Prus została zastąpiona stopniowo budownictwem murowanym.

- Skanseny. Idea organizowania skansenów, mających na celu ochronę typowych obiektów budownictwa drewnianego, udostępnianie ich społeczeństwu i szerzenie wiedzy o kulturze ludowej reprezentowanego regionu, podjęta została w Polsce z początkiem XX w.

Do najważniejszych skansenów w Wielkopolsce należą:

- * Wielkopolski Park Etnograficzny w Dziekanowicach - Oddział Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. Na obszarze ok. 21 ha znajduje się ok. 60 obiektów przeniesionych tu z różnych regionów Wielkopolski.
- * Muzeum Kultury Ludowej w Osieku nad Notecią - Oddział Muzeum Okręgowego w Pile. Gromadzi przykłady architektury ludowej z terenu Krajny, Pałuk, północnej Wielkopolski oraz Puszczy Noteckiej.
- * Skansen Budownictwa Ludowego Zachodniej Wielkopolski w Wolsztynie - Oddział Muzeum Regionalnego w Wolsztynie. Gromadzi przykłady architektury ludowej z XVIII i XIX w. Teren objęty penetracją skansenu to pogranicze lubusko-wielkopolskie.
- * Skansen Etnograficzny w Russowie - Oddział Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej. Prezentowane są w nim zabytki budownictwa ludowego związanego z regionem kaliskim.

– Sztuka ludowa.

- Rzeźba. Twórczość plastyczna w Wielkopolsce swój najwybitniejszy wyraz osiągnęła w figuralnej rzeźbie na przydrożnych krzyżach, słupach i w kapliczkach.

W związku z tym, że dziedzictwo kulturowe jako spadek po naszych przodkach decyduje o naszej tożsamości, naszych korzeniach, o swojskości miejsca, z którego się wywodzimy, może przyczynić się do rozwoju danej okolicy i podnieść jej atrakcyjność turystyczną, co pozwoliłoby tworzyć nowe miejsca pracy i tym samym dodatkowe źródła dochodów dla mieszkańców.

Wymaga to określonych działań w zakresie:

- inwestycji odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego, które będą wspierały ochronę, zachowanie i udostępnianie (w tym turystyczne) zabytkowych obiektów o znaczeniu ponadregionalnym, konserwację zabytków ruchomych i ich digitalizację;
- upowszechniania świadomości wartości krajobrazu kulturowego i obiektów zabytkowych jako produktu turystycznego;
- inwestycji przyczyniających się do włączenia społecznego poprzez kulturę, promujących różnorodność kulturową jako czynniki budujące kapitał społeczny;
- poprawy warunków propagowania kluczowych elementów dziedzictwa kulturowego obszarów wiejskich, co będzie miało pozytywny wpływ na rozpoznawalność i atrakcyjność

wsi. Dbłość o obiekty dziedzictwa kulturowego będzie sprzyać zachowaniu tradycji kulturowych mieszkańców, sprzyać rozwojowi turystyki, przyczyniając się do społeczno-gospodarczego rozwoju danych.

1.3. Diagnoza sytuacji w rolnictwie w województwie

Produkcja rolnicza w Wielkopolsce stanowi znaczący i wiodący element sektora żywnościowego w Polsce. Pomimo niezbyt korzystnych warunków glebowo-klimatycznych osiąga wysokie wyniki w produkcji roślinnej i zwierzęcej.

Gleby województwa należą do najsłabszych w kraju. Pod względem typologicznym dominują pseudo-bielice oraz gleby brunatne wyługowane oraz brunatne kwaśne. Jedynie w powiatach gostyńskim i krotoszyńskim udział gleb najwyższej jakości przekracza 50% ogólnej powierzchni gruntów ornych i wynosi odpowiednio 68% i 55%. W Wielkopolsce znaczny odsetek gleb stanowią te o niskiej wartości i przydatności dla rolnictwa (klasy bonitacyjne V, VI i VI Z). Zajmują one 40% powierzchni gruntów ornych.

Powiaty, w których ponad 50% gleb w ogólnej powierzchni gruntów ornych stanowią tzw. gleby marginalne to: czarnkowsko-trzcianecki, kaliski, kępiński, koniński, międzychodzki, nowotomyski, ostrowski, ostrzeszowski, turecki i wolsztyński.

Wielkopolskę coraz częściej nękają dotkliwe susze oraz inne niebezpieczne zjawiska pogodowe takie jak gradobicia, deszcze nawalne, wiosenne przymrozki, silne porywy wiatru.

Syntetycznym wskaźnikiem przydatności gleb dla produkcji roślinnej jest wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej wyrażony w punktach, opracowany przez IUNG Puławy. Uwzględnia on takie czynniki środowiska przyrodniczego jak: jakość i przydatność rolnicza gleb, rzeźba terenu, warunki wodne oraz klimatyczne. Waloryzację rolniczej przestrzeni produkcyjnej w gminach województwa wielkopolskiego przedstawia rysunek 5 zawarty w punkcie 3.2.

1.3.1. Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania

Według ostatnich, dostępnych danych GUS, ogólna powierzchnia gospodarstw rolnych w województwie wielkopolskim w 2020 r. wynosiła 1929,3 tys. ha, co oznacza, że w stosunku do roku 2010 zmniejszyła się o 1,2%, przy przeciętnym spadku w kraju na poziomie 1,9%.

Według ostatecznych wyników Powszechnego Spisu Rolnego, w 2020 r. utrzymała się notowana od lat tendencja spadku liczby gospodarstw rolnych, przy jednoczesnym wzroście ich średniej powierzchni.

Powierzchnia użytków rolnych w Polsce (w dobrej kulturze oraz użytków rolnych pozostałych) wynosiła 16,34 mln ha (w Wielkopolsce 1,76 mln ha). W strukturze użytków rolnych (UR) największy udział mają zasiewy na gruntach ornym, które wynoszą odpowiednio w Polsce 73,2% i w Wielkopolsce 84,2%.

W strukturze użytków rolnych, niższym niż średnio w Polsce odsetkiem charakteryzowała się powierzchnia łąk i pastwisk trwałych, gruntów ugorowanych oraz upraw trwałych.

Tabela 27. Powierzchnia użytków rolnych według siedziby użytkownika w Polsce i Wielkopolsce w 2020 r.

Użytki rolne	Wielkopolska	Polska
Zasiewy na gruntach ornym	84,2	73,2
Łąki trwałe	12,5	18,9
Pastwiska trwałe	1,0	2,8
Grunty ugorowane	0,6	1,2
Uprawy trwałe	0,9	2,4
Ogrody przydomowe	0,1	0,2
Pozostałe	0,7	1,4

Źródło: GUS. Powierzchnia użytków rolnych według siedziby użytkownika według województw w 2020 r.

Największy odsetek użytków rolnych znajduje się w grupie obszarowej gospodarstw rolnych o powierzchni 5-20 ha (34,67%) oraz w gospodarstwach posiadających areał przekraczający 50 ha UR (30,18%). Podobna sytuacja jest w Wielkopolsce, ponieważ tam również największy odsetek UR jest w posiadaniu gospodarstw rolnych z grupy obszarowej 5-20 ha (33,58%), a w grupie gospodarstw posiadającej 50 i więcej ha UR (35,04%).

Tabela 18. Powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według grup obszarowych w 2020 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	Grupy obszarowe użytków rolnych						
		Do 1 ha	Powyżej 1 ha					
			Razem	1-5	5-20	20-30	30-50	50 ha i więcej
Polska								
ha	16 345 562	32 716	16 312 846	2 294 964	5 666 346	1 674 657	1 743 648	4 933 232
%	100	0,20	99,80	14,04	34,67	10,25	10,67	30,18
Wielkopolska								
ha	1 760 003	1 785	1 758 218	109 601	590 942	208 030	232 990	616 656
%	100	0,10	99,90	6,23	33,58	11,82	13,24	35,04

Źródło: Źródło danych GUS, Opracowanie własne na podstawie danych GUS, Rocznik statystyczny rolnictwa 2020r.

Z kolei analizując liczbę gospodarstw rolnych według grup obszarowych, można zauważyć, że zarówno w Polsce jak i w Wielkopolsce najliczniejszą grupę gospodarstw stanowią te, o powierzchni 5-10 ha oraz te, posiadające areał w ilości 1-2 ha UR. Najmniej liczną grupę gospodarstw stanowią gospodarstwa powyżej 50 ha. Oznacza to, że struktura gospodarstw rolnych nadal jest bardzo rozdrobniona.

Tabela 19. Liczba gospodarstw rolnych posiadających użytki rolne według grup obszarowych (liczby bezwzględne).

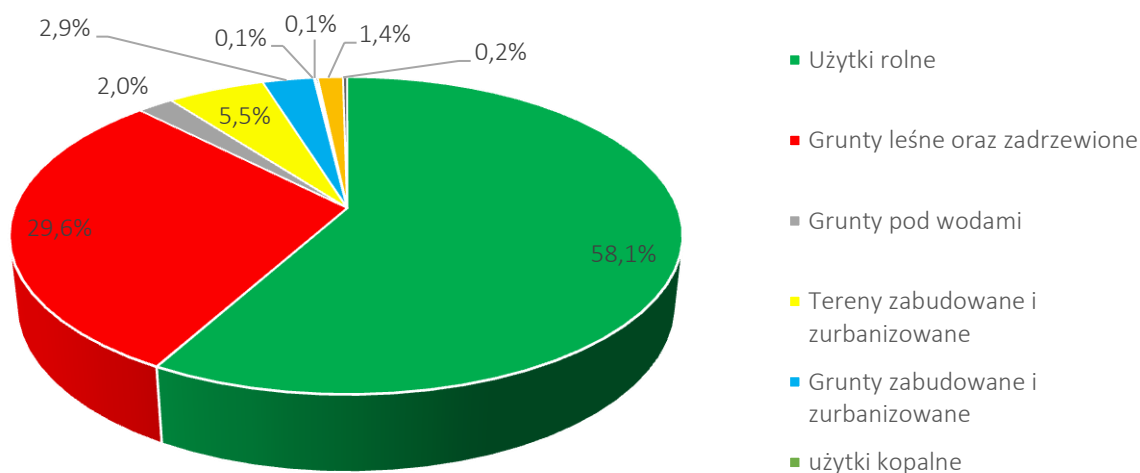
Wyszczególnienie	Ogółem	Grupy obszarowe użytków rolnych										
		Do 1 ha	Powyżej 1 ha									
			Razem	1-2	2-3	3-5	5-10	10-15	15-20	20-30	30-50	50 ha i więcej
Polska	1 405 971	24 353	1 381 618	285 512	189 284	251 399	306 202	137 737	67 518	63 986	43 434	36 637
Wielkopolska	123 031	2 307	120 724	19 508	9 961	15 144	29 588	17 514	9 665	8 676	6 137	4 530

Źródło: Źródło danych GUS, Rocznik statystyczny rolnictwa 2021r.

Użytki rolne według rodzajów

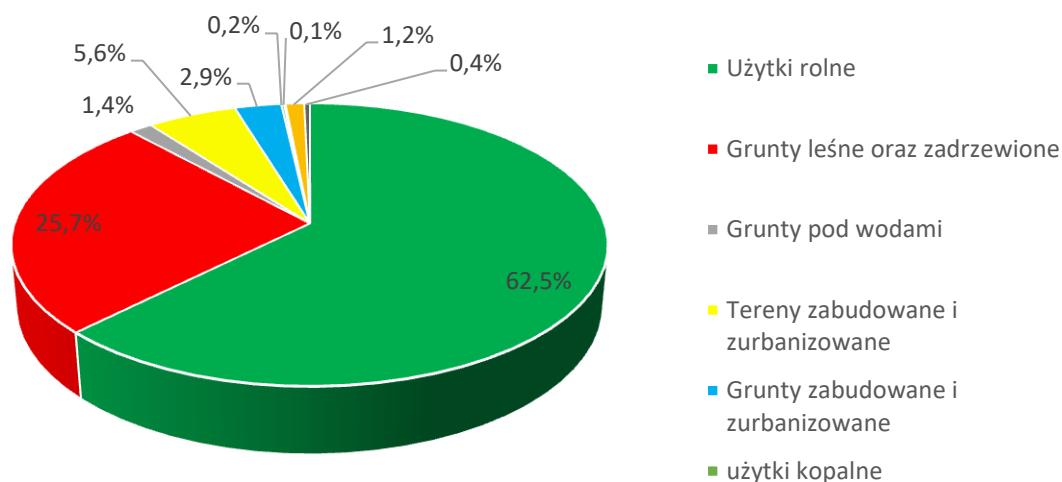
W Polsce w 2021 r. ponad 58% geodezyjnej powierzchni kraju stanowią użytki rolne (UR). Znaczny udział w strukturze powierzchni mają także grunty leśne oraz zadrzewione, które w 2021 r. stanowiły w Polsce niemalże 30%. Na terenie województwa wielkopolskiego (gdzie produkcja rolnicza odgrywa duże znaczenie gospodarcze) struktura użytkowania gruntów rolnych nie odbiega od struktury użytkowania gruntów w kraju. Analiza danych dotyczących sposobu użytkowania gruntów, wskazuje na nieznaczne różnice w strukturze użytkowania gruntów.

Wykres 11. Struktura powierzchni geodezyjnej w Polsce wg kierunku wykorzystania w 2021 r. (stan na dzień 1 stycznia).

Źródło: dane GUS, Rocznik statystyczny rolnictwa 2021 r.

Wykres 11. Struktura powierzchni geodezyjnej w Wielkopolsce wg kierunku wykorzystania w 2021 r. (stan na dzień 1 stycznia).

Źródło: dane GUS, Rocznik statystyczny rolnictwa 2021 r.

Spośród użytków rolnych zarówno w Polsce jak i Wielkopolsce największą powierzchnię zajmują grunty rolne oraz łąki trwałe.

Z kolei spośród terenów zabudowanych i zurbanizowanych, największą powierzchnię zajmują tereny mieszkaniowe oraz drogi.

Tabela 20 .Powierzchnia geodezyjna kraju i Wielkopolski wg kierunku wykorzystania w 2021 r. (stan na dzień 1 stycznia).

Wyszczególnienie	Ogółem	Użytki rolne							
		razem	grunty orne	sady	łąki trwałe	pastwiska trwałe	Grunty		
							rolne zabudowane	pod stawami	pod rowami
w ha									
Polska	31 270 627	18 719 166	13 566 821	283 636	2 221 839	1 563 161	558 561	87 003	129 263
Wielkopolska	2 982 656	1 923 754	1 555 165	14 578	201 310	77 230	44 918	8 037	15 916

Wyszczególnienie	Grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione			Grunty pod wodami			
	razem	lasy	grunty zadrzewione i zakrzewione	razem	morskimi wewnętrznymi	Powierzchniowymi	
						płynący mi	Stojącymi
w ha							
Polska	9 535 920	9 442 874	93 046	660 617	82 690	519 563	58 363
Wielkopolska	792 096	787 495	4 601	44 228	-	37 660	6 568

Wyszczególnienie	Razem	Tereny zabudowane i zurbanizowane				
		mieszkaniowe	przemysłowe	inne zabudowane	zurbanizowane niezabudowane	rekreacji i wypoczynku
	w ha					
Polska	1 777 139	378 004	129 429	163 564	54 118	69 032
Wielkopolska	172 708	38 863	11 255	15 282	4 142	7 721

Wyszczególnienie	Grunty zabudowane i zurbanizowane			Użytki kopalne	Użytki ekologiczne	Nieużytki	Tereny różne
	tereny komunikacyjne						
	drogi	kolejowe	Inne	w ha			
Polska	825 142	98 326	13 398	30 469	40 462	458 614	78 710
Wielkopolska	79 965	8 427	1 235	5 129	3 051	35 925	10 903

Źródło: dane GUS, Rocznik statystyczny rolnictwa 2021 r.

Powierzchnia nieużytków

W ostatnich latach w Polsce obserwuje się tendencję do zmniejszania areału nieużytków. Według najnowszych danych powierzchnia nieużytków w Wielkopolsce, wynosząca 35 925 ha, stanowiła 7,8% nieużytków ogółem w skali kraju. W tabelach poniżej przedstawione zostały informacje dotyczące powierzchni nieużytków w Polsce i Wielkopolsce, a także powierzchnie zalesienia użytków rolnych nieprzydatnych do produkcji rolnej oraz nieużytków.

Tabela 21. Powierzchnia nieużytków w Polsce i Wielkopolsce w 2021 r.

Wyszczególnienie	Grunty zabudowane i zurbanizowane razem	Nie użytki
	w ha	
Polska	1 777 139	458 614
Wielkopolska	172 708	35 925

Źródło: dane GUS, Rocznik statystyczny rolnictwa 2021r.(Tab.7. Powierzchnia geodezyjna kraju wg kierunków wykorzystania i województw)

Analizując powierzchnię zalesień według danych z PSR z 2010 oraz 2020 r., można zauważyć, że powierzchnia nowo powstałych zalesień ogółem w 2020 r. wynosząca 857,7 ha, była niższa o ok. 85,3% w porównaniu do powierzchni zalesień z 2010 r.

Co ciekawe, w Polsce niemalże 87% lasów ogółem pozostaje w rękach prywatnych.

Tabela 22. Zalesienia użytków rolnych nieprzydatnych do produkcji rolnej oraz nieużytków wg Województw (2020r.).

Wyszczególnienie	Ogółem	Lasy publiczne				Lasy prywatne
		razem	w tym			
			Skarbu Państwa		Własność gmin	
			razem	w tym w zarządzie Lasów Państwowych		
w ha						
Polska (2010 r.)	5864,9	785,9	736,8	724,2	49,1	5079,0
Polska (2020 r.)	857,7	301,0	274,2	273,0	26,8	556,7
Wielkopolska (2020 r.)	37,5	9,6	9,1	7,8	0,5	27,9

Źródło: dane GUS, Rocznik statystyczny rolnictwa 2021 r. (Tab.22. Zalesienia użytków rolnych nieprzydatnych do produkcji rolnej oraz nieużytków wg Województw.)

Około 10% gleb w Wielkopolsce to gleby słabe lub bardzo słabe, które można przeznaczyć pod sukcesywne zalesianie. Spowoduje to efekt podobny do odtworzenia naturalnych biegów rzek. Las, nawet niewielki, działa jak naturalny bufor klimatyczny, łagodzące skrajny wpływ suszy bądź mrozu oraz przyczynia się do podwyższenia poziomu wód gruntowych, co sprzyja rolnictwu.

Zmiany w sposobie wykorzystywania ziemi rolniczej

Aktualnie malejąca powierzchnia gruntów rolnych w Wielkopolsce i Polsce związana jest przede wszystkim z rozwojem terenów miejskich, rozwojem budownictwa mieszkaniowego, ośrodków przemysłowych i handlowych. Duże znaczenie ma także rozwój infrastruktury komunikacyjnej. Budowa kolejnych dróg i autostrad powoduje, że część terenów rolnych jest wykupywana pod ich budowę. Rozwój osiedli mieszkaniowych, zwłaszcza wokół dużych aglomeracji miejskich, najczęściej odbywa się kosztem terenów rolnych, a rzadziej lasów. Należy jednak dodać, że w województwach gdzie produkcja rolnicza ma duże znaczenie gospodarcze, a do tych zalicza się Wielkopolska, popyt na ziemię jest większy, przez co mniej opłacalna jest zmiana jej wykorzystania na inne cele. Opisana sytuacja powoduje, że zjawisko porzucania gruntów i ich wykluczania z produkcji w Wielkopolsce występuje na mniejszą skalę i powoduje, że sprzedaż w innym celu stanowi margines.

Tabela 23. Grunty rolne wyłączone na cele nierolnicze w Polsce i Wielkopolsce w 2019 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	Kierunki przeznaczenia				
		Tereny			użytki kopalne	Inne cele*
		komunikacyjne	Osiedlowe	przemysłowe		
		w ha				
Polska	4350	138	2535	768	256	651
Wielkopolska	393	8	125	67	122	71

Źródło: Źródło danych GUS, Rocznik statystyczny rolnictwa 2021r.

Wraz z wyłączeniem gruntów rolnych na cele nierolnicze prowadzone są systematycznie procesy rekultywacji i zagospodarowywania gruntów zdewastowanych i zdegradowanych. W kraju, w 2019 roku, dzięki przeprowadzonym działaniom udało się zagospodarować 0,78% areału gruntów wymagających rekultywacji. Analogicznie, przeprowadzone rekultywacje w 2019 roku w województwie wielkopolskim pozwoliły zagospodarować 0,23% ziemi zdegradowanej i zdewastowanej. W Polsce, w 2019 roku, dzięki przeprowadzonym działaniom udało się zrehabilitować 2,63% areału gruntów wymagających rekultywacji. Analogicznie, przeprowadzone rekultywacje w 2019 roku w województwie wielkopolskim pozwoliły zrehabilitować 2,56% ziemi zdegradowanej i zdewastowanej wymagającej rekultywacji.

Tabela 34. Grunty zdewastowane i zdegradowane wymagające rekultywacji i zagospodarowania oraz zrekultywowane i zagospodarowane w 2019r.

Wyszczególnienie	Grunty wymagające rekultywacji			Grunty (w ciągu roku)					
	ogółem	Zdewastowane	Zdegradowane	zrekultywowane			zagospodarowane		
				Ogółem	w tym na cele		ogółem rolnicze	w tym na cele	
					rolnicze	leśne		rolnicze	leśne
w 1 ha									
Polska	62089	54964	7125	1633	1084	242	483	303	96
Wielkopolska	10333	10207	126	265	222	14	24	23	1

Źródło: GUS, Rocznik statystyczny rolnictwa 2021r.

Zmiany powierzchni gruntów rolnych w wyniku włączeń na cele nierolnicze w kraju i Wielkopolsce oraz ich powiększenie lub ubytek przedstawia tabela, z której wynika, że w województwie wielkopolskim (według obowiązującej ewidencji geodezyjnej) nastąpił znaczny spadek gruntów ornych, sadów, łąk oraz pastwisk trwałych w 2020 r. w stosunku do 2019 r.

Tabela 25. Zmiany powierzchni gruntów rolnych w wyniku włączeń na cele nierolnicze według województw w 2019r.

Wyszczególnienie	Przyrost (+) lub ubytek (-) gruntów ornych, sadów, łąk i pastwisk trwałych w 2020 r. w stosunku do 2019 r. według ewidencji geodezyjnej	Grunty orne wyłączone ogółem	Z ogółem wyłączono						
			Użytki rolne według klas bonitacji						Inne grunty
			razem	mineralne			organiczne		
				I-II	III	IV	IV	V-VI	
w ha									
Polska	-46 436	4 349	3 231	301	1 745	993	78	114	1 118
Wielkopolska	-3 312	393	198	4	129	42	5	18	195

Źródło: dane GUS, Rocznik statystyczny rolnictwa 2021r.

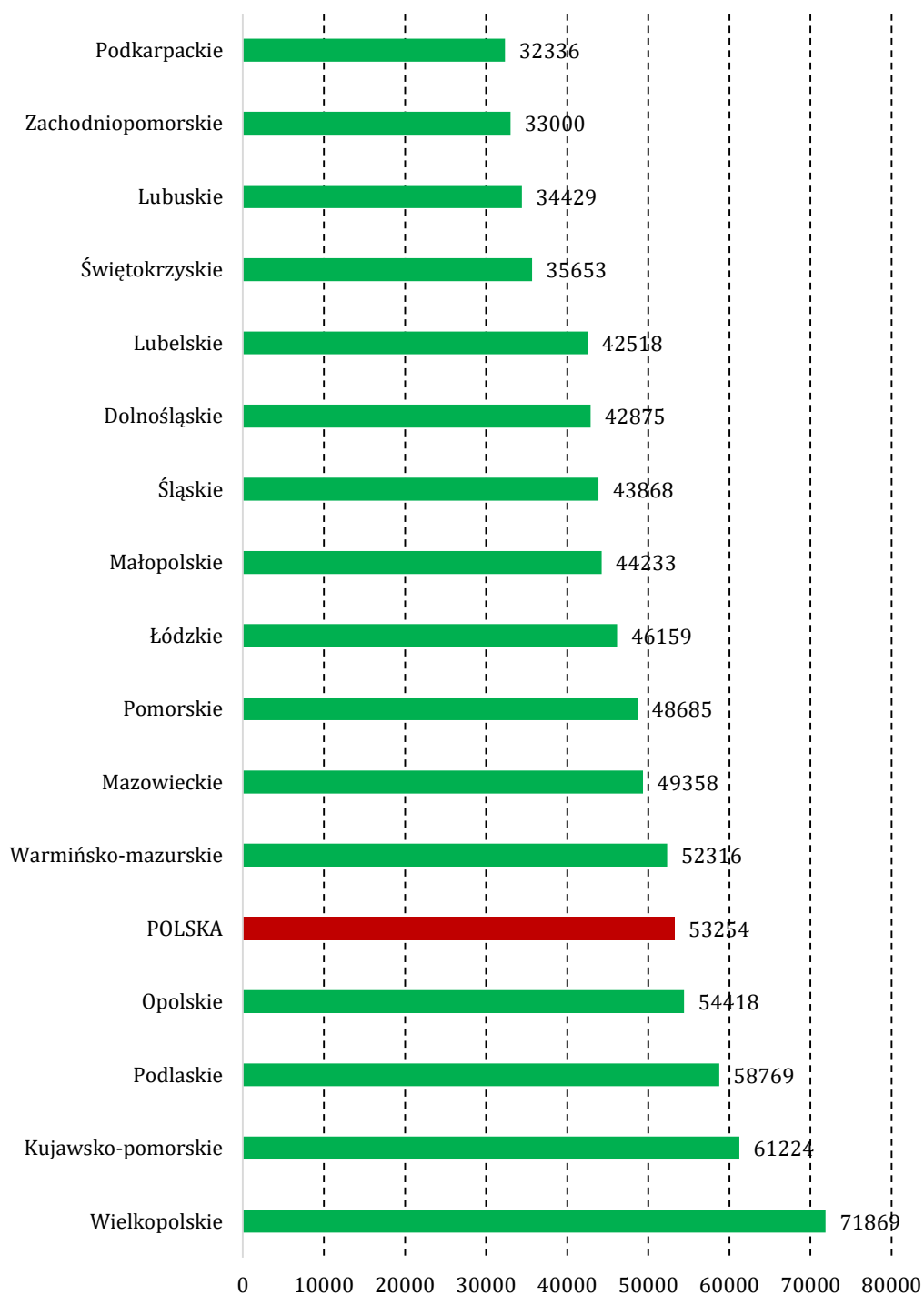
Ceny ziemi rolniczej

Na rynku prywatnym użytki rolne w Polsce podrożały odpowiednio w latach: 2019/2020 i 2020/2021 o 2,3% i o 9,1%. Ceny ziemi wzrastały we wszystkich regionach kraju, lecz największy zachodniopomorskim progres w roku 2021 w stosunku do roku 2020 obserwowano w województwach: lubuskim (wzrost średniej ceny ziemi o 18,2%), lubelskim (+15,2%), podlaskim (+14,8%) i (+14,6%), tj. w regionach, które wyróżniają się wysokim poziomem kultury rolnej i dużymi skupiskami wysokotowarowych, konkurencyjnych gospodarstw.

Najwyższe ceny za 1 ha użytku rolnego w 2021 r. płacono województwach: wielkopolskim – 71 869,00 zł/ha, kujawsko-pomorskim 61 224,00 zł/ha, podlaskim – 58 769,00 zł/ha oraz opolskim – 54 418,00 zł/ha.

Najniższe ceny charakteryzowały województwa podkarpackie i zachodniopomorskie, w których cena 1 ha użytku rolnego wyniosła w 2021 r. odpowiednio: 32 336,00 zł/ha oraz 33 000,00 zł/ha (wykres 13).

Wykres 12. Poziom cen użytków rolnych ogółem wg województw w 2021 r.

Źródło: Opracowano na podstawie danych MRiRW: <https://www.gov.pl/web/arimr/srednie-ceny-gruntow-wg-gus>

Dane zamieszczone poniżej w tabeli informują o poziomie średnich cen gruntów rolnych (zł/ha) jakie uzyskiwano w roku 2021 w obrocie prywatnym. Cena 1 ha użytku rolnego (UR) w Wielkopolsce w 2021, będącego w dobrej jakości bonitacyjnej, była o ok. 14% wyższa od średniej ceny 1 ha użytku rolnego w dobrej jakości bonitacyjnej w Polsce. Z kolei cena uzyskiwana za 1 ha UR średniej jakości bonitacyjnej w Wielkopolsce w 2021 r., była wyższa o ok. 30% od średniej ceny uzyskiwanej w Polsce. W przypadku użytków rolnych słabej jakości, UR w Wielkopolsce były droższe o blisko 80% niż UR tej samej jakości w Polsce.

Tabela 26. Stosunek cen użytków rolnych różnej jakości w poszczególnych województwach do cen uzyskiwanych średnio w Polsce w 2021 roku.

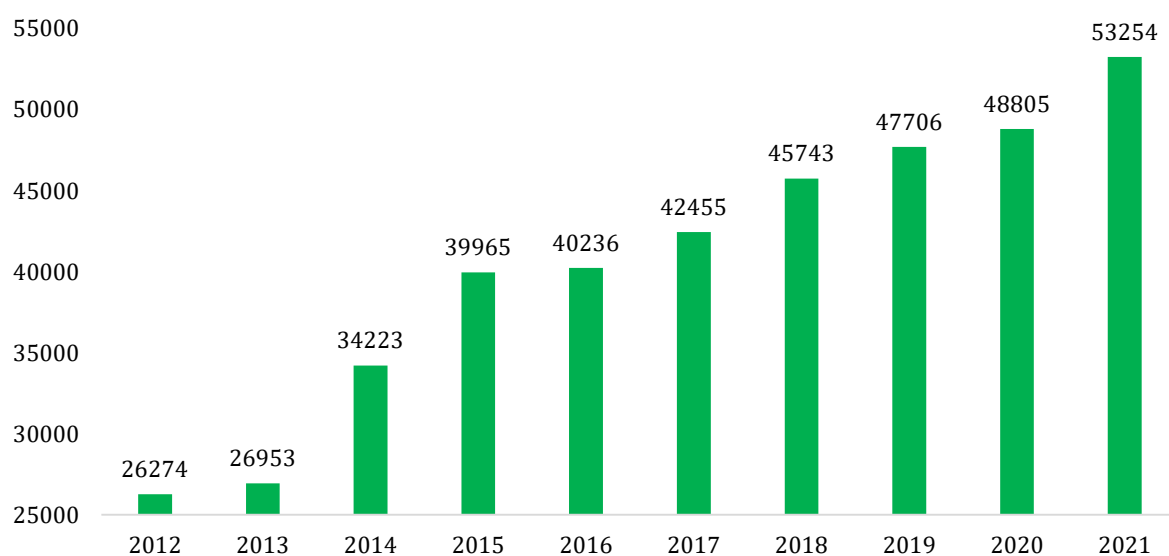
Wyszczególnienie	Średnia cena UR ogółem w zł za ha	Ceny gruntów o jakości bonitacyjnej		
		dobrej (I, II, IIIa)	średniej (IIIb, IV)	słabej (V, VI)
	w % średniej ceny gruntu rolnego w Polsce			
Dolnośląskie	42 875,00	68,0	77,7	107,6
Kujawsko-pomorskie	61 224,00	97,1	110,9	153,7
Lubelskie	42 518,00	67,5	77,0	106,7
Lubuskie	34 429,00	54,6	62,4	86,4
Łódzkie	46 159,00	73,2	83,6	115,9
Małopolskie	44 233,00	70,2	80,1	111,0
Mazowieckie	49 358,00	78,3	89,4	123,9
Opolskie	54 418,00	86,3	98,6	136,6
Podkarpackie	32 336,00	51,3	58,6	81,2
Podlaskie	58 769,00	93,2	106,4	147,5
Pomorskie	48 685,00	77,2	88,2	122,2
Śląskie	43 868,00	69,6	79,5	110,1
Świętokrzyskie	35 653,00	56,6	64,6	89,5
Warmińsko-mazurskie	52 316,00	83,0	94,8	131,3
Wielkopolskie	71 869,00	114,0	130,2	180,4
Zachodniopomorskie	33 000,00	52,4	59,8	82,8
POLSKA	X	84,5	96,5	133,7
	53 254,00	63032,00	55214,00	39834,00

Źródło: Opracowano na podstawie danych MRiRW: <https://www.gov.pl/web/arimr/srednie-ceny-gruntow-wg-gus>

Wyższe niż średnio w Polsce ceny za 1 ha UR były także w województwach: kujawsko-pomorskim i podlaskim (dotyczyło to jedynie UR średnich i słabych) oraz kilku innych, w których cena z 1 ha UR gleb słabych była wyższa od średniej krajowej ceny (Tabela 26).

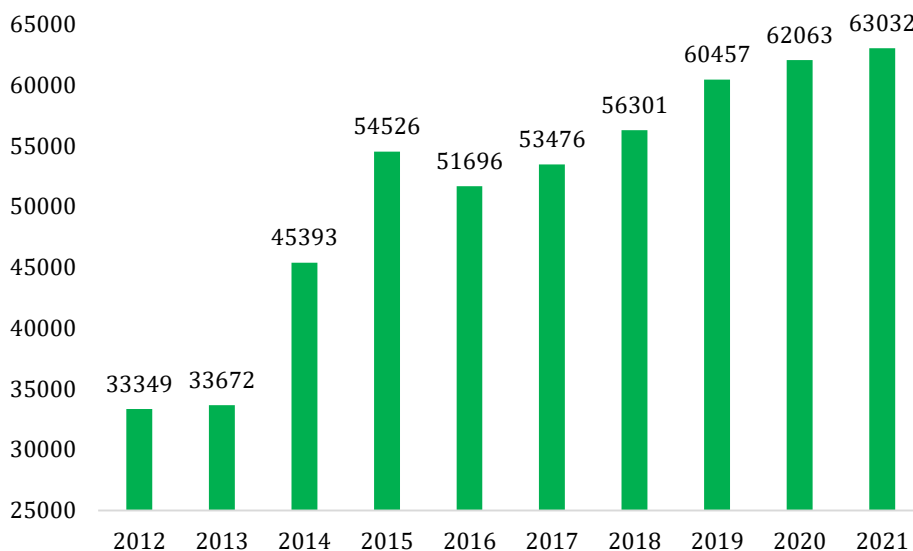
Z kolei analizując zmianę poziomu cen UR w latach 2012-2021, można zauważyć, że cena za 1 ha UR rok do roku wzrasta (Wykresy 10-13). Należy przy tym zauważyć, znaczną rozbieżność uzyskiwanych cen pomiędzy UR w klasie bonitacyjnej dobrej, a ceną otrzymywaną za 1 ha UR w klasie bonitacyjnej słabej. W 2021 r., różnica ta wyniosła aż 23 198,00 zł/ha.

Wykres 13. Kształtowanie się średniej ceny w Polsce za 1 ha UR ogółem w latach 2012-2021

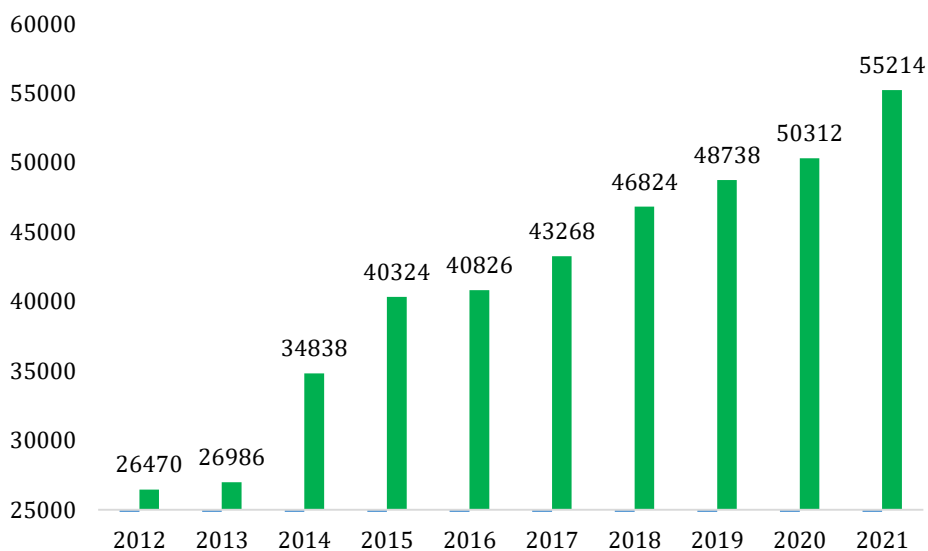
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MRiRW: <https://www.gov.pl/web/arimr/srednie-ceny-gruntow-wg-gus>

Wykres 15. Kształtowanie się średniej ceny w Polsce za 1 ha UR w klasie bonitacyjnej dobrej (I, II, IIIa) w latach 2012-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MRiRW: <https://www.gov.pl/web/arimr/srednie-ceny-gruntow-wg-gus>

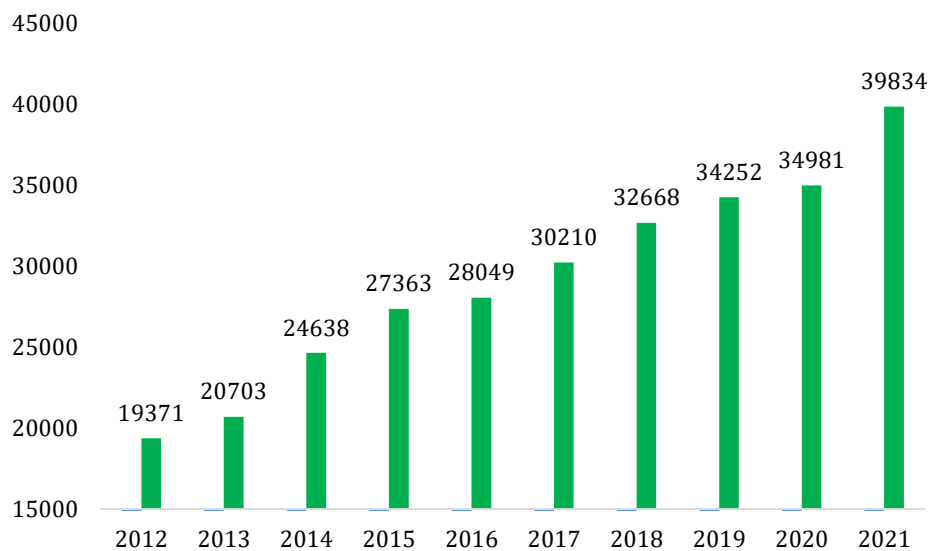
Wykres 14. Kształtowanie się średniej ceny w Polsce za 1 ha UR w klasie bonitacyjnej średniej (IIIb, IV) w latach 2012-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MRiRW: <https://www.gov.pl/web/arimr/srednie-ceny-gruntow-wg-gus>

Wykres 15. Kształtowanie się średniej ceny w Polsce za 1 ha UR w klasie bonitacyjnej słabej (V, VI) w latach 2012-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MRiRW: <https://www.gov.pl/web/arimr/srednie-ceny-gruntow-wg-gus>

Skala dzierżaw

W 2022 roku podstawową formą zagospodarowania państwowych gruntów rolnych była dzierżawa. „Osoby zamierzające powiększyć lub utworzyć gospodarstwo rodzinne mogły wydzierżawić ziemię na przetargach ograniczonych licytacyjnych lub ofertowych. Okres trwania nowo zawieranych umów dzierżawy, co do zasady, wynosi 10 lat.

Tabela 27. Grunty Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (ZWRSP) będące w dzierżawie na dzień 30 czerwca 2021r. według poszczególnych OR KOWR

Lp.	Jednostka organizacyjna KOWR	Grunty pozostające w Zasobie WRSP według stanu na 30.06.2022 r. (w ha)							
		razem	z tego						
			w dzierżawie	w wieczyst. użytkow.	w trwałym zarządzie	w administrowaniu produkc.	w innym zagospodarowaniu*)	pozostaje do rozdysponowania	obce grunty w Zasobie**)
1	OT Białystok	30 934	22 897	1 450	32	-	441	5 678	436
2	OT Bydgoszcz	69 516	56 830	3 308	1 571	-	223	3 476	4 108
3	OT Częstochowa	32 138	20 215	2 161	70	-	80	9 397	216
4	OT Gorzów Wlkp.	90 532	70 084	1 450	801	-	1 811	14 672	1 714
5	OT Kielce	9 161	4 790	16	162	-	20	4 086	87
6	OT Koszalin	92 895	81 387	1 480	287	-	696	8 135	910
7	OT Kraków	10 974	5 219	3 031	26	-	1	2 591	105
8	OT Lublin	33 085	22 881	978	1 220	-	30	7 976	-
9	OT Łódź	14 194	8 735	1 651	19	-	2	3 529	258
10	OT Olsztyn	146 812	126 013	4 418	1 584	-	1 383	12 745	668
11	OT Opole	52 109	45 292	1 703	206	-	64	4 792	51
12	OT Poznań	169 814	132 913	9 019	435	-	728	10 970	15 748
13	OT Pruszcz Gdański	86 241	69 536	4 700	446	-	429	8 751	2 378
14	OT Rzeszów	25 833	16 297	2 235	1 976	-	320	4 983	21
15	OT Szczecin	165 914	130 078	5 027	7 179	-	729	21 295	1 606
16	OT Warszawa	132 178	121 371	3 634	442	-	12	6 619	100
17	OT Wrocław	184 569	147 795	6 262	935	-	3 103	25 599	876
RAZEM		1 346 898	1 082 334	52 521	17 393	-	10 073	155 294	29 282

*) w dożywotnim użytkowaniu, w bezumownym użytkowaniu, w użyczeniu itp.

**) grunty pod wodami płynącymi, pozostające w ewidencji Zasobu, dla których prawa rybackiego użytkowania przeszły z dniem 1 stycznia 2006 r. do RZGW, grunty należące do uczelni publicznych, grunty należące do jedn. samorządowych.

Źródło: <https://www.kowr.gov.pl/zasob>; dostęp w dniu: 20.09.2022 r.

Tabela 28. Grunty Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (ZWRSP) będące w dzierżawie na dzień 30 czerwca 2021r. według poszczególnych województw

Województwo	Liczba mów dzierżawy [szt.]	Grunty ZWRSP w dzierżawie [ha]
dolnośląskie	9 943	156 193
kujawsko-pomorskie	4 423	67 799
lubelskie	7 128	25 475
lubuskie	5 017	74 966
łódzkie	500	12 642
małopolskie	1 208	7 988
mazowieckie	1 352	17 424
opolskie	2 805	59 186
podkarpackie	2 339	16 757
podlaskie	4 401	23 472
pomorskie	3 065	74 273
śląskie	2 357	22 564
świętokrzyskie	602	5 534
warmińsko-mazurskie	6 575	130 762
wielkopolskie	5 268	165 447
zachodniopomorskie	11 695	221 850
RAZEM:	68 678	1 082 334

Źródło: <https://www.kowr.gov.pl/zasob>; dostęp w dniu: 20.09.2022 r.

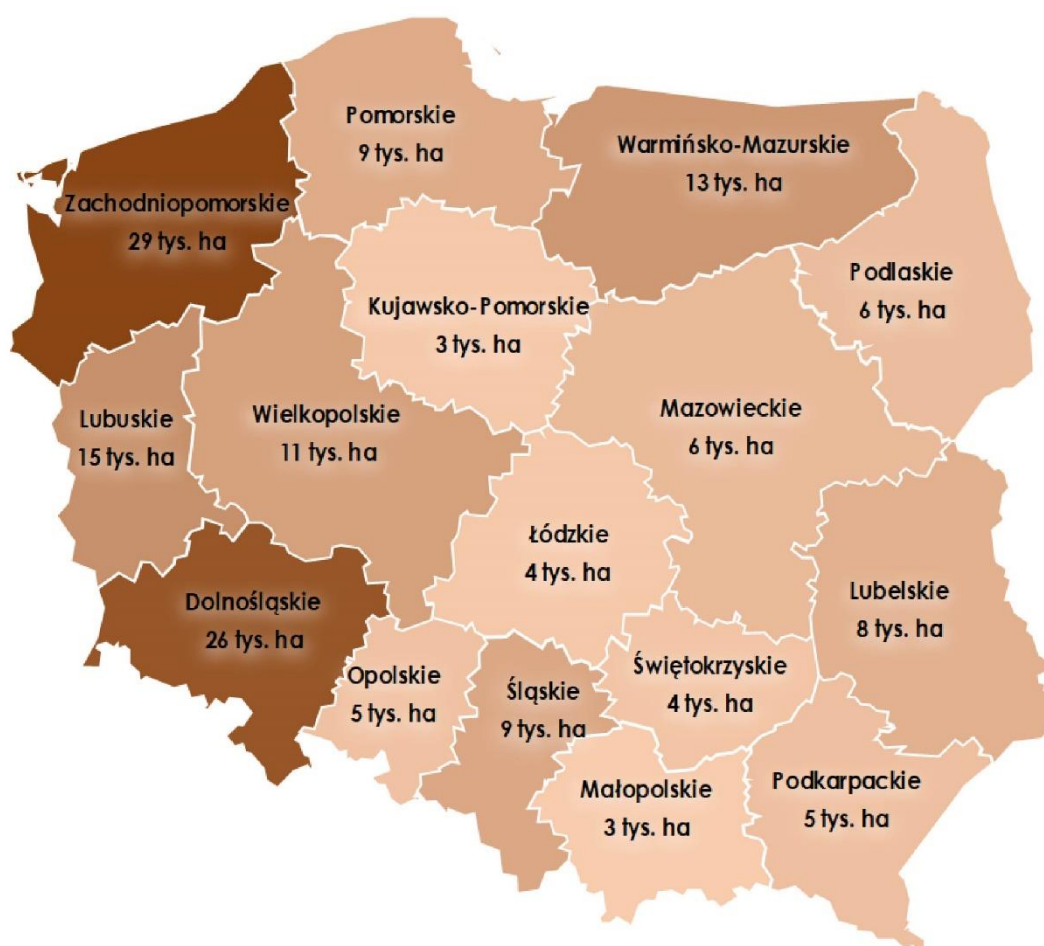
Według danych Głównego Urzędu Statystycznego (dane za IV kwartał 2021 r.) średnio za wydzierżawienie 1 ha gruntów ornych należało zapłacić w poszczególnych województwach:

- dolnośląskim - 1120 zł;
- kujawsko-pomorskim - 1778 zł;
- lubelskim - 894 zł;
- lubuskim - 836 zł;
- łódzkim - 814 zł;
- małopolskim - 934 zł;
- opolskim - 1002 zł;
- podkarpackim - 810 zł;
- podlaskim - 709 zł;
- pomorskim - 867 zł;

- śląskim - 792 zł;
- świętokrzyskim - 878 zł;
- warmińsko - mazurskim - 914 zł;
- wielkopolskim - 1606 zł;
- zachodniopomorskim - 550 zł.

Źródło: <https://www.tygodnik-rolniczy.pl/articles/pieniadze-i-prawo/czynsze-dzierzawne-gruntow-rolnych-wyzsze-o-15-ile-za-dzierzawe-w-województwach/>; dostęp w dniu: 20.09.2022 r.

Rysunek 2. Grunty do rozdysponowania (155,3 tys. ha) wg stanu na 30 czerwca 2022 r. w podziale na województwa

Źródło: <https://www.kowr.gov.pl/zasob>; dostęp w dniu: 20.09.2022 r.

Czynsze dzierżawne za grunty Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa

Średnia wysokość czynszu dzierżawnego dla gruntów wydzierżawionych przez KOWR w pierwszym kwartale 2022 r. wyniosła 12,9 dt pszenicy/ha. To oznacza, że dzierżawa ziemi rolnej 2022 zmalała w porównaniu do I kwartale 2021r. Wysokość czynszu dzierżawnego zmalała o 3,2 dt/ha. W porównaniu z wynikami osiągniętymi w I kwartale 2021 r. Po przeliczeniu ceny pszenicy daje to ok. 1 982,34 zł za ha, co jest o 134 zł mniej w porównaniu z rynkiem prywatnym (2015 r. – 906 zł/ha). Wielkość czynszu dzierżawnego za grunty rolne Zasobu wydzierżawione w 201 r. w dt/ha pszenicy są jednak bardzo zróżnicowane. Najwyższe są w województwach: wielkopolskim – 23,0 dt/ha oraz kujawsko-pomorskim – 26,9 dt/ha.

Tabela 29. Zmiany czynszów dzierżawnych od 2016 do 2021 roku

Województwo	2016	2017	2018	2019	2020	2021
dolnośląskie	816	790	855	845	957	1120
kujawsko-pomorskie	1336	1469	1626	1657	1626	1778
lubelskie	797	773	813	853	803	894
lubuskie	725	689	705	783	750	836
łódzkie	741	733	818	832	816	814
małopolskie	676	748	741	777	856	934
mazowieckie	777	797	840	806	947	865
opolskie	790	877	488	984	787	1002
podkarpackie	667	649	555	736	870	810
podlaskie	630	641	635	680	685	709
pomorskie	840	832	868	920	902	867
śląskie	630	637	572	627	642	792
świętokrzyskie	728	786	745	849	876	878
warmińsko-mazurskie	987	1071	1051	975	1089	914
wielkopolskie	1193	1350	1350	1507	1471	1606
zachodniopomorskie	664	627	733	*	*	550
RAZEM	952	1023	1134	1284	1219	1304

Źródło: Dane GUS za IV kwartał

Wnioski

4. Wielkopolska jest zróżnicowana regionalnie pod względem rzeźby terenu oraz warunków glebowych. Dominują gleby słabe o niskiej wartości i przydatności rolniczej. Jedynie w powiatach gostyńskim i krotoszyńskim udział gleb najwyższej jakości wynosi odpowiednio 68% i 55% ogólnej powierzchni gruntów ornych.

5. Województwo wielkopolskie często boryka się z niedoborem opadów oraz ich nierównomiernym rozkładem w trakcie sezonu wegetacyjnego. Posiada niezbyt duże zasoby wód powierzchniowych i podziemnych. Ewenementem jest rok bieżący, gdzie rolnictwo boryka się z nadmiarem opadów.
6. W Wielkopolsce maleje powierzchnia gruntów rolnych i związana jest z rozwojem infrastrukturalnym: komunikacji, budownictwa mieszkaniowego, ośrodków przemysłowych i handlowych.
7. Niezmiennie od wielu lat obserwuje się popyt na ziemię rolniczą, a ceny gruntów kształtują się na wysokim poziomie i należą do najwyższych w kraju.

1.3.2. Środowiskowy wymiar produkcji rolnej

Wielkopolska ma umiarkowaną jakość gleb w porównaniu do innych obszarów kraju. Dominują gleby średniej jakości, tj. gleby klasy IIIb – IVb. Gleby te stanowią 48% areału województwa. Gleby bardzo dobre i dobre (klasa II i IIIa) stanowią tylko 13% areału województwa, natomiast 39% areału zajmują gleby nisko urodzajne (tj. klasa V i VI) oraz gleby nieprzydatne rolniczo (klasa VIz).

Mimo gleb średniej jakości rolnictwo w Wielkopolskie jest jednym z najważniejszych działów gospodarki regionu. Działalność rolnicza wyznacza główne funkcje rozwojowe i kierunki użytkowania ziemi. Rolnictwo jest także bardzo ważnym elementem krajobrazu i w ogromnym stopniu korzysta z zasobów przyrody, ma wpływ na stan środowiska przyrodniczego. Rolnictwo od wieków spełnia ważną rolę w tworzeniu i ochronie bogatych w gatunki środowisk i siedlisk. Jednakże jednocześnie intensywne metody gospodarki rolnej prowadzą do zubożenia ekosystemów i ich różnorodności. Niewłaściwe praktyki rolnicze, wynikające z intensyfikacji produkcji rolniczej, w tym monokultury przyczyniają się zarówno do zmian bilansu wody, jak również zmian jakości wód.

Ograniczenie negatywnych skutków związanych z produkcją rolniczą ma priorytetowe znaczenie przede wszystkim na obszarach predysponowanych do intensywnego rozwoju działalności rolniczej, jak również w sąsiedztwie terenów o najwyższym stopniu zainwestowania, zwłaszcza wokół ośrodków miejskich. Jeżeli dalszy rozwój rolnictwa odbywałby się w sposób niekontrolowany, może zostać utracona większość walorów przyrodniczych i pogorszyć się jakość produkowanej żywności.

W województwie wielkopolskim co roku występują straty w produkcji rolnej spowodowane warunkami atmosferycznymi, takimi jak nadmierne susze, przymrozki wiosenne czy gradobicie. Ze względu na uzależnienie od coraz bardziej zmiennej pogody, produkcja rolna jest wysoce niestabilna. Cały sezon produkcyjny może ulec zniszczeniu w przeciągu chwili (ostatnio często pojawiające się silne deszcze i porywiste wiatry). Rolnik w sposób bezpośredni nie ma wpływu na pogodę, ale może zmniejszać jej negatywny wpływ poprzez np. stosowanie roślin bardziej odpornych na warunki atmosferyczne (przymrozki, suszę), stosowanie zadrzewień czy zakrzewień śródpolnych. Niezwykle ważne jest podjęcie działań mających na celu adaptację rolnictwa do postępujących zmian klimatycznych.

Konieczne jest, tam, gdzie to możliwe, przywrócenie naturalnego biegu rzeki, włącznie z naturalnymi obszarami zalewowymi, rozlewiskami i meandrami rzek. Meandrująca rzeka, płynąca swym naturalnym biegiem stanowi bardzo często ostoję i siedlisko dla rzadkich gatunków roślin

i zwierząt, co dodatkowo zwiększyłoby walory agroturystyczne Wielkopolski, z możliwością ustalenia nowych obszarów chronionych i rozwoju agroturystyki ekologicznej. Wydatnie zwiększyłoby to liczbę miejsc pracy w sektorze pozarolniczym, zwłaszcza na terenach, na których obserwujemy odpływ ludności i starzenie się ludności, czyli położonych z dala od miast i centrów aglomeracyjnych. Meandrująca rzeka stanowi naturalny bufor klimatyczny równoważący działanie skrajnych warunków atmosferycznych takich jak susza, nagłe i gwałtowne burze czy mrozy.

Naturalnie płynąca rzeka, wraz z jej meandrami, terenami zalewowymi i rozlewiskami bardzo istotnie przyczynia się do podwyższenia poziomu wód gruntowych, działając jednocześnie jako naturalna oczyszczalnia wód. Podwyższenie poziomu wód gruntowych, w połączeniu z najdłuższym w Polsce okresem wegetacyjnym wydatnie zwiększy efektywność produkcji rolniczej, przyczyniając się tym samym do rozwoju rolnictwa i związanego z nim, dobrze rozwiniętego w Wielkopolsce, przetwórstwa rolno-spożywczego oraz hodowli zwierząt. Dzięki przywróceniu, tam gdzie to możliwe, naturalnych biegów rzeki, możliwe będzie stworzenie unikalnego w skali świata połączenia rozwoju szeroko pojętej agroturystyki obok wielkoobszarowych gospodarstw rolniczych.

Przywrócenie naturalnego biegu rzek, z czasem przyczyni się również do poprawy stanu wód, a przez to do poprawy sytuacji i rozwoju rybołówstwa rzeczno. Przywrócenie naturalnego biegu rzeki umożliwi również lokalne spiętrzanie stanu wód co umożliwi budowę i eksploatację małych elektrowni wodnych (MEW), co stworzy dodatkowe miejsca pracy oraz przyczyni się do zwiększenia neutralności klimatycznej Wielkopolski. Ma to szczególne znaczenie na terenach chronionych ekologicznie. Lokalne spiętrzanie wody przyczyni się również do regulacji warunków gruntowo wodnych i podniesienia poziomu wód gruntowych.

1.3.3. Struktura agrarna i potencjał produkcyjny rolnictwa

W 2020 roku według PSR powierzchnia użytków rolnych wynosiła w województwie wielkopolskim 1 776,9 tys. ha. W stosunku do 2010 roku, kiedy powierzchnia użytków rolnych wynosiła 1 789,9 tys. ha (PSR 2010) powierzchnia użytków rolnych w województwie wielkopolskim zmniejszyła się o 0,7%, a w Polsce o 4,8% (tab. 30).

Tabela 30. Zmiana powierzchni UR w latach 2010-2020

Wyszczególnienie	2010	2020	
	Powierzchnia UR (tys. ha)		2010=100
POLSKA	15 503	14 755	95,2
WIELKOPOLSKIE	1 790	1 777	99,3

Źródło: PSR 2010 i PSR 2020

Liczba gospodarstw rolnych powyżej 1 ha w 2020 roku wyniosła 113 tys. Powiaty o największej liczbie gospodarstw to: koniński 9,9 tys. , kaliski – 8,7 tys., kolski 6,6 tys. turecki – 6,3 tys. W stosunku do roku 2010 liczba gospodarstw pow. 1 ha w Wielkopolsce zmalała o 8,4%, a w Polsce o ponad 17,3% (tab.31).

Tabela 31. Zmiana liczby gospodarstw rolnych powyżej 1 ha w latach 2010-2020

Wyszczególnienie	Rok 2010	Rok 2020	
	Liczba gospodarstw		Rok 2010=100
POLSKA	1 562 605	1 292 133	82,7
WIELKOPOLSKIE	123 531	113 172	91,6
Powiat chodzieski	1 387	1 360	98,1
Powiat czarnkowsko-trzcianecki	3 987	3 524	88,4
Powiat gnieźnieński	3 995	3 616	90,5
Powiat gostyński	3 462	3 155	91,1
Powiat grodziski	2 842	2 583	90,9
Powiat jarociński	2 627	2 355	89,6
Powiat kaliski	9 820	8 738	89,0
Powiat kępiński	3 106	2 972	95,7
Powiat kolski	7 371	6 675	90,6
Powiat koniński	11 547	9 936	86,0
Powiat kościański	2 693	2 593	96,3

Powiat krotoszyński	3 678	3 275	89,0
Powiat leszczyński	2 951	2 548	86,3
Powiat międzychodzki	1 365	1 284	94,1
Powiat nowotomyski	3 282	2 753	83,9
Powiat obornicki	1 600	1 487	92,9
Powiat ostrowski	6 509	5 860	90,0
Powiat ostrzeszowski	4 636	4 151	89,5
Powiat pilski	3 227	2 976	92,2
Powiat pleszewski	4 026	3 673	91,2
Powiat poznański	4 723	4 689	99,3
Powiat rawicki	3 113	2 889	92,8
Powiat słupecki	4 717	4 225	89,6
Powiat szamotulski	2 854	2 466	86,4
Powiat średzki	2 113	1 777	84,1
Powiat śremski	1 914	1 696	88,6
Powiat turecki	6 991	6 280	89,8
Powiat wągrowiecki	2 732	2 527	92,5
Powiat wolsztyński	3 098	2 882	93,0
Powiat wrzesiński	2 682	2 472	92,2
Powiat złotowski	2 552	2 252	88,2
Powiat m.Kalisz	758	986	130,1
Powiat m.Konin	384	698	181,8
Powiat m.Leszno	197	283	143,7
Powiat m.Poznań	592	1 536	259,5

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: www.stat.gov.pl

Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego wg. PSR 2020 w woj. wielkopolskim według analizy – gospodarstwa rolne ogółem, użytki rolne – wynosiła 15,26 ha. Największa średnia wielkość gospodarstwa była w powiatach: złotowski – 27,83 ha, poznański – 24,92 ha, wągrowiecki i średzki – 24,90 ha. Natomiast najmniejszą średnią powierzchnię gospodarstwa odnotowano w powiatach: tureckim – 7,60 ha, kaliskim – 8,12 ha i konińskim – 8,76 ha.

Liczba osób pracujących w rolnictwie w województwie wielkopolskim wynosi 205 841 w 2020 roku, można zauważyć spadek ilości osób pracujących w rolnictwie w porównaniu do poprzedniego spisu rolnego 2010 o 1,07%. W województwie wielkopolskim na 100 ha UR pracujących w rolnictwie 11,7 osób (Rocznik statystyczny rolnictwa 2021 str. 107). Liczba osób pracujących w 1 gospodarstwie według analizy – gospodarstwa indywidualne ogółem – wynosiła średnio w woj. wielkopolskim 2,13 osoby. Najwięcej osób pracowało w 1 gospodarstwie w powiatach: krotoszyńskim – 2,45 osoby, leszczyńskim – 2,39 osoby, śremskim – 2,36 osoby a najmniej

w: słupeckim – 1,93 osoby, czarnkowsko-trzcianeckim – 1,95 osób oraz w kępińskim i kolskim – 1,98 osoby.

W 2020 roku odnotowano 748 gospodarstw ekologicznych, które łącznie zajmowały 29 330 ha, w tym z certyfikatem 612 gospodarstw o łącznej powierzchni 22 010 ha i w okresie przestawiania 136 gospodarstw o łącznej powierzchni 7 320 ha (dane z Bazy Danych Lokalnych z 2020 r.)

W 2021 roku odnotowano 1017 gospodarstw ekologicznych, które łącznie zajmowały 29 945,24 ha, w tym z certyfikatem 782 gospodarstw o łącznej powierzchni 20 920,22 ha i w okresie przestawiania 147 gospodarstw o łącznej powierzchni 9 025,03 ha - Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych stan na 31.12.2021 rok (<https://www.gov.pl/web/ijhars/dane-o-rolnictwie-ekologicznym>).

Rolnictwo ekologiczne w Wielkopolsce stanowi niszowy kierunek produkcji rolniczej. Tylko 4,03 % rolników ekologicznych Polski ma gospodarstwa w Wielkopolsce. Powierzchnia upraw ekologicznych w Wielkopolsce stanowi 5,76% całej powierzchni upraw ekologicznych kraju. Średnie gospodarstwo ekologiczne w Polsce ma 27,43 ha, a w Wielkopolsce 39,30 ha. Stosunkowo dużo jest w Wielkopolsce przetwórci ekologicznych – na 1 przetwórnę przypada 14 gospodarstw ekologicznych, w Polsce średnio aż 41 ekologiczne gospodarstwa rolne przypadają na 1 przetwórnę.

Zgodnie z aktualnymi danymi Eurostatu z roku 2016 Polska na tle państw UE pod względem liczby gospodarstw wynoszącej 1 410 tys. plasowała się na drugiej pozycji tuż za Rumunią 3 422 tys. Liczba ta jednak nie odzwierciedla potencjału produkcyjnego rolnictwa. Zarówno w Polsce jak i Wielkopolsce o potencjale rolnictwa decydują gospodarstwa średnie i duże.

W Polsce gospodarstwa do 10 ha stanowią 76% a w Wielkopolsce 64,2%. Najwięcej małych gospodarstw jest w województwach: małopolskim, podkarpackim (ponad 90%), a najmniej warmińsko-mazurskim 47,4%.

Z kolei w UE najniższy wskaźnik gospodarstw do 10 ha jest w Finlandii 17%, Irlandii 19%, a najwyższy w Rumunii, Malcie i Cyprze ponad 90% (tab. 32).

Tabela 32. Liczba gospodarstw oraz struktura według grup powierzchniowych w krajach UE oraz województwach Polski

Wyszczególnienie	Gospodarstwa ogółem = 100					
	Liczba gospodarstw	Gospodarstwa do 9,99 ha	Gospodarstwa od 10 do 29,9 ha	Gospodarstwa od 30 do 49,9 ha	Gospodarstwa od 50 do 99,9 ha	Gospodarstwa powyżej 100 ha
Belgia	36 900	26,8	30,4	17,6	18,6	6,7
Bułgaria	202 700	87,5	5,6	2,2	1,8	3,0
Czechy	26 520	38,2	25,8	9,0	9,2	17,8
Dania	35 030	26,0	27,7	10,9	13,4	21,9
Niemcy	276 120	24,6	30,3	14,4	17,4	13,3
Estonia	16 700	52,5	23,2	6,7	6,3	11,4
Irlandia	137 560	19,0	42,1	20,9	14,4	3,6
Grecja	684 950	89,6	8,1	1,5	0,7	0,2
Hiszpania	945 010	66,4	17,2	5,5	5,3	5,5
Francja	456 520	33,5	15,0	10,3	19,4	21,9
Chorwacja	134 460	84,4	9,4	2,4	2,6	1,2
Włochy	1 145 710	77,6	14,6	3,7	2,6	1,5
Cypr	34 940	94,4	3,8	0,8	0,7	0,3
Łotwa	69 940	57,9	28,0	5,4	4,1	4,6
Litwa	150 320	71,8	17,4	3,6	3,7	3,5
Luksemburg	1 980	24,7	13,6	10,1	27,3	24,2
Węgry	429 990	87,8	6,6	1,8	1,7	2,0
Malta	9 220	99,6	0,4	0,0	0,0	0,0
Niderlandy	55 710	33,3	26,8	18,4	16,8	4,7
Austria	132 490	47,7	32,1	11,7	6,4	2,1
Portugalia	258 980	83,4	10,1	2,3	1,8	2,4
Rumunia	3 422 020	97,5	1,8	0,2	0,2	0,4
Słowenia	69 910	82,4	14,9	1,8	0,7	0,2
Słowacja	25 660	69,6	13,8	3,6	3,7	9,4
Finlandia	4 9 710	17,0	34,3	18,8	19,7	10,3
Szwecja	62 950	35,4	29,6	10,3	11,9	12,8
Polska	1 410 710	76,0	18,7	2,9	1,6	0,9
łódzkie	123 750	79,1	18,3	1,8	0,6	0,2
mazowieckie	209 830	73,4	22,9	2,4	1,0	0,3
małopolskie	141 100	95,6	3,7	0,4	0,3	0,1
śląskie	52 140	87,0	9,8	1,7	1,1	0,5
lubelskie	181 720	81,3	15,6	2,0	0,9	0,3
podkarpackie	133 000	94,9	3,8	0,6	0,4	0,2
świętokrzyskie	87 020	88,1	10,5	0,8	0,4	0,1
podlaskie	81 570	55,1	36,7	5,5	2,0	0,6

wielkopolskie	121 340	64,2	28,2	4,3	2,2	1,2
zachodniopomorskie	29 360	56,3	25,1	6,3	6,6	5,8
lubuskie	20 540	66,9	20,3	4,6	4,1	4,0
dolnośląskie	55 780	71,9	18,1	4,2	3,4	2,5
opolskie	27 020	63,8	24,0	5,9	4,0	2,3
kujawsko-pomorskie	64 070	56,5	32,9	6,2	3,0	1,4
warmińsko-mazurskie	43 500	47,4	33,8	9,7	6,0	3,1
pomorskie	39 010	58,5	30,1	5,4	3,6	2,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie www.eurostat.eu 2016 r.

W Polsce w gospodarstwach o powierzchni do 10 ha znajduje się 28,2% powierzchni gruntów, a w Wielkopolsce 19,4%. Z kolei największy ich udział znajduje się w województwie małopolskim, tj. 70,4%, a najmniejszy w zachodniopomorskim, tj. 8%. W zestawieniu z danymi z UE można zaobserwować, że małe gospodarstwa zajmują największą część gruntów, tj. na Malcie 95%, w Słowenii 43%, w Rumunii 39% (tab. 33).

Tabela 33. Struktura powierzchni w gospodarstwach według grup powierzchniowych w krajach UE oraz województwach Polski (powierzchnia w gospodarstwach ogółem = 100)

Wyszczególnienie	Gospodarstwa ogółem = 100				
	Gospodarstwa do 9,99 ha	Gospodarstwa od 10 do 29,9 ha	Gospodarstwa od 30 do 49,9 ha	Gospodarstwa od 50 do 99,9 ha	Gospodarstwa powyżej 100 ha
Belgia	3,5	15,6	18,7	35,3	26,8
Bułgaria	4,5	4,5	3,8	5,6	81,6
Czechy	1,3	3,5	2,7	5,0	87,5
Dania	2,2	6,7	5,7	13,0	72,4
Niemcy	2,2	9,1	9,3	20,3	59,1
Estonia	3,9	6,6	4,3	7,5	77,6
Irlandia	3,1	22,5	22,8	27,4	24,2
Grecja	31,1	19,3	8,2	6,9	34,5
Hiszpania	8,6	12,0	8,6	15,2	55,5
Francja	1,9	4,5	6,7	23,2	63,8
Chorwacja	20,3	13,1	7,6	15,8	43,2
Włochy	21,8	22,4	12,9	16,3	26,6
Cypr	38,3	19,2	9,3	14,4	18,7
Łotwa	8,7	16,8	7,4	10,5	56,6
Litwa	14,8	14,9	7,1	13,2	50,0
Luksemburg	1,4	3,7	6,0	31,1	57,7

Węgry	9,0	10,3	6,3	11,0	63,4
Malta	95,1	4,9	0,0	0,0	0,0
Niderlandy	4,3	15,7	22,5	35,2	22,4
Austria	9,9	28,7	22,4	21,1	17,9
Portugalia	15,0	12,0	6,1	9,0	58,0
Rumunia	39,1	7,4	2,3	3,3	47,8
Słowenia	43,0	33,8	9,6	6,7	6,9
Słowacja	2,9	3,2	1,9	3,5	88,6
Finlandia	2,3	14,4	16,4	30,5	36,4
Szwecja	4,4	10,7	8,4	17,7	58,8
Polska	28,2	29,5	10,6	10,6	21,1
łódzkie	43,5	37,0	8,8	5,4	5,3
mazowieckie	35,4	40,2	9,9	7,3	7,3
małopolskie	70,4	14,1	3,5	4,3	7,6
śląskie	39,0	23,2	9,6	11,0	17,2
lubelskie	42,0	31,3	9,4	8,1	9,2
podkarpackie	62,2	14,0	5,7	6,5	11,5
świętokrzyskie	57,4	28,4	5,6	4,5	4,0
podlaskie	20,2	45,5	15,4	10,1	8,8
wielkopolskie	19,4	33,1	11,6	10,8	25,0
zachodniopomorskie	8,0	14,7	8,4	16,2	52,7
lubuskie	12,7	17,3	9,2	15,0	45,9
dolnośląskie	17,0	18,4	10,0	14,9	39,8
opolskie	12,6	21,3	11,8	14,8	39,6
kujawsko-pomorskie	15,7	34,6	14,7	12,6	22,3
warmińsko-mazurskie	8,7	25,1	15,8	17,0	33,4
pomorskie	13,6	26,9	11,1	13,6	34,8

Źródło: Obliczenia własne na podstawie www.eurostat.eu 2016 r.

Dla zobrazowania struktury gospodarstw i ich potencjału produkcyjnego warto zauważyć, że gospodarstw dużych i bardzo dużych (pow. 50 ha) jest w Polsce 2,5%. W Wielkopolsce wskaźnik ten wynosi 3,4%. W Polsce obejmują one 31,7% powierzchni gruntów, a w Wielkopolsce 35,8%. Gospodarstwa te w Polsce odpowiadają za 27,9% Standardowej Produkcji (SO), a w Wielkopolsce za 31,7% (tab. 34).

Tabela 34. Struktura standardowej produkcji (SO) w gospodarstwach według grup powierzchniowych w krajach UE oraz województwach Polski (SO w gospodarstwach ogółem = 100)

Wyszczególnienie	Gospodarstwa ogółem = 100				
	Gospodarstwa do 9,99 ha	Gospodarstwa od 10 do 29,9 ha	Gospodarstwa od 30 do 49,9 ha	Gospodarstwa od 50 do 99,9 ha	Gospodarstwa powyżej 100 ha
Belgia	17,3	21,1	18,1	27,5	16,1
Bułgaria	22,7	6,1	3,9	5,2	62,1
Czechy	-	-	-	-	-
Dania	14,8	4,8	3,0	8,6	68,8
Niemcy	10,0	9,4	10,2	23,1	47,2
Estonia	11,2	4,2	2,9	5,7	76,2
Irlandia	5,6	15,9	22,6	36,0	19,8
Grecja	62,1	22,8	6,6	4,6	4,0
Hiszpania	33,0	17,9	10,0	12,9	26,2
Francja	13,0	10,1	9,2	22,9	44,7
Chorwacja	35,8	16,3	7,7	13,5	26,6
Włochy	29,8	25,9	11,6	13,4	19,3
Cypr	53,7	17,7	7,7	11,0	10,0
Łotwa	9,7	14,7	6,3	9,7	59,7
Litwa	18,4	12,6	6,5	12,8	49,7
Luksemburg	4,4	4,7	4,8	29,4	56,7
Węgry	26,0	9,8	4,8	8,1	51,3
Malta	94,0	6,0	0,0	0,0	0,0
Niderlandy	29,8	19,1	16,6	22,1	12,4
Austria	15,6	33,5	25,0	18,1	7,8
Portugalia	34,0	20,5	7,7	9,5	28,2
Rumunia	58,9	9,0	2,2	2,6	27,3
Słowenia	41,8	34,1	10,1	6,2	7,8
Słowacja	11,5	3,7	2,0	3,3	79,5
Finlandia	11,9	10,5	13,7	28,4	35,4
Szwecja	9,4	6,2	5,7	15,7	63,1
Polska	30,4	30,8	10,9	9,8	18,1
łódzkie	38,0	40,2	10,6	5,6	5,6
mazowieckie	38,8	38,9	10,0	6,6	5,7
małopolskie	72,0	15,5	3,4	3,2	5,9
śląskie	48,9	20,4	8,0	8,0	14,7
lubelskie	41,3	33,0	10,3	8,3	7,1
podkarpackie	62,3	15,2	5,5	6,0	11,0
świętokrzyskie	56,9	29,6	5,6	4,3	3,5
podlaskie	14,3	46,8	18,9	11,5	8,5

wielkopolskie	25,8	32,1	10,4	8,9	22,8
zachodniopomorskie	11,4	13,0	8,0	15,7	51,9
lubuskie	21,9	16,6	8,2	13,1	40,2
dolnośląskie	20,7	17,1	9,5	14,1	38,5
opolskie	16,2	21,0	12,2	14,3	36,3
kujawsko-pomorskie	16,7	34,8	15,7	13,3	19,5
warmińsko-mazurskie	11,8	26,2	15,4	17,6	29,1
pomorskie	17,0	25,0	10,6	12,6	34,8

Źródło: Obliczenia własne na podstawie www.eurostat.eu 2016 r.

Rozpatrując strukturę gospodarstw wg. klas wielkości ekonomicznej można zaobserwować, że gospodarstwa małe i bardzo małe stanowią w Polsce prawie 86% liczby gospodarstw. W Wielkopolsce znajduje się w tej grupie 73,6% gospodarstw. Najwięcej gospodarstw w tej grupie wielkościowej jest w województwie podkarpackim 97,3%, a najmniej w kujawsko-pomorskim 70,1%. Z kolei gospodarstw dużych i bardzo dużych jest w Polsce 2,4% a w Wielkopolsce 5,2%. Strukturę gospodarstw wg. klas wielkości ekonomicznej w Polsce i UE przedstawia tabela 35.

Tabela 35. Liczba gospodarstw oraz struktura według klas wielkości ekonomicznej w krajach UE oraz województwach Polski

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw	Gospodarstwa ogółem = 100		
		Gospodarstwa bardzo małe i małe - do 24999 euro SO	Gospodarstwa średnio małe i średnio duże - Od 25000 do 99999 euro SO	Gospodarstwa duże i bardzo duże - powyżej 100000 euro SO
Belgia	36 880	20,0	25,6	54,4
Bułgaria	202 730	91,8	5,3	2,8
Czechy	26 530	59,5	21,1	19,4
Dania	35 040	39,0	27,9	33,1
Niemcy	276 120	33,4	28,0	38,6
Estonia	16 680	81,3	10,8	7,9
Irlandia	137 560	64,6	23,3	12,0
Grecja	684 960	89,9	9,3	0,8
Hiszpania	945 030	75,5	16,2	8,3
Francja	456 520	32,9	26,2	40,9
Chorwacja	134 460	89,6	8,7	1,7
Włochy	1 145 710	73,4	18,1	8,5
Cypr	34 960	91,7	5,4	2,8
Łotwa	69 930	90,0	7,1	2,9

Litwa	150 340	91,0	6,7	2,3
Luksemburg	1 960	20,9	24,0	55,1
Węgry	430 000	92,9	5,1	2,1
Malta	9 220	92,6	5,6	1,7
Niderlandy	55 680	16,0	18,8	65,3
Austria	132 500	56,8	30,5	12,6
Portugalia	258 980	88,4	8,0	3,6
Rumunia	3 422 040	98,9	0,8	0,3
Słowenia	69 910	86,2	11,5	2,2
Słowacja	25 650	83,8	7,8	8,4
Finlandia	49 720	52,6	29,1	18,3
Szwecja	62 940	64,3	19,2	16,5
Polska	1 410 700	85,7	11,9	2,4
łódzkie	123 740	87,2	11,2	1,6
mazowieckie	209 820	82,8	14,8	2,4
małopolskie	141 100	96,6	2,9	0,5
śląskie	52 150	91,7	6,6	1,7
lubelskie	181 740	91,1	7,9	1,0
podkarpackie	133 020	97,3	2,2	0,4
świętokrzyskie	87 030	93,3	6,1	0,6
podlaskie	81 550	76,6	20,6	2,8
wielkopolskie	121 320	73,6	21,2	5,2
zachodniopomorskie	29 390	78,0	15,7	6,3
lubuskie	20 520	82,9	11,6	5,4
dolnośląskie	55 770	85,9	10,5	3,6
opolskie	27 020	77,8	17,4	4,8
kujawsko-pomorskie	64 050	70,1	25,0	4,9
warmińsko-mazurskie	43 490	70,4	23,7	5,9
pomorskie	39 000	78,7	17,0	4,3

Źródło: Obliczenia własne na podstawie www.eurostat.eu, 2016 r.

Gospodarstwa duże i bardzo duże w Polsce gospodarują na 25,8% powierzchni gruntów i wytwarzają 41,2% SO. W Wielkopolsce ta grupa gospodarstw gospodaruje na 34,7% powierzchni gruntów i wytwarza 54,8% SO (tab. 36 i 37)

Tabela 36. Struktura powierzchni w gospodarstwach według klas wielkości ekonomicznej w krajach UE oraz województwach Polski (powierzchnia w gospodarstwach ogółem = 100)

Wyszczególnienie	Gospodarstwa bardzo małe i małe - do 24999 euro SO	Gospodarstwa średnio małe i średnio duże - Od 25000 do 99999 euro SO	Gospodarstwa duże i bardzo duże - powyżej 100000 euro SO
Belgia	3,6	15,0	81,4
Bułgaria	10,7	11,6	77,6
Czechy	5,0	9,0	86,0
Dania	5,7	14,0	80,3
Niemcy	6,1	14,6	79,3
Estonia	16,2	16,9	66,9
Irlandia	35,5	35,7	28,8
Grecja	40,0	24,8	35,2
Hiszpania	26,0	33,6	40,4
Francja	7,0	20,4	72,6
Chorwacja	30,5	26,6	42,9
Włochy	25,4	29,7	44,9
Cypr	43,6	24,1	32,4
Łotwa	34,8	20,1	45,1
Litwa	34,6	24,7	40,7
Luksemburg	1,8	10,9	87,3
Węgry	19,9	22,6	57,5
Malta	75,9	19,4	4,7
Niderlandy	2,9	9,4	87,7
Austria	27,0	40,5	32,5
Portugalia	30,2	26,5	43,3
Rumunia	48,0	10,7	41,3
Słowenia	54,3	29,2	16,6
Słowacja	7,4	7,7	84,9
Finlandia	22,6	37,2	40,2
Szwecja	16,9	22,6	60,5
Polska	44,1	30,1	25,8
łódzkie	60,5	28,8	10,7
mazowieckie	53,3	33,5	13,2
małopolskie	77,4	13,8	8,7
śląskie	53,6	26,3	20,1
lubelskie	61,3	26,4	12,2
podkarpackie	72,5	15,9	11,6
świętokrzyskie	72,2	21,8	6,0
podlaskie	44,6	39,2	16,2
wielkopolskie	31,9	33,4	34,7

zachodniopomorskie	22,2	27,3	50,5
lubuskie	28,6	27,3	44,1
dolnośląskie	31,3	26,2	42,5
opolskie	24,1	29,6	46,3
kujawsko-pomorskie	29,2	38,3	32,6
warmińsko-mazurskie	25,9	35,7	38,4
pomorskie	31,6	30,6	37,7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie www.eurostat.eu

Tabela 37. Struktura standardowej produkcji (SO) w gospodarstwach według klas wielkości ekonomicznej w krajach UE oraz województwach Polski (SO w gospodarstwach ogółem = 100)

Wyszczególnienie	Gospodarstwa bardzo małe i małe - do 24999 euro SO	Gospodarstwa średnio małe i średnio duże - Od 25000 do 99999 euro SO	Gospodarstwa duże i bardzo duże - powyżej 100000 euro SO
Belgia	1,1	6,6	92,2
Bułgaria	16,6	13,4	70,0
Czechy	-	-	-
Dania	1,7	4,9	93,4
Niemcy	2,3	8,6	89,1
Estonia	7,4	11,5	81,0
Irlandia	13,4	24,4	62,3
Grecja	45,6	35,6	18,8
Hiszpania	11,9	20,5	67,6
Francja	2,0	11,2	86,8
Chorwacja	33,6	26,9	39,6
Włochy	11,1	20,4	68,6
Cypr	17,1	15,2	67,7
Łotwa	19,1	19,4	61,6
Litwa	25,9	22,2	52,0
Luksemburg	1,2	7,4	91,4
Węgry	17,7	16,2	66,1
Malta	27,4	24,3	48,2
Niderlandy	0,5	2,5	97,0
Austria	10,5	35,3	54,2
Portugalia	20,4	19,7	59,9
Rumunia	58,4	9,9	31,7
Słowenia	35,6	33,0	31,4
Słowacja	5,5	5,1	89,4
Finlandia	7,7	21,6	70,7
Szwecja	6,3	12,2	81,5

Polska	27,3	31,6	41,2
łódzkie	36,0	34,7	29,3
mazowieckie	26,4	34,5	39,1
małopolskie	61,2	20,8	18,0
śląskie	31,3	25,9	42,8
lubelskie	48,6	30,6	20,8
podkarpackie	60,8	19,3	19,9
świętokrzyskie	56,4	26,7	16,8
podlaskie	23,4	47,4	29,3
wielkopolskie	14,8	30,4	54,8
zachodniopomorskie	13,7	22,0	64,3
lubuskie	15,9	20,1	64,1
dolnośląskie	23,1	23,4	53,4
opolskie	17,3	29,5	53,3
kujawsko-pomorskie	18,4	39,3	42,3
warmińsko-mazurskie	14,6	33,5	51,9
pomorskie	20,2	29,1	50,8

Źródło: Obliczenia własne na podstawie www.eurostat.eu, 2016 r.

Dla lepszego zobrazowania potencjału produkcyjnego wielkopolskiego rolnictwa na tle Polski i UE warto przeanalizować produktywność w przeliczeniu na gospodarstwo oraz jeden ha ziemi. Z analizy danych zawartych w tabeli 38 wynika, że w Wielkopolsce produktywność w przeliczeniu na jeden ha ziemi jest największa i wynosi 2500 SO a w Polsce 1736 SO. Z kolei Wielkopolskę wyprzedza 8 państw.

Tabela 38. Produktywność gospodarstw oraz ziemi w krajach UE oraz województwach Polski

Wyszczególnienie	Produktywność gospodarstw (SO/gospodarstwo)	Produktywność ziemi (SO/ha UR)	Polska = 100	
			SO/gospodarstwo	SO/ha UR
Belgia	217 891	5 935	1229	342
Bułgaria	18 957	860	107	50
Czechy	-	-	-	-
Dania	287 088	3 849	1620	222
Niemcy	178 361	2 946	1006	170
Estonia	47 997	805	271	46
Irlandia	45 979	1 295	259	75
Grecja	11 059	1 663	62	96
Hiszpania	40 598	1 652	229	95
Francja	134 371	2 205	758	127
Chorwacja	15 134	1 302	85	75
Włochy	45 115	4 103	255	236

Cypr	17 650	5 510	100	317
Łotwa	17 465	633	99	36
Litwa	14 810	761	84	44
Luksemburg	185 283	2 794	1045	161
Węgry	15 192	1 399	86	81
Malta	10 642	8 814	60	508
Niderlandy	414 638	12 853	2339	740
Austria	46 351	2 300	261	133
Portugalia	19 863	1 413	112	81
Rumunia	3 538	968	20	56
Słowenia	16 578	2 373	94	137
Słowacja	75 270	1 022	425	59
Finlandia	70 702	1 574	399	91
Szwecja	81 962	1 712	462	99
Polska	17 726	1 736	100	100
łódzkie	14 496	1 893	82	109
mazowieckie	19 323	2 156	109	124
małopolskie	6 363	1 631	36	94
śląskie	11 976	1 775	68	102
lubelskie	11 263	1 441	64	83
podkarpackie	5 360	1 239	30	71
świętokrzyskie	9 262	1 653	52	95
podlaskie	21 407	1 604	121	92
wielkopolskie	34 612	2 500	195	144
zachodniopomorskie	34 810	1 215	196	70
lubuskie	28 789	1 471	162	85
dolnośląskie	21 373	1 336	121	77
opolskie	29 270	1 545	165	89
kujawsko-pomorskie	30 336	1 897	171	109
warmińsko-mazurskie	34 785	1 472	196	85
pomorskie	27 466	1 481	155	85

Źródło: Obliczenia własne na podstawie www.eurostat.eu, 2016 r.

W 2010 roku na 100 gospodarstw prowadzących działalność rolniczą przypadają średnio 94 ciągniki a w 2020 roku były to 133 sztuki. Na 1 gospodarstwo posiadające ciągniki przypadało średnio 1,3 szt. ciągników.

Rolnictwo Wielkopolski cechuje się dużym zróżnicowaniem potencjału produkcyjnego. Główny wpływ na potencjał produkcyjny mają warunki glebowe i przyrodnicze. Stopień

intensywności organizacji produkcji rolniczej określony był dla wielkopolskiego rolnictwa jako bardzo wysoki - intensywny i był najwyższy w porównaniu do innych województw.

Ze względu na zmianę definicji gospodarstwa rolnego, w pełni porównywalne do lat poprzednich są dane dla gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą o powierzchni powyżej 1 ha UR. Na podstawie badania struktury gospodarstw rolnych przeprowadzonego w 2020 r. w porównaniu z PSP 2010, z uwag analitycznych można wskazać na:

1. tendencje zmniejszania się liczby gospodarstw rolnych
2. zmiany w strukturze gospodarstw rolnych, głównie ze względu na spadek udziału gospodarstw mniejszych,
3. zmniejszenie powierzchni użytków rolnych,

Dla gospodarstw (wg ich siedziby), które w dniu 1.06.2020 r. prowadziły działalność rolniczą wyodrębniono następujące typy rolnicze:

4. specjalizujące się w uprawach polowych – 66,3 tys. gospodarstw co stanowi 56,98%,
5. specjalizujące się w uprawach ogrodniczych – 3,7 tys. gospodarstw co stanowi 3,18%,
6. specjalizujące się w uprawach trwałych – 1,8 tys. gospodarstw co stanowi 1,56%,
7. specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi – 13,8 tys. gospodarstw co stanowi 11,86%,
8. specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi – 5,6 tys. gospodarstw co stanowi 4,83%,
9. mieszane – różne uprawy – 1,8 tys. gospodarstw co stanowi 1,62%,
10. mieszane – różne zwierzęta – 5,9 tys. gospodarstw co stanowi 5,08%,
11. mieszane – różne uprawy i zwierzęta – 16,00 tys. gospodarstw co stanowi 13,82%,
12. gospodarstwa niesklasyfikowane – 0,9 tys. gospodarstw co stanowi 0,77%.

Wśród gospodarstw specjalizujących się w produkcji roślinnej, największą grupę stanowią gospodarstwa z uprawami polowymi, bo aż ok. 56,98%. Drugą największą grupę stanowią gospodarstwa z typem mieszane – różne uprawy i zwierzęta – 13,82%.

Największe obszarowo gospodarstwa odnotowano w typie „specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi” i „specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi”, gdzie średnia powierzchnia użytków rolnych wynosiła odpowiednio:

21,36 ha oraz 20,83 ha. Najmniejsze gospodarstwa wystąpiły w grupie gospodarstw niesklasyfikowanych (3,65 ha), a wśród sklasyfikowanych – w typach „specjalizujące się w uprawach ogrodniczych” (6,43 ha) oraz „specjalizujące się w uprawach trwałych” (10,93 ha).

Rozpatrując strukturę zasiewów dominującymi uprawami są zboża, które stanowią 70,1% zasiewów ogółem, podobnie jak w Polsce, tj. 68,1% (tab. 39).

Tabela 39. Struktura zasiewów w roku 2020 w gospodarstwach ogółem (zasiew ogółem = 100)

Wyszczególnienie	zboża razem	ziemniaki	buraki cukrowe	rzepak i rzepik razem	warzywa gruntowe	Pozostałe
POLSKA	68,1	2,1	2,2	8,9	1,5	17,1
WIELKOPOLSKIE	70,1	2,1	3,8	6,0	1,4	16,6
Powiat chodzieski	76,9	2,0	0,2	4,0	1,3	15,6
Powiat czarnkowsko-trzcianecki	71,7	0,8	0,2	3,6	0,6	23,1
Powiat gnieźnieński	66,8	2,9	7,3	8,5	0,6	13,8
Powiat gostyński	55,5	0,1	8,7	4,0	1,9	29,7
Powiat grodziski	71,2	0,6	5,4	5,3	1,3	16,2
Powiat jarociński	70,1	0,9	6,0	2,9	1,9	18,2
Powiat kaliski	78,1	3,0	1,1	0,4	4,2	13,1
Powiat kępiński	81,0	3,3	1,3	7,4	0,2	6,8
Powiat kolski	65,9	1,2	1,0	8,9	1,1	21,9
Powiat koniński	71,6	0,9	1,0	3,1	0,7	22,8
Powiat kościański	63,2	1,4	7,5	7,5	0,4	19,9
Powiat krotoszyński	58,0	0,2	5,5	5,8	0,9	29,6
Powiat leszczyński	69,7	0,3	5,5	5,5	0,5	18,6
Powiat międzychodzki	75,7	1,0	0,8	9,5	2,7	10,4
Powiat nowotomyski	75,2	1,0	3,8	2,8	4,6	12,7
Powiat obornicki	74,1	0,8	3,4	8,1	0,2	13,5
Powiat ostrowski	72,1	7,4	1,9	2,2	2,0	14,4
Powiat ostrzeszowski	82,1	1,4	0,0	0,4	0,1	16,0
Powiat pilski	64,9	1,3	3,0	7,9	0,4	22,5
Powiat pleszewski	76,0	4,6	2,6	4,8	2,4	9,7
Powiat poznański	71,1	2,2	6,2	7,9	1,2	11,4
Powiat rawicki	64,3	0,7	6,2	5,6	1,9	21,2
Powiat słupecki	72,6	2,8	5,5	5,8	2,0	11,4
Powiat szamotulski	70,6	0,7	6,2	12,5	0,3	9,7
Powiat średzki	63,9	8,6	6,2	6,6	3,8	11,0
Powiat śremski	72,5	1,6	4,7	4,4	0,5	16,3
Powiat turecki	77,1	0,6	0,0	0,5	0,0	21,8
Powiat wągrowiecki	73,3	1,8	2,6	11,3	0,4	10,7

Powiat wolsztyński	80,5	2,6	0,0	1,5	3,7	11,8
Powiat wrzesiński	70,0	3,5	5,6	6,2	0,8	13,8
Powiat złotowski	64,7	2,6	0,2	11,5	0,3	20,7
Powiat m.Kalisz	61,2	10,1	0,0	5,4	8,3	15,0
Powiat m.Konin	65,8	0,6	0,0	0,9	0,0	32,7
Powiat m.Leszno	78,0	1,8	0,0	6,3	0,8	13,1
Powiat m.Poznań	67,8	0,3	1,6	7,9	1,8	20,6

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: www.stat.gov.pl

W stosunku do 2010 r. zmniejszeniu uległa powierzchnia upraw zbóż o 3,3%, ziemniaków o 0,7% oraz rzepaku i rzepiku o 3,3%. Wzrosła z kolei powierzchnia uprawy buraków cukrowych o 0,8% (tab. 40).

Tabela 40. Zmiana struktury zasiewów w latach 2010-2020 w gospodarstwach ogółem (punkty procentowe)

Wyszczególnienie	zboża razem	ziemniaki	buraki cukrowe	rzepak i rzepik razem	warzywa gruntowe	Pozostałe
POLSKA	-5,2	-1,7	0,3	-0,1	0,2	6,6
WIELKOPOLSKIE	-3,3	-0,7	0,8	-3,3	0,0	6,5
Powiat chodzieski	-4,9	-1,3	0,1	-0,8	0,2	6,6
Powiat czarnkowsko-trzcianecki	-14,4	-0,8	0,0	-0,1	0,4	14,8
Powiat gnieźnieński	-1,3	0,3	3,6	-7,1	0,0	4,4
Powiat gostyński	-6,8	-0,6	0,0	-4,4	-0,2	12,2
Powiat grodziski	-4,5	-0,3	0,2	-5,6	0,6	9,7
Powiat jarociński	-5,0	-0,6	1,7	-3,8	0,3	7,3
Powiat kaliski	-2,5	-0,3	0,0	-0,4	-0,9	4,1
Powiat kępiński	-3,3	-1,5	1,1	0,2	0,1	3,5
Powiat kolski	-1,0	-1,8	-0,1	-0,5	0,2	3,2
Powiat koniński	-5,9	-1,1	0,0	-0,8	0,1	7,8
Powiat kościański	-4,9	0,7	3,0	-3,4	-0,1	4,7
Powiat krotoszyński	-7,9	-0,4	0,1	-0,9	-0,2	9,4
Powiat leszczyński	-3,7	-0,6	1,3	-3,8	-0,1	6,8
Powiat międzychodzki	-7,1	-0,4	0,2	1,3	1,0	4,8
Powiat nowotomyski	-2,2	-0,8	-0,8	-2,7	1,9	4,6
Powiat obornicki	-2,1	-0,6	1,3	-4,8	0,0	6,1
Powiat ostrowski	-4,3	-0,1	0,5	-2,9	-0,7	7,6
Powiat ostrzeszowski	-8,0	-1,3	0,0	0,4	0,0	9,0
Powiat pilski	-1,2	-1,0	1,6	-10,7	0,0	11,3
Powiat pleszewski	-1,1	0,4	0,2	-1,5	-0,6	2,7
Powiat poznański	1,2	-1,3	1,4	-5,7	0,0	4,5

Powiat rawicki	-5,9	0,0	0,0	-2,7	-0,3	9,0
Powiat słupecki	-0,4	0,0	1,4	-5,7	0,6	4,1
Powiat szamotulski	-0,5	-0,4	2,1	-3,2	-0,2	2,3
Powiat średzki	-3,0	0,6	1,5	0,1	-1,1	1,9
Powiat śremski	1,9	0,2	0,4	-7,4	-0,1	4,9
Powiat turecki	-6,1	-2,0	0,0	-0,1	-0,1	8,3
Powiat wągrowiecki	-0,2	0,3	0,6	-5,2	0,3	4,1
Powiat wolsztyński	-4,6	0,5	-0,3	-2,6	-0,6	7,6
Powiat wrzesiński	3,4	-3,7	1,1	-5,9	0,2	4,9
Powiat złotowski	-8,4	-1,0	0,2	-2,3	0,2	11,3
Powiat m.Kalisz	1,4	-4,5	-0,6	5,4	-7,1	5,4
Powiat m.Konin	-13,0	-0,9	-0,8	-0,4	-0,6	15,8
Powiat m.Leszno	-5,8	1,3	-0,5	-4,9	-0,1	10,1
Powiat m.Poznań	1,3	-10,7	1,1	-0,5	-1,0	9,7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: www.stat.gov.pl

W przypadku produkcji zwierzęcej w roku 2020, bydło ogółem stanowiło 1 094,1 tys. sztuk, w Polsce natomiast było to 6 309 tys. sztuk. Z kolei liczba krów wynosiła 312 tys., a w Polsce 2 478,1 tys. sztuk. Jeżeli chodzi o trzodę chlewną ogółem, liczyła ona 2 971 tys. sztuk, a w Polsce 11 151,2 tys. sztuk., w tym lochy stanowiły w Wielkopolsce 228, 2 tys. sztuk., a w Polsce 813,9 tys. sztuk (tab. 41.).

Tabela 41. Pogłowie zwierząt gospodarskich w 2020 roku w gospodarstwach ogółem (tys. szt. fizycznych)

Wyszczególnienie	bydło ogółem	bydło - krowy	trzoda chlewna ogółem	trzoda chlewna - lochy	drób ogółem	drób kurzy
POLSKA	6 309,0	2 478,1	11 151,2	813,9	225 902,6	195 951,4
WIELKOPOLSKIE	1 094,1	312,0	2 971,0	228,2	46 941,0	38 960,2
Powiat chodzieski	12,6	2,8	99,5	3,4	309,0	219,8
Powiat czarnkowsko-trzcianecki	31,4	12,5	76,5	4,4	603,7	593,7
Powiat gnieźnieński	44,5	12,4	112,6	7,4	739,6	603,3
Powiat gostyński	88,2	30,4	212,4	15,8	197,8	162,7
Powiat grodziski	35,4	7,1	114,3	7,6	1 587,2	1 177,6
Powiat jarociński	33,3	8,3	72,1	5,8	206,8	150,4
Powiat kaliski	40,4	10,3	96,3	8,1	4 342,6	1 883,2
Powiat kępiński	14,3	3,2	53,1	4,8	387,8	165,3
Powiat kolski	50,9	20,4	33,8	3,0	636,2	515,7
Powiat koniński	55,5	17,4	34,8	3,7	1 517,2	1 165,8

Powiat kościański	57,2	16,1	103,4	7,6	201,1	167,0
Powiat krotoszyński	77,2	24,6	144,1	11,0	2 255,9	2 062,3
Powiat leszczyński	40,4	10,3	145,2	10,1	465,0	415,6
Powiat międzychodzki	11,1	0,0	62,6	3,8	74,2	13,6
Powiat nowotomyski	17,1	4,0	39,8	2,8	895,5	855,2
Powiat obornicki	16,8	3,4	78,8	5,3	342,2	322,0
Powiat ostrowski	45,2	11,6	76,5	7,3	3 604,8	3 213,3
Powiat ostrzeszowski	28,6	7,9	70,9	6,3	1 073,7	535,9
Powiat pilski	47,2	15,8	151,1	10,0	358,9	307,9
Powiat pleszewski	22,3	5,0	93,0	7,3	379,7	219,2
Powiat poznański	34,3	9,0	80,6	5,3	4 886,7	3 832,7
Powiat rawicki	56,9	13,3	129,9	10,3	11 110,2	10 907,6
Powiat słupecki	22,2	5,1	52,3	3,5	547,0	471,4
Powiat szamotulski	22,6	5,7	90,6	4,8	1 544,5	1 367,3
Powiat średzki	21,7	6,8	100,9	4,5	3 589,5	3 570,0
Powiat śremski	29,9	7,1	106,4	11,2	489,6	484,4
Powiat turecki	34,9	12,4	13,0	1,4	736,8	270,9
Powiat wągrowiecki	27,9	6,4	162,5	10,5	546,0	539,3
Powiat wolsztyński	27,0	6,0	99,5	5,8	2 462,9	1 960,8
Powiat wrzesiński	23,2	7,0	91,5	6,0	530,6	500,1
Powiat złotowski	20,9	7,2	45,1	1,7	26,4	20,8
Powiat m.Kalisz	1,0	0,3	1,6	0,1	113,3	113,2
Powiat m.Konin	0,6	0,2	0,0	0,0	1,4	1,2
Powiat m.Leszno	0,1	0,0	15,7	0,0	0,2	0,2
Powiat m.Poznań	1,0	0,2	110,7	27,5	176,9	170,7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: www.stat.gov.pl

Pogłowie bydła ogółem w Wielkopolsce w 2020 r. wzrosło o 30% w porównaniu z rokiem 2010, a krów jedynie o 3%. W województwie nastąpił spadek pogłowia trzody chlewnej ogółem o 24% w stosunku do roku 2010, w tym pogłowie loch obniżyło się o 35%. Największy wzrost wystąpił w przypadku drobiu ogółem, tj. 47% (tab. 42.).

Tabela 42. Zmiany pogłowia zwierząt gospodarskich w gospodarstwach ogółem w latach 2010-2020 (2010=100)

Wyszczególnienie	bydło ogółem	bydło - krowy	trzoda chlewna ogółem	trzoda chlewna - lochy	drób ogółem	drób kurzy
POLSKA	110	93	73	57	128	111
WIELKOPOLSKIE	130	103	76	65	147	122
Powiat chodzieski	127	92	132	63	216	153
Powiat czarnkowsko-trzcianecki	119	104	77	50	103	102
Powiat gnieźnieński	130	110	69	47	179	146
Powiat gostyński	149	121	84	71	216	178
Powiat grodziski	150	106	90	65	148	110
Powiat jarociński	143	102	67	45	184	134
Powiat kaliski	124	92	68	55	233	101
Powiat kępiński	105	77	54	61	136	58
Powiat kolski	113	96	70	54	139	112
Powiat koniński	114	93	36	39	212	163
Powiat kościański	129	104	63	49	67	56
Powiat krotoszyński	144	123	77	63	333	305
Powiat leszczyński	135	102	80	59	22	20
Powiat międzychodzki	160	0	86	50	24	4
Powiat nowotomyski	129	92	55	43	407	388
Powiat obornicki	134	94	89	66	371	349
Powiat ostrowski	125	93	59	57	156	139
Powiat ostrzeszowski	122	93	79	68	123	62
Powiat pilski	141	130	106	75	138	119
Powiat pleszewski	130	89	76	59	210	121
Powiat poznański	122	94	47	43	167	131
Powiat rawicki	146	116	77	73	250	245
Powiat słupecki	112	87	61	43	95	82
Powiat szamotulski	125	99	59	35	64	57
Powiat średzki	142	123	45	67	139	138
Powiat śremski	132	86	83	87	64	64
Powiat turecki	111	94	37	33	194	71
Powiat wągrowiecki	135	97	88	60	209	207
Powiat wolsztyński	134	96	72	53	63	50
Powiat wrzesiński	107	84	87	74	120	114
Powiat złotowski	126	106	83	30	20	16
Powiat m.Kalisz	287	289	43	38	105	105
Powiat m.Konin	123	128	7	8	26	23
Powiat m.Leszno	157	0	664	28	39	39
Powiat m.Poznań	168	67	2 625	12	645	622

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: www.stat.gov.pl

Zużycie nawozów w kg czystego składnika na 1 ha użytków rolnych w dobrej kulturze w 2020 r. wyniosło dla nawozów azotowych 82,6 kg, fosforowych 27,4 kg, potasowych 46,2 kg i wapniowych 96,6 kg. Wartości te były większe od średnich dla Polski (tab. 43).

Tabela 43. Zużycie nawozów w kg czystego składnika w kg na 1 ha UR w dobrej kulturze w 2020 roku

Wyszczególnienie	azotowe	fosforowe	potasowe	wapniowe
POLSKA	70,0	24,3	37,9	90,8
WIELKOPOLSKIE	82,6	27,4	46,2	96,6
Powiat chodzieski	63,5	18,8	27,9	80,8
Powiat czarnkowsko-trzcianecki	44,4	10,8	16,5	45,5
Powiat gnieźnieński	101,3	34,0	48,4	136,2
Powiat gostyński	92,9	23,0	47,7	70,4
Powiat grodziski	66,5	18,1	41,0	51,4
Powiat jarociński	97,6	33,4	54,6	95,8
Powiat kaliski	84,8	35,8	57,4	110,9
Powiat kępiński	85,8	33,1	46,7	147,3
Powiat kolski	83,1	26,2	40,8	119,6
Powiat koniński	70,4	23,6	35,4	73,7
Powiat kościański	63,8	27,7	49,5	115,3
Powiat krotoszyński	93,0	32,4	47,6	92,2
Powiat leszczyński	97,7	26,3	52,6	98,3
Powiat międzychodzki	77,7	24,0	47,2	75,7
Powiat nowotomyski	77,4	26,6	56,7	65,5
Powiat obornicki	87,8	29,6	46,5	92,3
Powiat ostrowski	75,5	33,4	52,1	82,6
Powiat ostrzeszowski	71,9	31,9	41,8	94,4
Powiat pilski	81,1	22,9	39,3	98,6
Powiat pleszewski	96,5	40,4	52,9	138,2
Powiat poznański	87,0	29,8	58,4	93,0
Powiat rawicki	95,4	23,3	50,3	89,4
Powiat słupecki	83,5	26,3	42,8	112,0
Powiat szamotulski	96,8	33,1	63,9	73,1
Powiat średzki	102,6	34,8	63,8	110,5
Powiat śremski	74,6	22,8	37,3	103,2
Powiat turecki	64,4	19,7	29,8	50,4
Powiat wągrowiecki	100,8	29,4	49,3	148,5
Powiat wolsztyński	64,3	17,9	45,0	35,4
Powiat wrzesiński	91,0	32,6	53,3	127,2

Powiat złotowski	88,1	25,0	36,7	132,1
Powiat m.Kalisz	67,9	33,9	62,6	102,1
Powiat m.Konin	59,6	13,4	19,6	46,1
Powiat m.Leszno	58,0	23,7	40,7	38,1
Powiat m.Poznań	39,2	14,3	23,0	38,1

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: www.stat.gov.pl

W stosunku do 2010 r. wzrosło zużycie nawozów azotowych o 8% (w Polsce o 1%) i fosforowych o 3% (w Polsce nastąpił spadek o 1%). Z kolei spadło zużycie nawozów potasowych o 24% (w Polsce o 28%), a wapniowych o 53% (w Polsce o 55%) (tab. 44.).

Tabela 44. Różnice zużycia nawozów w kg czystego składnika w kg na 1 ha UR w dobrej kulturze w latach 2010-2020 (2010=100)

Wyszczególnienie	azotowe	fosforowe	potasowe	wapniowe
POLSKA	101	99	72	45
WIELKOPOLSKIE	108	103	76	47
Powiat chodzieski	83	106	92	11
Powiat czarnkowsko-trzcianecki	118	144	102	62
Powiat gnieźnieński	104	102	89	33
Powiat gostyński	117	142	97	113
Powiat grodziski	157	210	126	115
Powiat jarociński	109	87	68	50
Powiat kaliski	96	78	56	23
Powiat kępiński	104	118	91	50
Powiat kolski	103	78	54	18
Powiat koniński	95	77	54	19
Powiat kościański	155	78	72	29
Powiat krotoszyński	122	114	101	51
Powiat leszczyński	99	106	78	52
Powiat międzychodzki	127	121	86	53
Powiat nowotomyski	101	101	53	58
Powiat obornicki	96	89	72	58
Powiat ostrowski	115	96	81	49
Powiat ostrzeszowski	114	105	96	37
Powiat pilski	96	105	72	63
Powiat pleszewski	107	91	96	34
Powiat poznański	115	98	66	60
Powiat rawicki	93	107	71	52
Powiat słupecki	110	101	72	34

Powiat szamotulski	111	109	73	69
Powiat średzki	94	98	67	47
Powiat śremski	140	119	95	62
Powiat turecki	102	85	54	16
Powiat wągrowiecki	106	118	83	45
Powiat wolsztyński	114	142	59	46
Powiat wrzesiński	92	94	69	38
Powiat złotowski	105	130	94	82
Powiat m.Kalisz	81	75	48	15
Powiat m.Konin	54	51	45	2
Powiat m.Leszno	68	83	61	87
Powiat m.Poznań	109	135	92	11

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: www.stat.gov.pl

W 2020 r. na 100 gospodarstw przypadały średnio 133 szt. ciągników (w kraju 109,9 szt.).

W grupie gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha UR, w odniesieniu do danych z 2010 r., odnotowano spadek liczby gospodarstw rolnych wyposażonych w ciągniki o 1,7 %, przy wzroście liczby ciągników o 1,3%. Średnia powierzchnia użytków rolnych przypadająca na 1 ciągnik zmniejszyła się z 11,7 ha w 2010 r. do 11,5 ha w 2020 r.

Tabela 45. Wyposażenie w ciągniki gospodarstw prowadzących działalność rolniczą o powierzchni powyżej 1 ha UR wg mocy ciągników w latach 2010-2020.

Wyszczególnienie	2010		2020	
	liczba gospodarstw	liczba ciągników	liczba gospodarstw	liczba ciągników
	w sztukach			
Ogółem	86 449	150 999	78596	154769
o mocy silnika				
do 15 kW	1 663	1 788	2 241	2 437
15-25	35 334	36 866	25 95a4	27 051
25-40	46 916	53 874	31 755	36 650
40-60	27 632	33 515	35 581	43 738
60-100	16 023	19 784	25 492	32 575
100 kW i więcej	3 636	5 172	9 068	12 318

Źródło: PSR 2010 i 2020

Wraz ze zmianą struktury upraw zmienia się także wyposażenie gospodarstw w maszyny i urządzenia rolnicze – porównanie wyposażenia gospodarstw w latach 2010 i 2020.

Tabela 46. Wyposażenie w maszyny rolnicze gospodarstw prowadzących działalność rolniczą o powierzchni powyżej 1 ha UR wg mocy ciągników w latach 2010 i 2020.

Wyszczególnienie	2010		2020	
	liczba gospodarstw	liczba maszyn	liczba gospodarstw	liczba maszyn
	w sztukach			
Kombajny				
zbożowe	19 329	19 966	18 206	19 020
ziemniaczane	8 435	8 577	9 745	7 147
buraczane	4 588	4 638	5 265	2 291
Silosokombajny	920	1 012	1 435	1 596
Kosiarki ciągnikowe	41 739	43 700	39 671	41 580
Przyczepy zbierające	10 593	12 250	7 397	7 890
Prasy zbierające	27 571	29 362	25 398	27 408
Ładowacze	39 662	46 764	39 190	46 708
Kopaczki do ziemniaków	15 076	15 137	21 959	22 040
Sadzarki do ziemniaków	22 370	22 720	28 153	28 484
Rozrzutnik obornika	63 755	66 442	64 495	68 126
Polowe opryskiwacze ciągnikowe	50 846	52 546, w tym ewidencjon. 36 191*	51 185	52 553, w tym ewidencjon. 37 257*

Źródło: PSR 2010 i 2020; *dane pozyskiwane przez Państwową Inspekcję Roślin i Nasionnictwa podczas kontroli stosowania środków ochrony roślin w gospodarstwach oraz w ramach prowadzonego nadzoru nad badaniami sprawności technicznej opryskiwaczy.

Główne wnioski

1. W województwie wielkopolskim zdecydowaną większość (blisko 57%) stanowią gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych, gospodarujące na obszarze całego województwa.
2. Z kolei gospodarstwa specjalizujące się w produkcji zwierzęcej stanowią 16,7% gospodarstw województwa, z czego najważniejszymi gałęziami produkcji są trzoda chlewna, bydło opasowe i bydło mleczne. Główna koncentracja produkcji zwierzęcej Wielkopolski obejmuje obszary południowo-zachodnie województwa oraz centralne.
3. Wyższe zatrudnienie w porównaniu ze średnią krajową wynika z większej od średniej krajowej powierzchni gospodarstwa, dużej intensyfikacji produkcji rolnej w województwie oraz z większej w porównaniu z resztą kraju liczby gospodarstw dużych.
4. Istotnym problemem głównie dużych gospodarstw staje się zapotrzebowanie na pracę najemną stałą lub dorywczą, gdzie odnotowuje się tendencję wzrostową szczególnie w rejonach centralnych i południowych województwa.

5. Poziom mechanizacji, a co za tym idzie innowacyjności, wzrasta wraz z powierzchnią gospodarstwa rolnego oraz jego intensyfikacją produkcji. Nie bez znaczenia jest także wiek rolnika, skłonność młodych rolników do większych zmian w gospodarstwie i wprowadzania innowacji w gospodarstwie.

6. Istotny wpływ na przemiany strukturalne gospodarstw rolnych na obszarach wiejskich Wielkopolski miały działania PROW 2014-2020, a w szczególności działanie „Rozwój gospodarstw”, którego poddziałanie inwestycyjne operacji: Modernizacja gospodarstw rolnych, wpłynęło na zwiększenie specjalizacji gospodarstw rolnych, przyczyniło się do wprowadzenia nowoczesnych rozwiązań innowacyjnych gospodarstwa. Podobne znaczenie ma operacja „Premie dla młodych rolników”, a także „Restrukturyzacja małych gospodarstw”.

1.3.4. Wartość produkcji rolniczej

Globalna produkcja roślinna i zwierzęca, w tym towarowa

Globalna produkcja rolnicza obejmuje wartość wytworzonej produkcji roślinnej i zwierzęcej. Według Rocznika Statystycznego Rolnictwa z 2020 r. rolnicza produkcja globalna w Polsce w 2019 r. osiągnęła wartość 119 652,9 mln zł i była większa o 6,2 p. p. w porównaniu z 2018 r. Wartość produkcji roślinnej w ciągu roku zwiększyła się o 7,7 p. p., osiągając poziom 56 823,3 mln zł, co stanowiło 47,5% wartości globalnej (46,9% w 2018 r.). Wartość produkcji zwierzęcej zwiększyła się w tym czasie o 5 p. p. do poziomu 62 824,6 mln zł. Udział produkcji zwierzęcej w globalnej produkcji rolniczej wyniósł 52,5% (53,1% w 2018 r.).

Tabela 47. Produkcja globalna i towarowa (ceny bieżące) (mln zł)

Kategoria	2010		2015		2017		2018		2019		Zmiana 2018/2019
Produkcja globalna											
OGÓŁEM	8448 4,2	100%	98638, 3	100%	115624 ,7	100%	112637 ,9	100%	119652 ,9	100%	106,2%
Roślinna	4491 6,5	53,2%	49436, 1	50,1%	56106, 6	48,5%	52778, 5	46,9%	56823, 3	7,5%	107,7%
Zwierzęca	3956 7,7	46,8%	49202, 2	49,9%	59518, 1	51,5%	59859, 4	53,1%	62824, 6	52,5%	105,0%
Produkcja towarowa											
OGÓŁEM	5935 7,1	100%	74202, 7	100%	85061, 7	100%	85870, 4	100%	89282, 2	100%	104,0%
Roślinna	2611 6,3	44,0%	30815, 4	41,5%	33437, 2	39,3%	32549, 9	37,9%	33959, 2	38,0%	104,3%
Zwierzęca	3324 0,9	56,0%	43387, 3	58,5%	51624, 4	60,7%	53320, 5	62,1%	55323	62,0%	103,8%

Źródło: Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2020 r.

Produkcja towarowa obejmuje wartość produkcji roślinnej i zwierzęcej, która trafia na rynek w celu sprzedaży. Wartość towarowej produkcji rolniczej w 2019 r. wyniosła 89 282,2,0 mln zł i była o 4 p. p. większa niż w 2018 r. W strukturze towarowej produkcji rolniczej, zdecydowanie dominuje produkcja zwierzęca, której udział w 2019 r. w produkcji towarowej ogółem wyniósł 62%.

Skup wybranych produktów rolnych i ich ceny

W 2020 r. od wielkopolskich producentów skupiono produkty rolne o łącznej wartości 12133,5 mln zł (według cen bieżących, bez podatku VAT), tj. o 3,9% niższej aniżeli przed rokiem (w kraju wyższej o 2,5%). Wartość produktów roślinnych stanowiła 25,3% ogólnej wartości produktów, a zwierzęcych 74,7% (w kraju odpowiednio 31,4% i 68,6%). Za produkty rolne dostarczone przez rolników indywidualnych zapłacono łącznie 9496,7 mln zł, tj. 78,3% ogólnej wartości (w kraju 89,3%).

W 2020 r. dokonano skupu 2042,7 tys. ton zbóż, tj. o 39,3 % więcej niż w poprzednim roku (w kraju więcej o 29,6%). Udział województwa w krajowym skupie zbóż wyniósł 14,8% i biorąc pod uwagę jego wielkość, wielkopolskie było największym dostawcą zbóż w Polsce.

(GUS-Rocznik statystyczny rolnictwa 2021).

Tabela 48. Przeciętne ceny skupu podstawowych produktów rolnych w skupie - w Polsce i województwie wielkopolskim (2020 r.) GUS-Rocznik statystyczny rolnictwa 2021

Wyszczególnienie	Polska	Wielkopolska
Ziarno zbóż bez siewnego zł/1 dt:		
Pszenica	74,86	76,14
Żyto	55,97	54,96
Jęczmień	63,63	63,64
Owies i mieszanki	57,27	62,03
Pszenżyto	62,63	62,52
Kukurydza	59,9	61,95
Ziemniaki jadalne	64,59	77,56
Buraki cukrowe	10,19	11,01
Żywiec rzeźny za 1 kg:		
Bydło (bez cieląt)	6,40	6,75
Trzoda chlewna	5,13	5,07
Owce	7,13	7,30
Mleko zł/litr	1,38	1,34

Źródło: GUS-Rocznik statystyczny rolnictwa 2021

Zboża

W 2020 r. dokonano skupu 2042,7 tys. ton zbóż, tj. o 39,3 % więcej niż w poprzednim roku (w kraju więcej o 29,6%). Udział województwa w krajowym skupie zbóż wyniósł 14,8% i biorąc pod uwagę jego wielkość, wielkopolskie było największym dostawcą zbóż w Polsce. Gospodarstwa indywidualne dostarczyły do podmiotów skupowych 1623,7 tys. ton, tj. 79,5% zbóż ogółem (w kraju 80,8%). Skup podstawowych zbóż konsumpcyjnych i paszowych (łącznie z mieszankami zbożowymi, bez ziarna siewnego) wyniósł 1307,2 tys. ton tj. o 46,9% więcej niż w poprzednim roku (w kraju wzrost o 33,2%), a przeciętna roczna cena tych zbóż kształtowała się na poziomie o 1,1% niższym, tj. 69,24 zł za 1 dt (w kraju odpowiednio o 0,2% wyższym; 69,69 zł za 1 dt).

Średnia cena skupu pszenicy w województwie wyniosła 76,14 zł za 1 dt i była o 3,5% wyższa niż w 2019 r. (w kraju 74,86 zł; wzrost o 3,6%). Za żyto w skupie dostawcy otrzymywali 54,96 zł za dt, tj. o 11,5% mniej niż w 2019 r. (średnio w kraju 55,97 zł, mniej o 7,3%).

Ziemniaki

W 2020 r. skupiono 454,0 tys. ton ziemniaków, co w skali kraju stanowiło 23,4%, a wielkopolskie było ich największym dostawcą. Gospodarstwa indywidualne dostarczyły na rynek rolny 388,8 tys. ton ziemniaków, tj. 85,6%. W porównaniu z poprzednim rokiem dostawy ziemniaków zwiększyły się o 37,5%, przy przeciętnym wzroście w kraju o 24,3%. W warunkach zwiększonej podaży, przeciętna cena ziemniaków spadła o ponad jedną czwartą – za 1 dt ziemniaków jadalnych (bez wczesnych) w skupie płacono średnio 86,62 zł (w kraju przeciętna cena ziemniaków wyniosła 64,59 zł; o 23,6% mniej).

Buraki cukrowe

W Wielkopolsce w 2019 r. do przemysłu cukrowniczego dostarczono 3290,5 tys. ton buraków cukrowych, tj. o 14,0% więcej niż przed rokiem (w kraju o 2,7% mniej). Z gospodarstw indywidualnych pochodziło 2649,8 tys. ton, tj. 80,5% całej ilości skupionych buraków. Skup zrealizowany w województwie stanowił 22,8% skupu krajowego. Na 1 ha użytków rolnych przypadało 1870 kg skupionych buraków cukrowych (w kraju 982 kg). Za 1 dt buraków płacono dostawcom średnio 10,84 zł (w kraju 10,67 zł). GUS Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2019 r.

Rzepak i rzepik

W 2019 r. łącznie skupiono 172,0 tys. ton rzepaku i rzepiku, tj. o 60,8% więcej niż w ubiegłym roku (w kraju o 4,5%). Ilość ta stanowiła 80,8% uzyskanego zbioru oraz 10,4% krajowego skupu tych roślin, a wielkopolskie było ich 3. co do wielkości dostawcą. Gospodarstwa indywidualne dostarczyły 88,7 tys. ton, tj. 51,6% ogólnej ilości. W przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych skup rzepaku i rzepiku kształtował się na poziomie 98 kg (w kraju 113 kg). Średnioroczna cena rzepaku i rzepiku na rynku rolnym wyniosła 158,29 zł za 1 dt (w kraju 155,85zł). GUS Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2019 r.

Żywiec wołowy (bez cieląt)

Wielkość skupu wyrażona w wadze żywej dla żywca wołowego (bez cieląt) wyniosła 179,8 tys. ton i była o 2,1% mniejsza od notowanej w 2019 r. (w kraju mniejsza o 3,0%). Skup zrealizowany w wielkopolskim stanowił 23,2% wielkości krajowej (23,0% przed rokiem), a województwo lokowało się na 1. miejscu. Dostawy gospodarstw indywidualnych wynosiły 170,5 tys. ton, tj. 94,8% wagi całego skupionego żywca wołowego. Cena skupu żywca wołowego osiągnęła wartość 6,46 zł za kg i w ciągu roku nastąpił jej wzrost o 5,1% (w kraju 6,40 zł; wzrost o 1,1%).

Żywiec wieprzowy

Wolumen skupu żywca wieprzowego kształtował się na poziomie 568,2 tys. ton, tj. o 0,8% wyższym niż w 2019 r. (w Polsce wyższym o 8,2%). Udział wielkopolskiego w ogólnopolskim skupie trzody chlewnej w 2020 r. wyniósł 24,4%, tj. o 1,8 p. proc. mniej niż w poprzednim roku, a województwo było największym dostawcą. Gospodarstwa indywidualne dostarczyły 310,0 tys. ton, tj. 54,5% skupionej ilości. Cena skupu 1 kg żywca wieprzowego wyniosła 5,16 zł, co w skali roku oznacza spadek o 5,3% (w kraju 5,13 zł; cena niższa o 4,0%). Wobec braku danych dotyczących cen produktów rolnych na targowiskach (zawieszenie badania od kwietnia do czerwca oraz w listopadzie i grudniu 2020 r. w związku z COVID-19), nie było możliwe obliczenie relacji cen skupu żywca wieprzowego do cen żyta na targowiskach. Średnioroczna relacja cen żywca wieprzowego do cen skupu żyta w 2020 r. wyniosła 9,4 wobec 8,8 przed rokiem (w kraju odpowiednio 9,1 wobec 8,7).

Żywiec drobiowy

Dostawy żywca drobiowego w 2020 r. wyniosły 620,0 tys. ton, tj. o 8,5% mniej niż w 2019 r. (wobec skupu na podobnym poziomie w Polsce). W skali kraju skup drobiu w województwie stanowił 19,0%, tj. o 1,8 p. proc. mniej niż przed rokiem, a udział ten plasował wielkopolskie na 2. miejscu po mazowieckim. Dostawy żywca drobiowego od rolników indywidualnych wyniosły 568,9 tys. ton, tj. 91,8% ilości skupu drobiu rzeźnego ogółem. Za 1 kg żywca drobiowego producenci otrzymywali przeciętnie 3,47 zł, tj. 13,6% mniej niż przed rokiem (w kraju 3,52 zł; spadek o 9,9%).

Podaż żywca rzeźnego w przeliczeniu na mięso, łącznie z tłuszczami (w wadze poubojowej ciepłej), w 2020 r. wyniosła 999,4 tys. ton i stanowiła 21,4% skupu krajowego (22,9% przed

rokiem). Skup na takim poziomie był o 4,0% niższy od ubiegłorocznego (wobec wzrostu w kraju o 2,6%).

Mleko

W 2020 r. do skupu producenci przekazali 1935,4 mln l mleka, tj. o 6,7% więcej niż rok wcześniej (w kraju więcej o 2,4%). Udział w krajowym skupie mleka kształtował się na poziomie 16,0% (przed rokiem 15,3%), a wielkopolskie było 3. co do wielkości dostawcą po podlaskim i mazowieckim. Gospodarstwa indywidualne dostarczyły 1601,9 mln l mleka, tj. 82,8% ilości skupionej w województwie. Średnioroczna cena mleka za 1 hl wyniosła 137,57 zł, tj. o 2,8% więcej niż przed rokiem (w kraju 138,24 zł; wzrost o 2,2%).

Jaja konsumpcyjne

W 2020 r. skup jaj kurzych konsumpcyjnych zmniejszył się w stosunku do ubiegłorocznego o ponad połowę (o 52,2%) i wyniósł 176,3 mln szt.; w kraju nastąpił spadek o 36,2%. Rolnicy indywidualni dostarczyli 167,6 mln szt., czyli 95,1% skupionych jaj ogółem. Z wielkopolskiego pochodziło najwięcej – 33,6% – krajowej podaży jaj.

Źródło: GUS-Rocznik statystyczny rolnictwa 2021

Powierzchnia zasiewów, w tym według rodzajów

W 2019 r. pod zasiewy przeznaczono 1493,7 tys. ha, tj. o 1,4% więcej niż przed rokiem (w Polsce o 0,6%). W gospodarstwach indywidualnych uprawę prowadzono na powierzchni 1311,8 tys. ha, obejmującej 87,8% zasiewów ogółem (w kraju 91,6%). Obszar zajmowany przez rośliny uprawne w województwie stanowił 13,7% takiej powierzchni w kraju. W ogólnej powierzchni zasiewów największy areał – 1105,5 tys. ha (74,0%; wzrost w stosunku do roku 2018 o 2,5%) zajmowały zboża ogółem, tj. zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi, łącznie z kukurydzą na ziarno, gryką, prosem i pozostałymi zbożowymi. W strukturze zasiewów zbóż największy udział stanowiły pszenica (21,1%), pszenżyto (19,3%) oraz żyto (15,6%).

W porównaniu z rokiem poprzednim największy wzrost w powierzchni upraw zbóż podstawowych odnotowano dla pszenżyta jarego – o 28,0% oraz owsa – o 21,0%, natomiast spadek dla pszenicy jarej – o jedną czwartą. Gospodarstwa indywidualne uprawiały 992,5 tys. ha zbóż, tj. 89,8% całego areału tych upraw. Pod uprawę roślin pastewnych przeznaczono

145,9 tys. ha, tj. 9,8% powierzchni zasiewów (w kraju 8,9%) i była ona mniejsza od ubiegłorocznej o 9,4% (w kraju o 4,8%). Przeważającym gatunkiem w tej grupie roślin była kukurydza na zielonkę, stanowiąca 69,9% powierzchni upraw pastewnych. Gospodarstwa indywidualne przeznaczyły pod te uprawy 123,6 tys. ha, tj. 84,7% wszystkich zasiewów roślin pastewnych. Łączna powierzchnia upraw przemysłowych wyniosła 141,3 tys. ha i stanowiła 9,5% zasiewów w województwie (w kraju 10,8%). Na przestrzeni roku odnotowano zmniejszenie obszaru tych upraw o 5,8% (w kraju wzrost o 2,8%). Największy areal przeznaczono pod uprawę rzepaku i rzepiku – 59,5% oraz buraków cukrowych – 37,7% (w kraju odpowiednio 74,4% i 20,5%). Rośliny, uprawiane jako surowiec dla przemysłu, zajmowały w gospodarstwach indywidualnych 103,1 tys. ha, tj. 73,0% ich powierzchni ogółem. Ziemniaki zajmowały areal upraw wynoszący 40,6 tys. ha, czyli o 27,8% większy niż przed rokiem, a jego udział w strukturze zasiewów wynosił 2,7% (w kraju wzrost o 4,0% i udział na poziomie 2,8%). Gospodarstwa indywidualne uprawiały 38,4 tys. ha, tj. 94,4% obszaru obsadzonego ziemniakami w wielkopolskim.

Wielkopolskie było największym producentem zbóż w Polsce, a udział województwa w krajowej produkcji wynosił 13,3%. Dominujący udział w ilości zebranego ziarna miały pszenica – jedna czwarta zbiorów i pszenżyto – 20,5%. Produkcja ziemniaków (bez uprawy w ogrodach przydomowych) ukształtowała się na poziomie 781,9 tys. ton, tj. o 1,4% niżej aniżeli w 2018 r. Zbiór ten stanowił 12,1% produkcji uzyskanej w kraju, a wielkopolskie było 3. co do wielkości producentem ziemniaków w Polsce po łódzkim i mazowieckim. Zbiory ziemniaków

w gospodarstwach indywidualnych wyniosły 701,8 tys. ton, tj. 89,8% ilości zebranej w województwie. Z 1 ha uzyskano przeciętnie 192 dt ziemniaków i był to plon niższy od ubiegłorocznego o 57 dt, a od krajowego o 22 dt. Produkcja buraków cukrowych rozliczona według dostaw do cukrowni wyniosła 3025,0 tys. ton, tj. o 10,5% więcej niż w 2018 r. Wzrost produkcji na takim poziomie spowodowany był przede wszystkim zwiększeniem powierzchni uprawy o 11,3%, gdyż plon z 1 ha był gorszy (wyniósł 567 dt wobec 571 dt w roku poprzednim). Ilość zebranych buraków cukrowych stanowiła 21,9% zbioru krajowego, a przy takim udziale wielkopolskie zajmowało 1. lokatę wśród województw. Gospodarstwa indywidualne zebrały 2384,4 tys. ton buraków cukrowych, tj. 78,8% ilości ogółem. Łącznie w 2019 r. zebrano 212,7 tys. ton rzepaku i rzepiku, tj. o 6,8% mniej niż przed rokiem. Udział województwa

w ogólnopolskiej produkcji tych roślin stanowił 9,0% (10,4% w poprzednim roku), a wielkopolskie było 5. co do wielkości producentem rzepaków w kraju. Mniejsze zbiory tych ziaren wynikały z ograniczenia powierzchni uprawy, bowiem uzyskany średni plon

przewyższał ubiegłoroczny o 9,5% i wyniósł 25,3 dt z 1 ha. W gospodarstwach indywidualnych zebrano łącznie 139,8 tys. ton rzepaku i rzepiku, tj. 65,7% zbioru w województwie.

Produkcja głównych ziemiopłodów rolnych, wysokość plonów

Plony zbóż podstawowych w Wielkopolsce dla gospodarstw indywidualnych, wynoszące w 2020 roku 45,1 dt z 1 ha (ogółem) były o 27,9 % % wyższe w stosunku do 2019 roku. Natomiast plony zbóż podstawowych z mieszankami wyniosły 44,5 dt z 1 ha i były o 29,9%. W porównaniu z wielkością plonów uzyskanych w 2020 roku wszystkie gatunki zbóż plonowały wyżej niż w 2019 roku, tj. pszenica (52 dt z 1 ha) o 26,2%, żyto (25,3 ha z 1 ha) o 27,7 %, jęczmień (46 dt z 1 ha) o 31,7%, owies (33,2 dt z 1ha) o 33,4%, pszenżyto (35,9 dt z 1 ha) o 24,7 %, mieszanki zbożowe (38,7 dt z 1 ha) o 37,0 %

Ziemniaki

Warunki wegetacji – od posadzenia do końca maja były niezbyt korzystne dla upraw ziemniaka. Dalszy przebieg warunków pogodowych na przeważającym obszarze kraju (od połowy maja do połowy września) na ogół sprzyjał dość wysokiemu plonowaniu odmian ziemniaka. Jednak z uwagi na nierównomierny rozkład opadów, różny poziom agrotechniki i warunki glebowe, stan plantacji był różny. Plonowanie roślin ziemniaka będzie więc zróżnicowane regionalnie, a nawet lokalnie. Powierzchnię uprawy ziemniaków szacuje się na około 0,3 mln ha. Zbiory ziemniaków szacuje się na ok. 9,0 mln t tj. więcej od zbiorów ubiegłorocznych o 40%. W 2020 roku ziemniaki w gospodarstwach indywidualnych plonowały znacznie lepiej niż przed rokiem osiągając średni plon z 1 ha na poziomie 366,8 dt, tj. o 50,1 % więcej.

Buraki cukrowe

Średni plon buraków cukrowych na poziomie 623,3 dt z 1 ha, był o 7,6 % wyższy od osiągniętego w 2019 r. Warunki pogodowe w okresie wiosny nie sprzyjały wschodom i wzrostowi roślin buraka cukrowego, dopiero majowe opady deszczu zapoczątkowały intensywny wzrost roślin. Przebieg warunków pogodowych od połowy maja do końca sierpnia sprzyjał na ogół wegetacji buraków cukrowych. Rośliny nadrabiały zaległości, tworząc wyjątkowo obfite ulistnienie. Intensywne opady deszczu we wrześniu i w październiku doprowadziły do nadmiernego uwilgotnienia gleby na plantacjach buraka, a lokalnie także do podtopień. Warunki wilgotnościowe gleby w końcowej fazie wegetacji spowodowały przyrost masy korzeni buraków cukrowych, ale także spadek polaryzacji i utrudniony zbiór. W wielu rejonach kraju (zwłaszcza w południowo wschodniej jego części) pojawiły się poważne

problemy ze sprzętem buraków z pól oraz z terminowością dostaw buraków do cukrowni. Nadmiar wilgoci powodował też wysoki stopień zanieczyszczeń korzeni buraków. Szacuje się, że powierzchnia uprawy buraków cukrowych będzie większa od ubiegłorocznej o ok. 4% i wyniesie ponad 0,2 mln ha. Zbiory buraków cukrowych ocenia się na ok. 14,5 mln t tj. o 5% więcej od uzyskanych w 2019 r.

Rzepak i rzepik

Dojrzewanie rzepaku i rzepiku na przeważającym obszarze kraju przebiegało w sprzyjających warunkach pogodowych. Żniwa rzepaku i rzepiku rozpoczęto w drugiej dekadzie lipca (nieco później niż przed rokiem), powszechnie prowadzono w trzeciej dekadzie miesiąca, a zakończono w pierwszej połowie sierpnia. Nasiona rzepaku z tegorocznych zbiorów charakteryzują się niską wilgotnością i wysokim stopniem zaolejenia. Ocenia się, że powierzchnia uprawy rzepaku i rzepiku w 2020 roku zwiększyła się w porównaniu z ubiegłoroczną o około 6% i wyniosła ponad 0,9 mln ha. Zbiory rzepaku i rzepiku oszacowano na ok. 2,9 mln t, tj. o około 23% więcej od ubiegłorocznych. W porównaniu z 2019 rokiem rzepak i rzepik w gospodarstwach indywidualnych plonował w 2020 roku na wyższym o 26,6 % poziomie, tj. 32,3 dt z 1 ha.

Warzywa gruntowe

W 2020 r. niekorzystne były warunki pogodowe dla uprawy warzyw gruntowych odmian wczesnych i średnio wczesnych deficyt wody w glebie w marcu i kwietniu oraz większą część maja, a także silne opady deszczu w lipcu i ich niedobór w sierpniu. Mimo to plony i zbiory wczesnych i średniowczesnych odmian warzyw były większe od tych z 2019 r. W całym okresie wegetacji warunki pogodowe nie były sprzyjające dla uprawy warzyw ciepłolubnych, w tym głównie pomidorów, papryki i ogórków gruntowych. Natomiast opady deszczu w lipcu, ciepła i słoneczna pogoda we wrześniu oraz korzystne warunki pogodowe w październiku sprzyjały wegetacji późniejszych odmian warzyw, głównie kapustnych i korzeniowych. Okres jesienny charakteryzował się dużą ilością opadów, które sprzyjały poprawie warunków produkcji dla warzyw, w tym zwłaszcza kapustnych oraz buraków. Duże opady spowodowały znaczne zwiększenie plonów z jednostki powierzchni dla upraw jesiennych. Natomiast występujący lokalnie nadmiar wody powodował ich gnicie.

Łączną produkcję warzyw gruntowych (odmian wczesnych i późnych) oszacowano w 2020 r. na 4,0 mln t, tj. na poziomie o ok. 4% wyższym od produkcji roku ubiegłego. W porównaniu do roku 2019 zanotowano zwiększenie się produkcji wszystkich podstawowych gatunków warzyw gruntowych, zwłaszcza korzeniowych. Zbiory kapusty ocenione zostały na ponad 0,8

mln t,
 a kalafiorów na ok. 229 tys. t. Produkcję cebuli oszacowano na poziomie ok. 615 tys. t, a zbiory marchwi zostały ocenione na blisko 733 tys. t, natomiast produkcję buraków ćwikłowych oszacowano na ok. 313 tys. ton. Zbiory ogórków oceniono na blisko 229 tys. t, a pomidorów – na ok. 246 tys. ton. Łączna produkcja pozostałych gatunków warzyw została oszacowana na przeszło 934 tys. ton.

Produkcja pasz z trwałych użytków zielonych i polowych upraw pastewnych

W 2019 r. ogólna powierzchnia paszowa roślin pastewnych uprawianych w plonie głównym, łącznie z arealem trwałych użytków zielonych, wyniosła 379,7 tys. ha i w stosunku do roku poprzedniego była mniejsza o 18,8 tys. ha, tj. o 4,7% (w kraju o 70,2 tys. ha; o 1,7%). Trwałe użytki zielone zajmowały obszar 233,8 tys. ha, tj. 61,6 % powierzchni paszowej ogółem, a polowe uprawy pastewne użytkowane na paszę 145,9 tys. ha, tj. 38,4% (w kraju odpowiednio 76,4% i 23,6%). Pod polowe uprawy pastewne przeznaczono areal stanowiący 9,8% powierzchni zasiewów (w porównaniu z rokiem 2018 o 1,1 p. p. mniej; w kraju 8,9%, spadek o 0,5 p. p.). Pod względem wielkości powierzchni paszowej wielkopolskie zajmowało 4 lokatę w kraju za województwami: mazowieckim, podlaskim i warmińsko-mazurskim. Udział województwa wielkopolskiego w powierzchni paszowej kraju stanowił 9,3%.

Tabela 49. Produkcja pasz z trwałych użytków zielonych i polowych upraw pastewnych w 2019 r.

Wyszczególnienie	Powierzchnia w ha	Plony w dt z 1 ha	Zbiory w dt	Powierzchnia	Plony	Zbiory
				2018=100		
Łąki trwałe	221431	43,9a	9727598a	101,5	100,0	101,7
Pastwiska trwałe	12411	141	1755289	63,9	92,2	59,3
Strączkowe pastewne na zielonkę	2021	149	300316	145,3	98,0	141,8
Motylkowe drobnonasienne na zielonkę b	39807	207	8255952	95,7	93,7	90,0
Kukurydza na zielonkę	101977	364	37081672	87,2	89,0	77,5
Okopowe pastewne	2061	323	665471	191,0	98,8	188,8

a W przeliczeniu na siano.

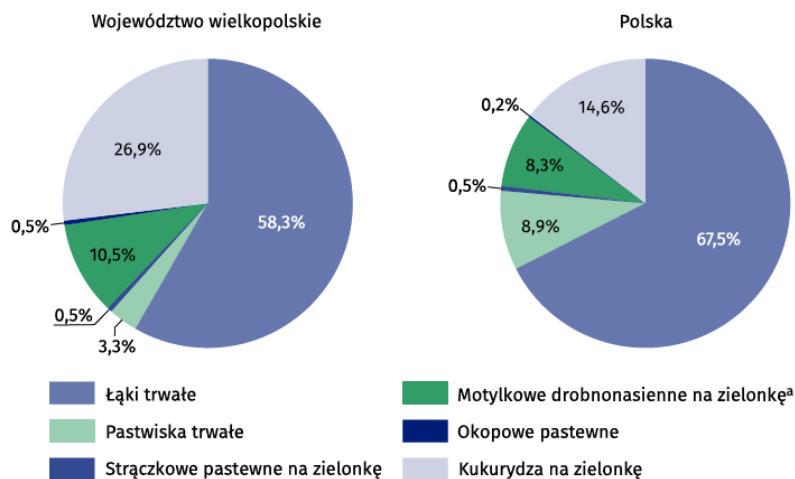
b Oraz inne pastewne łącznie z trawami i pastwiskami polowymi.

Źródło: GUS Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2019r.

Wykres 16. Struktura powierzchni paszowej w 2019 r

Wykres Struktura powierzchni paszowej w 2019 r.

a Oraz inne pastewne łącznie z trawami i pastwiskami polowymi.

Źródło: GUS Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2019r.

Zbiory z łąk trwałych w Polsce w 2019 w przeliczeniu na siano wyniosły 12,3 mln t i były o 3,4% mniejsze od uzyskanych w 2018 roku, plony traw łąkowych, w przeliczeniu na siano oceniono na 44,6 dt/ha. W wielu rejonach kraju warunki wegetacji roślin i przyrostu biomasy na łąkach nie były zbyt korzystne. Warunki wegetacji roślinności łąkowej po zbiorze pierwszego pokosu były na ogół niekorzystne. Bardzo wysokie temperatury powietrza oraz zbyt mała ilość opadów deszczu po zbiorach pierwszego pokosu nie sprzyjały intensywnemu wzrostowi roślinności łąkowej. W rejonach, gdzie odpowiednie uwilgotnienie pozwoliło na odrost runi po zbiorze pierwszego pokosu, w drugiej połowie lipca przeprowadzano zbiór drugiego pokosu siana łąkowego. W rejonach o niekorzystnym rozkładzie opadów ze znacznych powierzchni nie zebrano trzeciego pokosu lub wykonano jedynie koszenie pielęgnacyjne zbiory z łąk trwałych I pokosu (w przeliczeniu na siano) wyniosły około 6 mln.

Plony II pokosu traw łąkowych w przeliczeniu na siano oceniono na ok. 12,6 dt/ha, natomiast zbiory z łąk trwałych (w przeliczeniu na siano) wyniosły około 3,3 mln t. Zbiory z łąk trwałych III pokosu (w przeliczeniu na siano) wyniosły około 2,6 mln t, tj. więcej o ok. 24% od ubiegłorocznych.

Warunki wegetacji roślinności łąkowej po zbiorze drugiego pokosu były dobre, chociaż regionalnie zróżnicowane. Temperatura powietrza i dobre na ogół uwilgotnienie gleby sprzyjały wzrostowi roślinności łąkowej, stąd plony i zbiory trzeciego pokosu siana łąkowego były dość wysokie. Na przeważającym obszarze kraju trzeci pokos siana łąkowego zbierano we wrześniu. Plony trzeciego pokosu traw łąkowych w przeliczeniu na siano oceniono na około

10,0 dt/ha, tj. o ok. 32% wyżej w porównaniu do plonów ubiegłorocznych, a zbiory z łąk trwałych

(w przeliczeniu na siano) z trzeciego pokosu wyniosły ok. 2,6 mln t, tj. ok. 24% więcej w porównaniu do zbiorów z 2019 roku. (Źródło: GUS Rolnictwo w województwie wielkopolskim, Wynikowy szacunek głównych ziemiopłodów rolnych i ogrodniczych w 2020 r.)

W 2019 r. powierzchnia pastwisk trwałych w województwie wielkopolskim wynosiła 12411ha i była większa o 511ha w porównaniu z rokiem 2016 kiedy wynosiła 11,9 tys. ha. Zestawiając wyniki spisów 2010 i 2020, odnotowano wzrost areału łąk trwałych i zasiewów (odpowiednio o 3,4% i 1,6%; w kraju o 7,6% i 3,6%), zmniejszyła się natomiast powierzchnia pastwisk trwałych (o 33,1%), upraw trwałych (o 35,8%), a przede wszystkim gruntów ugorowanych (o 56,4%); w kraju odpowiednio o: 36,4%, 10,1% i 58,4%).

Powierzchnia zasiewów w gospodarstwach rolnych wyniosła 10 742 tys. ha i w porównaniu do 2010 r. wzrosła o 376 tys. ha (o 3,6%). Wzrosła również powierzchnia łąk trwałych do 2 775 tys. ha, tj. o 197 tys. ha (o 7,6%). Na wzrost powierzchni omawianych gruntów wpłynął duży spadek powierzchni gruntów ugorowanych (o prawie 60%), pozostałych użytków rolnych (o ponad połowę) i pastwisk trwałych (o ponad 1/3), a także upraw trwałych (o ok. 10%). Średni plon z trwałych użytków zielonych (w przeliczeniu na siano) w 2019 r. wyniósł 43,9 dt z

1 ha w przeliczeniu na siano. Całkowita produkcja, przeliczona na siano, kształtowała się na poziomie

9 727 598 dt natomiast produkcja z pastwisk wyniosła 1 755 289 dt.

Polowe uprawy pastewne, stosowane w żywieniu zwierząt gospodarskich, przeznaczone są do bezpośredniego skarmiania, suszenia lub kiszenia. Należą do nich rośliny uprawiane w plonie głównym: motylkowe grubonasienne (strączkowe pastewne), motylkowe drobnonasienne

z trawami i pastwiskami polowymi, kukurydza na zielonkę oraz okopowe pastewne, a także poplony i wsiewki. W 2019 r. udział polowych upraw pastewnych w ogólnej powierzchni zasiewów województwa wielkopolskiego wyniósł: dla strączkowych pastewnych – 0,5%, motylkowych drobnonasiennych z trawami i pastwiskami polowymi – 10,5%, kukurydzy na zielonkę – 26,9% i okopowych pastewnych – 0,5% (w 2015 r. odpowiednio: 0,2%, 2,3%, 5,8% i 0,1%).

Dynamika w produkcji roślinnej

Według najnowszych danych powierzchnia zasiewów w województwie wielkopolskim w 2020 r. wynosiła 1495,8 tys. ha. W skali kraju powierzchnia ta stanowiła 13,6% co było największym obszarem pod zasiewami wśród wszystkich województw. Na podstawie najnowszych dostępnych danych Wielkopolska była dominującym regionem pod względem zasiewów zbóż, buraków cukrowych, a także w zasiewach ziemniaków, natomiast w uprawie warzyw gruntowych, rzepaku i rzepiku klasyfikowały się na miejscu 3.

Największą powierzchnią zasiewów wyróżniały się gminy:

- miejsko-wiejska Środa Wielkopolska (powiat średzki) – 19,1 tys. ha,
- wiejska Wągrowiec (wągrowiecki) – 18,8 tys. ha
- miejsko-wiejska Czempin (kościański) – 16,6 tys. ha.

Powierzchnia zasiewów zbóż w 2020 r.

W 2020 roku powierzchnia zasiewów zbóż objęła obszar 1048,6 tys. ha i w porównaniu z poprzednim Powszechnym Spisem Rolnym z 2010 r. zmniejszyła się o 2,2%, przy spadku w kraju o 1,8%. W przypadku zbóż podstawowych powierzchnia zmieniła się 10,6% (w kraju 3,9%). W strukturze zasiewów w granicach województwa wielkopolskiego zboża stanowiły 70,1%, co oznacza spadek udziału o 3,3 p. p., w porównaniu do minionej dekady, a dla zbóż podstawowych – o 7,5 p. p. Analogicznie w Polsce zmiany te wynosiły się odpowiednio 5,3 i 5,4 p. p. W wielkopolskim obszar obsiany zbożem stanowił 14,0% krajowej powierzchni zasiewów.

Największym obszarowo zasiewem zbóż wyróżniały się gminy:

- wiejska Wągrowiec - 14,1 tys. ha, co stanowiło 75,0% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.
- Środa Wielkopolska - po 11,4 tys. ha, co stanowiło 59,6% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.
- Siedlec (powiat wolsztyński) - po 11,4 tys. ha, co stanowiło 80,7% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.

Uprawa ziemniaków w województwie wielkopolskim w 2020 r.

Na terenie Wielkopolski w 2020 roku uprawa ziemniaków zajmowała obszar 31,0 tys. ha. Jest to obszar o 22,2% mniejszy niż w 2010 r. (w tym czasie, w Polsce powierzchnia zasiewów zmniejszyła o 39,7%). Mimo znaczenie niższej powierzchni uprawy ziemniaków województwo wielkopolskie przoduje wśród pozostałych województw. Udział w krajowej powierzchni zasiewów wyniósł 13,7%, czyli o 3,1 p. p. więcej niż w 2010 r. W Wielkopolskiej strukturze zasiewów ziemniaki stanowiły 2,1%. Wielkość ta nie odbiegała od średniej krajowej, a jednocześnie była o 0,6 p. p. mniejsza niż w poprzednim Powszechnym Spisie Rolnym, w 2010 r. w strukturze Polski udział upraw ziemniaków był większy niż w Wielkopolsce, odpowiednio 3,6% wobec 2,7%.

Największym obszarem pod uprawę ziemniaków wyróżniały się gminy:

- Nowe Skalmierzyce (powiat ostrowski) - 2,7 tys. ha, co stanowiło 25,3% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.
- Środa Wielkopolska - ponad 1,0 tys. ha, co stanowiło 7,7% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.
- Dominowo (powiat średzki) - ponad 1,0 tys. ha, co stanowiło 19,5% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.
- Gołuchów (pleszewski) - ponad 1,0 tys. ha, co stanowiło 13,4% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.

Powierzchnia zasiewów buraków cukrowych w 2020 r.

W 2020 roku obszar zasiewów buraków cukrowych wynosił 55,4 tys. ha i w porównaniu z Powszechnym Spisem Rolnym w 2010 roku zwiększył się o 29,5%, przy przeciętnym wzroście w kraju o 19,1%. Województwo Wielkopolskie pod względem powierzchni uprawy jest bezkonkurencyjnym liderem, ponieważ w 2020 roku w krajowej powierzchni zasiewów wyniósł 22,6% wobec 20,8% dziesięć lat wcześniej i 21,6% w drugim w kolejności województwie kujawsko-pomorskim. W strukturze Wielkopolskich zasiewów buraki cukrowe stanowiły 3,7% wobec 2,9% w 2010 r. i 2,2% średnio w kraju.

Największym obszarowo zasiewem buraków cukrowych wyróżniały się gminy:

- Czempień (powiat kościański) - 2,3 tys. ha, co stanowiło 14,1% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.
- Środa Wielkopolska - 1,7 tys. ha, co stanowiło 8,7% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.

- wiejska Kościan - 1,1 tys. ha, co stanowiło 6,8% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.
- miejsko-wiejska Kostrzyn (poznański) - 1,1 tys. ha, co stanowiło 10,0% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.

Powierzchnia zasiewów rzepaku i rzepiku w 2020 r.

W latach 2010–2020 w województwie wielkopolskim powierzchnia zasiewów rzepaku i rzepiku zmniejszyła się. Według Powszechnego Spisu Rolnego z 2020 roku zasiewy obejmowały obszar 91,0 tys. ha, czyli o 34,1% mniejszy, przy wzroście w kraju średnio o 3,6%. Udział w Polsce, w zasiewie rzepaku zmniejszył się o 5,3 p. p. do 9,3%. Ograniczenie powierzchni rzepaku i rzepiku oznaczało mniejszy udział w strukturze zasiewów w skali Wielkopolski z 9,5% do 6,1%, a także Polsce z 9,1% do 8,9%.

Największym obszarowo zasiewem rzepaku i rzepiku wyróżniały się gminy:

- Szydłowo (powiat pilski) - 2,0 tys. ha, co stanowiło 16,4% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.
- Kłecko (gnieźnieński) - 1,9 tys. ha, co stanowiło 15,9% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.
- Czempień (kościański) - 1,9 tys. ha, co stanowiło 11,3% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.
- Środa Wielkopolska (średzki) - 1,8 tys. ha, co stanowiło 9,6% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.
- wiejska Wągrowiec (wągrowiecki) - 1,8 tys. ha, co stanowiło 9,3% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.

Powierzchnia zasiewów warzyw gruntowych w 2020 r.

Udział warzyw gruntowych w strukturze zasiewów Wielkopolski kształtował się na poziomie 1,4% i był podobny do udziału odnotowanego w Powszechnym Spisie Rolnym 2010 r. i zbliżonym do średniej krajowej (1,5%). Według najnowszych danych z 2020 roku warzywa zajmowały powierzchnie 20,4 tys. ha, tj. o 2,9% większy niż w 2010 roku, a porównując, w kraju powierzchnia zasiewów warzyw w ciągu dekady zwiększyła się o 22,0%. W 2020 r. udział województwa wielkopolskiego w krajowym zasiewie warzyw gruntowych wyniósł 12,2% odnotowując spadek o 2,2 p. p., co wskazywało na trzeci wynik wśród województw, zaraz za województwami - kujawsko-pomorskim (15,5%) i mazowieckim (12,5%).

Największymi obszarami pod uprawę warzyw gruntowych wyróżniały się gminy:

- Nowe Skalmierzyce (powiat ostrowski) – 0,9 tys. ha, co stanowiło 8,4% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.
- Środa Wielkopolska (średzki) – 0,8 tys. ha, co stanowiło 4,2% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.
- Opalenica (nowotomyski) - 0,7 tys. ha, co stanowiło 8,6% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.
- Blizanów - 0,7 tys. ha, co stanowiło 7,3% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.
- Żelazków (kaliski) – 0,7 tys. ha, co stanowiło 7,6% całkowitej powierzchni zasiewów w gminie.

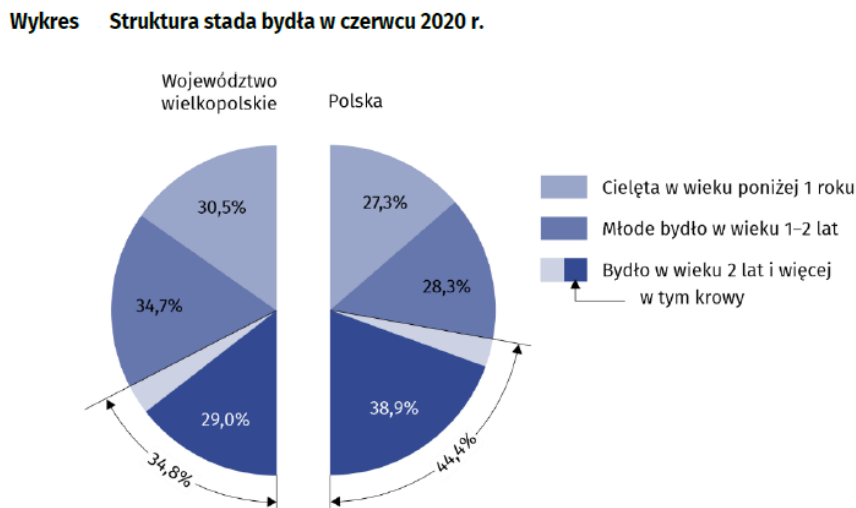
Źródło: dane GUS, Powszechny Spis Rolny 2020 – wyniki ostateczne w województwie wielkopolskim

Pogłowie zwierząt ogółem według gatunków

Bydło

W czerwcu 2020 r. pogłowie bydła liczyło 1102,8 tys. szt. i było o 5,4% większe niż przed rokiem (wobec niewielkiego spadku w kraju o 0,2%). Przyrosty dotyczyły wszystkich kategorii produkcyjno-użytkowych zwierząt, z czego największe z nich odnoszą się do grupy młodego bydła w wieku 1 do 2 lat – o 8,1% oraz bydła w wieku 2 lat i więcej – o 6,1%, w tym krów – o 8,7%. Pogłowie bydła w województwie stanowiło 17,4% stada krajowego, co – podobnie jak przed rokiem – lokowało wielkopolskie na 2. miejscu w kraju za mazowieckim. Stado bydła pozostające w gospodarstwach indywidualnych stanowiło 91,5% pogłowia ogółem (w kraju 95,7%) (Źródło: GUS Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2020 r.)

Wykres 17. Struktura stada bydła w czerwcu 2020 r.

Źródło: GUS Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2020r.

Na 100 ha użytków rolnych przypadało 62,7 szt. bydła, w tym krów – 18,2 szt. (w 2019 r. 59,4 szt. wobec 16,7 szt.), przy średniej obsadzie w kraju na poziomie 43,2 szt. i 16,8 szt.

Tabela 50. Pogłowie bydła w czerwcu 2020 r.

Wyszczególnienie	Ogółem		W tym gospodarstwa indywidualne	
	w szt.	VI 2019=100	w szt.	VI 2019=100
Bydło	1102781	105,4	1009592	106,1
Cielęta poniżej 1 roku	336165	101,8	307018	101,7
Młode bydło od 1 do 2 lat	382603	108,1	363920	109,3
Bydło 2-letnie i starsze	384013	106,1	338654	107,1
w tym krowy	319871	108,7	281862	110,0
w tym mleczne	301855	111,6	266516	112,8

Źródło: GUS Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2020 r.

Wzrost liczebności wszystkich kategorii produkcyjno-użytkowych stada bydła, średnio o 5,4%.

Zgodnie z wynikami PSR 2020 pogłowie bydła w Polsce wyniosło:

- bydła – 6 306 tys. szt., w tym krów – 2 475 tys. szt.

W 2020 r., podobnie jak w latach poprzednich udział pogłównia utrzymywanego w gospodarstwach indywidualnych w pogłówniu ogółem był dominujący i kształtował się na poziomie:

- dla bydła – 95,0% wobec 94,0% w 2010 r.

Wzrost, choć mniej dynamiczny, nastąpił również w przypadku pogłównia bydła (o 9,8%). Jednocześnie spadła liczebność stada krów o 6,4%, co wskazuje na zachodzące zmiany w gospodarstwach prowadzących chów bydła w kierunku stopniowej redukcji stada bydła mlecznego i jednocześnie rozwoju produkcji bydła mięsnego.

W PSR 2020 odnotowano spadek pogłównia krów mlecznych o 11,6%, przy jednoczesnym wzroście produkcji mleka. Zmniejszenie liczebności stada krów mlecznych było wynikiem likwidacji kwot mlecznych i wahań cen mleka, które notowano w ciągu ostatnich dziesięciu lat. Wpływ na to zjawisko miały również decyzje rolników o rezygnacji z produkcji mleka w gospodarstwach o małej skali chowu krów mlecznych.

W strukturze stada bydła w 2020 r. w porównaniu do 2010 r. odnotowano spadek odsetka krów o 6,8 p. p., w tym odsetek krów mlecznych obniżył się o 8,5 p. p. Jednocześnie wystąpił wzrost odsetka innych grup bydła, przede wszystkim młodego bydła w wieku od 1 do 2 lat – o 5,7 p. p., jak również cieląt – o 2,0 p. p. oraz krów pozostałych – o 1,7 p. p.

Zwiększenie udziału młodych sztuk w pogłówniu bydła ogółem wskazuje na rosnące zainteresowanie rolników chowem bydła z przeznaczeniem na rzeź, czego potwierdzeniem jest m.in. wzrost pogłównia krów pozostałych o 85,6% (do 260 tys. sztuk w 2020 r.), które utrzymywane są dla produkcji cieląt z przeznaczeniem na rzeź.

Średnio w kraju obsada bydła na 100 ha użytków rolnych w 2020 r. wynosiła 43 szt. i była mniejsza o 4 szt. od notowanej w 2010 roku. W przekroju terytorialnym największą obsadę bydła na 100 ha UR notowano w województwach: podlaskim (98 szt.), wielkopolskim (62 szt.) i mazowieckim (60 szt.), a najmniejszą: w dolnośląskim (12 szt.) i zachodniopomorskim (13 szt.).

Największym udziałem w krajowym pogłówniu bydła w 2020 r. charakteryzowały się województwa:

mazowieckie – 18,5% (w 2010 r. – 18,4%), wielkopolskie – 17,4% (w 2010 r. – 14,7%) i podlaskie – 16,5% (w 2010 r. – 15,3%), a najmniejszym: podkarpackie – 1,3% (w 2010 r. – 2,0%), lubuskie – 1,4% (w 2010 r. – 1,2%) i dolnośląskie – 1,7% (w 2010 r. – 1,9%).

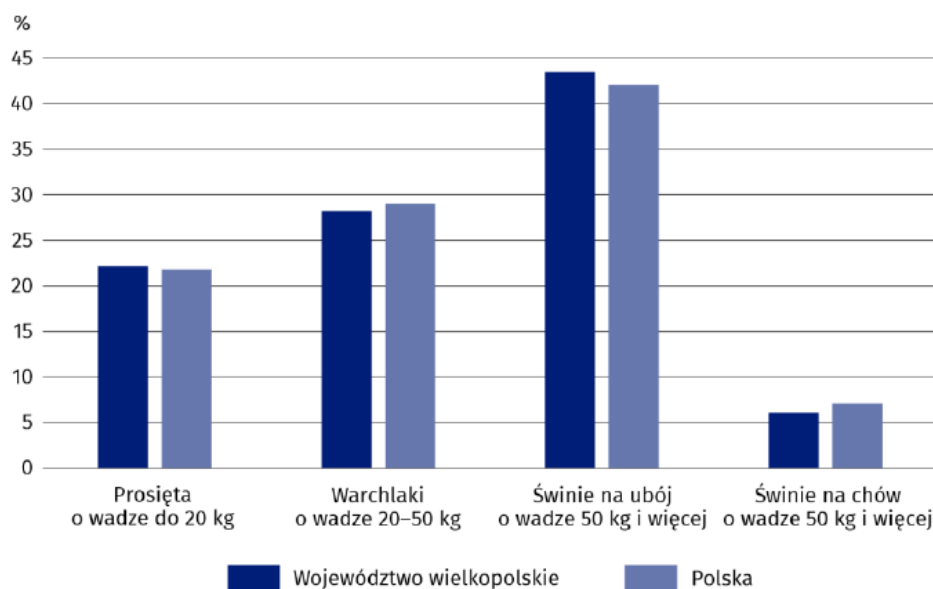
Trzoda chlewna

Czerwcowe w 2020 roku badanie pogłowia zwierząt gospodarskich wykazało wzrost w skali roku o 3,9% liczebności stada świń, wynoszącej 4069,6 tys. szt. (w kraju o 6,0%). W porównaniu ze strukturą trzody chlewnej notowaną przed rokiem, w czerwcu 2020 r. w województwie wielkopolskim nie odnotowano istotnych przesunięć. Udział świń o wadze 50 kg – na chów (w tym także loch) oraz na ubój – zwiększył się o 0,2 p.proc. (w kraju utrzymał się na podobnym poziomie), natomiast o tę wartość zmniejszył się odsetek prosiąt do 20 kg (w kraju spadek o 0,7 p.proc.).

Wielkopolskie pozostaje największym producentem świń w Polsce, a jego udział w krajowym pogłowiu w czerwcu 2020 r. wyniósł 35,6% (spadek w skali roku o 0,7 p.proc.). Gospodarstwa indywidualne utrzymywały 2516,5 tys. szt., tj. 61,8% świń ogółem (w kraju 78,8%). Obsada świń na 100 ha użytków rolnych¹ w czerwcu 2020 r. wyniosła 231,2 szt., w tym loch na chów – 13,9 szt. (średnio w Polsce przypadało 77,8 szt., w tym 5,4 szt. loch na chów). W poprzednim roku obsada świń wyniosła 222,5 szt. i 12,8 szt. w przypadku loch.

Wykres 51. Struktura stada świń w czerwcu 2020 r.

Wykres   **Struktura stada świń w czerwcu 2020 r.**

Źródło: GUS Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2020r.

Tabela 52. Pogłowie świń w czerwcu 2020r.

Wyszczególnienie	Ogółem		W tym gospodarstwa indywidualne	
	w szt.	VI 2019=100	w szt.	VI 2019=100
Świnie	4 069 596	103,9	2 516 540	106,5
Prosięta o wadze do 20 kg	902 254	103,1	580 379	110,3
Warchlaki o wadze od 20 kg do 50 kg	1 146 393	104,3	728 085	108,1
Świnie na ubój o wadze 50 kg i więcej	1 772 608	103,6	1 023 198	102,9
Świnie na chów o wadze 50 kg i więcej	248 341	108,0	184 878	110,5
w tym lochy	243 925	108,0	182 170	110,7
w tym prośne	174 094	109,7	131 514	113,2

Źródło: GUS Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2020 r.

Wzrost liczebności wszystkich kategorii produkcyjno-użytkowych stada świń, średnio o 3,9%.

Zgodnie z wynikami PSR 2020 pogłowie poniższych gatunków zwierząt gospodarskich w Polsce wyniosło:

- świń – 11 153 tys. szt., w tym loch – 814 tys. szt.

W 2020 r., podobnie jak w latach poprzednich udział pogłowia utrzymywanego w gospodarstwach indywidualnych w pogłowie ogółem był dominujący i kształtował się na poziomie:

- dla świń – 86,5% wobec 85,9% w 2010 r.

W ciągu dziesięciolecia 2010–2020 w pogłowie świń odnotowano głęboki spadek – o 26,8%, w tym loch o 42,8%. Spadek pogłowia świń wynika głównie z niskiej opłacalności tuczu i występowania ognisk afrykańskiego pomoru świń (ASF), natomiast na redukcję pogłowia loch wpływa przede wszystkim popularyzacja systemu nakładczego w chowie świń.

Wielu użytkowników gospodarstw rolnych utrzymujących trzodę chlewną wycofało się w ciągu ostatnich 10 lat z produkcji żywca wieprzowego. Niekorzystna koniunktura wpłynęła szczególnie na redukcję gospodarstw o małej skali chowu świń. W 2020 r. tylko ok. 85 tys. podmiotów utrzymywało świnie wobec 389 tys. gospodarstw w 2010 roku.

Część producentów żywca wieprzowego prowadzących chów świń z przeznaczeniem na rzeź, z uwagi na niestabilną sytuację na rynku trzody i niską opłacalność produkcji świń

wyspecjalizowało się w odchowie świń z zakupu, pochodzących głównie z importu. W związku z powyższym import młodych świń o wadze ok. 30 kg sukcesywnie rośnie i w 2020 r. wynosił ok. 6,6 mln sztuk.

W strukturze stada świń, w porównaniu z wynikami spisu z 2010 r., odnotowano spadek udziału grupy prosiąt (o 7,8 p.proc.), loch (o 2,0 p.proc.) i warchlaków (o 0,4 p.proc.), przy jednoczesnym wzroście udziału pozostałej trzody chlewnej (o 10,2 p.proc.) w tym tuczników (o 10,3 p.proc.).

Wyniki PSR 2020 r. wykazały, że gospodarstwa rolne o powierzchni użytków rolnych 1 ha i mniej utrzymywały: 0,4% krajowego pogłowia bydła (w 2010 r. – 0,3%), 2,7% całego pogłowia trzody chlewnej (w 2010 r. – 0,8%) i 27,4% stada drobiu ogółem (w 2010 r. – 20,4%).

W gospodarstwach rolnych o powierzchni użytków rolnych powyżej 1 ha największe stany pogłowia zwierząt rejestrowano podobnie jak w 2010 r. dla:

- świń – w gospodarstwach o powierzchni 100 ha UR i więcej

Średnio w kraju obsada trzody chlewnej na 100 ha użytków rolnych w 2020 r. wynosiła 76 szt. wobec 103 szt. w 2010 r. W przekroju terytorialnym największą obsadę świń na 100 ha UR odnotowano w województwach:

wielkopolskim (176 szt.), łódzkim (135 szt.), kujawsko-pomorskim (115 szt.) i pomorskim (106 szt.), a najmniejszą: w dolnośląskim i podkarpackim (w każdym 24 szt.).

W krajowym pogłowie świń dominowały tradycyjnie województwa: wielkopolskie – 27,9% (w 2010 r. – 31,6%), mazowieckie – 13,4% (w 2010 r. – 9,4%) i łódzkie – 11,8% (w 2010 r. – 8,6%). Najmniejszy udział w krajowym pogłowie świń odnotowano w województwach: lubuskim – 1,1% (w 2010 r. – 1,1%) i podkarpackim – 1,2% (w 2010 r. – 1,9%).

Źródło: GUS Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2020r.

Owce

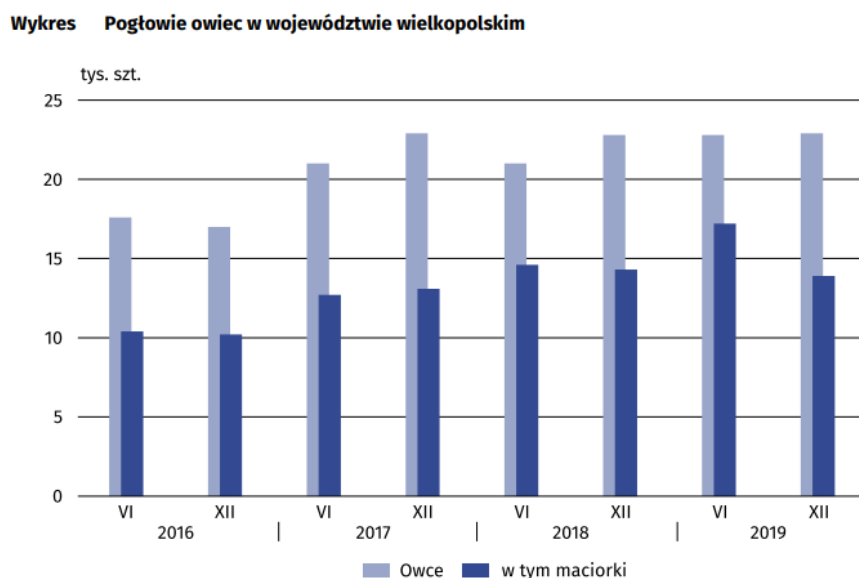
W strukturze pogłowia owiec zwierzęta przeznaczone na ubój w grudniu 2019 r. stanowiły 17,1% (wobec 9,7% w kraju i 15,7% przed rokiem), a do dalszego chowu 82,9% (wobec 90,3% i 84,3%). Udział maciorek zmniejszył się w ciągu roku o 2,2 p.proc. i wynosił 60,7% (w kraju 58,2%). W gospodarstwach indywidualnych znajdowało się 17,5 tys. owiec, czyli 76,3% pogłowia całego województwa. Liczebność stada owiec w tej grupie gospodarstw w ciągu roku wzrosła o 8,0%, a w porównaniu ze stanem z czerwca 2019 r. – o 1,2%. Wielkopolskie utrzymywało 3. co do wielkości stado owiec w Polsce (8,5% pogłowia krajowego), a większy udział miały tylko województwa małopolskie (29,3%) i podlaskie (9,0%).

W strukturze pogłowa owiec przeważały zwierzęta przeznaczone na chów – 82,9%, z czego 60,7% stanowiły maciorki.

Pogłowie owiec w czerwcu 2020 r. liczyło 24,8 tys. szt. i stanowiło 8,6% stada krajowego, tj. o 0,3 p.proc. więcej niż w analogicznym okresie ub. roku. Pod względem wielkości pogłowa wielkopolskie zajmowało 3. lokatę za małopolskim i podlaskim. W ciągu roku stado owiec zwiększyło się o 8,9% (przy średnim wzroście w kraju o 5,3%). W gospodarstwach indywidualnych znajdowało się 19,0 tys. szt., tj. 76,4% ogólnej liczby owiec (w kraju 95,2%). Obsada owiec na 100 ha użytków rolnych wyniosła 1,4 szt. (przeciętnie w kraju 2,0 szt.) wobec 1,3 szt. przed rokiem.

(Źródło: GUS Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2020 r.)

Wykres 21. Pogłowie owiec w województwie wielkopolskim

Źródło: GUS Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2020 r.

W 2021 r. (grudzień) w województwie wielkopolskim w gospodarstwach utrzymujących owce obsada na 100 ha UR wynosiła 1,4 szt.

Obsada owiec na 100 ha UR w 2021 r. (grudzień):

- 1,4 szt., w tym maciorki 0,5szt. – Wielkopolska,
- 1,8 szt., w tym maciorki 0,9 szt. – Polska (Źródło: GUS, zwierzęta gospodarskie w 2021 r.)

Kozy

Pogłowie kóz w gospodarstwach indywidualnych województwa wielkopolskiego w 2020 r. wynosiło 9322 sztuki. W stosunku do roku 2015, w którym liczba kóz ogółem wynosiła 10554 sztuki, nastąpił nieznaczny ich spadek.

Drób

W grudniu 2021 roku w województwie wielkopolskim pogłowie drobiu wynosiło 38,866008 mln sztuk. Od lat województwo wielkopolskie jest jednym z największych producentów drobiu w kraju, a jego udział w pogłowie krajowym w grudniu 2021 r. kształtował się na poziomie 20,45%, co zapewniło drugie miejsce w kraju, po województwie mazowieckim

Pogłowie drobiu kurzego na 100 ha użytków rolnych w 2021r. wynosiło (grudzień 2021 r.):

- 1127,7 szt. drobiu kurzego w Polsce, w tym nioski 301,3 szt.
- 1843,1 sztuk drobiu kurzego w Wielkopolsce , w tym nioski 905,1 szt.

W pogłowie drobiu, zarówno w województwie, jak i w Polsce, przeważał drób kurzy, którego udział w grudniu 2021 r. kształtował się na poziomie 84,26% i 88,73%.

Tabela 53. Struktura pogłowia drobiu w grudniu 2021 r.

Wyszczególnienie	Wielkopolska	Polska
	%	
Drób kurzy	84,26	88,73
w tym nioski	41,38	23,71
Drób pozostały	15,74	11,27

Źródło: GUS, Zwierzęta gospodarskie w 2021 r.

Dynamika w produkcji zwierzęcej

Analiza stanu populacji inwentarza w Wielkopolsce w okresie ostatnich lat oraz wiedza nt. pogłowia poszczególnych gatunków zwierząt (liczebności) w gospodarstwach specjalizujących się w ich hodowli i chowie pozwalają zaobserwować określone tendencje.

Zmiany w produkcji zwierzęcej, jakie zaszły od ostatniego Powszechnego Spisu Rolnego przedstawiono poniżej na podstawie informacji GUS z Roczników Statystycznych oraz publikacji Zwierzęta gospodarskie w 2021 roku.

Zgodnie z wynikami PSR 2020 w Polsce pogłowie poniższych gatunków zwierząt gospodarskich wyniosło:

- bydła – 6 306 tys. szt., w tym krów – 2 475 tys. szt.,
- świń – 11 153 tys. szt., w tym loch – 814 tys. szt.,
- drobiu – 225 636 tys. szt., w tym kur niosek – 55 082 tys. szt.

Przy stosunkowo niedużym wzroście pogłowia bydła nastąpiły duże zmiany w strukturze stada wskazujące na rozwój bydła opasowego i specjalizację w produkcji bydła mlecznego.

Zmiany w produkcji świń wskazują na specjalizację gospodarstw w kierunku intensywnego tuczu zwierząt pochodzących z zakupu, głównie z importu i znaczne ograniczenie stada podstawowego.

W przekroju terytorialnym widoczna jest regionalizacja chowu i hodowli bydła, świń i drobiu.

Generalnie produkcja zwierzęca koncentruje się w województwach: mazowieckim, podlaskim, wielkopolskim i łódzkim. Dynamicznie rozwija się produkcja drobiarska we wszystkich kierunkach.

(GUS, Powszechny spis rolny 2020 – wyniki wstępne w województwie wielkopolskim).

Tabela 54. Zwierzęta gospodarskie w Polsce i Wielkopolsce w grudniu 2021 r.

Regiony/ Województwa	Bydło		Świnie		Owce	Drób kurzy
	ogółem	w tym krowy	ogółem	w tym lochy		
Polska	W SZTUKACH					
	6 378 742	2 289 025	10 242 413	654 050	265 277	168 629 031
Wielkopolska	1 157 510	299 977	3 723 295	200 954	25 420	32 749 659

Źródło: GUS, Zwierzęta gospodarskie w 2021 r.

Zmiany, które powinny zostać wprowadzone w zakresie hodowli zwierząt:

- uniemożliwienie rejestrowania więcej niż jednego gospodarstwa w jednym budynku, a w przypadku rejestracji dwóch i więcej hodowli w różnych budynkach pod tym samym

adresem wymagać spełnienia warunków „wydzielonej jednostki epidemiologicznej” czyli pełne rozdzielanie działalności.

- doinwestowanie edukacji – w szerokim tego słowa rozumieniu. Poczynając od podnoszenia poziomu wykształcenia, a na specjalistycznych kursach doształcających kończąc. Wyższy poziom świadomości jest podstawą nowoczesnej hodowli,

- dofinansowywanie działań zmierzających do izolacji gospodarstw od czynników zewnętrznych (skuteczne, trwale połączone z podłożem ogrodzenia) oraz rozdzielanie od siebie poszczególnych sektorów działalności:

- podział gospodarstwa na część związaną z agrokulturą i zootechniczną
- wydzielenie części brudnej i czystej w sektorze zootechnicznym
- uniemożliwienie przemieszczania się w sposób niekontrolowany (bez mycia i dezynfekcji) pomiędzy częścią brudną i czystą,
- rozdzielanie gatunków zwierząt na różne pomieszczenia, bez możliwości bezpośredniego przejścia pomiędzy nimi.

Charakterystyka głównych rynków rolnych

Rynek wołowiny i cielęciny

Według Biura Analiz i Strategii KOWR w grudniu 2020 r. pogłowie bydła w Unii Europejskiej (UE-27) liczyło 76,2 mln szt. i było o 1% mniejsze niż w 2019 r. Największy, wynoszący aż 3% spadek odnotowano w dwóch krajach z największym pogłowiem, a więc we Francji (do 17,6 mln szt.) i w Niemczech (do 11,3 mln szt.). Wśród krajów zaliczanych do znaczących unijnych producentów wołowiny niewielki wzrost liczebności pogłowia bydła nastąpił: w Hiszpanii (o 0,5%, do 6,6 mln szt.), we Włoszech (o 0,4%, do 6,4 mln szt.) i w Polsce (o 0,3%, do 6,3 mln szt.) (Źródło: KOWR, „Sytuacja podaży-popytu i cenowa na rynkach rolnych”).

Nieco mniejsze pogłowie bydła w UE-27 w 2020 r. było konsekwencją spadku opłacalności chowu, która z kolei wynikała z rosnących kosztów produkcji (głównie rosnących cen pasz). Jednocześnie utrzymanie w pierwszej połowie bieżącego roku w wielu krajach UE-27 obostrzeń związanych z pandemią COVID-19 skutkowało ograniczeniem popytu ze strony sektora HoReCa. W efekcie od stycznia do maja 2021 r. w UE-27, ubito 2,7 mln ton bydła, a więc podobnie jak przed rokiem.

Pandemia, a także wojna na Ukrainie znacznie wpłynęła na funkcjonowanie rynków rolnych. Niedobór surowców energetycznych (m. in. gazu ziemnego, ropy naftowej, węgla) przyczyniły się do wzrostu cen energii elektrycznej oraz cen środków do produkcji rolnej, głównie

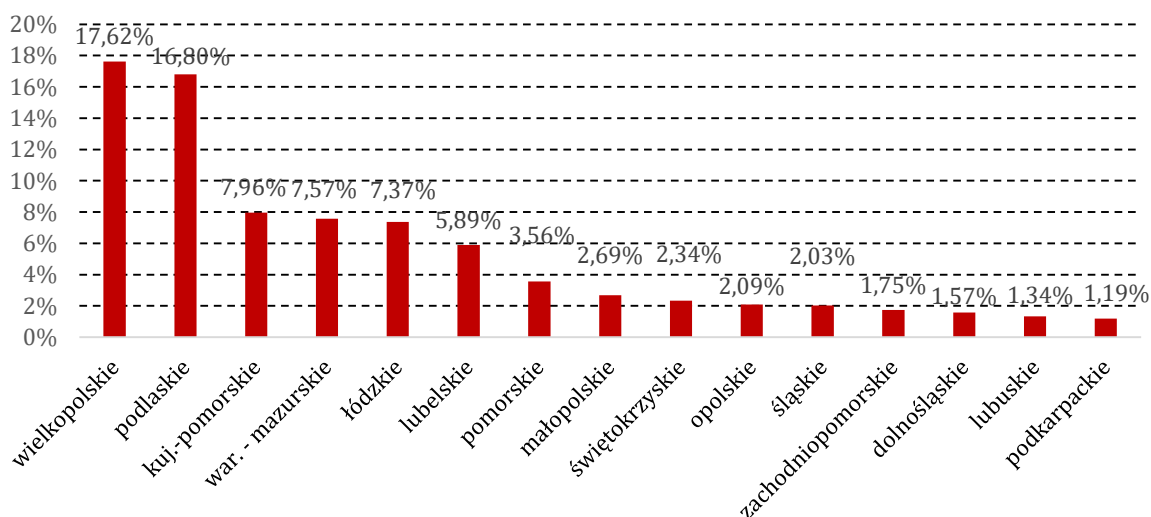
nawozów do których wytwarzania niezbędny jest gaz ziemny. Z kolei wzrost cen środków do produkcji wpłynął na wzrost cen uzyskiwanych produktów rolnych.

Wysokie koszty produkcji, zachwianie łańcucha dostaw surowców energetycznych, jak i zachwianie handlu produktami rolno-spożywczymi, może doprowadzić do zmniejszenia produkcji żywca wołowego.

Według stanu na grudzień 2020 r. pogłowie bydła w Polsce wyniosło 6,3 mln szt., o 0,3% więcej niż w 2019 r. Wzrost pogłowia (o 2,5%) odnotowano w przypadku młodego bydła w wieku 1–2 lat, a spadek nastąpił w pogłowiu cieląt (o 0,7%) oraz bydła w wieku 2 lat i więcej (o 0,5%) (Źródło: KOWR, „Sytuacja podażowo-popytowa i cenowa na rynkach rolnych”). Przyczyną wzrostu liczebności pogłowia bydła mięsnego w Polsce, z dużym prawdopodobieństwem było konsekwencją zniesienia systemu kwotowania produkcji mleka i przekwalifikowaniem się części gospodarstw tzw. mlecznych, na chów i hodowlę bydła mięsnego.

Według GUS, pogłowie bydła ogółem w czerwcu 2022 r. wyniosło 6,4 mln szt. z czego 2,4 mln szt. stanowią krowy). Chów i hodowla bydła charakteryzuje się dużą koncentracją, ponieważ zaledwie 3 województwa (wielkopolskie, kujawsko-pomorskie i łódzkie) skupiają ponad 50% całkowitego pogłowia trzody chlewnej w Polsce. Zdecydowanym liderem pod względem utrzymywanego pogłowia jest województwo wielkopolskie, które skupiało ok. 18% całkowitego pogłowia bydła ogółem w Polsce.

Wykres 22. Struktura pogłowia bydła w Polsce (wg stanu na czerwiec 2021 r.)

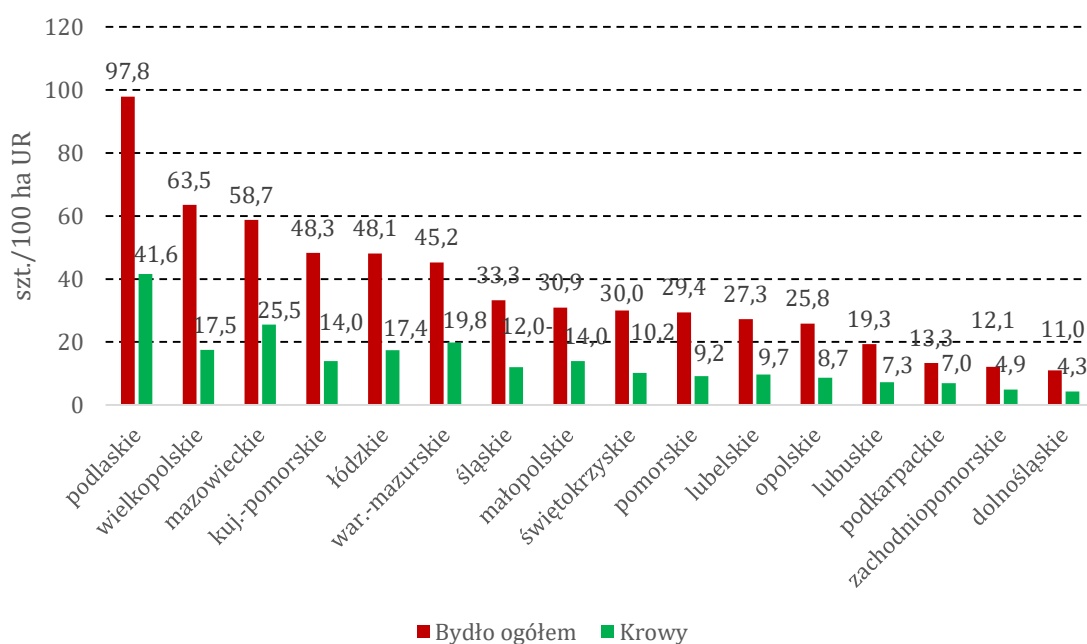

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/produkcja-zwierzecz-zwierzeta-gospodarskie/zwierzeta-gospodarskie-w-2021-roku,6,22.html>

Średnia obsada bydła ogółem w Polsce wyniosła 42,8 szt./100 ha UR (w tym krów mlecznych 16 szt./100 ha UR). Wysoką obsadą zwierząt, przekraczającą średnią obsadę w kraju, charakteryzowały się województwa: podlaskie, wielkopolskie, mazowieckie, kujawsko-pomorskie, łódzkie i warmińsko-mazurskie. Województwo wielkopolskie z obsadą bydła ogółem wynoszącą 63,5 szt./100 ha UR zajmowało 2 miejsce w kraju. Najniższą obsadą cechowały się województwa południowe i woj. zachodniopomorskie.

Wykres 23. Obsada bydła w Polsce według województw na 100 ha UR (wg stanu na czerwiec 2021 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/produkcja-zwierzecz-zwierzeta-gospodarskie/zwierzeta-gospodarskie-w-2021-roku,6,22.html>

Tabela 55. Prognozy notowania cen skupu żywca wołowego w Polsce i Wielkopolsce

Wyszczególnienie	j.m.	Rok 2017	
		czerwiec	wrzesień
Bydło ogółem	zł/kg	5,90 - 6,20	5,90 - 6,30
Młode bydło rzeźne	zł/kg	6,20 - 6,50	6,20 - 6,60

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rynek wieprzowiny

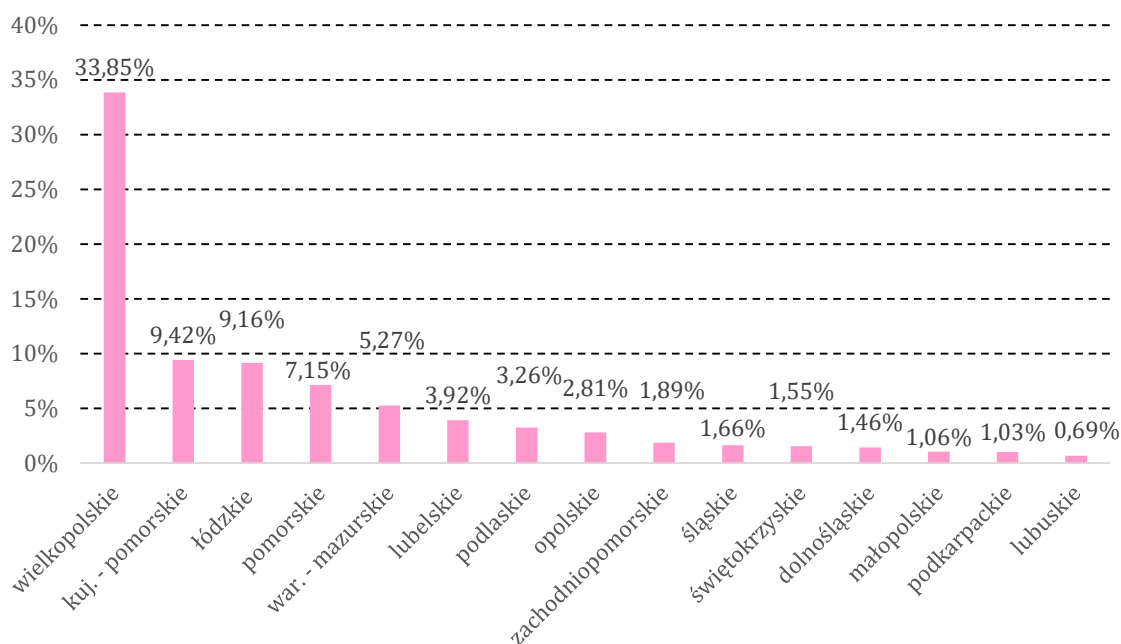
Rynek wieprzowiny charakteryzuje się występowaniem tzw. cyki świńskich, polegających na występowaniu cyklicznych zmian koniunkturalnych podaży trzody chlewnej (okresowym spiętrzeniem podaży) przy jednoczesnym wystąpieniu niżki cen uzyskiwanych za dostarczony żywiec wieprzowy.

Według Biura Analiz i Strategii KOWR odnotowany w grudniu 2020 r. wzrost (o 2%) pogłowia świń w UE-27, dotyczył zwłaszcza prosiąt (o 6%), skutkowałam zwiększonymi ubojami trzody chlewnej od początku 2021 r. W okresie styczeń–maj 2021 r. uboje przemysłowe świń w UE-27 wzrosły o 4,8% w odniesieniu do analogicznego okresu 2020 r. i wyniosły ponad 9,9 mln ton. Wśród największych unijnych producentów wieprzowiny zwiększenie ubojów odnotowano w Danii (o 15%), Polsce (o 8%), Hiszpanii (o 5%) oraz we Francji (o 1%). W Niemczech natomiast uboje były mniejsze o 2% (Źródło: KOWR, „Sytuacja podażowo-popytowa i cenowa na rynkach rolnych”).

Według stanu pogłowia w grudniu 2020 r. pogłowie trzody chlewnej liczyło w Polsce 11,7 mln szt. i było o 4,6% większe niż w grudniu 2019 r. Wzrost liczebności pogłowia odnotowano we wszystkich grupach produkcyjno-użytkowych. Liczebność stada świń na chów o wadze 50 kg i więcej zwiększyła się o 7,6% (w tym loch – o 7,7%, a loch prośnych – o 5,2%), trzody chlewnej na ubój (tuczników) – o 5,4%, prosiąt – o 3,9%, a warchlaków – o 3,1% (Źródło: KOWR, „Sytuacja podażowo-popytowa i cenowa na rynkach rolnych”).

Według GUS, pogłowie trzody chlewnej w czerwcu 2022 r. wyniosło zaledwie 11,03 mln szt. z czego 0,74 mln szt. stanowią lochy). Chów i hodowla trzody chlewnej charakteryzuje się dużą koncentracją, ponieważ zaledwie 3 województwa (wielkopolskie, kujawsko-pomorskie i łódzkie) skupiają ponad 50% całkowitego pogłowia trzody chlewnej w Polsce. Zdecydowanym liderem pod względem utrzymywanego pogłowia jest województwo wielkopolskie, które skupiało aż 33,85% całkowitego pogłowia trzody chlewnej w Polsce.

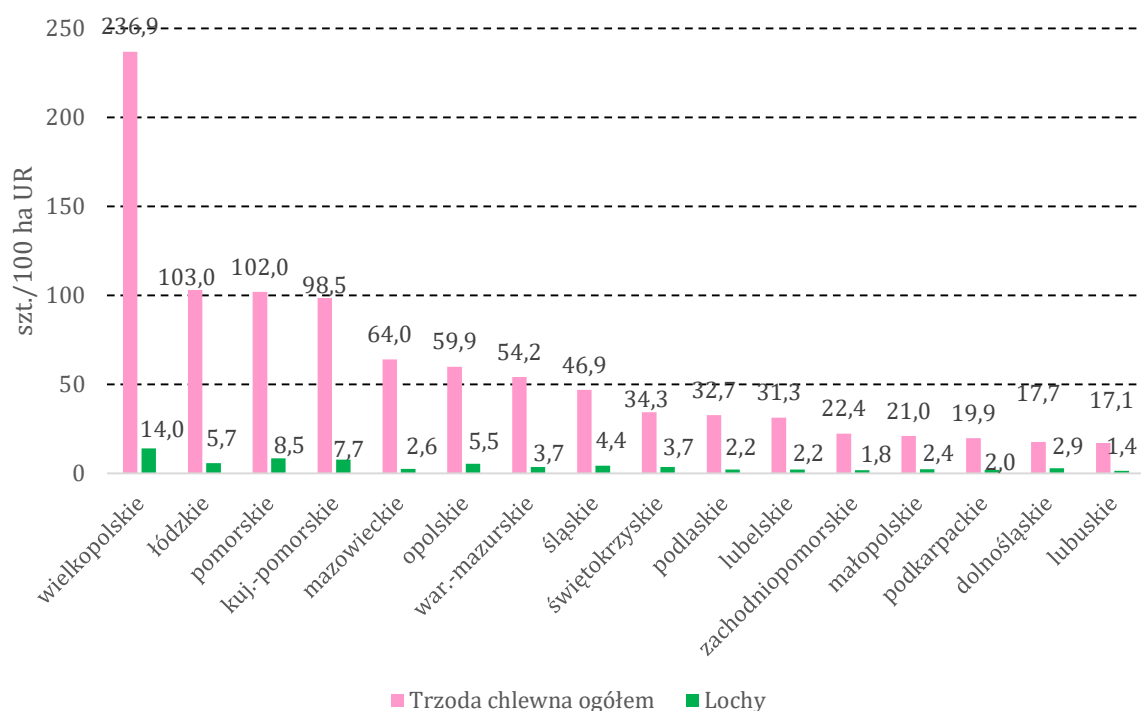
Wykres 24. Struktura pogłowia trzody chlewnej w Polsce (wg stanu na czerwiec 2021 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/produkcja-zwierzecz-zwierzeta-gospodarskie/zwierzeta-gospodarskie-w-2021-roku,6,22.html>

Średnia obsada trzody chlewnej w Polsce wyniosła 73,8 szt./100 ha UR (w tym loch 4,9 szt./100 ha UR). Wysoką obsadą zwierząt, przekraczającą średnią obsadę w kraju, charakteryzowały się województwa: wielkopolskie, łódzkie, pomorskie, kujawsko-pomorskie i mazowieckie. Województwo wielkopolskie z obsadą trzody chlewnej wynoszącą blisko 237 szt./100 ha UR zajmowało 1 miejsce w kraju. Najniższą obsadą cechowały się województwa dolnośląskie i lubuskie.

Wykres 25. Obsada trzody chlewnej w Polsce według województw na 100 ha UR (wg stanu na czerwiec 2021 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/produkcja-zwierzecz-zwierzeta-gospodarskie/zwierzeta-gospodarskie-w-2021-roku,6,22.html>

Tabela 56. Notowania cen skupu żywca wieprzowego w Wielkopolsce

Wyszczególnienie	j.m.	Rok 2022 r.	
		Styczeń	Wrzesień
Żywiec wieprzowy	zł/kg	2,40	7,49

Źródło: Notowania cen WODR w Poznaniu 2022

Po załamaniu się cen skupu żywca wieprzowego na przełomie roku 2021/2022 do 2,40 zł/kg odnotowywany jest ich permanentny wzrost, co pokazują bieżące notowania cen z sierpnia 2022 roku (na poziomie 7,49 zł/kg).

Spośród trzech najbardziej popularnie spożywanych mięs, a więc wieprzowego, drobiowego i wołowego, wieprzowe charakteryzuje się najniższą ceną. Pandemia COVID-19 oraz wojna na

Ukrainie, przekładają się pośrednio na ceny produktów rolnych, w tym także mięsa. W związku z powyższym, konsumenci kierujący się nie tylko jakością mięsa, ale także jego ceną, będą wybierali nieco tańsze, mięso wieprzowe. Oznacza to, że popyt na wieprzowinę może w najbliższym czasie wzrosnąć, a to z kolei może spowodować wzrost cen skupu żywca wieprzowego.

Rynek drobiu

Największym problemem z którym boryka się branża drobiarska jest ciągłe zagrożenie występowaniem ognisk wirusa ptasiej grypy (Highly Pathogenic Avian Influenza – HPAI), który charakteryzuje się wysoką zjadliwością. W stadzie drobiu zainfekowanym wirusem ptasiej grypy może wystąpić 100% śmiertelność ptaków. W związku z wysoką zjadliwością i szkodliwością wirusa, stada w których zostaje on wykryty zostają wybite.

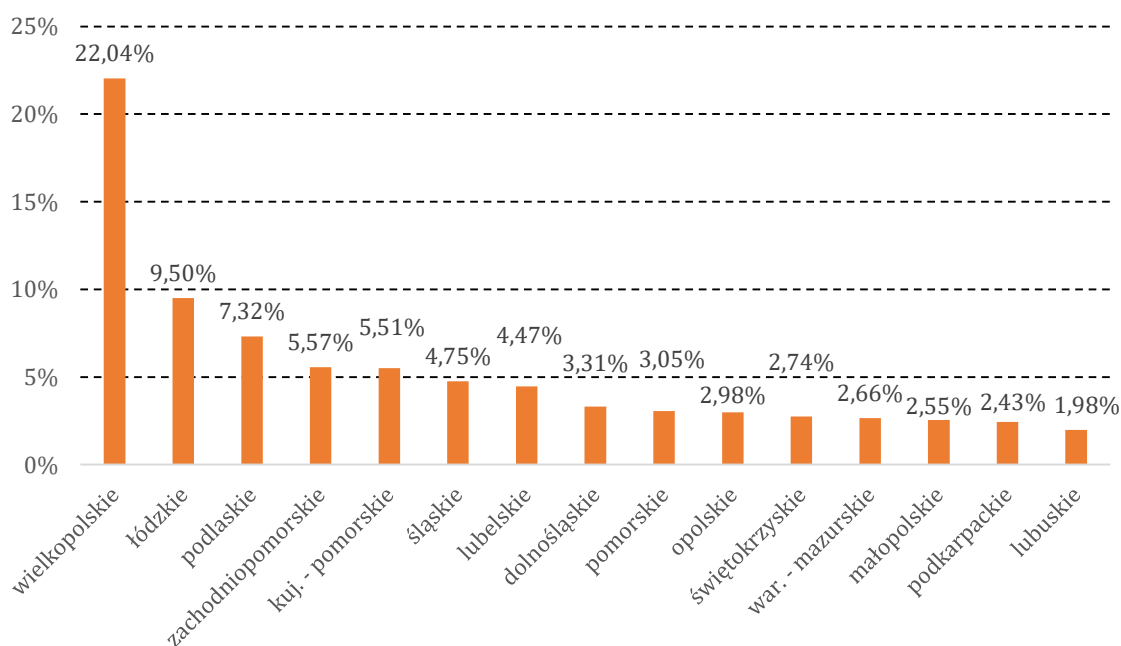
Z kolei występowanie ognisk grypy ptaków ogranicza możliwości eksportu mięsa drobiowego zarówno do państw trzecich, jak i wewnątrz wspólnoty, które chcą uniknąć zawleczenia choroby do własnych ferm.

Według Biura Analiz i Strategii KOWR w Polsce w okresie I-VII 2021 r. odnotowano ograniczenie produkcji mięsa drobiowego. KOWR przytaczając dane GUS wskazuje, że krajowe przedsiębiorstwa przemysłu mięsnego (zatrudniające 50 i więcej pracowników) wyprodukowały o 3,4% mniej mięsa drobiowego niż w analogicznym okresie 2018 r. Przyczyną mniejszej produkcji mięsa było przede wszystkim rozprzestrzenianie się wirusa ptasiej grypy i konieczność redukcji pogłowia ptaków zarówno stad towarowych, jak i stad reprodukcyjnych piskląt, których odbudowa wymaga dłuższego czasu. Znaczny wpływ na ograniczenie produkcji miała także mniejsza możliwość zbytu produktów drobiowych zarówno na rynku krajowym, jak i zagranicznym, który był efektem trwającego na początku 2021 r. lockdownu. W 2022 r. wykryto w Polsce 35 ognisk ptasiej grypy, z czego 17 było w woj. wielkopolskim (Źródło: <https://krd-ig.com.pl/bez-kategorii/stan-ognisk-ptasiej-grypy-w-polsce/>).

Pogłowie drobiu kurzego w Polsce w ostatnich latach maleje. W 2018 r. pogłowie drobiu kurzego wyniosło blisko 180,7 mln szt., z kolei w 2019 r. ilość pogłowia drobiu kurzego wyniosła 178,3 mln szt. i była niższa o ok. 2 mln szt. niż w roku 2018. Znaczny wpływ na zmniejszenie ilości pogłowia drobiu kurzego miał spadek liczebności kur niosek (z 56,3 mln szt. w 2018 r. do 53,1 mln szt. w 2019 r.).

Według GUS, pogłowie drobiu kurzego w czerwcu 2022 r. wyniosło zaledwie 164,37 mln szt. Zaledwie 5 województw (wielkopolskie, łódzkie, podlaskie, zachodniopomorskie, kujawsko-pomorskie) skupia niemalże 50% całkowitego pogłowia drobiu kurzego w Polsce. Zdecydowanym liderem pod względem utrzymywanego pogłowia jest województwo wielkopolskie, które skupiało 22,04% całkowitego pogłowia drobiu kurzego w Polsce.

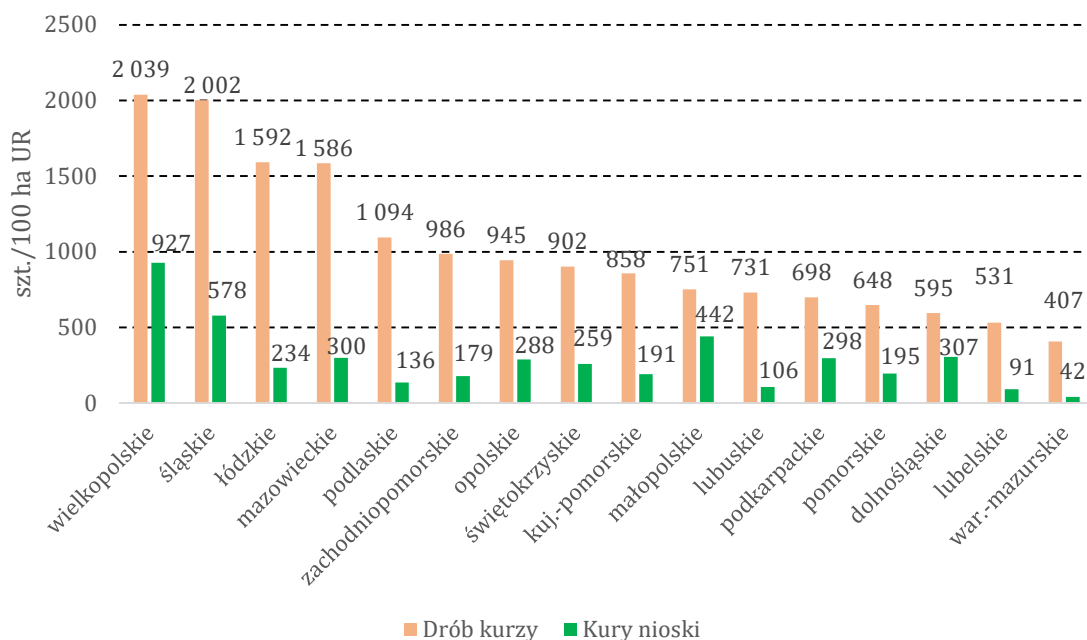
Wykres 26. Struktura pogłowia drobiu kurzego w Polsce (wg stanu na czerwiec 2021 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/produkcja-zwierzecz-zwierzeta-gospodarskie/zwierzeta-gospodarskie-w-2021-roku,6,22.html>

Średnia obsada drobiu kurzego w Polsce wyniosła 1 099,3 szt./100 ha UR (w tym kur nieśnych 304,9 szt./100 ha UR). Wysoką obsadą zwierząt, przekraczającą średnią obsadę w kraju, charakteryzowały się województwa: wielkopolskie, śląskie, łódzkie, mazowieckie, podlaskie. Województwo wielkopolskie z obsadą drobiu kurzego wynoszącą 2 039 szt./100 ha UR zajmowało 1 miejsce w kraju. Najniższą obsadą cechowały się województwa lubelskie i warmińsko-mazurskie.

Wykres 27. Obsada drobiu kurzego w Polsce według województw na 100 ha UR (wg stanu na czerwiec 2021 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/produkcja-zwierzecz-zwierzeta-gospodarskie/zwierzeta-gospodarskie-w-2021-roku,6,22.html>

Tabela 57. Notowania cen skupu brojlerów kurzych w Polsce i Wielkopolsce

Wyszczególnienie	j.m.	Rok 2022	
		Styczeń	Wrzesień
Kurczęta brojlery	zł/kg	4,37	6,05

Źródło: opracowanie własne na podstawie notowań cen.

Od początku 2022 roku odnotowywany jest wzrost cen żywca drobiowego brojlerów kurzych.

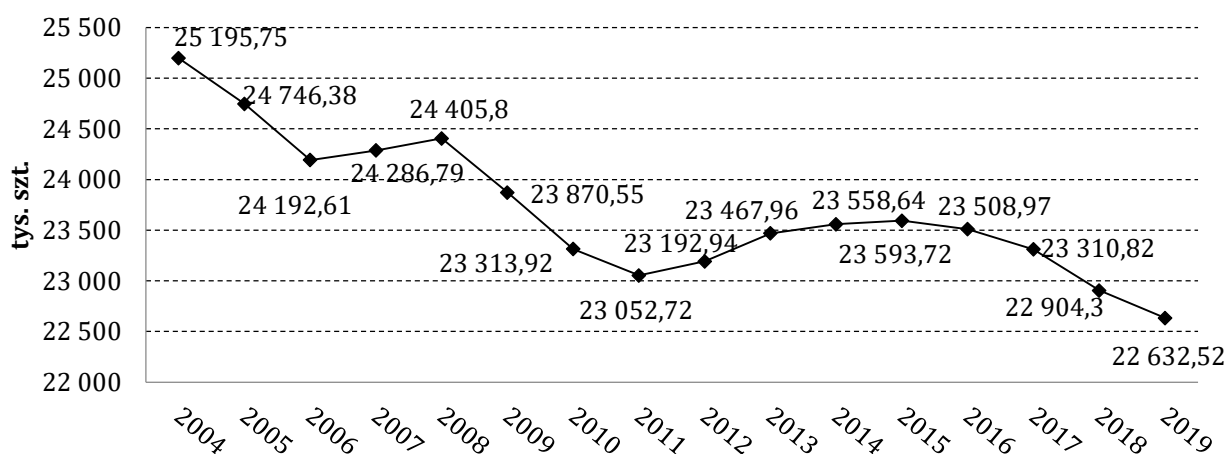
Rynek mleka

Według danych EUROSTAT unijna produkcja mleka krowiego z roku na rok wzrasta. W 2021 r. wyprodukowano w UE-27 142,33 mln t mleka krowiego. Od lat Polska jest jednym z czołowych producentów mleka krowiego w UE-27. Produkcja mleka jest bardzo

skoncentrowana, ponieważ zaledwie 5 państw członkowskich odpowiada za blisko 67% wolumenu unijnej produkcji mleka. Do państw tych należą: Niemcy z produkcją wynoszącą 31,94 mln t; Francja – 24,19 mln t; Holandia – 13,6 mln t; Włochy – 13,04 mln t oraz Polska z produkcją wynoszącą 12,5 mln t).

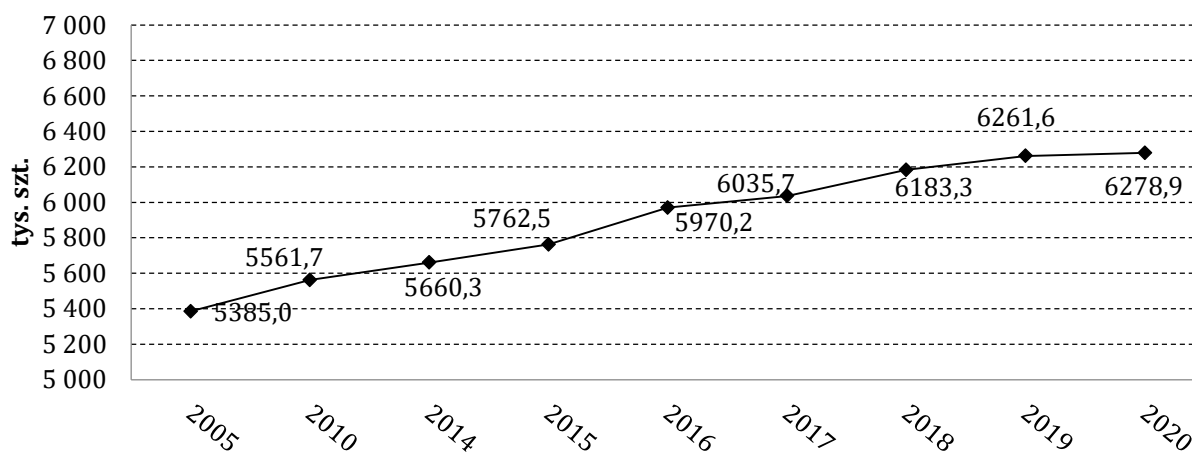
Produkcja mleka krowiego zarówno w UE, jak i w Polsce ulega procesowi koncentracji, ponieważ zauważalny jest spadek liczby pogłowia krów mlecznych, powiązany z jednoczesnym wzrostem jednostkowej wydajności mlecznej.

Wykres 88. Pogłowia krów mlecznych w UE w latach 2004-2019 (tys. szt.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EUROSTAT (<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tag00014/default/table?lang=en>)

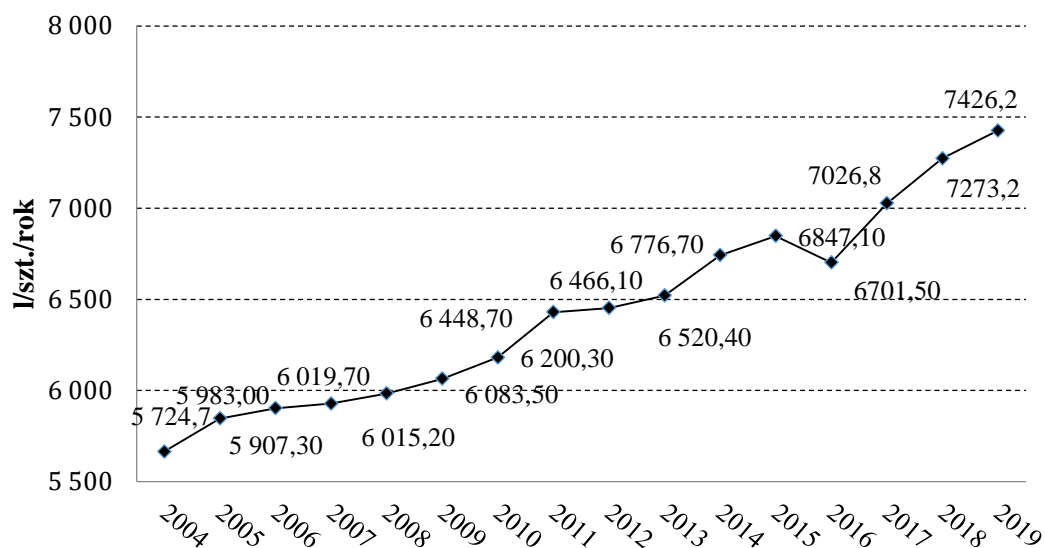
Wykres 29. Pogłowia krów mlecznych w Polsce w latach 2005-2020 (tys. szt.)

Źródło: opracowanie własne, na podstawie Zwierzęta gospodarskie w 2020 r., GUS

Wykres 9. Wydajność krów mlecznych w Unii Europejskiej w latach 2004-2019 (kg/szt.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <http://www.fao.org/faostat/en/#compare>; dostęp w dniu: 17.02.2021 r.

Wydajność mleczna krów w Polsce jest niższa od średniej unijnej o ok. tysiąc litrów rocznie. Mimo to, podobnie jak średnia wydajność w UE, z roku na rok wzrasta.

Cena skupu mleka uwarunkowana jest zarówno od jakości, jak i ilości dostarczanego do mleczarni surowca. Pomimo, iż wolumen produkcji mleka ogółem w Polsce wzrasta, jednocześnie wzrasta cena skupu. Przyczyną tego zjawiska jest zwiększone zapotrzebowanie wśród konsumentów na artykuły mleczne, których produkcja wymaga użycia większej ilości mleka.

Tabela 58. Średnie krajowe ceny skupu mleka w Polsce

Rok	Cena mleka zł/hl
2010	106,59
2015	113,40
2018	134,61
2019	135,27
2020	138,24
% zmiana ceny (2010/2020)	+29,69%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Rocznik Statystyczny Rolnictwa GUS,

Czynniki warunkujące opłacalność produkcji wybranych produktów rolniczych

Przewidywanie zmian wyników produkcyjnych lub sytuacji ekonomicznej w rolnictwie jest trudne. Wynika to z charakteru prowadzonej produkcji uzależnionej od czynników biologiczno-technicznych oraz pogodowych. Istotne są także założenia polityki rządu w odniesieniu do rolnictwa, które mogą nie być stabilne w latach.

Pandemia COVID-19 oraz wojna na Ukrainie, znacznie zachwiały sytuacją na znacznej ilości rynków, w tym rynku surowców energetycznych, środków do produkcji rolniczej, a także rynkiem produktów rolno-spożywczych. Przerwanie łańcucha dostaw paliw energetycznych, w tym zwłaszcza gazu ziemnego, węgla, ropy naftowej, spowodowały ich znaczne podrożenie.

Wzrost kosztu zakupu paliw energetycznych, wpłynął na koszty wytwarzania środków do produkcji rolniczej, zwłaszcza na koszt nawozów sztucznych oraz energii elektrycznej. Z kolei znacznie droższe środki do produkcji rolnej oraz znacznie wyższy koszt energii elektrycznej wpłynęły na wzrost kosztów produkcji rolnej, a to z kolei na wzrost cen produkowanych produktów rolnych. W porównaniu z lipcem 2021 r. średnia cena skupu podstawowych produktów rolnych (Pszenica, żyto, żywiec wołowy, żywiec wieprzowy, drób, mleko krowie) wzrosła o 51,6%.

(Źródło: https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5465/4/123/1/ceny_produkow_rolnych_w_lipcu_2022.pdf; dostęp w dniu: 20.09.2022 r.).

Znaczenie wsparcia publicznego w rolnictwie dla opłacalności produkcji i ciągłości produkcji rolniczej

Polityka rolna państwa powinna być katalizatorem zmian w rolnictwie, który minimalizuje negatywne skutki prowadzenia tej produkcji a zwiększa pozytywne. Podstawowym krokiem do realizacji takiego zadania jest właściwe zdiagnozowanie stanu bieżącego i możliwości wprowadzenia zmian dających pożądane rezultaty.

Chcąc upowszechnić dbałość o zasoby naturalne i środowisko wykorzystywane w produkcji rolnej zaproponowano specjalną płatność w ramach systemu płatności bezpośrednich, tj. płatność za praktyki korzystne dla klimatu i środowiska. Rolnik, aby uzyskać tę płatność, niezależnie od tego w jakim kraju i w jakich warunkach klimatyczno-przyrodniczych prowadzi swoją działalność musi:

- zachować obszar posiadanych trwałych użytków zielonych, także cennych pod względem środowiskowym;

- różnicować prowadzone uprawy (dotyczy gospodarstw o obszarze powyżej 10 ha GO);
- utrzymywać w gospodarstwie obszary proekologiczne (dotyczy gospodarstw o powierzchni powyżej 15 ha GO).

Tak określone wymogi nie przełożą się jednak na podniesienie zrównoważenia środowiskowego prowadzenia działalności rolniczej w UE, nie tylko z powodu wyłączenia z tych wymogów najmniejszych gospodarstw, ale także dlatego że takie ograniczenia nie przekładają się na znaczącą poprawę stanu środowiska. Lepszym rozwiązaniem byłoby dostosować wymogi do lokalnych problemów środowiskowych. Celem KE było jednak wprowadzenie identycznych wymogów, uzasadnione potrzebą sprawiedliwości oraz prostotą mechanizmu. W efekcie uzyskano instrument, którego wprowadzenie generuje koszty po stronie administracji publicznej i samych beneficjentów wsparcia, a nie przynosi poprawy w funkcjonowaniu środowiska naturalnego na obszarach wykorzystywanych rolniczo.

Największym wyzwaniem przed jakim stoi rolnictwo europejskie jest obecnie podnoszenie konkurencyjności oraz przygotowanie i dostosowanie do zmian klimatycznych.

Będzie to trudne do realizacji przez wciąż rozdrobniony sektor. Należy jednakże pamiętać, że na rynek produkuje tylko część gospodarstw (w zależności od państwa odsetek ten jest różny, ale zjawisko jest powszechne). Duże gospodarstwa rolne dzięki płatnościom bezpośrednim uzyskują znaczne środki finansowe pozwalające na realizację inwestycji. Gospodarstwa te w ramach obecnej reformy WPR mają mieć ograniczone płatności i dostęp do instrumentów inwestycyjnych.

Największym mankamentem WPR jest utrzymywanie płatności bezpośrednich, instrumentu który nie wiąże się z żadnymi zobowiązaniami podejmowanymi przez beneficjentów tego wsparcia. Nie pozwala to na zapewnienie skutecznego i efektywnego realizowania bieżących celów WPR. Warto zwrócić uwagę na fakt, iż płatności bezpośrednie prowadzą do zamrożenia obrotu ziemią i utrudniają w wielu państwach Wspólnoty wchodzenie młodych rolników do sektora. Zamrożenie obrotu ziemią jest szczególnie niekorzystne w takich państwach jak Polska, które mają nadal bardzo rozdrobnione rolnictwo. Posiadanie ziemi rolnej przynosi co roku określoną pulę środków finansowych (stanowi dla wielu mieszkańców wsi ważne źródło dochodów), co zniechęca ich do sprzedawania ziemi.

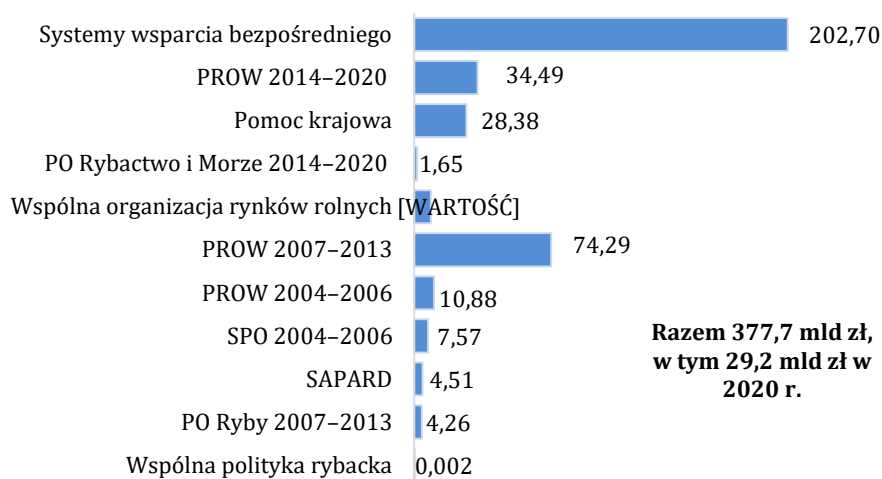
WPR nie realizuje obecnie ani traktatowych celów, jakie przed nią postawiono ani zadań, które wyznacza jej KE przy kolejnych reformach instrumentarium tej polityki. Należałoby dokonać fundamentalnej zmiany i na nowo określić cele i zadania państwa w odniesieniu do rolnictwa biorąc pod uwagę jego zróżnicowanie i odmienne potrzeby gospodarstw małych i największych.

Pomoc publiczna w sektorze rolno-żywnościowym

Objęcie Polski instrumentami WPR i polityki handlowej oraz udostępnienie wsi i rolnictwu funduszy strukturalnych wpłynęło na zmianę ekonomicznych uwarunkowań funkcjonowania całej gospodarki żywnościowej i obszarów wiejskich.

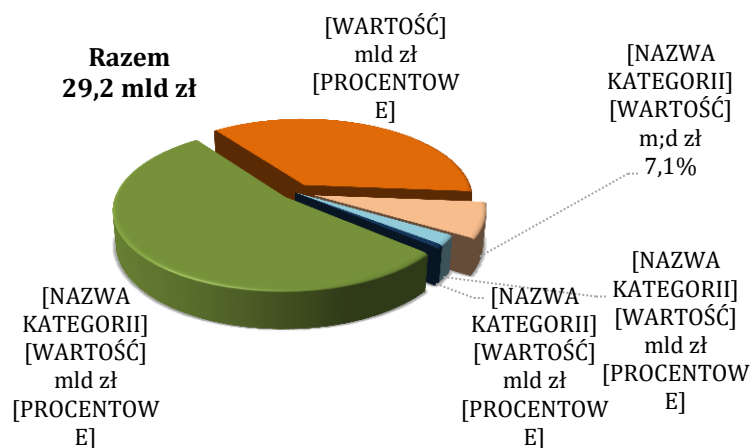
W latach 1994–2020 za pośrednictwem ARiMR rozdyskrybuowano na programy pomocowe środki finansowe w wysokości około 377,7 mld zł, w tym 29,2 mld zł w 2020 r. (Wykres 30)

Wykres 30. Środki finansowe wypłacone beneficjentom przez ARiMR w latach 1994–2020

Źródło: sprawozdanie z działalności ARiMR

Wykres 31. Struktura udzielonego wsparcia przez ARiMR w 2020 r., w podziale na realizowane programy, w mld zł, wg stanu na 31.12.2020 r.

Źródło: sprawozdanie z działalności ARiMR

W wypłaconych przez ARiMR w 2020 r. środkach finansowych największy udział (53,8%) mają płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego, nazywane płatnościami bezpośrednimi. Płatności bezpośrednie są głównym instrumentem wsparcia dochodów producentów rolnych. W 2020 r. ARiMR realizowała płatności z Kampanii 2019 i rozpoczęła realizację siedemnastej kampanii płatności bezpośrednich (Kampania 2020) wypłacając 15,7 mld zł. Od 2004 r. do końca 2020 r. producentom rolnym wypłacono łącznie 202,7 mld zł.

W 2021 roku wnioski o dopłaty bezpośrednie złożyło ok. 1,3 mln rolników. Trwa realizacja wypłat z tego tytułu. Dotychczas do rolników trafiło ok. 14,62 mld zł z tytułu dopłat bezpośrednich i ok. 2,87 mld zł w ramach płatności obszarowych z PROW za 2021 r.

Tabela 59. Płatności bezpośrednie w kampaniach 2014-2020 (w mln zł)

Wyszczególnienie	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
JPO	12676,5	6285,2	6417,8	6422,9	6409,4	6583,3	4691,0
UPO							
Chmiel	47,4	3,5	3,6	3,6	3,6	3,6	2,7
Płatności zwierzęce		1348,9	1385,0	1386,6	1377,4	1411,6	1011,4
Rośliny energetyczne	30,2						
Ziemniaki skrobiowe	206,8	35,7	36,9	36,7			26,0
Tytoń	1263,6	152,7	144,0	133,2	121,7	113,2	74,8
Buraki cukrowe	7278,5	341,0	346,6	348,5	341,2	351,1	251,5
Płatność na zazielenienie	119,9	4253,0	4333,8	4332,7	4333,4	4454,3	3141,8
Płatność dla młodych rolników		263,8	276,0	260,9	281,7	290,3	194,4
Płatność dodatkowa (redystrybucyjna)		1182,3	1205,9	1235,3	1243,1	1286,8	883,0
Płatność do powierzchni uprawy pomidorów		17,5	17,7	11,7	10,9	9,7	7,1
Płatność do powierzchni uprawy truskawek					41,8	42,6	31,2
Płatność do powierzchni uprawy owoców miękkich	45,6	62,7	63,9	41,3			
Płatność do powierzchni uprawy lnu		2,4	2,4	2,4	2,3	2,4	1,7
Płatność do powierzchni uprawy konopi włóknistych		0,4	0,4	0,3	0,4	0,4	0,2
Płatność do powierzchni uprawy roślin pastewnych					70,7	73,1	51,7
Płatność do powierzchni upraw roślin wysokobiałkowych		272,8	287,5	71,3			
Płatność do powierzchni uprawy roślin strączkowych na ziarno					214,0	220,5	153,1
Płatność do powierzchni uprawy roślin strączkowych				215,1			

Źródło: Sprawozdanie z działalności ARiMR za 2020 r.

Dopłaty bezpośrednie do działalności operacyjnej stanowią istotny czynnik podtrzymujący dochody rolnicze. Jest to szczególnie ważne w latach dekoniunktury, kiedy ze względu na spadek cen przychody ze sprzedaży rosą znacznie wolniej niż koszty produkcji.

Wzrost dochodów rolniczych był możliwy z tytułu wypłaconych dopłat bezpośrednich, a także uruchomionych programów inwestycyjnych współfinansowanych z funduszy strukturalnych oraz PROW 2014-2020, które przyspieszyły wzrost cen wielu maszyn i urządzeń rolniczych, a także nawozów i środków ochrony roślin. Czynnikiem sprawczym w tym przypadku był dodatkowy popyt inwestycyjny. Dodatkowe środki finansowe w rolnictwie przyczyniły się do znacznego poszerzenia i unowocześnienia oferty handlowej kierowanej do gospodarstw rolnych, a tym samym rozwoju, pracujących na rzecz rolnictwa, sektorów przemysłu i usług.

1.3.5. Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju

Wielkopolska jest regionem, w którym ważną rolę odgrywa rolnictwo i jest jednym z najważniejszych jej potencjałów. Wielkopolska zajmuje 2 miejsce w kraju pod względem wartości dodanej brutto wytwarzanej w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie. Poziomem gospodarowania oraz wysoką wydajnością plonów wyróżnia się na tle kraju. Korzystna jest średnia wielkość gospodarstw wynosząca w Wielkopolsce 14,27 ha w stosunku do średniej wielkości powierzchni gospodarstw w kraju wynoszącej 11,20 ha (według ogłoszenia Prezesa ARiMR z dnia 17 września 2021 r.).

Wielkopolska jest czołowym w skali kraju regionem produkcji rolniczej. Produkcja rolnicza w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w 2019 r. wyniosła 11902 zł. (Polska - 7883 zł). W tworzeniu towarowej produkcji rolniczej w Wielkopolsce dominowały gospodarstwa indywidualne. Udział gospodarstw indywidualnych w stosunku do liczby ogólnej wyniósł w 2020 roku 99,3 % (Polska 99,4%). Według danych GUS z 2019 w skali kraju produkcja zwierzęca stanowiła 60,2% wartości towarowej produkcji rolniczej, natomiast produkcja roślinna 39,8%.

Udział rolnictwa w PKB

W Wielkopolsce wytwarzane jest prawie 10% produktu krajowego brutto, co daje trzecią pozycję w kraju. W 2019 roku w tworzeniu wartości dodanej brutto najwyższy udział miały: handel, naprawa pojazdów samochodowych, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia, informacja oraz komunikacja (30,6%), następnie przemysł (28,6%), budownictwo (7,6%) oraz działalność finansowa i ubezpieczeniowa oraz obsługa rynku nieruchomości (7,6%). Coraz mniejszy udział w tworzeniu wartości dodanej brutto ma

sektor rolniczy, którego jednostki wytworzyły na poziomie 3,6%. Przeciętnie jeden mieszkaniec województwa wytwarza wartość PKB wyższą o 8,4% od wskaźnika uzyskanego w kraju. Udział województwa w tworzeniu PKB w 2019 roku wyniósł 9,9 % w skali kraju.

Rolnictwo pozostaje znaczącym sektorem gospodarki narodowej. Poprawa rolnictwa i przetwórstwa rolnego następuje między innymi dzięki wykorzystaniu płatności bezpośrednich oraz innych instrumentów występujących w ramach Wspólnej Polityki Rolnej.

Głównym czynnikiem kreującym wzrost PKB jest popyt krajowy, który ma wpływ na szybszy rozwój gospodarczy.

Czynnikami pobudzającym wzrost gospodarczy w krótkim okresie uznaje się popyt konsumpcyjny i inwestycyjny krajowy i zagraniczny. W długim okresie natomiast dostateczną podaż i efektywność czynników wytwórczych oraz handel zagraniczny.

Tempo wzrostu lub spadku produktu krajowego brutto jest sumą wskaźników obrazujących zmiany stanu zatrudnienia w rolnictwie oraz wydajność pracy.

Jednym z najważniejszych źródeł wzrostu wydajności jest postęp techniczny oraz dynamika inwestycji. Korzyścią ze wzrostu gospodarczego jest łatwiejszy dostęp społeczeństwa do dóbr konsumpcyjnych, poprawa bezpieczeństwa publicznego oraz sytuacji socjalnej. Jednak sam wzrost PKB nie gwarantuje wzrostu stopy życiowej czy dobrobytu społeczeństwa. Dlatego też skutecznym miernikiem korzyści ze wzrostu gospodarczego jest ujęcie PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Oceniając oddziaływanie rolnictwa na wzrost gospodarczy państwa należy także uwzględnić pozytywny wpływ handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi na dynamikę PKB, jak też wysokie dodatnie saldo wymiany towarowej w tej grupie towarów, wpływające na poprawę bilansu płatniczego.

Ważnym elementem systemu żywnościowego jest sektor przetwórczy, który wraz z rolnictwem i naukami rolniczymi jest istotny dla specjalizacji Wielkopolski. Zakłady produkcyjne przemysłu spożywczego w Wielkopolsce wykorzystują głównie surowce wytworzone przez rolnictwo w danym regionie. W I kwartale 2018 roku Wielkopolska była na 3 miejscu w kraju pod względem liczby podmiotów produkujących artykuły spożywcze oraz napoje (3937 podmiotów). Innowacyjny sektor rolno-spożywczy to ważny segment gospodarki regionu, który jest gwarantem zaspokojenia podstawowych potrzeb żywieniowych mieszkańców. Przemysł rolno-spożywczy aktywizuje dalszy rozwój całej branży rolnej w Wielkopolsce. Jednocześnie z uwagi na swoją markę oraz udział w tworzeniu dochodu regionu oraz kształtowanie rynku pracy będzie to nadal ważna branża kreująca wizerunek województwa oraz wpływająca na stan gospodarki całego regionu.

Udział rolnictwa w PKB sukcesywnie zmniejszał się wraz ze zmianami wynikającymi z transformacji gospodarki. Jak wynika z publikacji Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyckiego PAN w 1947 r. udział rolnictwa w PKB szacowany był na 58% i do 1989 r. spadł do poziomu około 13%. Późniejsze lata przyniosły dalszy spadek tego udziału, co było wynikiem braku wyraźnego wzrostu wolumenu produkcji w gospodarce rolnej przy jego wzroście w innych działach gospodarki narodowej. W efekcie udział rolnictwa, leśnictwa i łowiectwa w PKB obniżył się aż do około 3,8% w 2007 r. Według raportu Ministerstwa Gospodarki o stanie gospodarki z 2015 r. udział ten stabilizował się na poziomie 3,3-3,4%, a w 2019 wyniósł 3,6%.

Udział rolnictwa w wymianie handlowej

Wyniki handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi oraz wybrane marki i konkurencyjność świadczą o istotnej roli naszych producentów żywności na rynku unijnym i światowym.

Źródłem wysokiej konkurencyjności były przede wszystkim przewagi kosztowo-cenowe, które wprawdzie stopniowo maleją, a wzrasta znaczenie innych źródeł konkurencyjności takich jak jakość, innowacyjność, przedsiębiorczość oraz wiedza i kapitał intelektualny.

Według danych GUS w 2020 roku eksport artykułów rolno-spożywczych stanowił 14,3% całkowitej wartości polskiego eksportu i zwiększył się o 8% w stosunku do roku 2019. W związku z nieco większym wzrostem eksportu niż importu wystąpił pozytywny wpływ eksportu netto na tempo wzrostu gospodarczego

W Roczniku Statystycznym Handlu Zagranicznego wydanym przez GUS podano następujące dane dotyczące importu towarów według sekcji PKWiU w 2019 r., w ramach których określono również udział rolnictwa w imporcie.

Tabela 60. Dane dotyczące importu towarów według sekcji PKWiU w 2019 r., w ramach których określono udział rolnictwa w imporcie.

Sekcje	Ceny bieżące			Ceny stałe 2018=100
	w tys. zł	w mln euro	w mln dol. USA	
OGÓŁEM	1018479,0	236976,0	265759,0	103,0
Produkty rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa	27799,4	6470,0	7261,0	104,8
Produkty górnictwa i wydobywania	59614,3	13871,0	15552,0	96,0
Produkty przetwórstwa przemysłowego	900495,2	209521,0	234965,0	103,4
Energia elektryczna, paliwa gazowe, para wodna, gorąca woda i powietrze do układów klimatyzacyjnych	3876,6	902,0	1011,0	129,4
Ścieki i odpady	5451,0	1268,0	1423,0	105,7
Produkty związane z informacją	6016,9	1399,0	1569,0	108,7
Towary gdzie indziej niesklasyfikowane	15225,5	3544,0	3978,0	125,2

Źródło: Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego, GUS.

Z kolei w poniższej tabeli podano dane dotyczące eksportu towarów.

Tabela 61. Dane dotyczące eksportu towarów według sekcji PKWiU w 2019 r., w ramach których określono udział rolnictwa w imporcie

Sekcje	Ceny bieżące			Ceny stałe 2018=100
	w tys. zł	w mln euro	w mln dol. USA	
OGÓŁEM	1023591,4	238147,0	267063,0	104,4
Produkty rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa	17378,7	4044,0	4532,0	104,3
Produkty górnictwa i wydobywania	3730,5	868,0	974,0	79,0
Produkty przetwórstwa przemysłowego	979143,6	227806,0	255470,0	104,6
Energia elektryczna, paliwa gazowe, para wodna, gorąca woda i powietrze do układów klimatyzacyjnych	1613,7	376,0	422,0	89,3
Ścieki i odpady	8802,4	2048,0	2296,0	122,9
Produkty związane z informacją	11009,0	2561,0	2869,0	97,0
Towary gdzie indziej niesklasyfikowane	1913,4	445,0	499,0	161,4

Źródło: Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego, GUS.

Z danych GUS wynika więc że produkty rolnicze zajmują drugie miejsce w zakresie eksportu oraz trzecie w zakresie importu.

Liczba miejsc pracy

Według Eurostat („Dane statystyczne dotyczące rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa”, wyd. 2020; Komisja Europejska, „Wskaźniki kontekstowe WPR na lata 2014-2020, aktualizacja z 2019 r.”) w rolnictwie zatrudnionych w 2019 roku było 1508,4 tys. osób. Tak wysokie zatrudnienie wskazuje na znaczną rolę ekonomiczną i społeczny sektora rolnego. Dlatego też bardzo ważne jest aby coraz mniej mieszkańców wsi utrzymywało się z bezpośredniej pracy w rolnictwie a zaczęli rozwijać sektor usług, przetwórstwo lokalnych surowców, agroturystyka i inną działalność pozarolniczą. Poziom zatrudnienia w rolnictwie w dużym stopniu powiązany jest tendencjami przemian w strukturze agrarnej. Należy jednak przewidzieć iż zmiany zachodzące w jej obrębie będą następowały wolnej niż odchodzenie ludności z rolnictwa, głównie ze względu na niechęć do wyzbycia się ziemi i pomimo realnie wysokich dochodów możliwych do uzyskania ze źródeł pozarolniczych.

W 2020 r. w województwie wielkopolskim utworzono 43,7 tys. nowych miejsc pracy, o 24,2 tys. mniej niż rok wcześniej. Liczba zlikwidowanych miejsc pracy wyniosła w tym czasie 28,2 tys. i była o 1,2 tys. mniejsza niż w 2019 r. We wszystkich obszarach działalności gospodarczej obniżył się wskaźnik wolnych miejsc pracy (Informacja o stanie gospodarki województwa wielkopolskiego w 2020 roku opracowana przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego Departament Gospodarki).

Udział pracujących w poszczególnych sektorach gospodarki w porównaniu z rolnictwem w 2020 roku (stan na dzień 31 grudnia) przedstawia się następująco: sektor rolniczy 3,7%, sektor przemysłowy 44,8%, sektor usługowy 51,5% (dane GUS 2020).

Według Rocznika Statystycznego Rolnictwa wydane go przez GUS wynika, że w ostatnich latach stan pracujących w rolnictwie, łowiectwie i leśnictwie się zmieniał.

Tabela 62. Stan pracujących w rolnictwie, łowiectwie i leśnictwie.

Wyszczególnienie	2010	2015	2016	2017	2018
	w tys.				
Ogółem	2376,1	2384,8	2385,5	2386,0	2382,9
w tym uprawy rolne, chów i hodowla zwierząt, łowiectwo	2326,8	2331,3	2328,7	2327,3	2324,2
W tym w rolnictwie					
Ogółem	2326,2	2331,2	2328,6	2327,2	2324,0
pracujący w gospodarstwach indywidualnych	2262,6	2262,6	2262,6	2262,6	2262,6
członkowie spółdzielni produkcji rolniczej	11,8	9,7	8,8	8,4	7,7

Źródło: Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2019, GUS

Z publikacji wynika następujący udział pracujących w rolnictwie według województw.

Tabela 63. Udział pracujących w rolnictwie według województw.

Województwa	2010	2015	2016	2017	2018	
					ogółem	na 100 ha użytków rolnych
POLSKA	2329990,0	2334918,0	2333383,0	2332003,0	2326436,0	15,9
Dolnośląskie	83927,0	84304,0	83986,0	83845,0	83541,0	9,8
Kujawsko-pomorskie	105381,0	105314,0	105110,0	105069,0	104834,0	9,6
Lubelskie	305873,0	305778,0	305561,0	305735,0	305417,0	21,6
Lubuskie	32927,0	33233,0	33308,0	32844,0	32798,0	8,5
Łódzkie	177570,0	177638,0	177793,0	177505,0	176954,0	17,8
Małopolskie	270680,0	270722,0	270524,0	270479,0	270496,0	48,6
Mazowieckie	297956,0	300048,0	299976,0	300032,0	298538,0	13,9
Opolskie	49137,0	48869,0	48569,0	48320,0	48017,0	9,8
Podkarpackie	255900,0	255827,0	255744,0	255638,0	255474,0	46,6
Podlaskie	124208,0	124428,0	124381,0	124265,0	124168,0	11,6
Pomorskie	61747,0	62178,0	62145,0	62180,0	62161,0	8,3
Śląskie	99647,0	99343,0	99381,0	99483,0	99040,0	26,6
Świętokrzyskie	148027,0	148040,0	147898,0	147887,0	147707,0	31,4
Warmińsko-mazurskie	64899,0	65420,0	65469,0	65314,0	65388,0	6,9
Wielkopolskie	208069,0	209160,0	209318,0	208946,0	207721,0	12,0

Zachodniopomorskie	44042,0	44616,0	44220,0	44461,0	44182,0	5,4
--------------------	---------	---------	---------	---------	---------	-----

Źródło: Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2019, GUS

Ocena sytuacji gospodarczej Polski przedstawiona w dokumencie (Dokument SWD 2019) pozwoliła na określenie cech charakterystycznych gospodarki.

W Polsce utrzymuje się silny wzrost gospodarczy (w 2018 roku wzrost PKB szacowany był na 5,1%) powodowany przez rosnące spożycie prywatne oraz rosnące inwestycje, głównie publiczne realizowane w oparciu o fundusze z UE. Korzystna sytuacja na rynku pracy, dobre nastroje konsumentów oraz dostępność kredytów sprzyjały wzrostowi spożycia przez gospodarstwa domowe.

Przewiduje się, że wzrost gospodarczy pozostanie wysoki, ale będąca wynikiem rosnącej inflacji mniejsza dynamika spożycia prywatnego, w porównaniu z latami 2017-2018, może go spowolnić.

Dzięki funduszom z UE przewidywany jest dalszy wzrost inwestycji ale głównie publicznych. Prognozowany jest wzrost importu oraz eksportu, ale wzrost eksportu może być słabszy w związku z gorszymi perspektywami światowej gospodarki i handlu międzynarodowego.

1.3.6. Przetwórstwo rolno-spożywcze i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem

Jednym w wielu efektów przemian, które zachodzą w Polsce od początku lat 90. XX wieku był ich zróżnicowany proces rozwoju, dotyczący również przekształceń funkcji na obszarach wiejskich. Odnotować trzeba przede wszystkim wewnętrzne przeobrażenia w obrębie funkcji rolniczej [Powęska 2005], a także pojawienie się na obszarach wiejskich coraz częściej funkcji pozarolniczych korzystających z zasobów naturalnych środowiska oraz zlokalizowanych na tych obszarach funkcji usługowych i przemysłowych, w tym turystyczno-rekreacyjnych. [Pozarolnicza Działalność Gospodarcza na Obszarach Wiejskich o Wysokich Walorach Przyrodniczych Roczniki Naukowe, tom XVIII, zeszyt 2 - Izabela Klepacka-Dunajko, Marek Niewęłowski, Halina Kałuża Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach].

Rodzaj prowadzonej przez rolników pozarolniczej działalności gospodarczej różnicuje znacząco liczebność siły roboczej i jej zasięg geograficzny – podejmowanie działalności niepowiązanej w żadnym stopniu z gospodarstwem rolnym sprzyja zatrudnianiu większej liczby pracowników i większemu zasięgowi prowadzonej działalności. Prowadzenie działalności powiązanej poziomo z dotychczas prowadzoną działalnością rolniczą lub w

zupełnie nowej branży przy wykorzystaniu jednak zasobów gospodarstwa rolnego (dywersyfikacja pozioma i lateralna) sprzyja natomiast samozatrudnieniu oraz lokalnej skali działalności. Fakt powiązania działalności pozarolniczej z prowadzoną działalnością rolniczą w przypadku dywersyfikacji wertykalnej i horyzontalnej powoduje, że częściej jest ona wskazywana jako dodatkowe źródło dochodów rodziny niż w przypadku działalności niezwiązanych z sektorem rolniczym, które częściej stanowią główne źródło utrzymania rodziny. [Strategie Różnicowania Działalności Gospodarczej przez Rolników Posiadających Drobne Gospodarstwa Rolne Roczniki Naukowe, tom XVIII, zeszyt 3 - Katarzyna Żmija Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie].

Rodzaje działalności związanej z rolnictwem

Tabela 64. Rodzaje działalności związanej z rolnictwem.

Rodzaj działalności	Opis	Wyzwania
Działalność usługowa z wykorzystaniem własnego sprzętu	Jako dodatkowe alternatywne źródła przychodów	Pomoc w zdobywaniu kwalifikacji oraz dofinansowanie sprzętu
Turystyka na terenach wiejskich (agroturystyka i wynajem pokoi, zagrody edukacyjne)	Odgrywa istotną rolę w aktywizacji gospodarczej obszarów wiejskich, wpływa na lokalne struktury gospodarcze i ich ożywienie, a w efekcie przyczynia się do wzrostu liczby miejsc pracy i pozyskiwania nowych źródeł dochodu.	Większość prowadzących działalność to osoby mało zaznajomione z komputerem i Internetem. Mile widziane szkolenia z tego zakresu, jak również z zakresu marketingu i promocji działalności. Brak jednolitej bazy gospodarstw agroturystycznych województwa dostępnej dla turysty. Pomoc w uzyskaniu środków na modernizację budynków, zakup sprzętu rekreacyjno- sportowego i zagospodarowania terenu
Przetwórstwo produktów rolnych	Przetwarzanie produktów z gospodarstwa rolnego jak mięso, owoce i warzywa, wyroby piekarnicze	Pomoc w dofinansowanie sprzętu, dystrybucji produktów oraz marketingu i promocji
Przetwarzanie drewna	Przetwarzanie surowego drewna w gospodarstwie	Pomoc w zdobywaniu kwalifikacji oraz dofinansowanie sprzętu

Rękodzieło	Wyroby rękodzielnicze cieszą się coraz większą popularnością wśród odwiedzających tereny wiejskie i są nabywane jako pamiątki oraz upominki. Może stanowić to okazję do odtworzenia wielu zanikających już zawodów (rzeźbiarzy, hafciarek, kowali, plecionkarzy itp.) oraz twórców ludowych	Mile widziane szkolenia z zakresu marketingu i promocji działalności. Pomoc w uzyskaniu środków na modernizację budynków, zakup sprzętu czy dystrybucję produktów
Akwakultura	Jest to uprawa roślin i hodowla zwierząt w środowisku wodnym. Jej celem jest zwiększenie pozyskiwania żywności ze środowiska wodnego	Ograniczenie biurokracji oraz poprawa dostępu do przestrzeni i wody. Pomoc w uzyskaniu środków na modernizację budynków, zakup sprzętu czy dystrybucję produktów
Wytwarzanie energii odnawialnej na rynek	Wprowadzanie do produkcji w gospodarstwie roślin nieżywnościowych. Coraz większym zainteresowaniem w ramach tej produkcji cieszy się kierunek bioenergetyczny, czyli produkowanie biomasy jako odnawialnego źródła energii	Pomoc w zastosowaniu innowacyjnych rozwiązań produkcji i przetwarzania energii odnawialnej. Szkolenia i doradztwo. Dofinansowanie modernizacji gospodarstwa.

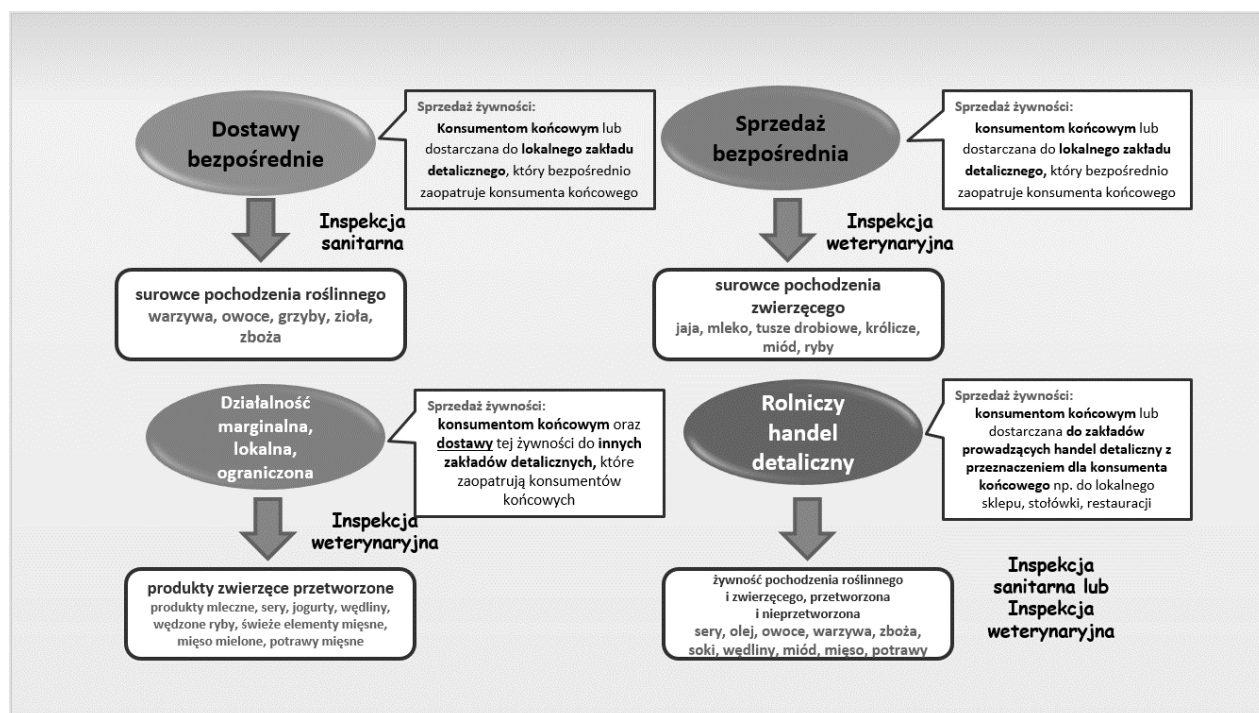
Źródło: Rodzaje działalności związanej z rolnictwem Izabella Sikorska-Wolak Katedra Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.

Do wyżej wymienionych form działalności prowadzonej przez rolników należy dodać działalność opiekuńczą, którą zaczęto wprowadzać już do gospodarstw na terenie naszego kraju. Gospodarstwo opiekuńcze to forma rolnictwa społecznego. To gospodarstwo zaadaptowane do potrzeb podopiecznych (klientów), w którym mogą oni aktywnie spędzić czas i otrzymać pomoc. Podopieczni gospodarstw opiekuńczych to osoby potrzebujące wsparcia: seniorzy, osoby z dysfunkcjami, zmagające się z uzależnieniami, bezrobotni czy tzw. trudna młodzież. Korzyści, które wynikają z prowadzenia gospodarstw opiekuńczych dla rolników to m.in.: finansowe, emocjonalne (satysfakcja z niesienia pomocy), społeczne (zwiększenie znaczenia rolników w ich społecznościach lokalnych i rolników w oczach całego społeczeństwa). Wyzwaniem na najbliższy czas jest stworzenie właściwych i obowiązujących aktów prawnych, określających funkcjonowanie gospodarstw opiekuńczych, a także możliwość dofinansowania podejmowania i rozwoju takich gospodarstw oraz organizacja bezpłatnych szkoleń dla gospodarstw podejmujących taką działalność.

Produkcja żywności w gospodarstwie. Rolniczy Handel Detaliczny.

Utrzymujący się od kilku lat trend oraz wzrastająca świadomość społeczeństwa dotycząca żywności wyprodukowanej w gospodarstwach rolnych, powodują większy na nią popyt. Wytwarzanie i sprzedaż odbywa się w ramach takich form prawnych jak: dostawy bezpośrednie, działalność marginalna lokalna i ograniczona, sprzedaż bezpośrednia oraz rolniczy handel detaliczny.

Rysunek 3. Formy produkcji i sprzedaży żywności wytworzonej w gospodarstwie rolnym.

Źródło: WODR w Poznaniu 2020 r.

Spośród wyżej wskazanych form prawnych produkcji i sprzedaży żywności wytworzonej w gospodarstwie rolnym najnowszą i cieszącą się dużym zainteresowaniem jest rolniczy handel detaliczny. Na przełomie ostatnich lat rolniczy handel detaliczny przeszedł duży rozwój. Ostatnie zmiany przepisów spowodowały, że coraz więcej rolników decyduje się na podjęcie właśnie takiej działalności w zakresie RHD.

W lutym 2021 roku w województwie wielkopolskim zarejestrowanych było 61 podmiotów w odniesieniu do żywności pochodzenia niezwierzęcego, dla porównania w roku 2019 było ich 36. Biorąc pod uwagę żywność pochodzenia zwierzęcego i produkty złożone, to w lutym 2021 roku było 599 podmiotów, gdzie w marcu 2019 było ich tylko 137. [Dane liczbowe: WODR w Poznaniu]. Nie oznacza to natomiast pełnej satysfakcji. Jeśli chodzi o produkty pochodzenia roślinnego dla województwa wielkopolskiego to dane liczbowe o ich liczbie nie są ogólnie

dostępne i wiadomo tylko, że jest ich niewiele. Wskazane jest, aby nadal na mapie województwa wielkopolskiego pojawiały się podmioty rozpoczynające działalność RHD. Z tym jest największy problem. Rozwijana działalność boryka się z wieloma trudnościami ze strony rolników, ale najczęściej radzi sobie z problemami i prowadzi swoją działalność.

Realizację działań umożliwiających rozwój rolniczego handlu detalicznego, nie należy rozumieć tylko jako dodatkową działalność pozarolniczą dla gospodarstwa, to coś znacznie więcej, to produkcja, przetwórstwo i sprzedaż żywności wysokiej jakości, produktu lokalnego tradycyjnie wytworzonego, który jest pożądanym na rynku przez coraz większą liczbę konsumentów.

Sprzedaż żywności z gospodarstwa w ramach rolniczego handlu detalicznego, polega na zbywaniu konsumentowi końcowemu żywności pochodzącej w całości lub części z własnej uprawy, hodowli lub chowu, takiej jak:

- surowce i produkty pochodzenia zwierzęcego (mleko, jaja, masło, miód, mięso, wędliny, itp.),
- surowce i produkty pochodzenia roślinnego (np. zboża, warzywa, owoce, przetwory z owoców i warzyw, pieczywo, olej, itp.),
- produkty złożone (żywność zawierająca jednocześnie produkty pochodzenia roślinnego jak i zwierzęcego).

Miejsce sprzedaży żywności powinno być oznakowane w sposób czytelny i widoczny dla konsumenta poprzez umieszczenie napisu „rolniczy handel detaliczny” oraz danych obejmujących: imię i nazwisko albo nazwę i siedzibę podmiotu prowadzącego rolniczy handel detaliczny, adres miejsca prowadzenia produkcji tej żywności, weterynaryjny numer identyfikacyjny podmiotu, w przypadku żywności pochodzenia zwierzęcego i żywności złożonej. Zmiana przepisów umożliwia sprzedaż wyprodukowanej żywności przez pośrednika, ale tylko wtedy, gdy ma to miejsce podczas wystaw, festynów, targów lub kiermaszy organizowanych w celu promocji żywności, jeżeli pośrednik zbywa żywność:

- własną, wyprodukowaną w ramach rolniczego handlu detalicznego,
- wyprodukowaną przez innego rolnika prowadzącego rolniczy handel detaliczny na obszarze powiatu, w którym pośrednik ten prowadzi produkcję żywności lub na obszarze powiatu sąsiadującego z tym powiatem.

Tempo wzrostu znaczenia dyskontów oraz marketów wskazywać może na dalsze umacnianie się ich pozycji na rynku lokalnym (jak i krajowym). Niewątpliwie będzie się to odbywać kosztem sklepów tradycyjnych, dlatego też tematem godnym uwagi i wsparcia jest rolniczy handel detaliczny.

Rynki hurtowe

Na terenie Wielkopolski działa ogólnopolskie Stowarzyszenie Polskie Rynki Hurtowe, które reprezentuje rynki hurtowe przed organami administracji rządowej, samorządowej i instytucji zewnętrznych. Jej przedstawicielem na terenie województwa jest Wielkopolska Giełda Rolno-Ogrodnicza S.A w Poznaniu.

WGRO S.A. to miejsce różnych inicjatyw na rzecz producentów i handlowców. Rynek hurtowy prowadzi działalność integracyjno-szkoleniową, szereg działalności marketingowych celem rozpoznania potrzeb i wymagań rynku oraz podejmuje działania zmierzające do ich zaspokojenia.

W stowarzyszeniu nie są zrzeszone Giełda Kaliska Sp. z o.o. oraz Piłski Rynek Hurtowy Sp. z o.o. Przedmiotem ich działalności jest wynajem i dzierżawa powierzchni do handlu hurtowego artykułami rolno-spożywczymi, działalność marketingowa i informacyjna oraz prowadzenie badań rynkowych.

Należy podjąć działania, by były jasne i dogodne warunki handlu, aby wzbogacić ofertę oraz przyciągnąć nowych sprzedawców.

Kanały sprzedaży produktów rolniczych

Bazarki (np. Poznań Zielony Bazar, Zielony Targ)

Bazary, targowiska miejskie, zlokalizowane w większych ośrodkach miejskich, to miejsca, które dostarczają w określone dni (np. co tydzień w sobotę Zielony Targ na Placu Bernardyńskim w Poznaniu) świeże i ekologiczne produkty prosto z gospodarstw naszego regionu. Na straganach znaleźć można wyselekcjonowane, najlepszej jakości produkty z Wielkopolski oraz ościennych województw. Prowadzone są również pogadanki na temat produktów z oznaczeniami jakości oraz warsztaty z zakresu przyrządzania zakupionych produktów. Działania te spotykają się z dużym zainteresowaniem mieszkańców miast i zasługują na kontynuację.

Lokalne targowiska

Niemalże w każdym ośrodku gminnym województwa wielkopolskiego można spotkać się z wyznaczonym placem pod targowisko. Coraz więcej z nich posiada utwardzoną powierzchnię

oraz stoiska czy zadaszenie. Lokalne targowiska są miejscem bezpośredniego kontaktu z rolnikiem z okolicy oraz produktami z jego gospodarstwa.

Festyny, imprezy lokalne

Zwiększa się liczba organizowanych imprez na terenach wiejskich. Okazją do przedstawienia swoich produktów oraz dziedzictwa kultury lokalnej są festyny, np. z okazji Dnia Dziecka, dożynki, dzień mleka etc. Imprezie towarzyszą wystawy rękodzieła, stoiska z lokalnymi produktami czy instytucjami, a także zabawa taneczna. Warto wspomagać inicjatywy lokalne, gdyż przyczyniają się do zwiększenia zainteresowania przyjezdnych wsią oraz produktami wytwarzanymi w gospodarstwie.

Sprzedaż z gospodarstwa

Rolnicy często sprzedawali swoje produkty osobom przyjeżdżającym do ich gospodarstwa. Odbywało się to mniej lub bardziej legalnie. Obecnie dzięki zastosowaniu rolniczego handlu detalicznego sprawa została ułatwiona. Dzięki temu rolnik może pójść o krok dalej i wyjść do klienta poprzez zastosowanie dowozu zamówionych produktów bezpośrednio do klienta. Do tego potrzebne jest odpowiednie zaplecze sprzętowe, np. pojazd czy urządzenia chłodzące, dlatego też ważne jest wsparcie szkoleniowo-finansowe takich inicjatyw.

Kooperatywy spożywcze (np. Poznańska Kooperatywa Spożywcza)

Kooperatywa spożywcza to inicjatywa konsumentów, którzy chcą budować sprawiedliwą, demokratyczną i ekologiczną gospodarkę. Jest siecią współpracy producentów i konsumentów, w której celem jest zaspokajanie potrzeb, a nie zysk. Kupowane produkty powinny pochodzić z upraw ekologicznych, spełniać standardy etyczne, omijać pośredników i zachowywać niską cenę. Jedną z istotnych kwestii jest również budowanie z producentami bliskich relacji, opartych o wzajemne poszanowanie, dialog i sprawiedliwy handel. Uczestnictwo w kooperatywie to oszczędność dla domowego budżetu (handel omija pośredników), kontrola konsumenta nad jakością i świeżością kupowanych produktów. Kooperatywa buduje sieć producentów rolnych, z którymi współpracuje bezpośrednio, uzyskując wpływ na sposób produkcji i jakość żywności oraz jest w stanie utrzymywać stosunkowo niskie ceny, ale godziwe dla producenta.

Ekosklepy

Na rynku pojawia się wiele inicjatyw, które sprowadzają się do funkcjonowania sklepu z żywnością ekologiczną. Wiele z nich funkcjonuje w miastach, a prowadzone są przez mieszkańców wsi. Coraz częściej przy gospodarstwie rolnym powstają takie sklepy ekologiczne, gdzie sprzedawane są produkty wytwarzane w gospodarstwie lub od okolicznych

producentów. Inicjatywy są godne uwagi i pomocy, gdyż aktywują ludność wsi do działań w sferze około rolniczej.

Automaty

Istnieje wiele bezobsługowych stacji umożliwiających sprzedaż produktów z gospodarstwa rolnego, są to np. mlekomaty czy automaty do soków. Niezbędna jest tutaj wiedza z zakresu obsługi sprzętu specjalistycznego, serwisu, a także marketingu.

Internet i media społecznościowe

Dzisiejsze kontakty opierają się na szybkiej komunikacji, którą umożliwia Internet. Aby interakcje producent-konsument były jak najszybsze, należy korzystać z wielu narzędzi. Posiadanie strony internetowej oraz adresu mailowego jest obecnie standardem. Do działań promocyjnych wykorzystywane są różnego rodzaju portale, np. Facebook, YouTube itp. Aby swobodnie poruszać się po wirtualnej przestrzeni i skutecznie promować swoje produkty i usługi, należy organizować szkolenia z tego zakresu oraz wyposażyć obszary wiejskie w dostęp do Internetu.

Do firm przetwórczych

Jednym z podstawowych kanałów sprzedaży produktów rolnych jest ich bezpośrednia sprzedaż do producenta. Rolnik produkuje niezbędny materiał, który dostarcza sam do przetwórstwa lub jest on od niego odbierany przez przedsiębiorstwo. W tym kanale niezbędne są dobre relacje firm przetwórczych z rolnikiem oraz elastyczność przedsiębiorstwa. Wskazana jest pomoc w kwestiach formalnych i doradczych.

Wielkopolski e-bazarek

Portal Polski e-bazarek powstał w odpowiedzi na utrudnienia występujące w czasie pojawienia się koronawirusa SARS-CoV-2 związanych z tradycyjnym sposobem sprzedaży produktów. Pomaga w nawiązywaniu bezpośrednich kontaktów rolników oferujących swoje produkty i usługi z gospodarstwa oraz przetwórców żywności z konsumentami i odbiorcami. Polski e-bazarek powstał zatem w efekcie reakcji na sytuację kryzysową. Wielkopolski e-bazarek ułatwia rolnikom sprzedaż produktów i usług. Na stronie internetowej Wielkopolskiego e-bazarku, producenci rolni, przetwórcy regionalnej i tradycyjnej żywności oraz koła gospodyń wiejskich mogą bezpłatnie wystawić swoje produkty podając dane kontaktowe, widoczne dla potencjalnych klientów. Sprzedaż produktów na e-bazarku to sprzedaż w ramach krótkich łańcuchów dostaw, która ma na celu zmniejszenie liczby pośredników, zaangażowanych w dotarcie produktu do konsumenta.

Krótkie łańcuchy dostaw

Krótki Łańcuch dostaw Żywności (KŁŻ) to zorganizowany system produkcji, przetwórstwa, dystrybucji i sprzedaży żywności, który polega na łączeniu producentów żywności z określonego regionu bezpośrednio z konsumentami, którzy poszukują świeżej i smacznej żywności bez chemii i wiadomego pochodzenia. [Funkcjonowanie krótkich łańcuchów dostaw żywności w okresie zagrożenia epidemicznego Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Radomiu Krótkie łańcuchy dostaw – aspekty prawne i organizacyjne Barbara Sałata

Funkcjonowanie krótkich łańcuchów dostaw to korzyść zarówno dla producentów, konsumentów, jak i dla środowiska. Konsumentów coraz częściej zgłaszają zapotrzebowanie na produkty pewnego pochodzenia od lokalnych dostawców, przetwórców, rolników. Również rolnicy są zainteresowani skracaniem łańcucha dostaw produktów wytworzonych w gospodarstwach rolnych, poprzez unikanie pośredników. Taka forma sprzedaży wpływa m.in. na niższą cenę produktu dla ostatecznego odbiorcy. Oczekiwania konsumentów są impulsem do powstawania różnego rodzaju lokalnych sieci żywności, w tym targowisk dla rolników, sprzedaży bezpośrednio u producentów, sprzedaży z dostawą do klienta.

Skracanie łańcuchów dostaw żywności poprzez poprawę pozycji rolników w łańcuchu jest jednym z priorytetów Strategii „Od pola do stołu”, której cele będą realizowane w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. Ważnym elementem rozwoju łańcucha dostaw jest bezpośrednie zaangażowanie rolników w dalsze fazy łańcucha żywnościowego, poprzez rozpoczęcie działalności przetwórczej i podejmowanie działalności gospodarczej, w tym produkcji marginalnej, lokalnej i ograniczonej (MOL) oraz rozwój produkcji żywności wytwarzanej w ramach systemów jakości [<https://www.dzienniknowy.pl/wiadomosci/s/16860,krotkie-lancuchy-dostaw-zywnosci>].

Tabela 65. Mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dla sprzedaży bezpośredniej żywności w Polsce

1,00 Mocne strony	1,00 Szanse
0,40 Wysoka jakość produktów	0,25 Moda na żywność lokalną
0,20 Możliwość bezpośredniego kontaktu z producentem	0,20 Rozwój turystyki wiejskiej/agroturystyki
0,10 Pełna kontrola producenta nad produktem/szybkie reagowanie	0,15 Wzrost świadomości ekologicznej konsumentów
0,10 Niższa cena niż w sklepach ze zdrową żywnością, ale zadawalająca dla producenta	0,20 Bogacenie się społeczeństwa
0,10 Dostępność licznych form dystrybucji	0,15 Rosnący zasięg i powszechność internetu
0,10 Uzyskanie natychmiastowej zapłaty przez rolnika (wsparcie <i>cash flow</i>)	0,05 Deklarowana gotowość ustawodawcy do tworzenia odpowiednich warunków do sprzedaży bezpośredniej
1,00 Słabe strony	1,00 Zagrożenia
0,20 Niskie zainteresowanie ze strony rolników	0,15 Wymogi formalne i administracyjne
0,10 Niechęć wobec procedur certyfikacji	0,25 Konkurencja ze strony tanich supermarketów
0,10 Brak estetycznej infrastruktury sprzedaży w gospodarstwach	0,20 Niski poziom zaufania społecznego sprzedaży w gospodarstwach
0,20 Słabość promocji i dystrybucji – brak współpracy rolników	0,10 szara strefa
0,15 Brak możliwości zagwarantowania stałych, standardowych dostaw	0,20 Zbyt mała liczba gospodarstw oferujących jakościową sprzedaż bezpośrednią
0,25 Czasochłonność realizacji zakupów	0,10 Niespójna polityka wsparcia sprzedaży bezpośredniej

Źródło: Wieś i Rolnictwo 3 (180)/2018).

Z powyższego zestawienia wynika, że słabe strony przeważają nad mocnymi, ale w otoczeniu występuje przewaga szans nad zagrożeniami. Stąd też głównym kierunkiem działań jest eliminacja tych słabości, a więc przede wszystkim:

- aktywizacja rolników;
- większa otwartość wobec procedur kontrolnych i certyfikacyjnych, gwarantujących wyższą jakość produktu. Tu istotna jest też polityka instytucji kontrolujących, wobec których rolnicy mają niewielkie zaufanie;
- kreowanie odpowiedniego wizerunku indywidualnych gospodarstw aktywnych na rynku sprzedaży bezpośrednio;
- tworzenie spójnych wizerunkowo sieci sprzedaży;
- współpraca producentów na rzecz wspólnej promocji i dystrybucji, w celu zwiększenia przewagi konkurencyjnej;
- poszerzanie zasobów handlowych i doskonalenie produktów;
- dbałość o jakość i przepływ informacji od rolników i grup producentów do konsumentów z uwzględnieniem informacji zwrotnej;
- wsparcie sprzedaży bezpośredniej żywności w lokalnych i regionalnych strategiach rozwoju.

[Krótkie łańcuchy dostaw –forma rozwoju lokalnych producentów żywności: Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Radomiu Praca zbiorowa].

W realizacji zamierzeń wielkopolskich przetwórców rolno-spożywczych i przedsiębiorców związanych z rolnictwem ważne, poza wsparciem finansowym, jest stworzenie możliwości sprzyjających rozwojowi nowych podmiotów przy ograniczonych zasobach finansowych i istniejących już na rynku.

W Wielkopolsce, na obszarach wiejskich, wciąż spotykane są tzw. ginące zawody, wyrabiane są produkty regionalne, często przez firmy rodzinne, wielopokoleniowe i stosujące tradycyjne metody produkcji. Gospodarstwa takie coraz częściej rozbudowują swoją działalność o agroturystykę umożliwiając np. zwiedzanie lokalnej wytwórni żywności lub po prostu wypoczynek na łonie natury. Należy wspierać takie rozwiązania.

II. Analizy SWOT

Analiza SWOT jako jedna z podstawowych metod analizy strategicznej wskazuje na mocne i słabe strony obszarów wiejskich woj. wielkopolskiego oraz potencjalne szanse i zagrożenia, jakie mogą wystąpić lub istnieją w otoczeniu. Analiza stosowana jest w szeroko pojętym zakresie i odnosi się do funkcjonowania całokształtu obszarów wiejskich bądź może być stosowana w poszczególnych jego dziedzinach.

Zakresem poniższej analizy są ogólnie rozumiane obszary wiejskie Wielkopolski oraz rolnictwo wielkopolskie, w raz z jego otoczeniem. Poniższą analizę (tabela x i tabela x) przeprowadzono w oparciu o analizę SWOT dla województwa wielkopolskiego z Raportu Regionalnego dla Województwa Wielkopolskiego autorstwa Waldemara Ratajczaka (Poznań, maj 2011). W opracowaniu analizy zawarto propozycje członków Zespołu ds. analizy szans i zagrożeń oraz potencjalnych kierunków rozwoju obszarów wiejskich do 2030 roku w województwie wielkopolskim.

Tabela 66. Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego.

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Wielkopolska jako jeden z najsilniejszych gospodarczo regionów w kraju • Duża powierzchnia województwa (ok.9,5% pow. kraju) • Korzystne położenie regionu w przestrzeni europejskiej i krajowej • Stosunkowo gęsta sieć dróg • Bogate dziedzictwo kulturowe – materialne i niematerialne • Stosunkowo zwarty system ekologiczny • Duża różnorodność środowiska przyrodniczego i bogactwa zasobów przyrodniczych w regionie • Sprawnie działające mechanizmy poprawy stanu środowiska • Duży odsetek terenów chronionych, w tym Natura 2000 - walor przyrodniczy i czynnik rozwoju turystyki • Duże zasoby dla energii odnawialnej m.in. biomasy, źródeł termalnych, energii wiatrowej i słonecznej • Zwiększająca się świadomość ekologiczna mieszkańców obszarów wiejskich oraz przedstawicieli podmiotów działających na 	<ul style="list-style-type: none"> • Duży obszar województwa zagrożony marginalizacją przestrzenną • Niewystarczająca podaż odpowiednio przygotowanych terenów inwestycyjnych • Chaos urbanizacyjny w odniesieniu do planów zagospodarowania przestrzennego • Pogłębiające się dysproporcje między metropolią poznańską a resztą województwa, koncentracja działalności gospodarczej w stolicy regionu oraz ośrodkach powiatowych • Pogłębiające się dysproporcje między metropolią poznańską a resztą województwa • Obszary, w tym miasta, wymagające rewitalizacji • Duża powierzchnia terenów zdegradowanych i zdewastowanych • Niewystarczająca wydajność infrastruktury zabezpieczającej środowisko • Niewystarczające zasoby wodne, niski poziom retencji oraz złe stosunki hydrologiczne w zlewniach rzek • Niski udział energii odnawialnej w bilansie energetycznym • Niewystarczająca energetyczna infrastruktura

<p>tym obszarze</p> <ul style="list-style-type: none"> • Infrastruktura korytarzy TEN-T (transeuropejskiej sieci transportowej) • Infrastruktura logistyczna • Wysoki wskaźnik dostępu do szerokopasmowego internetu stacjonarnego • Wysoki w skali kraju poziom PKB per capita • Zróżnicowana i dynamiczna gospodarka, o dużym potencjale • Duży potencjał i wysoka aktywność MSP • Duży potencjał naukowo-badawczy • Dobre warunki do wdrażania innowacji • Relatywnie duża wiedza, świadomość i otwartość na innowacje wielkopolskich rolników wyróżniające się w skali kraju • Wysoka atrakcyjność inwestycyjna • Największe w regionie imprezy wystawiennicze o charakterze międzynarodowym, np. Polagra, AgroShow, targi w Sielinku, Marszewie etc. • Duży potencjał dziedzictwa kulturowego wsi • Duża, rosnąca aktywność zawodowa i ekonomiczna, szczególnie w zakresie działalności pozarolniczej • Szybki wzrost liczby ludności obszarów wiejskich, w szczególności w pobliżu ośrodków miejskich • Duży społeczny potencjał mieszkańców oraz organizacji pozarządowych • Lokalne Grupy Działania – doświadczone struktury lokalne z dużym potencjałem w zakresie promocji, aktywizacji społecznej oraz kreowania i wspierania produktów i usług lokalnych. • Przedsiębiorczość mieszkańców • Korzystny układ dróg śródlądowych • Zróżnicowana oferta podmiotów edukacyjnych w regionie • Publiczne doradztwo jako narzędzie wdrażania Wspólnej Polityki Rolnej 	<p>przemysłowa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Brak planów ochrony dla wszystkich obszarów NATURA 2000 i ograniczenia inwestycyjne na tych obszarach • Zbyt mało połączeń komunikacyjnych, szczególnie w kierunku północ-południe • Niewystarczający rozwój komunikacji zbiorowej • Brak osób chętnych do pracy zwłaszcza sezonowej • Bariery dla niepełnosprawnych • Słaba infrastruktura informacyjna • Niewystarczające wykorzystanie dróg wodnych, wynikające ze zbyt niskich stanów wód • Dysproporcje potencjału i aktywności gospodarczej poszczególnych części województwa • Niski stopień powiązań kooperacyjnych oraz powiązań nauki z gospodarką • Niewystarczająca trwałość MSP • Ograniczona oferta strefy B+R (badawczo-rozwojowej) i jej powiązania z gospodarką i rolnictwem • Zbyt mała liczba przedsiębiorstw „wysokiej techniki” i „dużej szansy • Zbyt skomplikowana dokumentacja formalna i procedury pozyskiwania środków z zewnętrznych źródeł finansowania (inwestycje, innowacje) • Niewystarczająca świadomość producentów rolnych oraz innych podmiotów (np. w turystyce wiejskiej) w zakresie możliwości podejmowania wspólnych działań oraz korzyści z nich płynących • Ukryte bezrobocie oraz „szara strefa” na rynku pracy • Wysoki poziom bezrobocia na znacznym obszarze województwa oraz duże zróżnicowanie przestrzenne • Ograniczony dostęp do usług społecznych • Słaba dostępność komunikacyjna i niska mobilność mieszkańców • Niski poziom dochodów części mieszkańców
---	--

	<p>wsi i wykształcenia, w tym niski odsetek mieszkańców z wykształceniem wyższym</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nadal niska świadomość zasad funkcjonowania infrastruktury OZE • Niewystarczająca świadomość dziedzictwa kulturowego wsi, brak postrzegania tego dziedzictwa jako potencjału • Niewystarczająca i niedostosowana do potrzeb oferta edukacyjna na wsi • Ekonomiczne bariery dostępu do edukacji • Niekorzystne procesy demograficzne – starzenie się społeczeństwa, migracje, niski przyrost naturalny • Mała mobilność zawodowa mieszkańców • Patologie społeczne • Ubóstwo i zagrożenie wykluczeniem społecznym • Niewystarczająca infrastruktura społeczna i nierównomierny do niej dostęp • Osłabienie więzi społecznych • Relatywnie niski stopień aktywności mieszkańców wsi w zakresie samoorganizacji • Zatrącenie charakteru wsi i wiejskiego krajobrazu • Postępująca degradacja i obniżenie statusu publicznego doradztwa
<p>Szanse</p>	<p>Zagrożenia</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Potencjał edukacyjny w ośrodkach subregionalnych; • Potencjał rynku pracy ośrodków subregionalnych • Migracja na obszary wiejskie ludności miejskiej • Prowadzone inwestycje w infrastrukturę komunikacyjną, w wybranych częściach regionu • Wzrastająca ranga metropolii poznańskiej i ośrodków subregionalnych, która powinna pozytywnie wpłynąć na rozwój obszarów wiejskich. • Aktywizacja gospodarcza głównych korytarzy transportowych 	<ul style="list-style-type: none"> • Marginalizacja obszarów i ośrodków o niższej konkurencyjności, w tym konkurencyjność regionów • Fragmentacja przestrzeni przyrodniczej • Urbanizacja i wzrastająca antropopresja • Zmniejszanie zasobów różnorodności biologicznej • Duże wahania czynników pogodowych powodujące klęski; • Oddziaływania komunikacyjne – negatywny wpływ na środowisko • Zajmowanie wartościowych gruntów rolnych pod fotowoltaikę i powstawanie dużych farm fotowoltaicznych skutkujące dewastacją krajobrazu

<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększający się popyt na usługi turystyczne i rekreacyjne, • Moda na „wiejskość”, zdrowy tryb życia, ruch, turystykę aktywną itp. • Rosnący popyt na zdrową żywność, produkty tradycyjne i regionalne • Systematyczna poprawa jakości wód powierzchniowych • Zewnętrzne finansowanie inwestycji, w tym ze środków strukturalnych • Rozwój systemów racjonalnego gospodarowania wodą do nawadniania upraw • Popyt na usługi komunikacyjne • Rozwój usług związanych z tranzytem wschód-zachód • Rozwój motoryzacji indywidualnej – wyższa mobilność mieszkańców. • Inwestycje prywatne mieszkańców i lokalnych podmiotów gospodarczych • Wzrost udziału nakładów zewnętrznych (prywatnych i publicznych) w inwestycje na obszarach wiejskich • Integracja europejska zwiększająca popyt na towary i usługi – dostępność rynków • Postęp technologiczny w rolnictwie • Rosnąca ranga zielonej gospodarki i przemysłu ekologicznego • Gotowe do wdrożenia Innowacje, pochodzące z sektora B+R i dobrych praktyk spoza regionu oraz wsparcie zewnętrzne na innowacje • Rozwiązania oraz dobre praktyki w zakresie kooperacji i powiązań klastrowych do wykorzystania w inicjatywach gospodarczych na obszarach wiejskich • Realizowane inwestycje regionalne i lokalne w zakresie infrastruktury • Wsparcie działań w zakresie specjalizacji regionalnych • Rozwój przedsiębiorczości w Polsce • Rozwój infrastruktury informacyjnej w kraju • Tendencje rozwoju pozarolniczych funkcji wsi • Tendencje wykorzystywania dziedzictwa kulturowego i lokalnych czynników 	<ul style="list-style-type: none"> • Nieracjonalne gospodarowanie wodą skutkujące zmniejszeniem zasobów • Niestabilność i brak przejrzystości przepisów prawa (częste zmiany) • Utrzymywanie się barier formalnych dla inwestycji infrastrukturalnych (procedury, kryteria przyznawania pomocy itp.) • Niska aktywność zawodowa • Procesy migracyjne i depopulacja • Starzenie się społeczeństwa • Utrzymujący się słaby dostęp do edukacji oraz usług społecznych na polskiej wsi • Odpływ siły roboczej, w tym wykwalifikowanych kadr • Erozja gleb, zła gospodarka wodna • Marginalizacja grup o najniższym wykształceniu, upośledzonych pod względem społecznym, ekonomicznym, fizycznym i psychicznym • Wzrost występowania patologii społecznych w Polsce • Niewystarczający dostęp do usług medycznych mieszkańców wsi • Marginalizacja rodzimej kultury, w szczególności w konfrontacji z masową popkulturą oraz pod wpływem działania mediów i ogólnie dostępnych przekazów medialnych • Liczne grupy i środowiska krajowe zagrożone wykluczeniem • Wdrażanie na obszarze całego województwa "Programu działań mających na celu zmniejszenie zanieczyszczenia wód azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych oraz zapobieganie dalszemu zanieczyszczeniu • Niedoinwestowane publiczne doradztwo rolnicze
---	--

<p>kulturowych w rozwoju turystyki</p> <ul style="list-style-type: none"> • Społeczna akceptacja dla produkcji energii odnawialnej oraz globalne uwarunkowania narzucające wzrost jej produkcji • Dobre perspektywy dla geotermii • Ogólnopolskie tendencje rozwoju turystyki wiejskiej, w tym agroturystyki • Wysokie walory krajobrazowe, w tym wiele jezior różnej wielkości, duży udział obszarów cennych przyrodniczo stanowią szansę dla rozwoju turystyki, w tym agroturystyki • Wspieranie tzw. ginących zawodów jako szansa rozwoju agroturystyki • Wzrost znaczenia polityki społecznej w działaniach regionalnych i krajowych • Ogólnopolski postęp w zakresie rozwoju społeczeństwa informacyjnego • Rozwój gospodarki społecznej i tworzenie w Polsce preferencji dla ekonomii społecznej • Rozwój innowacyjnych form kształcenia – tendencja ponadregionalna, a także zróżnicowana oferta podmiotów edukacyjnych w Polsce i zagranicą • Ogólny wzrost wykształcenia i zamożności mieszkańców w Polsce • Wzrastające aspiracje rozwojowe mieszkańców obszarów wiejskich w Polsce • Ogólna integracja międzynarodowa w szczególności dotycząca ludzi młodych • Ogólne tendencje wzrostu tożsamości narodowej i integracji lokalnej • Obiektywne doradztwo publiczne 	
---	--

Tabela 67. Analiza SWOT rolnictwa z elementami przetwórstwa w województwie wielkopolskim

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Konkurencyjny kompleks żywnościowy • Walory naturalne i kulturowe jako potencjał turystyczny • Duży potencjał naukowo-badawczy • Ponadprzeciętna w skali kraju wydajność gospodarstw rolnych • Dobra baza surowcowa 	<ul style="list-style-type: none"> • Stosunkowo słabe gleby • Niewystarczające zasoby wodne, niski poziom retencji oraz złe stosunki hydrologiczne w zlewniach rzek • Postępująca chemizacja środowiska • Energochłonność i materiałochłonność podnoszące koszty produkcji rolniczej i

<ul style="list-style-type: none"> • Wzrastający popyt na produkty rolnictwa ekologicznego • Wysokie walory kulturowe i ekologiczne • Duży potencjał biomasy do produkcji energii • Wysoki poziom technologii stosowanych w rolnictwie • Wysoka podaż surowca • Intensyfikacja rolnictwa, jako potencjał produkcji żywności oraz absorpcji innowacji • Obiektywne doradztwo publiczne 	<p>przetwórstwa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niewystarczająca wydajność infrastruktury zabezpieczającej środowisko • Niewystarczająca świadomość producentów rolnych w zakresie wspólnych działań i powiązań z rynkiem • Niski procent przetwórstwa surowców rolniczych na poziomie lokalnym • Niska aktywność ośrodków naukowo – badawczych w zakresie transferu wiedzy do praktyki rolniczej • Postępująca degradacja i obniżenie statusu publicznego doradztwa • Brak wystarczających możliwości magazynowania płodów rolnych w gospodarstwach rolnych. • Słabe przygotowanie rolników w korzystaniu ze zdalnych narzędzi elektronicznych (szkolenia, kontakt z instytucjami publicznymi, e-wnioski).
<p>Szanse</p>	<p>Zagrożenia</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Inwestycje finansowane ze środków strukturalnych • Rozwój przedsiębiorczości • Wzrost dostępności komunikacyjnej do rynków pracy • Innowacje w produkcji i przetwórstwie rolnym • Gospodarstwa rodzinne jako podstawa wielkopolskiego rolnictwa • Wysoka jakość produktów rolnych • Dostępność rynków zewnętrznych • Potencjał przetwórstwa środków spożywczych • Rozwój nowych kanałów sprzedaży produktów rolnych • Wzrost popytu na żywność wysokiej jakości 	<ul style="list-style-type: none"> • Antropopresja • Utrata bioróżnorodności • Zmiany klimatyczne skutkujące m.in. częstymi suszami i zwiększającą się liczbą dni upalnych • Erozja gleb, zła gospodarka wodna • Oddziaływania komunikacyjne • Intensyfikacja rolnictwa skutkująca silnym oddziaływaniem na środowisko i klimat • Konkurencja rolnictwa innych krajów produkujących żywność bez stosowania europejskich norm bezpieczeństwa oraz produkcji niskiej jakości • Migracja siły roboczej • Dysproporcje wsparcia bezpośredniego w rolnictwie w porównaniu do krajów UE • Niedoinwestowane publiczne doradztwo rolnicze • Wystąpienie sytuacji epidemiologicznej i epizootycznej (COVID, ASF) wśród ludzi i zwierząt. • Zmniejszająca się liczba gospodarstw prowadzących produkcję zwierzęcą przy jednoczesnym wzroście pogłowia zwierząt powoduje koncentrację produkcji zagrażającej środowisku.

	<ul style="list-style-type: none"> • Ograniczenie stosowania środków ochrony roślin i nawozów wynikających z założeń strategii „Od pola do stołu” mogące skutkować brakiem możliwości efektywnego reagowania na nowe zagrożenia ze strony agrofagów • Skokowy wzrost cen nawozów i energii. • Niedostosowana do potrzeb rolników oferta ośrodków edukacyjnych oraz częściowo niedostosowany zakres badań instytutów • Strategia „Na rzecz bioróżnorodności” będzie wymuszała uprawę roślin małoobszarowych • Administracyjne zwiększenie udziału produkcji ekologicznej oraz zaostrzenie wymogów Dobrej Kultury Rolnej (DKR) może spowodować ograniczenie produkcji żywności
--	---

2.1. Kierunki rozwoju

8. Wsparcie ras rodzimych, hodowli zarodowej, krajowej produkcji nasiennej (LOZ, PDO) oraz wdrażanie i upowszechnianie postępu hodowlanego w produkcji rolnej.
9. Wsparcie profesjonalnego i obiektywnego państwowego doradztwa rolniczego oraz wzmocnienie jego roli w kształtowaniu wszystkich aspektów funkcjonowania na obszarach wiejskich i w rolnictwie.
10. Wsparcie działań promujących rolnictwo i produkty pochodzenia rolniczego pod marką PRODUKT POLSKI, z uwzględnieniem regionalnych podmiotów wytwarzających produkty z dominującym udziałem rodzimych surowców.
11. Podniesienie roli państwowych służb doradczych w mechanizmie dystrybucji środków uzyskiwanych w ramach funduszy promocji żywności i produktów regionalnych
12. Wsparcie organizowania lokalnych targowisk oferujących artykuły pochodzące bezpośrednio od rolników i rodzimych wytwórców (w tym artykuły ekologiczne), w szczególności w dużych miastach.
13. Wsparcie instytucji w zakresie OZE, w szczególności biogazowni wykorzystujących nadwyżki organicznych substratów, a także innych podmiotów z obszarów wiejskich decydujących się na wprowadzenie rozwiązań energetycznych z zastosowaniem OZE.
14. Wsparcie kompleksowego programu alternatywnych hodowli, np. produkcji małych przeżuwaczy, zajęczaków oraz akwakultur.
15. Wspieranie integracji terytorialnej województwa wielkopolskiego poprzez rozwój i utrzymanie lokalnych sieci transportowych i komunikacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów o utrudnionej komunikacji, które z tego powodu narażone są na marginalizację lub wykluczenie.
16. Uporządkowanie zasad interpretacji przepisów urbanizacyjnych i zagospodarowania przestrzennego przez samorządy.
17. Zapewnienie dostępu do wysokiego poziomu edukacji z punktu widzenia potrzeb oraz sprawnie funkcjonującego systemu oświaty.
18. Wprowadzenie mechanizmów stymulujących rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.

19. Wspieranie działań prośrodowiskowych na terenach wiejskich – zwiększanie sorpcyjności gleb poprzez regulację ich odczynu – wojewódzki program wapnowania gleb.
20. Wzmocnienie integracji poziomej i pionowej w łańcuchu żywnościowym – wsparcie tworzenia grup producenckich oraz ich związków.
21. Uregulowanie gospodarki wodnej w województwie – od regulacji głównych rzek (np. problem Noteci leniwej) do melioracji szczegółowych.
22. Systemowe uregulowanie statusu kopalni węgla brunatnego w Wielkopolsce – ograniczenie negatywnego wpływu na rolnictwo i środowisko.
23. Wspieranie działań promujących wielkopolską żywność i produkty regionalne z Wielkopolski na rynkach europejskich i światowych.
24. Wspieranie rozwoju przetwórstwa spożywczego na rynek lokalny i produktów lokalnych.
25. Wsparcie działań wspierających ochronę bioróżnorodności, w szczególności owadów zapylających.
26. Utworzenie kompleksowego programu transferu wiedzy z instytucji naukowo-badawczych do praktyki rolniczej.
27. Wsparcie integracji społecznej na obszarach wiejskich szczególnie w zakresie środowisk lokalnych.
28. Opracowanie strategicznego planu poprawy retencjonowania wód oraz zapewnienie źródeł jego finansowania w celu osiągnięcia poziomu ok. 25% retencji wód opadowych.
29. W związku z ASF większość Wielkopolski znajduje się na obszarach z ograniczeniami I, II i III, co skutkuje zwiększonymi wymogami w stosunku do hodowli trzody chlewnej. W walce z ASF należy przenieść główny nacisk, z ograniczania przemieszczania się dzikich zwierząt i redukcji populacji dzika, na zabezpieczenie gospodarstw przed wniknięciem czynnika zakaźnego do hodowli.
30. Ukierunkowanie działań na rzecz wspierania rolnictwa zgodnego z podstawowymi założeniami europejskiego modelu rolnictwa, w którym dominują rodzinne gospodarstwa rolne.

31. Wzmocnienie działań o charakterze miękkim – zwłaszcza w kontekście potrzeby integracji ludności jako odpowiedź na ruchy migracyjne miasto – wieś.
32. Podnoszenie świadomości w zakresie zachowania / zapewnienia ładu przestrzennego na obszarach wiejskich.
33. Potrzeba dalszej modernizacji, rozbudowy, budowy oraz modernizacji infrastruktury transportowej i komunikacyjnej na obszarach wiejskich.
34. Działania ukierunkowane w sposób szczególny na ludzi młodych w kontekście rozwoju rolnictwa.
35. Podniesienie roli szkół rolniczych w procesie oddziaływania na kształtowanie rozwoju obszarów wiejskich jako odpowiedź na rosnący średni wiek właścicieli gospodarstw rolnych (starzenie się rolników i problem przekazywania gospodarstw).
36. Zwiększenie roli lokalnych stowarzyszeń (lokalnych grup działania) we wdrażaniu założeń strategii, ale również większe wymagania co do uwzględnienia spójności terytorialnej ich działań.
37. Zwiększenie wykorzystania potencjału rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego jako alternatywnego źródła energii.
38. Działania w zakresie zwiększania zdolności retencyjnych zlewni rzecznych celem przeciwdziałania lokalnym podtopieniom i zmniejszania ryzyka powodziowego – zwłaszcza na obszarach dotkniętych silną suburbanizacją
39. Intensyfikacja działań zmierzających do poprawy dostępności i jakości świadczenia usług publicznych, zwłaszcza w zakresie usług administracyjnych i usług z zakresu ochrony zdrowia.
40. W dobie rosnącej dostępności różnego rodzaju usług (w tym także publicznych) świadczonych drogą internetową występuje potrzeba większego przygotowania mieszkańców obszarów wiejskich do roli społeczeństwa informacyjnego.
41. Inwestowanie w postęp biologiczny dla gatunków roślin uprawnych umożliwi stworzenie alternatywnych kierunków produkcji, szczególnie dla gospodarstw rolnych o małym areale, zwiększenie ich dochodów oraz poprawienie sytuacji społeczno-ekonomicznej rolników.

III. Rozwój funkcjonalny i przestrzenny obszarów wiejskich

Zachodzące od 1989 roku zmiany polityczno-ustrojowe w Polsce miały wpływ na przemiany gospodarki krajowej. Nie ominęły one obszarów wiejskich, gdzie widać je było w zagospodarowaniu przestrzennym i uwarunkowaniach społeczno-gospodarczych. Stąd istotne jest tworzenie koncepcji rozwoju terenów wiejskich wraz z indywidualnym podejściem do poszczególnych regionów, jak i całego kraju.

Jednym z istotniejszych działań samorządu terytorialnego w Wielkopolsce jest kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej regionu. Dokumentem stanowiącym podstawę w kierunku rozwoju regionu jest plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego. Uzasadnionym wymiarem polityki przestrzennej jest wprowadzenie planowania funkcjonalnego na obszarach charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i celami rozwoju. Zgodnie z zapisami Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (KPZK), plan zagospodarowania przestrzennego oraz strategia rozwoju województwa powinny stanowić integralną całość i wyznaczać w przestrzeni obszary funkcjonalne takie jak: obszary metropolitalne, ośrodki regionalne i lokalne, wiejskie obszary funkcjonalne, obszary funkcjonalne szczególnego zjawiska (m.in. zagrożone powodzią, cenne pod względem przyrodniczym, obszary wymagające rozwoju nowych funkcji itp.).

3.1. Zróżnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich

Obszarem funkcjonalnym nazywamy wyodrębniony przestrzennie obszar, charakteryzujący się wspólnymi uwarunkowaniami geograficznymi, przestrzennymi, społeczno-gospodarczymi, systemem powiązań funkcjonalnych oraz określonymi na ich podstawie jednolitymi celami rozwoju, zapewniającymi efektywne wykorzystanie jego przestrzeni.

Obszary wiejskie w Wielkopolsce charakteryzują się znacznym zróżnicowaniem funkcjonalnym. Rozpoznanie ich może pomóc w podejmowaniu decyzji dotyczących kierunków przyszłego zagospodarowania poprzez rozwój istniejących lub nowych funkcji. Wyłączeniem od tej zasady mogą być obszary należące do kilku regionów jednocześnie lub cechujące się strategicznym znaczeniem dla całego kraju.

3.1.1. Dominujące typy obszarów wiejskich w województwie wynikające z głównych funkcji gospodarczych

Teren województwa wielkopolskiego jest zróżnicowany, dlatego przestrzeń wykorzystywana jest wielorako. Istotnym jest fakt, iż poszczególne kompleksy (rolniczy, przyrodniczy,

gospodarczy) tworzą stosunkowo zwarte przestrzenie i tylko w niewielkim stopniu się przenikają.

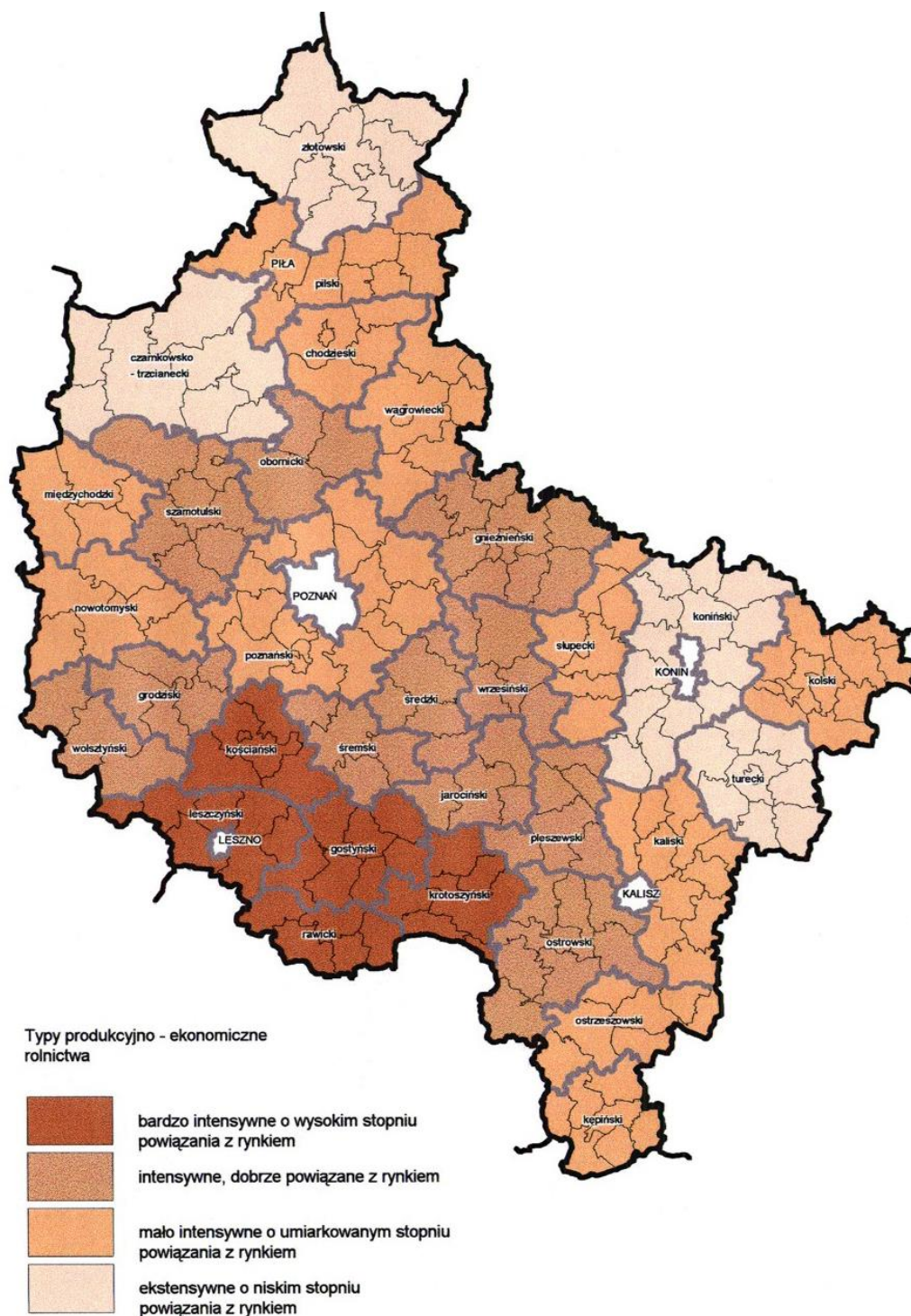
Rolnicza przestrzeń produkcyjna jest wyróżnikiem województwa i jest znaczącym elementem niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Jest charakterystyczna dla krajobrazu regionu i jest jednym z najbardziej rozpoznawalnych typów zagospodarowania przestrzeni.

Według Planu zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego WIELKOPOLSKA 2020+, na terenie województwa wielkopolskiego wyróżniono cztery strefy o zróżnicowanej intensywności działalności rolniczej, dla których określono preferencje rozwojowe:

- strefy intensywnego rozwoju działalności rolniczej - obejmujące głównie tereny położone w południowo-zachodniej części Wielkopolski,
- strefy umiarkowanego rozwoju działalności rolniczej - położone w środkowej, południowo-wschodniej oraz częściowo w północnej części Wielkopolski,
- strefy ekstensywnego rozwoju działalności rolniczej - położone przede wszystkim we wschodniej i północnej Wielkopolsce oraz w mniejszym stopniu w południowej i środkowej części regionu, obejmują tereny pełniące istotne funkcje przyrodnicze,
- strefy ograniczania rozwoju działalności rolniczej - obejmują tereny miasta Poznania, Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego, ośrodków subregionalnych z ich najbliższym otoczeniem.

Z podziałem Wielkopolski na strefy o zróżnicowanej intensywności działalności rolniczej koresponduje podział na typy produkcyjno-ekonomiczne, co obrazuje poniższy Rysunek 4.

Rysunek 4. Zróżnicowanie przestrzenne rolnictwa według typów produkcyjno-ekonomicznych.

Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego, Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego.

Uwzględniając powyższe podziały należy podjąć działania zmierzające do ochrony tej przestrzeni zarówno do celów gospodarczych, jak i estetycznych. Według KPZK 2030, obszar ochrony gleb do celów produkcji rolnej dotyczy gleb wysokiej jakości, niezbędnych do zachowania ich w użytkowaniu rolniczym jako elementu bezpieczeństwa żywnościowego kraju.

Wielkopolska jest regionem bogatym w zasoby i walory kulturowe oraz przyrodnicze, gdzie można uprawiać zarówno turystykę kwalifikowaną, krajoznawczą, przyrodniczą, jak również pielgrzymkową. Każdy w regionie znajdzie coś interesującego dla siebie. Gwarantuje to zróżnicowanie województwa pod względem rzeźby terenu, występowania jezior i rzek, znacznych powierzchni leśnych oraz cennych obiektów kulturowych. Duże znaczenie ma także występowanie na terenie Wielkopolski wielu zabytków, a zwłaszcza tych związanych z początkiem państwowości Polski.

3.1.2. Zróżnicowanie obszarów wiejskich w województwie pod kątem stopnia urbanizacji

Województwo wielkopolskie charakteryzuje się wysokim na tle kraju poziomem urbanizacji. Sieć osadnicza Wielkopolski reprezentuje model hierarchiczny, gdzie głównym ośrodkiem jest metropolia poznańska wraz z miastem Poznań jako stolicą województwa i regionu. To wokół niej skoncentrowana jest największa część potencjału gospodarki regionu. Prężnie rozwijają się też tereny w pobliżu większych miast województwa: Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego – jako ośrodki regionalne oraz: Konina, Leszna, Piły i Gniezna – jako ośrodki subregionalne. Przy równomiernym ukształtowaniu pod względem przestrzennym sieć osadnicza Wielkopolski jest zróżnicowana pod względem poziomu rozwoju oraz skali problemów w każdym z regionów. Ma ona też wymiar geograficzny (względem Poznania) oraz ekonomiczny (związany ze zmianami strukturalnymi).

Na obszarach wiejskich Wielkopolski można wyodrębnić trzy grupy gmin określone jako: obszary o wysokim poziomie rozwoju pozostające pod wpływem oddziaływania Poznania, obszary o przeciętnym poziomie rozwoju oraz obszary położone peryferyjnie lub problemowe o niskim poziomie rozwoju. Tereny z ostatniej grupy powinny być obszarami szczególnej interwencji polityki regionalnej w najbliższym czasie. Ponadto do dzisiaj są jeszcze widoczne różnice po przebiegającej przez województwo wielkopolskie dawnej granicy pomiędzy zaborami.

Dla spójności regionu niezwykle istotny jest wiejski obszar funkcjonalny województwa, na obszarze którego można wyróżnić tereny bardziej atrakcyjne pod względem społeczno-gospodarczym oraz tereny o mniejszych uwarunkowaniach. Powoduje to, że mieszkańcy z terenów o mniejszych możliwościach rozwojowych przenoszą się na tereny bardziej atrakcyjne rozwojowo.

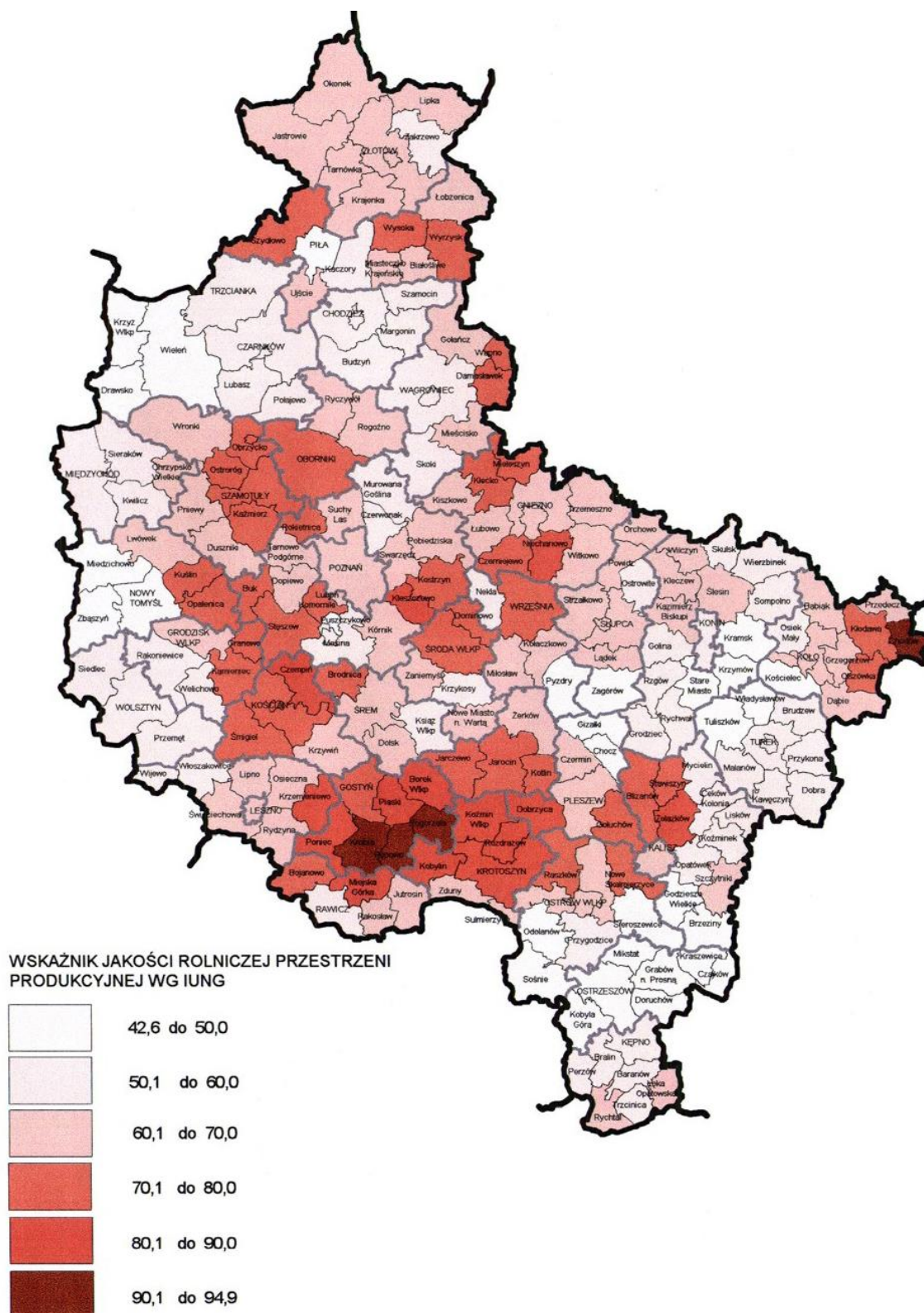
3.2. Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich

Jednym z ważniejszych potencjałów województwa jest jego rolnictwo, które istotnie wyróżnia się na tle kraju, pod względem sposobu gospodarowania i wysokości osiągniętych plonów. Wielkopolska od dawna jest kojarzona jako województwo rolnicze o wysokiej kulturze rolnej, pomimo gleb o średniej i słabej bonitacji.

Jedną z możliwości opisu warunków do produkcji rolnej, zawartą w Planie Rozwoju Województwa Wielkopolskiego, jest Wskaźnik Jakości Rolniczej Przestrzeni Produkcji, który jest zbiorem czynników takich jak: klimat, gleba, rzeźba terenu czy uwarunkowania wodne; stanowiące razem różne kombinacje sprzyjające lub niekorzystne do prowadzenia działalności rolniczej (im wyższa suma punktów, tym lepsze warunki do prowadzenia działalności rolniczej). Jak wskazują analizy, województwo wielkopolskie jest obszarem zróżnicowanym m.in. pod względem rozmieszczenia zasobów, aktywności gospodarczej oraz poziomu życia mieszkańców obszarów wiejskich. Sytuację na terenie Wielkopolski obrazuje Rysunek 5.

Rysunek 5. Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej w gminach.

Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego, Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego.

3.2.1. Spójność środowiskowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym

Obszary województwa wielkopolskiego, które charakteryzują się najważniejszymi walorami przyrodniczymi, wraz z pozostałymi zasobami środowiska tworzą spójny system przyrodniczy województwa.

Zaletą systemu przyrodniczego województwa wielkopolskiego jest znaczny udział tzw. zielonych zasobów, do których niewątpliwie należą lasy, zadrzewienia czy zakrzewienia. Zielone zasoby to również tereny trwale pokryte zielenią, rodzinne ogrody działkowe oraz tereny zieleni urządzonej. Udział zielonych zasobów stanowi ok. 37% powierzchni województwa. W głównej mierze dominują kompleksy leśne i trwałe użytki zielone, zajmujące ok. 88% ogólnej powierzchni zielonych zasobów. To one w znacznym stopniu ograniczają niedobory zadrzewienia i przyczyniają się do poprawy struktury krajobrazu rolniczego.

Lasy w województwie stanowią 25,7% powierzchni regionu. Najwyższą lesistością, bo przekraczającą 50%, odznaczają się gminy północnej i zachodniej części województwa (z Puszczą Notecką, która stanowi największy zwarty kompleks leśny w województwie o powierzchni ok. 130 tys. ha), natomiast najniższą, tj. poniżej 10%, gminy położone w centralnej i wschodniej części regionu. W celu wprowadzania proekologicznej taktyki leśnej państwa, w Wielkopolsce utworzono dwa Leśne Kompleksy Promocyjne (LKP). Są to: „**Lasy Rychtaleskie**” oraz „**Puszcza Notecka**”, która jest drugim co do wielkości leśnym zwartym kompleksem w kraju. Obszary, które charakteryzują się najwyższymi walorami środowiska przyrodniczego, są objęte formami ochrony przyrody i mają status parków lub pomników przyrody, np. Wielkopolski Park Narodowy czy Dęby Rogalińskie. Dbłość o ich utrzymanie we właściwym stanie jest niezwykle istotna z uwagi na zachowanie bioróżnorodności i ich utrzymanie w niezmiennym stanie dla kolejnych pokoleń.

Obszary objęte prawną ochroną stanowią w Wielkopolsce 31,7% jej powierzchni. Na terenie województwa wielkopolskiego w całości lub w części znajdują się następujące formy ochrony przyrody (wg Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska):

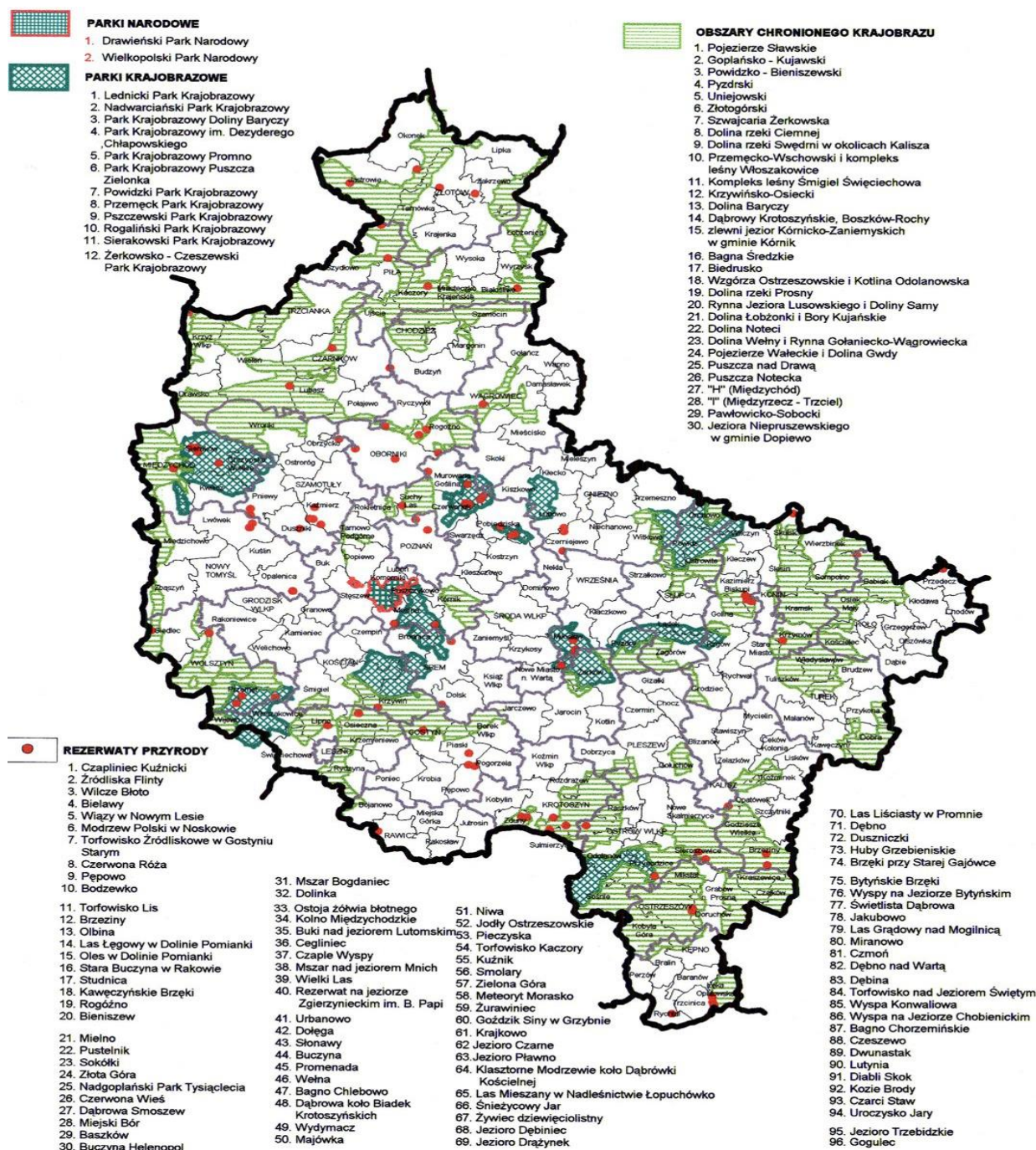
- 2 parki narodowe,
- 13 parków krajobrazowych,
- 2 zespoły przyrodniczo-krajobrazowe,
- 1 stanowisko dokumentacyjne,

- 34 obszary chronionego krajobrazu,
- Natura 2000 -19 obszarów specjalnej ochrony ptaków (PLB) i 62 specjalne obszary ochrony siedlisk (PLH)
- 98 rezerwatów przyrody,
- 223 użytki ekologiczne,
- 3 744 pomniki przyrody.

Zróżnicowane rozmieszczenie form ochrony przyrody w obrębie województwa przyczynia się do wzrostu możliwości, ale też ograniczeń dla rozwoju przestrzennego regionu. W 21 gminach województwa formami ochronny przyrody objętych jest ponad 90% ogólnej ich powierzchni, a 12 gmin w całości podlega ochronie prawnej. Natomiast na terenie 44 gmin obszary prawnie chronione w ogóle nie występują, a w 11 gminach ich powierzchnia zawiera się zaledwie pomiędzy 0,1-1,0% całkowitej powierzchni danej gminy. Ilustruje to Rysunek 6.

Rysunek 6. Formy ochrony przyrody.

Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego, Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego.

Istotne dla utrzymania różnorodności biologicznej, prócz form ochrony przyrody, są wyróżniające się w województwie ostoje o znaczących walorach przyrodniczych. Występują

one w rejonach o zróżnicowanym statusie ochronnym i różnym udziale w formach ochrony przyrody, w tym w obszarach Natura 2000.

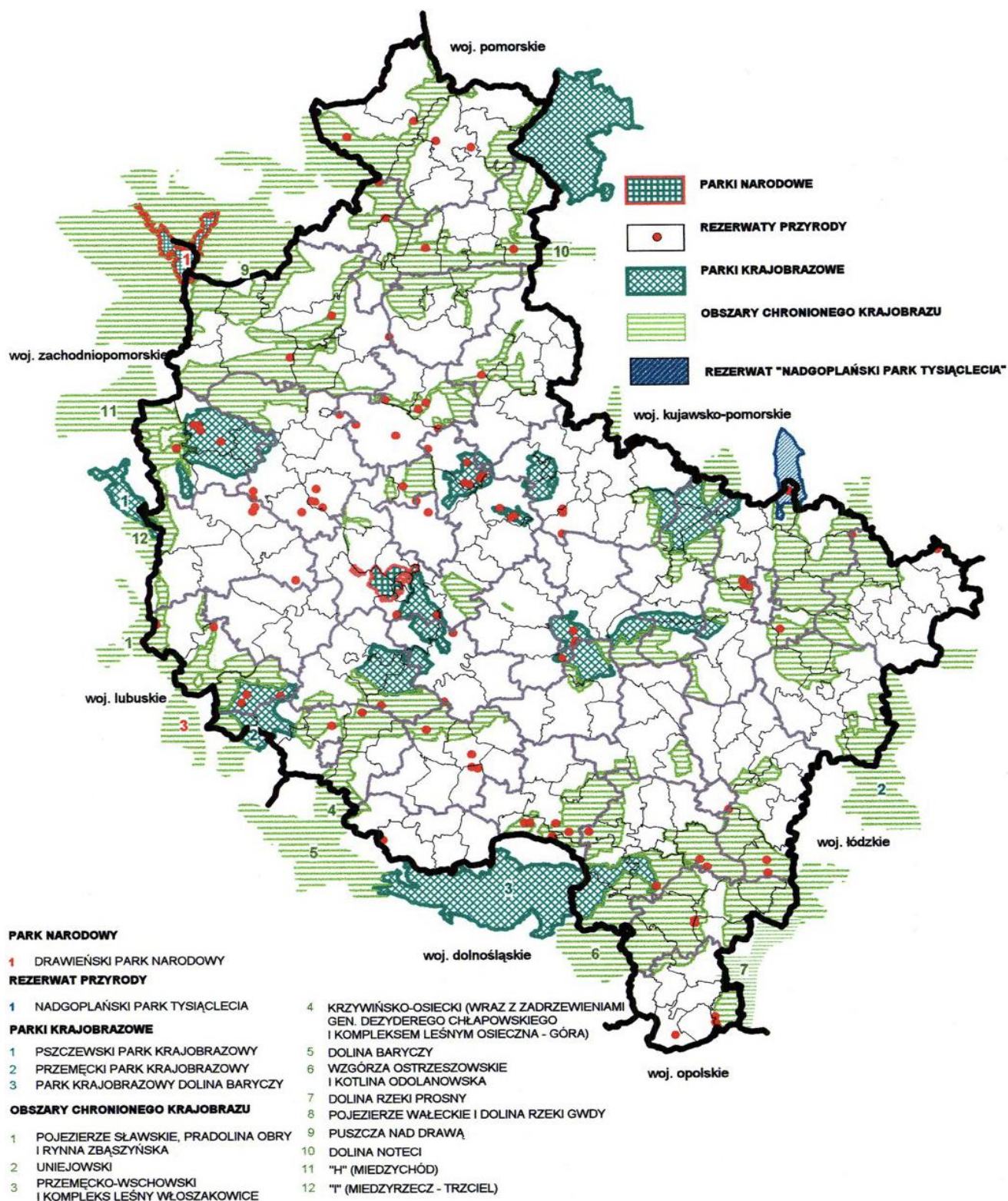
Cenne i ważne ostoje według Planu Rozwoju Województwa Wielkopolskiego 2020+ to:

- 8 ostoi roślinnych IPA, które zostały zidentyfikowane w ramach europejskiej sieci obszarów o szczególnym znaczeniu dla zachowania różnorodności gatunkowej wszystkich grup flory i fitocenz Europejskiej,
- 20 ostoi ptaków o znaczeniu międzynarodowym IBA, które wyznaczono w celu ochrony rzadkich, zagrożonych gatunków ptaków, gatunków o ograniczonym zasięgu oraz takich miejsc, w których ptaki przelotne i zimujące występują w dużych koncentracjach,
- 21 ostoi o znaczeniu krajowym i regionalnym stanowiących, poza ostojami europejskimi, najbardziej wartościowe w regionie miejsca, których ochrona ma kluczowy wpływ na zachowanie najcenniejszych, zarówno w Wielkopolsce, jak i w Polsce, skupień ptaków lęgowych, migrujących i zimujących,
- 67 obszarów ważnych dla ptaków w okresie gniazdowania oraz migracji, wyznaczonych w celu ochrony miejsc cennych dla ptaków, które najbardziej narażone są na kolizje np. z drogami, liniami elektroenergetycznymi oraz farmami wiatrowymi.

Wielkopolska dzieli z województwami sąsiednimi obszary o dużej wartości przyrodniczej, które są objęte ochroną prawną. Należą do nich: Drawieński Park Narodowy położony na pograniczu województwa wielkopolskiego z województwem lubuskim i zachodniopomorskim, Pszczewski i Przemęcki Park Krajobrazowy mieszczący się na pograniczu z województwem lubuskim oraz Park Krajobrazowy Doliny Baryczy zlokalizowany na pograniczu z województwem dolnośląskim na południu województwa wielkopolskiego, w dolinie rzeki Barycz. Obszary chronionego krajobrazu oraz obszary Natura 2000 przecinają granice województwa. Warto przy tym zaznaczyć, że przez obszar Wielkopolski przebiegają lądowe korytarze ekologiczne, które mają istotne znaczenie międzynarodowe, krajowe i regionalne. Wiele jest też miejsc lęgowych ptaków oraz miejsc ich migracji w okresach wiosennych i jesiennych. Tereny te zlokalizowane są w okolicach dorzeczy Warty oraz terenów zalewowych. Obrazuje to Rysunek 7.

Rysunek 7. Formy ochrony przyrody w obszarach granicznych.

Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego, Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego.

Tereny szczególnie narażone na niebezpieczeństwo powodzi w skali dorzeczy wyznaczono w oparciu o mapy zagrożenia powodziowego. Jako obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi wskazuje się te, które objęte są wysokim ryzykiem wystąpienia powodzi lub prawdopodobieństwo jej wystąpienia jest duże. Dla tych obszarów, tj. rzek lub odcinków rzek wskazanych we WORP, sporządzono mapy zagrożenia powodziowego wyznaczając granice obszarów zagrożenia powodziowego oraz głębokości zalewu dla trzech prawdopodobieństw wystąpienia powodzi: 0,2%, 1%, 10%. Są one podstawą do prowadzenia polityki przestrzennej na obszarach zagrożenia powodziowego. Uwzględniając charakterystykę poszczególnych elementów, wyznaczony obszar stanowi cztery podtypy, w których granicach znalazły się:

- gminy o obszarach stanowiących wysokie prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi wynoszącym $p=10\%$, tj. raz na 10 lat (obszary szczególnego zagrożenia powodzią),
- gminy o obszarach stanowiących średnie prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi wynoszącym $p=1\%$, tj. raz na 100 lat (obszary szczególnego zagrożenia powodzią),
- gminy o obszarach stanowiących niskie prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi wynoszącym $p=0,5\%$, tj. raz na 500 lat, lub na których istnieje prawdopodobieństwo wystąpienia zdarzenia ekstremalnego,
- gminy, w których są tereny narażone na zalanie w przypadku, gdy zniszczone lub uszkodzone zostaną wały przeciwpowodziowe.

3.2.2. Spójność gospodarcza obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym

Wielkopolska należy do grupy regionów, które zajmują czołowe miejsce pod względem najszybciej rozwijających się terenów w Polsce. Jako główne czynniki wpływające na rozwój gospodarczy wskazuje się znaczny potencjał produkcyjny, wysoką produktywność rolnictwa, dobrze rozwinięty sektor usług, wysoki poziom przedsiębiorczości, duże zainteresowanie zagranicznych inwestorów czy wzrastającą rolę turystyki. Region rozwija się także dzięki dobremu skomunikowaniu drogowemu, kolejowemu i lotniczemu z pozostałą częścią regionów kraju i Europy.

Na terenie Wielkopolski znajduje się wiele zakładów i przedsiębiorstw o znaczeniu nie tylko regionalnym, krajowym, ale także europejskim. Kluczowymi przedsiębiorstwami są zespół elektrowni w okolicach Konina, kopalnia soli w Kłodawie, fabryki VW w Poznaniu i Wrześni.

Firmy sektora rolno-spożywczego z przewagą zakładów produkcji artykułów spożywczych zlokalizowane są w dużej mierze w południowo-zachodniej części Wielkopolski.

Według publikacji „Klasy w województwie wielkopolskim 2020” wykonanej na podstawie ekspertyzy na zlecenie Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego, w Wielkopolsce działa obecnie 12 aktywnych inicjatyw klastrowych, w tym 6 z branży przemysłowo-budowlanej, 4 z sektora usługowego i 2 z branży rolno-spożywczej. Ideą ich utworzenia jest skumulowanie grup przedsiębiorstw pochodzących z tego samego lub pokrewnych sektorów, a także instytucji i organizacji, dla wzmocnienia ich przewagi konkurencyjności. Centrami klastrowymi regionu są Poznań i powiat poznański oraz Kalisz, Leszno i Pleszew. Największa obszarowo jest inicjatywa Klaster Spożywczy Południowej Wielkopolski, która zrzesza przedsiębiorstwa położone na terenie kilkunastu gmin.

Istotne znaczenie dla aktywizacji gospodarczej regionu mają podstrefy Specjalnych Stref Ekonomicznych (SSE) występujące w strefach:

- Kamiennogórskiej SSE (Ostrów Wielkopolski),
- Kostrzyńsko-Słubickiej SSE (Buk, Chodzież, Nowy Tomyśl, Przemęt, Stęszew, Swarzędz, Śmigiel, Poznań, Wągrowiec, Wronki),
- Łódzkiej SSE (Nowe Skalmierzyce, Kalisz, Koło, Przykona, Turek i Ostrzeszów),
- Pomorskiej SSE (Piła),
- Wałbrzyskiej SSE „Invest Park” (Jarocin, Kalisz, Kościan, Krotoszyn, Leszno, Rawicz, Śrem i Września).

3.2.3. Spójność społeczna i kulturowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym

W przestrzeni krajobrazu Wielkopolski duże znaczenie ma dziedzictwo kulturowe obszarów wiejskich, które jest ważnym elementem jego struktury. Zmiany kulturowe na przestrzeni wielu wieków, przewijające się przez tereny obecnej Wielkopolski, miały znaczący wpływ na jej tożsamość kulturową i społeczną. Ujednoliconą ochrona oraz poprawne kształtowanie środowiska kulturowo-społecznego ma zasadniczy wpływ na dalszy harmonijny i zrównoważony rozwój regionu. Spójność społeczno-kulturowa ma jednocześnie duży wpływ na rozwój miast, miasteczek oraz wsi. Podnosi ich atrakcyjność oraz tożsamość historyczno-kulturową zamieszkującej tam ludności. Istnienie na terenie Wielkopolski wielu zabytków oraz wielu tradycji podkreśla odrębność kulturową województwa i jego różnorodność. Dziedzictwo kulturowe Wielkopolski jest wynikiem bogactwa wielu kultur i narodów zamieszkujących te ziemie poprzez wieki. Objawia się to także niematerialnym dziedzictwem ludzi zamieszku-

jących te tereny i przekazujących zwyczaje kolejnym pokoleniom, zwłaszcza w postaci kulturowanych tradycji i obrzędów, często o charakterze ludowym i religijnym.

W Wielkopolsce występuje wiele obszarów i obiektów zabytkowych, które są znane nie tylko w regionie i kraju, a także poza jego granicami. Do najbardziej znanych należą: Wzgórze Lecha w Gnieźnie, Biskupin, Ostrów Tumski w Poznaniu, Ostrów Lednicki oraz obiekty związane z formowaniem się państwa polskiego, zlokalizowane przede wszystkim na Szlaku Piastowskim.

Na terenie wielkopolskich miast do dziś zachowało się 185 układów urbanistycznych i zabudowy przestrzennej miast, z których 114 zostało wpisanych do rejestru zabytków. Najwięcej zabytków dotyczy budowli sakralnych oraz zespołów dworsko-parkowych, pałacowo-parkowych i folwarcznych.

Na obszarze Wielkopolski wyznaczono również wiele szlaków o znaczeniu międzynarodowym i krajowym w ramach dziedzictwa kulturowego regionu.

Poziom rozwoju instytucji kultury na terenie Wielkopolski podlegał w ostatnim czasie niewielkim zmianom i koncentrował się w dużych miastach regionu (Poznań, Kalisz, Konin, Piła, Leszno). Instytucje kultury ze względu na zasięg i funkcje działania możemy podzielić na dwie kategorie:

- instytucje o zasięgu i znaczeniu krajowym - Muzea Narodowe wraz z oddziałami, Polska Akademia Nauk,
- instytucje o zasięgu regionalnym i ponadregionalnym, muzea i skanseny.

Nieodłącznym dziedzictwem kulturowym jest także dziedzictwo kulinarne Wielkopolski. Region należy do Europejskiej Sieci Regionalnego Dziedzictwa Kulinarne i posiada wiele produktów wpisanych na listy: Rejestru Chronionych Nazw Pochodzenia, Chronionych Oznaczeń Geograficznych i Gwarantowanych Tradycji i Specjalności.

IV. Wnioski

1. Rolnictwo na terenie Wielkopolski jest wysoko rozwinięte. Jest to zasługa nie tylko poziomu kultury rolnej, ale także zmian jakie zaszły w naszym kraju po 1989 roku. Dostęp do środków unijnych i krajowych oraz wykorzystywanie w pełni puli środków przyznanych dla Wielkopolski spowodował znaczny rozwój technologiczny obszarów wiejskich. **Dlatego do dalszego dynamicznego rozwoju regionu niezbędne jest dalsze wspieranie możliwości finansowania i współfinansowania inwestycji w gospodarstwach i na terenach wiejskich.** Ponadto w celu lepszego rozwoju obszarów wiejskich należy położyć duży nacisk na wspieranie zakładów przetwórczych w ich modernizację oraz na tworzenie nowych. Nie bez znaczenia jest także tworzenie przyjaznych przepisów oraz procedur do organizowania się producentów i rolników, np. w grupy producenckie.
2. Duży wpływ na rozwój obszarów wiejskich mają dobrze rozwinięte połączenia drogowe i kolejowe oraz uzbrojenie tych obszarów w media i dostęp do wygód cywilizacyjnych, równoważnych z tymi z miast. Jest to szczególnie widoczne w zainteresowaniu tworzącą się w regionie tzw. koleją metropolitalną oraz dostępem do szerokopasmowego Internetu. Wspieranie tych zmian zmniejszy odpływ ludności z obszarów wiejskich do dużych miast regionu. Na poprawę rozwoju obszarów wiejskich ma duży wpływ tworzenie w regionie specjalnych stref ekonomicznych, które bardzo dobrze oddziałują na aktywizację tych obszarów.
3. Na terenie województwa należy także zwrócić szczególną uwagę na obszary chronione w celu zachowania walorów przyrodniczych Wielkopolski. Należy także zrehabilitować tereny zdegradowane, np. po kopalniach węgla brunatnego. Istnieje potrzeba stworzenia programów mających na celu wspieranie działań prośrodowiskowych na terenie obszarów wiejskich, w szczególności ochrony wód oraz zanieczyszczenia powietrza.
4. Na przestrzeni wieków w Wielkopolsce zamieszkiwała nie tylko rdzenna ludność tych terenów, ale także ludność napływowa z Europy. Obecnie są tworzone grupy i stowarzyszenia wspierające i kultywujące tradycje tych grup społecznych. Wskazane jest wspieranie i tworzenie kolejnych grup, przekazując w ten sposób tradycję i kulturę następnym pokoleniom.
5. Gwałtowne zmiany klimatyczne powodujące na terenie Wielkopolski corocznie susze wymagają pilnego podjęcia nadzwyczajnych działań w zakresie gospodarki wodnej

poprawiającej bilans wody poprzez retencjonowanie jej oraz oszczędniejsze gospodarowanie wodą. Większego wsparcia wymagają również działania mające na celu ograniczenia emisji gazów cieplarnianych oraz zanieczyszczenia powietrza. Ważnym elementem wspierającym ochronę środowiska i klimatu jest rozwój OZE (Odnawialne Źródła Energii).

6. Powinny być wypracowane mechanizmy (w szczególności finansowe) promujące racjonalne nawadnianie i metody nawadniania pozwalające na oszczędność wody np. kropelkowe dokorzeniowe. Należałoby dążyć do racjonalnego wykorzystania wody do nawodnień poprzez właściwy system nawadniania. Obecnie jest to praktycznie nawadnianie powierzchniowe za pomocą deszczowni, często jak się obserwuje również w godzinach południowych gdy parowanie jest największe. Generuje to znaczne straty wody poprzez parowanie. Powinny być wypracowane mechanizmy promujące racjonalne nawadnianie i metody nawadniania pozwalające na oszczędność wody np. kropelkowe dokorzeniowe.
7. Należy podjąć kroki w celu ograniczenia niekontrolowanej zabudowy na terenach wiejskich. Kontynuowane jest wprowadzanie nowej zabudowy na terenach wiejskich, szczególnie w okolicach większych ale też średnich i mniejszych miast. Konsekwencje tego są niekorzystne dla rozwoju miast i wsi np. ingerują w istotny sposób w krajobraz i środowisko, uszczuplane są grunty rolne, koszty budowy i utrzymania infrastruktury np. wodno-ściekowej są niewspółmiernie wysokie, , mogą występować problemy z jakością wody, przez niewłaściwą eksploatację oczyszczalni ścieków. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego nie są wykorzystywane przez samorzady gminne we właściwym zakresie.
8. Potrzeba edukacji i wprowadzenia mechanizmów promujących racjonalne nawożenie. Należy dążyć do stworzenia mechanizmów pozwalających z jednej strony na oszczędność zużycia nawozów, z drugiej na obniżenie ich negatywnego wpływu na gleby i wody (np. nawożenie dokorzeniowe przy użyciu systemów nawodnieniowych). Nadmiar związków biogenych trafia z nawożenia do gleby a dalej do wód powodując ich zanieczyszczenie i eutrofizację.
9. Promowanie właściwego używania środków ochrony roślin w celu zachowania bioróżnorodności przyrodniczej i właściwego stanu środowiska.
10. Uwzględnienie w strategii rozwoju wsi kryteriów, które winny spełniać grunty przeznaczone pod fotowoltaikę. Pod elektrownie przeznaczane są nie tylko grunty

najsłabszych klas bonitacyjnych – właściwie panuje pełna dowolność – jedynym kryterium jest pozyskanie chętnych do dzierżawy gruntów (w szczególności chodzi o grunty IV klasy).

11. W Wielkopolsce występują tereny przeznaczone pod rewitalizację. Są to tereny: przemysłowe, powojkowe, poeksploatacyjne, pokomunikacyjne i powydobywcze oraz dzielnice miast będących w spoczynku. Tereny te wymagają opracowania indywidualnych koncepcji uwzględniających przypisanie im nowej roli i funkcji. Przykładem rozwiązania mogą dostarczyć wyniki projektu realizowanego w Instytucie Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich PIB w Poznaniu, dotyczące opracowania nowej metody rekultywacji terenów zdegradowanych w rejonie kopalni węgla brunatnego (Konin) z zastosowaniem uprawy konopi włóknistych.